V. Opere omiletice:

1. *Cuvînt la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos*, MG, XCVI, col. 545-576.

2. *Cuvînt la smochinul uscat și la parabola viei*, MG, XCVI, col. 575-588.

3. *Cuvînt la Marea Sîmbătă*, MG, XCVI, col. 601-644.

4. *Cuvînt la Nașterea prea sfintei Stăpînei noastre Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria*, MG, XCVI, col. 661-680.

5-6. *Trei cuvîntări la Adormirea Maicii Domnului*, MG, XCVI, col. 699-762.

VI. Opere poetice:

În MG avem publicate foarte puține din producțiile poetice ale sfîntului Ioan Damaschin (XCVI, col. 817-856; 1364-1369). Tradiția atribuie sfîntului Ioan Damaschin și compunerea *Octoihului*.

*
* *

În volumul de față prezentăm în traducere românească Dogmatica *sfîntului Ioan Damaschin. Ea face parte din trilogia amintită mai sus:* Izvorul cunoștinței.

Dogmatica *sfîntului Ioan Damaschin a mai fost tradusă în românește de cei de veșnică pomenire Grigorie și Gherontie*[1]. *În limba germană a fost tradusă de Dr. Dionys Stiefenhofer*[2], *iar fragmentar în limba franceză de V. Ermoni*[3].

[1] *A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Damaschin Descoperire cu amăruntul a pravoslavnicii credințe, tălmăcită din limba elinească acum întru a doao domnie aicea a prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Alexandru Constantin Moruzi Voevod, din porunca preaosfințitului arhiepiscop și mitropolit a toată Moldavia Chiriu Chir Veniamin, cu a căruia blagoslovenie și cheltuială s-au dat și în tipariu spre folosul de obște, adăogîndu-se la sfîrșit și oarecare însemnări.* În tipografia sfintei Mitropolii, în Iași, la anul 1806, luna lui iunie.

[2] *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des orthodoxen Glaubens, aus dem griechischen übersetzt und mit Einleitung und Erläuterungen versehen*, München, 1923 (Bibliothek der Kirchenväter, Bd. 44).

[3] *Saint Jean Damascène*, Paris, 1904.

DOGMATICA

CARTEA ÎNTÎI

CAPITOLUL I

Dumnezeirea este necuprinsă de minte. Nu trebuie să căutăm și să ne interesăm de cele ce nu ni s-au predat de sfinții profeți, apostoli și evangheliști

„Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată; Fiul, Unul născut, care este în sînurile Tatălui, acela l-a făcut cunoscut"[1]. Prin urmare, Dumnezeirea este inefabilă și incomprehensibilă, „căci nimeni nu cunoaște pe Tatăl afară de Fiul și nici pe Fiul afară de Tatăl"[2]. Sfîntul Duh, însă, cunoaște cele ale lui Dumnezeu, în chipul în care duhul omului cunoaște cele ce sînt în el[3]. În afară de prima și fericita fire[4], nimeni n-a cunoscut vreodată pe Dumnezeu, decît numai acela căruia ea i s-a descoperit. Nimeni, nu numai dintre oameni, dar nici dintre puterile suprapămîntești, adică chiar dintre Heruvimi și Serafimi.

Dumnezeu, însă, nu ne-a lăsat în completă neștiință, deoarece cunoștința existenței lui Dumnezeu este însămînțată de el în chip firesc în toți oamenii. Pe lîngă aceasta, însăși creația, conservarea și guvernarea acesteia vestesc măreția firii dumnezeiești[5].

Dumnezeu s-a făcut apoi cunoscut, atît cît ne este cu putință să-l înțelegem, mai întîi prin lege și prin profeți, iar în urmă prin Fiul lui, Unul născut, Domnul și Dumnezeul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Pentru aceea primim, cunoștem și cinstim toate cele predate nouă prin lege, prin profeți, prin apostoli și prin evangheliști și nu cercetăm nimic mai mult decît acestea. Dumnezeu, fiind bun, este cauza a tot binele și nu este supus nici invidiei, nici patimii. Invidia este departe de firea dumnezeiască, singura bună și în afară de orice patimă.

[1] *Ioan*, I, 18.
[2] *Matei*, XI, 27.
[3] *I Corinteni*, II, 11.
[4] Adică: firea dumnezeiască.
[5] *Romani*, I, 20.

Prin urmare, Dumnezeu, cunoscînd toate și îngrijindu-se dinainte de folosul fiecăruia, ne-a descoperit să cunoaștem numai ceea ce este de folos și a trecut sub tăcere ceea ce n-am putut să purtăm. Pe acestea deci să le iubim și în acestea să rămînem, nemutînd hotarele veșnice[1] și nedepășind dumnezeiasca predanie.

CAPITOLUL II

Despre cele exprimabile și cele inexprimabile. Despre cele cognoscibile și cele incognoscibile

Cel care vrea să vorbească sau să audă despre Dumnezeu trebuie să știe în chip clar că atît cele cu privire la doctrina despre Dumnezeu, cît și cele cu privire la doctrina întrupării, nu sînt toate inexprimabile și nici toate exprimabile, nici toate incognoscibile și nici toate cognoscibile. Altceva este cognoscibilul și altceva exprimabilul, după cum altceva este vorbirea și altceva cunoașterea. Pentru aceasta nu pot fi exprimate cu claritate multe din acelea care se înțeleg în chip obscur despre Dumnezeu, ci sîntem siliți să exprimăm lucrurile, care sînt mai presus de noi, în felul nostru omenesc de a vorbi, după cum spunem că Dumnezeu doarme, că se mînie, că nu ne poartă de grijă, că are mîini, picioare și cele asemenea.

Noi cunoaștem și mărturisim că Dumnezeu este fără de început, fără de sfîrșit, veșnic, pururea dăinuitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, necompus, necorporal, nevăzut, impalpabil, necircumscris, infinit, incomprehensibil, indefinit, insesizabil, bun, drept, creatorul tuturor făpturilor, atotputernic, atotstăpînitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, stăpînitor și judecător. Cunoaștem și mărturisim că este un singur Dumnezeu, adică o singură ființă; că este cunoscut și este în trei ipostase, adică Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh; că Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh sînt unul în toate, afară de nenaștere, naștere și purcedere; că Fiul, Unul născut și Cuvîntul lui Dumnezeu și Dumnezeu, din pricina îndurării milei sale pentru mîntuirea noastră, a fost zămislit, fără de sămînță, prin bunăvoința Tatălui și prin conlucrarea prea Sfîntului Duh, și s-a născut prin Sfîntul Duh, fără stricăciune, din Sfînta Fecioară și Născătoarea de Dumnezeu Maria și s-a făcut din ea om desăvîrșit;

[1] *Pildele lui Solomon*, XXII, 28.

că același este, în același timp, și Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, din două firi, din Dumnezeire și omenire, și în două firi, care au facultatea de a înțelege, de a voi, de a lucra și de a acționa liber, și ca să spunem într-un cuvînt, fiind desăvîrșite, potrivit definiției și rațiunii fiecăreia din firi, adică a Dumnezeirii și a omenirii, dar într-o singură ipostasă compusă; că a flămînzit, a însetat, a obosit, a fost răstignit, a primit încercarea morții și a îngropării de trei zile, s-a înălțat la ceruri, de unde a și venit la noi, și iarăși va veni în vremea de apoi. Și martoră a acestora este dumnezeiasca Scriptură și toată ceata sfinților.

Ce este însă ființa lui Dumnezeu, sau cum este întru toate, sau cum Fiul, Unul născut și Dumnezeu, golindu-se pe el însuși, s-a făcut om din sîngiuri feciorelnice, fiind plăsmuit după o altă lege decît cea firească, sau cum a umblat pe ape, fără să-și ude picioarele, nu cunoaștem și nici nu putem spune.

Așadar, nu este cu putință să spunem ceva despre Dumnezeu și, în general, să înțelegem altceva decît cele care, în chip dumnezeiesc, ni s-au vestit sau ni s-au spus și revelat prin cuvintele dumnezeiești ale Vechiului și Noului Testament.

CAPITOLUL III

Dovedirea existenței lui Dumnezeu

Existența lui Dumnezeu nu este pusă la îndoială de cei care primesc sfintele Scripturi, adică Vechiul și Noul Testament și nici de mulțimea păgînilor, deoarece, după cum am spus[1], cunoștința existenței lui Dumnezeu este sădită în chip natural în noi. Dar răutatea celui viclean contra firii omenești a avut atîta putere încît a tras pe unii în cea mai absurdă și cea mai rea decît toate răutățile, prăpastie a pierzării, anume de a spune că nu există Dumnezeu. Nebunia acestora, arătînd-o tîlcuitorul lucrurilor dumnezeiești, David, a spus: „Zis-a cel nebun întru inima sa: Nu este Dumnezeu"[2]. Pentru acest motiv, ucenicii și apostolii Domnului, înțelepți fiind de prea Sfîntul Duh, făcînd semnele dumnezeiești prin puterea și harul lui, au fost înălțați din abisul necunoștinței către lumina cunoștinței de Dumnezeu, prinși de vii fiind cu mreaja minunilor. Tot astfel și urmașii harului și dregătoriei acestora,

[1] În capitolul I.

[2] *Psalmi*, XIII, 1.

păstorii și învățătorii, primind harul luminător al Duhului, luminau, prin puterea minunilor și prin cuvîntul harului, pe cei întunecați și întorceau pe cei rătăciți. Noi, însă, care n-am primit nici darul minunilor, nici al învățăturii, deoarece nevrednici ne-am făcut prin înclinarea către plăceri, ei bine, noi vom vorbi puțin despre acestea din cele ce ni s-au predat de tîlcuitorii harului, invocînd pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh.

Toate cele care există sînt sau create sau necreate; iar dacă sînt create, sînt negreșit și schimbătoare, căci existența acelora care a început prin schimbare va fi supusă cu siguranță schimbării, fie distrugîndu-se, fie schimbîndu-se în chip liber. Dar dacă sînt necreate, urmează că sînt negreșit și neschimbătoare. Lucrurile, care au o existență contrară, acelea au contrar și felul de a exista, adică însușirile. Și cine nu va cădea de acord cu noi că toate existențele, toate cele care cad sub simțirea noastră, chiar și îngerii, se schimbă, se prefac și se mișcă în multe feluri! Cele spirituale, adică îngerii, sufletele și demonii, se schimbă potrivit voinței libere, care crește sau se micșorează, fie în progresul în bine, fie în îndepărtarea de bine. Celelalte se schimbă prin naștere și distrugere, prin creștere și micșorare, prin schimbarea însușirilor și mișcarea de la un loc la altul. Prin urmare, fiind schimbătoare, negreșit sînt create; și fiind create, negreșit au fost create de cineva. Creatorul, însă, trebuie să fie necreat. Dar dacă și acela a fost creat, negreșit a fost creat de cineva, și așa mai departe, pînă ce vom ajunge la cineva necreat. Așadar, creatorul fiind necreat, negreșit este și neschimbător. Și cine altul va fi acesta dacă nu Dumnezeu?

Dar și coeziunea însăși și conservarea și guvernarea creației ne învață că există Dumnezeu, care a urzit acest univers, îl ține, îl păstrează și are totdeauna grijă de el. Căci cum ar fi putut ca naturile contrare, adică focul și apa, aerul și pămîntul, să se unească unele cu altele pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămînă nedescompuse, dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse?

Cine este acela care a orînduit cele cerești și cele pămîntești, toate cele din aer și toate cele din apă, dar mai vîrtos, cele dinaintea acestora, cerul, pămîntul, aerul, natura focului și a apei? Cine le-a amestecat și le-a împărțit pe acestea? Cine este acela care le-a pus în mișcare și conduce mersul lor neîncetat și neîmpiedicat? Nu este oare făuritorul lor acela care a pus în toate o lege, potrivit căreia totul se conduce și se guvernează? Și cine este făuritorul lor? Nu este oare acela care le-a făcut și le-a adus la existență? Căci nu vom da întîmplării asemenea putere! Dar să admitem că s-au făcut

prin întîmplare. A cui este orînduirea acestora? Să o admitem, dacă vrei, și pe aceasta. A cui este atunci conservarea și păstrarea lor, potrivit legilor după care, la început, au fost aduse la existență? Evident, a altcuiva decît a întîmplării. Iar acesta cine este altul dacă nu Dumnezeu?

CAPITOLUL IV

Despre ființa lui Dumnezeu. Ființa lui este necuprinsă cu mintea

Prin urmare, este evident că există Dumnezeu. Ființa și natura lui, însă, este cu totul incomprehensibilă și incognoscibilă. Este evident că Dumnezeu este necorporal. Căci, cum ar avea corp ceea ce este infinit, nemărginit, fără de formă, impalpabil, nevăzut, simplu și necompus? Cum ar fi neschimbător, dacă ar fi mărginit și pasibil? Cum ar fi impasibil ceea ce este compus din elemente și ceea ce se descompune iarăși în aceleași elemente? Căci compunerea este principiul luptei; lupta, principiul dezbinării; dezbinarea, principiul descompunerii; iar descompunerea este cu totul străină lui Dumnezeu.

Dacă Dumnezeu ar fi corporal, cum se va putea respecta dictonul că Dumnezeu străbate prin toate și umple toate, după cum spune Scriptura: „Nu umplu eu, oare, cerul și pămîntul, zice Domnul?"[1]. Căci este cu neputință ca un corp să treacă prin corpuri, fără să taie și să fie tăiat, fără să se împletească și să întîmpine împotrivire, după cum se amestecă și se combină toate corpurile lichide.

Dar dacă unii zic că Dumnezeu este un corp imaterial, ca așa-numitul, de înțelepții greci, al cincilea corp, vom spune că este cu neputință, deoarece, negreșit, el se va mișca ca și cerul. Căci acesta spun ei că este al cincilea corp. Cine este, însă, acela care îl mișcă pe acesta? Căci tot ce se mișcă este mișcat de altcineva. Și pe acela, cine? Și aceasta la infinit, pînă vom ajunge la ceva nemișcat. Iar cel care mișcă pentru prima dată este nemișcat și acesta este Dumnezeu. Oare nu va fi circumscris în spațiu ceea ce este mișcat? Pentru aceea, numai Dumnezeirea este nemișcată, mișcînd toate prin mișcarea sa. Deci trebuie să conchidem că Dumnezeirea este necorporală.

Dar nici aceasta nu este ceva care explică ființa lui, după cum nu o explică nici faptul că este nenăscut, fără de început, neschimbător, incoruptibil și toate cîte se spun despre Dumnezeu sau sînt în legătură cu Dumnezeu.

[1] *Ieremia*, XXIII, 24.

Căci acestea nu indică ce este ființa lui Dumnezeu, ci ceea ce nu este. Cel care voiește să definească ființa cuiva trebuie să spună ce este ființa aceluia, nu ceea ce nu este. Cu privire la Dumnezeu, însă, este cu neputință să spunem ce este ființa sa.

Dar este mult mai potrivit să vorbim despre ființa lui Dumnezeu făcînd abstracție de toate existențele, căci Dumnezeu nu face parte din existențe. Asta nu înseamnă că Dumnezeu nu există, ci că el este mai presus de toate existențele și mai presus de însăși existența. Și dacă cunoștințele sînt în legătură cu existențele, urmează că ceea ce este mai presus de cunoștință va fi negreșit și mai presus de existență, și din contră, ceea ce este mai presus de existență, va fi și mai presus de cunoștință.

Prin urmare, Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă. Și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființa sa, anume nemărginirea și incomprehensibilitatea sa. Toate cîte le spunem în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu nu indică natura lui, ci cele în legătură cu natura sa. Chiar dacă vom spune că Dumnezeu este bun, că este drept, că este înțelept, sau orice altceva, nu indicăm natura lui Dumnezeu, ci pe acelea în legătură cu natura lui. Sînt unele, însă, care se spun în chip afirmativ cu privire la Dumnezeu, care au o putere de negație covîrșitoare; de pildă cînd spunem că Dumnezeu este întuneric, nu înțelegem că Dumnezeu este întuneric, ci înțelegem că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină; și cînd zicem că este lumină, înțelegem că nu este întuneric.

CAPITOLUL V

Demonstrare că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei

A fost dovedit îndeajuns că există Dumnezeu și că ființa lui este incomprehensibilă. Că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei este neîndoielnic celor care cred în dumnezeiasca Scriptură. Căci spune Domnul la începutul legii: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, cel care te-a scos din pămîntul Egiptului. Să nu ai alți Dumnezei afară de mine“[1]. Și iarăși: „Ascultă, Israile: Domnul Dumnezeul tău este un singur Domn“[2]. Iar prin profetul Isaia spune: „Eu sînt Dumnezeu dintru început și eu după acestea și afară de mine nu este Dumnezeu. Înaintea mea n-a fost alt Dumnezeu și după mine nu va fi și în afară de mine nu este“[1]. Și Domnul în sfintele Evanghelii spune astfel către Tatăl: „Aceasta este viața veșnică ca să te cunoască pe tine singurul Dumnezeu adevărat“[2].

[1] *Ieșire*, XX, 2-3.

[2] *Deuteronomul*, VI, 4.

Celor care nu cred în dumnezeiasca Scriptură le vom vorbi în chipul următor.

Dumnezeirea este desăvîrșită și nu-i lipsește nimic în ce privește bunătatea, înțelepciunea și puterea; este fără de început, fără de sfîrșit, pururea dăinuitoare, necircumscrisă și, ca să spunem într-un cuvînt, desăvîrșită în toate. Dar dacă vom spune că sînt mulți Dumnezei, este necesar să se observe deosebire între cei mulți, căci dacă nu este deosebire între ei, este mai degrabă unul și nu mulți. Dar dacă este deosebire între ei, unde este desăvîrșirea? Căci n-ar fi Dumnezeu dacă ar fi lipsit de desăvîrșire, fie în ce privește bunătatea, fie în ce privește puterea, fie în ce privește înțelepciunea, fie în ce privește timpul, fie în ce privește spațiul. Dar identitatea în toate indică mai degrabă un singur Dumnezeu și nu mulți.

Dar cum va putea fi păstrată necircumscrierea, dacă sînt mulți Dumnezei? Căci acolo unde ar fi unul nu va putea fi celălalt.

Cum va putea fi condusă lumea de mulți? Oare nu se va descompune și nu se va nimici, deoarece se observă luptă între conducători? Căci deosebirea introduce împotrivire. Dar dacă ar spune cineva că fiecare conduce cîte o parte, atunci voi întreba: Cine a orînduit acest lucru, și cine le-a făcut împărțeala? Acela ar fi mai degrabă Dumnezeu.

Prin urmare, există un singur Dumnezeu, desăvîrșit, necircumscris, făcător al universului, ținător și conducător, mai presus de desăvîrșire și înaintea oricărei desăvîrșiri.

Pe lîngă acestea, însă, este o necesitate naturală ca unitatea să fie principiul dualității.

CAPITOLUL VI

Despre Cuvîntul și Fiul lui Dumnezeu. Demonstrare silogistică

Așadar acest unic și singur Dumnezeu nu este fără de Cuvînt. Avînd Cuvînt, nu-l va avea pe cel neipostatic, căci nu a avut început al existenței și nici nu va înceta de a exista. N-a fost un timp cînd n-a fost Dumnezeu Cuvîntul. Dumnezeu are pururea Cuvîntul său născut din el; nu este neipo-

[1] *Isaia*, XLIII, 10-11.

[2] *Ioan*, XVII, 3.

static cum este cuvîntul nostru, care se răspîndește în aer, ci este enipostatic, viu, desăvîrșit. Nu se depărtează în afară de el, ci este pururea cu el. Căci unde va fi, dacă este în afară de el? Pentru că firea noastră este supusă morții și lesne stricăcioasă, pentru aceea și cuvîntul nostru este neipostatic. Dumnezeu, însă, pentru că există pururea și pentru că este desăvîrșit, va avea și Cuvîntul lui desăvîrșit, enipostatic, pururea existent, viu, și are toate cîte are cel care l-a născut. Cuvîntul nostru, care iese din minte, nu este în totul același cu mintea, dar nici cu totul deosebit de ea; dar pentru că este din minte, este altul decît ea, și pentru că aduce însăși mintea la expresie, nu este cu totul deosebit de ea, ci este una cu ea în ce privește natura, dar deosebit de ea în ce privește subiectul. Tot astfel și Cuvîntul lui Dumnezeu, prin faptul că există prin el însuși, se deosebește de acela de la care are existența; dar prin faptul că arată în el însuși pe acelea care se văd la Dumnezeu, este identic cu el în ce privește natura. Căci după cum se vede desăvîrșire în toate la Tatăl, tot astfel se vede și la Cuvîntul născut din el.

CAPITOLUL VII

Despre Sfîntul Duh. Demonstrare silogistică

Cuvîntul trebuie să aibă și Duh, căci și cuvîntul nostru nu este lipsit de duh. La noi, însă, duhul este străin ființei noastre. El este tragerea și darea afară a aerului, care intră și iese pentru menținerea corpului. În timpul vorbirii, duhul ajunge glasul cuvîntului, dînd la iveală în el însuși puterea cuvîntului. Dar cu privire la firea dumnezeiască cea simplă și necompusă, trebuie să mărturisim cu cucernicie existența Duhului lui Dumnezeu, pentru ca să nu fie Cuvîntul lui Dumnezeu inferior cuvîntului nostru. Dar nu este lucru cucernic să gîndim că Duhul lui Dumnezeu este ceva străin, introdus din afară în Dumnezeu, după cum este la noi, care sîntem firi compuse. Ci, după cum atunci cînd am auzit de Cuvîntul lui Dumnezeu nu am socotit că este neipostatic, nici că rezultă prin învățătură, nici că se exteriorizează prin voce, nici că se răpîndește în aer și se pierde, ci că are o existență proprie, că are voință liberă și că este activ și atotputernic, tot astfel și cînd am fost învățați despre Duhul lui Dumnezeu, care însoțește Cuvîntul și face cunoscută activitatea lui, noi nu gîndim că este o suflare neipostatică. Căci dacă s-ar înțelege Duhul, care este în Dumnezeu, după asemănarea duhului nostru, s-ar înjosi măreția firii dumnezeiești. Din contră, noi gîndim că Duhul lui Dumnezeu

este o putere substanțială, care există într-o ipostasă proprie ei însăși, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul și îl face cunoscut. Nu poate să se despartă de Dumnezeu, în care există, și de Cuvîntul, pe care îl însoțește, și nici nu se pierde în neexistență, ci există în chip substanțial după asemănarea Cuvîntului. Duhul Sfînt este viu, liber, de sine mișcător, activ, voiește totdeauna binele, și în orice intenție a lui puterea coincide cu voința, este fără de început și fără de sfîrșit. Niciodată Cuvîntul nu a lipsit Tatălui, nici Duhul Cuvîntului.

În chipul acesta, prin unitatea naturii dumnezeiești, se nimicește rătăcirea politeistă a elinilor; iar prin acceptarea Cuvîntului și a Duhului se distruge învățătura iudeilor; iar din amîndouă ereziile rămîne ceea ce este folositor; din concepția iudaică, unitatea firii, iar din concepția elenismului numai deosebirea persoanelor.

Iar dacă iudeul se opune acceptării Cuvîntului și Duhului, să fie combătut și să i se închidă gura de dumnezeiasca Scriptură. Căci despre Cuvînt a spus dumnezeiescul David: „În veci, Doamne, Cuvîntul tău rămîne în cer"[1]. Și iarăși: „A trimis Cuvîntul lui și i-a vindecat"[2]. Dar cuvîntul, care se rostește cu gura, nu este trimis și nici nu rămîne în veci. Iar despre Duhul același David zice: „Trimite-vei Duhul tău și se vor zidi"[3]. Și iarăși: „Prin Cuvîntul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii lui toată puterea lor"[4]. Și Iov: „Duhul cel Dumnezeiesc m-a făcut; iar suflarea celui atotputernic este aceea care mă ține"[5]. Iar Duhul care se trimite, care zidește, care întărește, care ține, nu este o suflare ce dispare, după cum nici gura lui Dumnezeu nu este un mădular trupesc. Pe amîndouă trebuie să le înțelegem într-un chip vrednic de Dumnezeu.

CAPITOLUL VIII

Despre Sfînta Treime

Prin urmare, noi credem într-un singur Dumnezeu, într-un singur principiu, fără de început, necreat, nenăscut, nepieritor și nemuritor, veșnic, infinit, necircumscris, nemărginit, infinit de puternic, simplu, necompus, necor-

[1] *Psalmi*, CXVIII, 89.
[2] *Psalmi*, CVI, 20.
[3] *Psalmi*, CIII, 31.
[4] *Psalmi*, XXXII, 6.
[5] *Iov*, XXXIII, 4.

poral, nestricăcios, impasibil, imuabil, neprefăcut, nevăzut, izvorul bunătății și al dreptății, lumină spirituală, inaccesibil; putere, care nu se poate cunoaște cu nici o măsură, ci se măsoară numai cu propria ei voință. Căci poate pe toate cîte le voiește. Creează toate făpturile, văzute și nevăzute, le ține și le conservă pe toate, poartă grijă de toate, le stăpînește pe toate le conduce și împărățește peste ele în o împărăție fără de sfîrșit și nemuritoare fără să aibă potrivnic, pe toate le umple și nu este cuprins de nimic, ba mai mult, ea cuprinde universul, îl ține și îl domină. Străbate toate ființele fără să se întineze, este mai presus de toate, este în afară de orice ființă, pentru că este supraființială, mai presus de cele ce sînt, mai presus de Dumnezeire, mai presus de bine, mai presus de desăvîrșire. Ea delimitează toate începătoriile și toate cetele și stă mai presus de orice începătorie și ceată, este mai presus de ființă, de viață, de cuvînt, de idee. Este însăși lumina, însăși bunătatea, însăși viața, însăși ființa, pentru că nu are existența sau ceva din cele ce sînt de la altcineva. El este izvorul existenței pentru cele care există, al vieții pentru cei vii, al rațiunii pentru cei care participă la rațiune și pentru toți cauza bunătăților. Cunoaște toate înainte de facerea lor.

Credem într-o singură ființă, într-o singură Dumnezeire, într-o singură putere, într-o singură voință, într-o singură activitate, într-un singur principiu, într-o singură stăpînire, într-o singură domnie, într-o singură împărăție, cunoscută în trei ipostase desăvîrșite, dar adorată într-o singură închinăciune, mărturisită și adorată de toată făptura rațională. Ipostasele sînt unite fără să se amestece și despărțite fără să se despartă, lucru care pare și absurd. Credem în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh, în care ne-am și botezat. Căci astfel a poruncit Domnul apostolilor să boteze, zicînd: „Botezîndu-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh"[1].

Credem într-unul Tatăl, principiul și cauza tuturora; nu s-a născut din cineva; singurul care există necauzat și nenăscut; este făcătorul tuturora.

Este prin fire tatăl singurului Unuia născut, Fiul său, Domnul și Dumnezeul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și purcedătorul prea Sfîntului Duh. Credem și într-unul Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, Domnul nostru Iisus Hristos, care s-a născut din Tatăl înainte de toți vecii, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, deoființă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut. Cînd spunem că fiul este mai înainte de toți vecii, arătăm că nașterea lui este în afară de timp și fără de început. Căci Fiul lui Dumnezeu, „strălucirea slavei, chipul ipostasei Tatălui"[2], înțelepciunea și

[1] *Matei*, XXVIII, 19.
[2] *Evrei*, I, 3.

puterea cea vie[1], Cuvîntul lui cel enipostatic, icoana substanțială, desăvîrșită și vie a nevăzutului Dumnezeu[2], nu a fost adus din neexistență la existență, ci a fost totdeauna împreună cu Tatăl și în Tatăl, născut din el din veșnicie și fără de început. Caci n-a fost cîndva Tatăl, cînd n-a fost Fiul, ci o dată cu Tatăl și Fiul, care s-a născut din el. Căci Dumnezeu nu s-ar putea numi Tată, fără de Fiu. Iar dacă ar fi fără să aibă Fiu, n-ar fi Tată. Și dacă ar avea mai pe urmă Fiu, ar deveni mai pe urmă Tată, nefiind înainte de aceasta Tată, și astfel s-a schimbat din a nu fi Tată în a deveni Tată, lucru mai rău decît orice blasfemie. Căci este cu neputință să spunem că Dumnezeu este lipsit de facultatea firească de a naște. Iar facultatea de a naște constă în a naște din el, adică din propria sa ființă ceva asemenea cu el după fire.

Este însă necucernic să spunem cu privire la nașterea Fiului că a mijlocit oarecare vreme și că existența Fiului este posterioară existenței Tatălui. Deoarece spunem că nașterea Fiului este din el, adică din natura Tatălui. Iar dacă admitem că Fiul nu coexistă dintru început cu Tatăl, din care este născut, atunci introducem o schimbare în ipostasa Tatălui, anume că nefiind dintru început Tată a devenit pe urmă Tată. În adevăr, chiar dacă lumea s-a făcut pe urmă, totuși nu s-a făcut din ființa lui Dumnezeu. Ea a fost adusă, prin voința și prin puterea lui, de la neexistență la existență; dar prin aceasta nu urmează o schimbare a firii lui Dumnezeu. Nașterea este actul prin care se scoate din ființa celui care naște cel ce se naște asemenea cu el după ființă. Zidirea și crearea, însă, este un act extern, în care ceea ce se zidește și se creează nu provine din ființa celui care zidește și creează, ci este cu totul deosebit de el.

La Dumnezeu, singurul impasibil, neschimbat, imuabil și totdeauna la fel, atît nașterea cît și crearea este impasibilă. Căci fiind prin natură impasibil și nestricăcios, deoarece este simplu și necompus, nu este supus patimii și nici stricăciunii, atît în naștere cît și în creare, și nici nu are nevoie de ajutorul cuiva. Pentru ca cel care naște să nu sufere schimbare și să nu fie Dumnezeu întîi și Dumnezeu pe urmă și să primească adăugire, nașterea la el este fără de început și veșnică, deoarece este opera firii sale și provine din ființa lui. Crearea la Dumnezeu este opera voinței și nu este coeternă cu Dumnezeu, căci ceea ce se aduce de la neexistență la existență nu poate să fie coetern cu cel fără de început și cu cel care există pururea. Omul și Dumnezeu nu lucrează la fel. Omul nu aduce nimic de la neexistență la existență, ci ceea ce

[1] *I Corinteni*, I, 24.
[2] *Coloseni*, I, 15.

împărtășit nouă de acolo, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Pentru aceasta îmi plec genunchii în fața Tatălui, de la care orice paternitate în cer și pe pământ"[1].

Dacă spunem că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decît Fiul, nu susținem că el precede pe Fiul în timp sau în fire, căci prin el a făcut veacurile. Și întru nimic altceva nu se deosebește decît numai în ceea ce privește cauza, adică Fiul a fost născut din Tatăl și nu Tatăl din Fiul, și că Tatăl, în chip natural, este cauza Fiului după cum spunem că nu provine focul din lumină, ci mai degrabă lumina din foc. Prin urmare, cînd auzim că Tatăl este principiul Fiului și mai mare decît Fiul să înțelegem aceasta cu privire la cauză. Și după cum nu spunem că focul are o altă ființă și lumina alta, tot astfel nu este cu putință să spunem că Tatăl are altă ființă și Fiul alta, ci una și aceeași. Și după cum spunem că focul luminează prin lumina care iese din el, și nu susținem că lumina din el este un organ slujitor al focului, ci mai degrabă o putere naturală, tot astfel spunem că toate cîte le face Tatăl le face prin Fiul său Unul născut, nu ca printr-un organ slujitor, ci prin o putere naturală și enipostatică. Și după cum spunem că focul luminează și iarăși spunem că lumina focului luminează, tot astfel „toate cîte face Tatăl, de asemenea face și Fiul"[2]. Dar lumina nu are o ipostasă proprie deosebită de ipostasa focului. Fiul, însă, este o ipostasă desăvîrșită, nedespărțită de ipostasa Tatălui, după cum am arătat mai sus. Este cu neputință să se găsească în lume o imagine care să exemplifice în ea însăși în chip exact modul de existență al Sfintei Treimi. Căci cum este cu putință ca ceea ce este făcut, compus, stricăcios, schimbător, circumscris, care are formă și este coruptibil, să arate în chip clar ființa dumnezeiască cea mai presus de ființă și liberă de toate acestea? Este evident, însă, că toată făptura poartă în ea pe cele mai multe din acestea și că toată, potrivit firii ei, este supusă stricăciunii.

De asemenea credem și în unul Sfîntul Duh, Domnul și făcătorul de viață, care purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul, împreună închinat și slăvit cu Tatăl și cu Fiul, ca fiind de aceeași ființă și coetern. Credem în Duhul cel din Dumnezeu, cel drept, cel conducător, izvorul înțelepciunii, al vieții și al sfințeniei. El este și se numește Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Fiul; nezidit, desăvîrșit, creator, atotstăpînitor, atoatelucrător, atotputernic, nemărginit în purtare; el stăpînește întreaga zidire, dar nu este stăpînit;

[1] *Efeseni*, III, 14-15.
[2] *Ioan*, V, 19.

îndumnezeiește, dar nu se îndumnezeiește; desăvîrșește, dar nu se desăvîrșește; împărtășește dar nu se împărtășește; sfințește, dar nu se sfințește; mîngîietor, deoarece primește rugăciunile tuturor; în toate asemenea Tatălui și Fiului; purces din Tatăl și dat prin Fiul, este primit de toată zidirea. Zidește prin el însuși, dă ființă universului, sfințește și ține. Enipostatic, există în propria lui ipostasă, nedespărțit și neseparat de Tatăl și Fiul, avînd toate cîte are Tatăl și Fiul afară de nenaștere și naștere. Tatăl este necauzat și nenăscut, căci nu este din cineva: el își are existența de la el însuși și nici nu are de la altul ceva din ceea ce are, ba, mai mult, el este în chip firesc principiul și cauza modului de existență a tuturor. Fiul este din Tatăl prin naștere. Duhul Sfînt și el este din Tatăl, dar nu prin naștere, ci prin purcedere. Noi cunoaștem că există deosebire între naștere și purcedere, dar care este felul deosebirii nu știm deloc. Nașterea Fiului din Tatăl și purcederea Sfîntului Duh sînt simultane.

Așadar, toate cîte le are Fiul și Duhul, le are de la Tatăl, și însăși existența. Dacă nu este Tatăl nu este nici Fiul și nici Duhul. Și dacă Tatăl nu are ceva, nu are nici Fiul, nici Duhul. Și din cauza Tatălui, adică din cauză că există Tatăl, există și Fiul și Duhul. Și din cauza Tatălui, și Fiul și Duhul au pe toate cîte le au, adică din pricină că Tatăl le are pe acestea, afară de nenaștere, de naștere și de purcedere. Căci cele trei sfinte ipostase se deosebesc unele de altele numai în aceste însușiri ipostatice. Ele nu se deosebesc prin ființă, ci se deosebesc fără despărțire prin caracteristica propriei ipostase.

Spunem că fiecare din cele trei ipostase are o ipostasă desăvîrșită, ca să nu admitem o fire compusă desăvîrșită din trei ipostase nedesăvîrșite, ci o singură ființă, în trei ipostase desăvîrșite, simplă, mai presus de desăvîrșire și mai înainte de desăvîrșire. Căci tot ceea ce este format din lucruri nedesăvîrșite este negreșit compus. Dar din ipostase desăvîrșite este cu neputință să avem ceva compus. Pentru aceea nici nu spunem că specia este din ipostase, ci în ipostase. Spunem că sînt nedesăvîrșite acelea care nu păstrează specia lucrului săvîrșit din ele. Piatra, lemnul și fierul fiecare în sine, potrivit naturii lor proprii, sînt desăvîrșite; dar raportate la clădirea făcută din ele, fiecare este nedesăvîrșită, căci nu este fiecare din ele în sine clădire.

Prin urmare, spunem că ipostasele sînt desăvîrșite, pentru ca să nu gîndim că firea dumnezeiască este compusă. Căci tot ceea ce este compus are ca principiu dezbinarea. Și iarăși spunem că cele trei ipostase sînt unele în altele, ca să nu introducem mulțime și gloată de Dumnezei. Prin cele trei ipo-

stase, cunoaștem că Dumnezeirea este necompusă și neamestecată; iar prin faptul că ipostasele sînt de aceeași ființă, sînt unele în altele și sînt identice în ceea ce privește voința, activitatea, puterea, stăpînirea și mișcarea, cunoaștem, ca să spun așa, că Dumnezeirea este neîmpărțită și că este un singur Dumnezeu. Căci cu adevărat există numai un singur Dumnezeu: Dumnezeu și Cuvîntul și Duhul lui.

Trebuie să se știe[1] că altceva este examinarea reală și altceva examinarea logică și altceva examinarea abstractă. La toate făpturile deosebirea ipostaselor se examinează real. Căci se examinează real Petru deosebit de Pavel. Dar se examinează logic și abstract ceea ce este comun între ei, ceea ce îi unește, ceea ce îi face unul. Căci gîndim cu mintea că Petru și Pavel sînt de aceeași natură și au o natură comună, deoarece fiecare din ei este animal rațional și muritor și fiecare este trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Această natură comună, deci, este examinată logic. Căci ipostasele nu sînt unele în altele. Fiecare are ceva special și particular, adică este despărțită în sine și are multe lucruri care o deosebesc de cealaltă ipostasă. Sînt depărtate în spațiu, se despart în timp, se deosebesc în felul de a gîndi, în putere, în figură, adică înfățișare, în capacitate, în temperament, în vrednicie, în ocupație și în toate însușirile caracteristice, dar mai presus de toate în aceea că ipostasele nu sînt unele în altele, ci despărțite. Pentru aceea se zice: doi, trei și mai mulți oameni.

Acest lucru se poate vedea la orice făptură. Cu totul dimpotrivă la Sfînta Treime cea mai presus de ființă, deasupra tuturor și incomprehensibilă. Căci cu privire la Sfînta Treime ceea ce o unește și o face una este examinat real din pricina coeternității și din pricina identității ființei, activității și voinței, din pricina acordului felului de a gîndi și din pricina identității stăpînirii, puterii și bunătății. Nu am spus asemănare, ci identitate și unitate de mișcare, căci este vorba de o singură ființă, o singură bunătate, o singură putere, o singură voință, o singură activitate, o singură stăpînire, una și aceeași, nu trei asemenea unele cu altele, ci una și aceeași mișcare a celor trei ipostase. Căci fiecare dintre ele nu are mai puțină unitate față de altă ipostasă ca față de sine însăși, în sensul că în toate privințele Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh sînt unul,

[1] Aliniatul acesta are în unele ediții următorul titlu: *Despre deosebirile celor trei ipostase și despre examinarea reală, logică și abstractă.* Acest titlu a fost o notă de pe marginea manuscrisului pe care editorul a introdus-o în text. Din pricina caracterului titlului, am găsit potrivit să-l trec în notă, și nu în text. Același lucru îl voi face și cu alte note marginale.

afară de nenaștere, naștere și purcedere. Iar deosebirea aceasta se înțelege numai pe cale abstractă. Căci cunoaștem un singur Dumnezeu; iar deosebirea o înțelegem numai în însușirile paternității, fiimii și purcederii, potrivit cauzei, cauzatului și desăvîrșirii ipostasei, adică modului de existență. Cu privire la Dumnezeirea cea infinită nu putem vorbi ca despre noi de o depărtare spațială, deoarece ipostasele sînt unele în altele, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că sînt unite, potrivit cuvîntului Domnului, care zice: „Eu sînt în Tatăl și Tatăl în mine"[1]. Între ipostasele Dumnezeirii nu există deosebire de voință sau de gîndire sau de activitate sau de putere sau de altceva din acelea care dau naștere în noi la deosebire complet reală. Pentru aceea nu spunem că Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh sînt trei Dumnezei, ci, din contră, că Sfînta Treime este un singur Dumnezeu. Fiul și Duhul se raportează la o singură cauză; nu sînt nici alcătuiți, nici contractați în sensul contopirii lui Sabelie[2]. Căci, după cum am spus, ipostasele Sfintei Treimi se unesc, nu în sensul că ele se amestecă, ci în sensul că ele există unele în altele; iar întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor este fără contractare și fără amestecare. Ele nu sînt depărtate unele de altele, și nici împărțite în ce privește ființa, în sensul împărțirii lui Arie[3]. Căci dacă trebuie să spunem pe scurt, Dumnezeirea este neîmpărțită în cele ce se împart, după cum în trei corpuri solare, care există unul în altul și sînt nedespărțite, avem o singură unire și apropiere a luminii. Așadar, cînd privim la Dumnezeire, la prima cauză, la singura stăpînire și la una și la aceeași, ca să spun așa, mișcare și voință a Dumnezeirii, la identitatea ființei, a puterii, a activității, a domniei, atunci avem în mintea noastră o unitate. Dar cînd privim la acelea, în care este Dumnezeirea, sau ca să spun mai precis, care sînt acelea din care este Dumnezeirea și care sînt de acolo din prima cauză în afară de timp, de aceeași slavă și nedespărțite, adică ipostasele Fiului și Duhului, atunci trei sînt acelea la care trebuie să ne închinăm. Un Tată, Tatăl, care este fără de început, în sensul că este necauzat. Căci nu este din cineva. Un Fiu, Fiul, care nu este fără de început, în sensul că nu este necauzat. Căci este din Tatăl. Dar dacă

[1] *Ioan*, XIV, 11.

[2] Sabelie, un eretic monarhian patripasian, a trăit la sfîrșitul secolului II și începutul secolului III.

[3] Arie, eretic creștin, a trăit în secolul III și IV. A murit probabil în anul 318. Doctrina sa, în origini, aparține monarhienilor dinamici. Arie tăgăduiește deofiinţimea Fiului cu Tatăl. Învățătura lui se poate rezuma în aceste cuvinte ale lui însuși: „Era un timp cînd Fiul nu exista". Arie a fost condamnat la sinodul I ecumenic de la Niceea din 325.

ai raporta termenul de „început" la timp, atunci și Fiul este fără de început, căci el este făcătorul timpurilor și prin urmare nu cade sub timp. Un Duh, Sfîntul Duh, care este din Tatăl, nu în chip firesc, ci purces. Tatăl nu este lipsit de nenaștere, pentru că a născut, nici Fiul de naștere, pentru că a fost născut din cel nenăscut — dar cum? — și nici Duhul nu se schimbă în Tatăl sau în Fiul, pentru că purcede și este Dumnezeu. Însușirea este ceva netransmisibil; cum ar putea să rămînă însușire ceea ce se transmite sau se preface? Căci dacă Tatăl este Fiul, atunci nu este cu adevărat Tată, căci unul este cu adevărat Tatăl. Și dacă Fiul este Tatăl, atunci nu este cu adevărat Fiu, căci unul este cu adevărat Fiu și unul Duhul Sfînt.

Trebuie să se știe că nu spunem că Tatăl este din cineva, ci spunem că el este Tatăl Fiului. Pe Fiul nu-l numim nici cauză, nici Tată, ci spunem că el este din Tatăl și este Fiu al Tatălui. Iar Duhul cel Sfînt spunem că este din Tatăl, și-l numim Duh al Tatălui. Nu spunem că Duhul este din Fiul, dar îl numim Duhul Fiului. „Dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, spune dumnezeiescul apostol, acela nu este al lui"[1]. Mărturisim că s-a făcut cunoscut și se dă nouă prin Fiul. „A suflat, spune sf. Scriptură, și a zis ucenicilor săi: Luați Duh Sfînt"[2]. Fiul și Sfîntul Duh sînt din Tatăl, după cum raza și lumina sînt din soare. Soarele este izvorul razei și al luminii. Prin rază ni se dă lumina și ea este aceea care ne luminează și cu care ne împărtășim. Dar nu spunem că Fiul este Fiu al Duhului și nici din Duhul.

CAPITOLUL IX

Despre însușirile lui Dumnezeu

Dumnezeirea este simplă și necompusă. Tot ceea ce este alcătuit din multe și diferite este compus. Dacă am spune că însușirile de a fi nezidit, fără de început, necorporal, nemuritor, veșnic, bun, creator și altele ca acestea sînt deosebiri esențiale ale lui Dumnezeu și că Dumnezeu este compus din acestea, atunci Dumnezeu nu va fi simplu, ci compus. Dar a gîndi astfel este cea mai mare impietate. Prin urmare, trebuie să gîndim că fiecare din atributele lui Dumnezeu nu arată ceea ce este el în ființa sa, ci indică sau ceea ce nu este ființa lui sau un raport cu ceva din acelea care se deosebesc de el, sau ceva din acelea care însoțesc natura sa sau activitatea lui.

[1] *Romani*, VIII, 9.
[2] *Ioan*, XX, 22.

Dintre toate numele care se dau lui Dumnezeu se pare că cel mai propriu este „Cel ce este", după cum el însuși s-a numit pe munte, lui Moise, cînd zice: „Spune fiilor lui Israil: M-a trimis Cel ce este"[1]. Căci are adunată în el însuși toată existența, ca o mare infinită și nemărginită a ființei. Dar după cum spune sfîntul Dionisie[2], numele cel mai potrivit al lui Dumnezeu este „Cel bun"[3], căci nu este cu putință să spui despre Dumnezeu că întîi există și apoi este bun.

Al doilea nume este „Dumnezeu" (ὁ Θεος), care derivă de la θεειν, ce înseamnă a alerga și a înconjura toate sau de la αιθειν, care înseamnă a arde, căci Dumnezeu este foc mistuitor a toată răutatea[4], sau de la θϑασθαι, care înseamnă a vedea totul, deoarece lui nu i se poate ascunde nimic și observă toate. În adevăr, a văzut pe toate înainte de facerea lor, avîndu-le în minte din veșnicie; și fiecare se face la vremea hotărîtă de mai nainte, potrivit veșnicii lui gîndiri executive, care se numește predestinare, icoană și exemplu.

Prin urmare primul nume al lui Dumnezeu indică existența lui, dar nu ce este Dumnezeu[5]. Al doilea nume indică activitatea; iar însușirile că este fără de început, incoruptibil, nefăcut, adică nezidit, necorporal, nevăzut și altele ca acestea ne arată ce nu este Dumnezeu, adică: existența lui nu are început, nu este supus stricăciunii, nu este zidit, nu este corp, nu este văzut. Însușirile de bun, drept, sfînt și altele ca acestea, care însoțesc firea lui, nu indică însăși ființa lui. Iar însușirile de domn, împărat și altele ca acestea arată raportul cu acelea care se deosebesc de el. Se numește domn față de acei care sînt domni, împărat, față de acei care sînt împărați, creator față de cele create, păstor față de cei păstoriți.

CAPITOLUL X

Despre unirea și deosebirea dun.nezeiască

Toate aceste însușiri trebuiesc atribuite întregii Dumnezeiri în chip comun, identic, fără deosebire, neîmpărțit și unitar. În chip deosebit însă fiecărei ipostase a Dumnezeirii expresiile: Tată, Fiu, Duh, necauzat, cauzat,

[1] *Ieșirea*, III, 14.
[2] Despre Dionisie Aeropagitul și opera sa, să se vadă D. Fecioru: *Sf. Ioan Damaschin. Cultul sfintelor icoane*, București, 1937, nota 3, p. 9-13.
[3] *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 636 C - 637 C.
[4] *Deuteronom*, IV, 24; *Evrei*, XII, 29.
[5] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 15v.

nenăscut, născut și purces, care nu indică ființa, ci raportul unei ipostase față de celelalte și modul lor de existență.

Așadar, cu toate că știm acestea și sîntem conduși prin ele către ființa dumnezeiască, totuși nu înțelegem însăși ființa, ci pe acelea care sînt în legătură cu ființa, după cum, chiar dacă știm că sufletul este necorporal, fără de greutate și fără de formă, totuși nu am înțeles și ființa lui; tot astfel nu cunoaștem nici ființa corpului, chiar dacă știm că este alb sau negru, ci pe acelea care sînt în legătură cu ființa lui. Învățătura cea adevărată, însă, ne învață că Dumnezeirea este simplă și are o singură activitate simplă, bună, care lucrează toate în toți, întocmai ca raza soarelui, care încălzește toate și lucrează în fiecare potrivit capacității sale naturale și puterii sale de receptivitate, deoarece a luat asemenea energie de la Dumnezeu creatorul.

Dar toate acelea care aparțin întrupării dumnezeiești și iubitoare de oameni a Cuvîntului lui dumnezeiesc sînt proprii numai Fiului. Căci la acestea n-a participat nici Tatăl, nici Duhul altfel decît prin bunăvoință și prin facerea de minuni cea negrăită, pe care Dumnezeu Cuvîntul, care s-a făcut om asemenea nouă, a săvîrșit-o ca Dumnezeu neschimbat și Fiu al lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XI

Despre expresiile antropomorfice date lui Dumnezeu

În dumnezeiasca Scriptură găsim foarte multe expresii simbolice antropomorfice cu privire la Dumnezeu. Trebuie să se știe că noi, fiind oameni, îmbrăcați în trupul acesta gros, nu putem să înțelegem sau să exprimăm activitățile dumnezeiești, sublime și imateriale ale Dumnezeirii decît numai dacă întrebuințăm imagini, tipuri și simboluri adecvate felului nostru de a gîndi. Așadar, toate cîte s-au spus antropomorfic despre Dumnezeu sînt spuse în chip simbolic și au un sens mai înalt, căci Dumnezeirea este simplă și fără de formă. Prin ochii lui Dumnezeu, prin pleoape și prin vedere, înțelegem puterea lui atoatevăzătoare și cunoștința lui căreia nu i se poate ascunde nimic, de acolo că și noi prin acest simț dobîndim o cunoștință și o încredințare mai desăvîrșită. Prin urechi și prin auz înțelegem capacitatea lui de a fi milostiv și de a primi rugăciunea noastră, căci și noi prin acest simț ne îmbunăm față de acei care ne roagă, aplecîndu-ne cu mai multă dragoste

urechea spre ei. Prin gură și prin grai înțelegem facultatea prin care își exprimă voința lui, de acolo că și noi facem cunoscute gîndurile noastre intime prin gură și prin grai. Prin mîncare și băutură înțelegem conlucrarea noastră cu voința lui, căci noi, prin simțul gustului, împlinim o dorință necesară a firii. Prin miros înțelegem facultatea lui de a primi gîndurile și sentimentele noastre bune față de el[1], de acolo că și noi prin acest simț primim mireasma cea bună. Prin față înțelegem arătarea și apariția sa prin fapte, de acolo că apariția noastră se face prin fața noastră. Prin mîini înțelegem facultatea prin care realizează activitatea lui, pentru că și noi săvîrșim cu ajutorul mîinilor lucrurile necesare și pe cele mai de cinste. Prin mîna dreaptă înțelegem ajutorul lui în lucrurile cele bune, de acolo că și noi ne folosim de mîna dreaptă mai cu seamă în lucrurile mai nobile, mai de cinste și care au nevoie de cea mai multă putere. Prin pipăit înțelegem cunoașterea și perceperea lui mai exactă a lucrurilor foarte fine și ascunse, de acolo că și cei pe care noi îi pipăim nu pot să ascundă în ei înșiși nimic. Prin picioare și mers înțelegem venirea și prezența lui ca să ajute pe cei care sînt în nevoi sau ca să pedepsească pe dușmani sau pentru orice altă faptă, de acolo că și noi venim făcînd uz de picioare. Prin jurămînt înțelegem imutabilitatea hotărîrii sale, de acolo că și noi întărim prin jurămînt legămintele unora față de alții. Prin urgie și mînie înțelegem ura și aversiunea față de rău, căci și noi ne mîniem atunci cînd urîm cele potrivnice opiniei noastre. Prin uitare, somn și somnolență înțelegem întîrzierea lui pentru pedepsirea dușmanilor și amînarea ajutorului obișnuit față de cei ai lui. Și ca să spun într-un cuvînt, toate expresiile antropomorfice cu privire la Dumnezeu, afară de cele care s-au spus despre venirea în trup a Cuvîntului lui Dumnezeu, au un sens ascuns și ne învață din lucrurile proprii firii noastre cele ce sînt mai presus de noi. Cuvîntul lui Dumnezeu, însă, a primit pentru mîntuirea noastră pe om în întregime, suflet rațional, trup, însușirile firii omenești și afectele naturale și neprihănite.

CAPITOLUL XII

Despre aceleași lucruri

În aceste învățături am fost instruiți din cuvintele sfinte, după cum a zis dumnezeiescul Dionisie Areopagitul: Dumnezeu este cauza și principiul tuturor,

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 16v.

este ființa existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale, rechemarea și învierea celor care au căzut de la el, reînnoire și prefacere pentru cei care au corupt starea naturală, zidire sfințită pentru cei mișcați de vreo tulburare necurată, siguranță pentru cei care stau, cale și călăuză, care înalță, pentru cei care se urcă la dînsul[1]. Voi adăuga, însă, că el este Tatăl celor făcuți de el, — Dumnezeu, care ne-a adus de la neexistență la existență, este mai degrabă Tatăl nostru decît cei care ne-au născut și care au luat de la el și existența și capacitatea de a naște — el este păstorul celor care-l urmează și al celor păstoriți de el; luminarea celor luminați; principiul desăvîrșirii celor desăvîrșiți; pricipiul îndumnezeirii celor îndumnezeiți; pacea celor învrăjbiți; simplitatea celor simpli; unirea celor uniți; ființă superioară oricărui început, pentru că este un început mai presus de orice început[2]; bună părtășenie a ceea ce este ascuns, adică a cunoștinței lui, atît cît este îngăduit și cît este accesibil fiecăruia.

Mai exact încă despre numele dumnezeiești

Pentru că Dumnezeirea este incomprehensibilă, va fi negreșit și fără nume. Așadar, prin faptul că nu cunoaștem ființa ei, să nu căutăm numele ființei ei, căci numele indică lucrurile. Dumnezeu este bun, și pentru a ne împărtăși cu bunătatea lui, ne-a adus de la neexistență la existență și ne-a înzestrat cu facultatea cunoașterii; cu toate acestea nu ne-a împărtășit cu ființa lui și nici cu cunoștința ființei lui. Căci este cu neputință ca firea să cunoască în chip desăvîrșit o fire superioară ei. Dacă cunoștințele sînt în legătură cu existențele, cum se va putea cunoaște ceea ce este mai presus de existență? Dar pentru ca să participăm cît de puțin cunoștinței lui Dumnezeu și să avem chiar o idee cît de slabă de el, Dumnezeu, din pricina bunătății lui nespuse, a binevoit să fie numit prin acelea care sînt proprii naturii noastre.

Prin urmare, întru cît Dumnezeu este incomprehensibil, este și fără nume. Dar prin faptul că este cauza tuturora și că are mai înainte în el rațiunile și cauzele tuturor existențelor este numit după toate existențele și după cele contrarii, spre exemplu: lumină și întuneric, apă și foc, ca să cunoaștem că ființa lui Dumnezeu nu este acestea, ci este mai presus de ființă și fără nume. Și prin faptul că este cauza tuturor existențelor, este numit după toate cele cauzate.

[1] *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, col. 589 BC.

[2] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 17v.

Pentru aceea unele din numirile dumnezeiești sînt spuse în chip negativ și arată că Dumnezeu este mai presus de ființă, spre exemplu: neființial, netemporal, neînceput, nevăzut, nu în sensul că este mai mic decît cineva sau că îi lipsește ceva — căci toate sînt ale lui și din el și prin el s-au făcut și în el se țin[1] — ci pentru că el depășește într-un grad cu totul superior toate existențele: el nu este nimic din existențe, ci este mai presus de toate. Alte numiri sînt date lui Dumnezeu în mod afirmativ, din aceea că el este cauza tuturor. Prin faptul că el este cauza tuturor existențelor și a întregii ființe, se numește „Cel ce este" și „Ființă". Iar prin faptul că este cauza oricărei rațiuni și înțelepciuni, a ceea ce este rațional și înțelept se numește „rațiune" și „rațional", „înțelepciune" și „înțelept"; de asemenea se numește „gîndire" și „gînditor, viață" și „viu", „putere" și „puternic" și în același fel și cu toate celelalte. Dar mult mai propriu este ca să fie numit din cele mai cinstite și cele mai adecvate lui. Sînt mai cinstite și mult mai adecvate lui cele imateriale decît cele materiale, cele curate decît cele întinate, cele sfinte decît cele blestemate, deoarece acestea și participă mai mult la el. Așadar mult mai propriu va fi numit „soare" și „foc" decît întuneric, „zi" decît noapte, „viață" decît moarte, „foc", „duh" și „apă", ca elemente vitale, decît pămînt; dar înainte de toate și mai mult, „bunătate" decît răutate, ceea ce este identic cu a spune „existență" decît inexistență. Și aceasta pentru motivul că binele este existență și cauza existenței, iar răul lipsa binelui sau a existenței. Acestea sînt însușirile negative și afirmative ale lui Dumnezeu. Dar numele cel mai plăcut este acela care rezultă din unirea acestor două, spre exemplu: „Ființă mai presus de ființă", „Dumnezeire mai presus de Dumnezeire", „Principiu mai presus de principiu" și altele ca acestea. Sînt apoi și unele numiri afirmative ale lui Dumnezeu, care au o putere de negație covîrșitoare, spre exemplu: „întuneric", nu în sensul că Dumnezeu este întuneric, ci că nu este lumină, ci ceva mai presus de lumină.

Prin urmare Dumnezeu se numește „minte", „rațiune", „duh", „înțelepciune", „putere", pentru că este cauza acestora, pentru că este imaterial și pentru că este atoatelucrător și atotputernic. Numirile acestea, atît cele negative cît și cele pozitive, se aplică întregii Dumnezeiri. Și la fel, în același chip și fără de deosebire și fiecăreia din ipostasele Sfintei Treimi. Cînd mă gîndesc, însă, la una din ipostase, știu că ea este Dumnezeu desăvîrșit și ființă desăvîrșită; iar cînd unesc și număr împreună pe cele trei ipostase știu că sînt un singur Dumnezeu desăvîrșit, căci Dumnezeirea nu este compusă, ci este o

[1] *Coloseni*, I, 16.

unitate desăvîrșită, neîmpărțită și necompusă, în trei ipostase desăvîrșite. Dar cînd mă gîndesc la raportul reciproc al ipostaselor știu că Tatăl este soare mai presus de ființă, izvor al bunătății, abis al ființei, al rațiunii, al înțelepciunii, al puterii, al luminii, al Dumnezeirii; izvor născător și producător al binelui ascuns în el. El este mintea, abisul rațiunii, născătorul Cuvîntului, iar prin Cuvînt purcedătorul Duhului revelator. Și ca să nu spun multe, nu este în Tatăl, Cuvînt, înțelepciune, putere, voință decît Fiul, care este singura putere a Tatălui, cauza primară a creării tuturor. Astfel el este născut, cum numai el știe, ca ipostasă desăvîrșită din o ipostasă desăvîrșită; el este și se numește Fiu. Iar Duhul Sfînt este puterea Tatălui, care revelează cele ascunse ale Dumnezeirii, purces, cum numai el știe, nu născut, din Tatăl prin Fiul. Pentru aceea Duhul cel Sfînt este împlinitorul creării tuturor.

Prin urmare toate cîte convin Tatălui care cauzează, izvorului, născătorului, trebuiesc atribuite numai Tatălui. Toate cîte se potrivesc celui cauzat, Fiului născut, Cuvîntului, puterii care este cauza primară a creației, voinței, înțelepciunii, trebuiesc atribuite Fiului. Și toate cîte convin puterii cauzate, purcese, revelatoare și desăvîrșitoare trebuiesc atribuite Duhului Sfînt. Tatăl este izvorul și cauza Fiului și a Sfîntului Duh, Tată numai al Fiului și purcedător al Duhului Sfînt. Fiul este Fiu, Cuvînt, înțelepciune, putere, icoană, strălucire, chip al Tatălui[1] și din Tatăl. Sfîntul Duh nu este Fiu al Tatălui, ci Duh al Tatălui, pentru că purcede din Tatăl — căci nu este mișcare fără duh — și Duh al Fiului, nu în sensul că este din el, ci în sensul că este purces din Tatăl prin el. Căci numai Tatăl este cauza.

CAPITOLUL XIII

Despre locul lui Dumnezeu și că numai Dumnezeirea este necircumscrisă

Locul trupesc este limita conținutului, prin care conținutul este conținut. Spre exemplu: aerul conține, iar corpul este conținut. Nu tot aerul care conține este locul corpului conținut, ci numai limita aerului care conține, care vine în atingere cu corpul conținut. În mod absolut, însă, ceea ce conține nu este în ceea ce este conținut.

Dar există și un loc spiritual unde se gîndește și este firea spirituală și necorporală, unde este prezentă, lucrează și este conținută în chip spiritual

[1] *Evrei*, I, 3; *I Corinteni*, I, 24; *Coloseni*, I, 15.

și nu corporal, căci ea nu are trup ca să fie conținută în mod trupesc. Așadar Dumnezeu, fiind imaterial și necircumscris, nu este în vreun loc. El este însuși locul lui, căci umple toate, este mai presus de toate și ține toate. Se spune, însă, că se află într-un loc și se vorbește de loc al lui Dumnezeu, acolo unde se face cunoscută energia lui. El străbate prin toate fără să se amestece și împărtășește tuturor energia lui, potivit capacității fiecăruia și puterii de receptivitate, adică potrivit curățeniei naturale și voliționale. Căci sînt mai curate cele imateriale decît cele materiale și cele virtuoase decît cele întovărășite de viciu. Se numește așadar loc al lui Dumnezeu acela care participă mai mult la energia și la harul lui. Pentru aceasta cerul este tronul lui[1]. În cer sînt îngerii, care fac voia lui și care îl slăvesc pururea. În cer este locul lui de odihnă, iar pămîntul este așternut picioarelor lui[2], căci pe pămînt a petrecut, în trup, cu oamenii[3]. Sfîntul lui trup este numit picior al lui Dumnezeu. Și biserica se numește loc al lui Dumnezeu, căci am afierosit acest loc spre slăvirea lui ca pe un loc sfințit, în care ne facem rugăciunile noastre către el. De asemenea se nun esc locuri ale lui Dumnezeu și locurile în care ni s-a făcut cunoscută energia lui fie prin corp, fie fără corp.

Trebuie să se știe că Dumnezeirea este neîmpărțită, deoarece este în întregime pretutindeni și nu este împărțită parte cu parte în chipul celor corporale, ci este în întregime în toate și în întregime mai presus de toate.

Îngerul[4] nu este conținut într-un loc în chip corporal[5] încît să primească chip și să ia formă. Se spune însă[6] că este într-un loc, prin faptul că este prezent în chip spiritual și lucrează potrivit firii lui și nu este în altă parte, ci este circumscris în chip spiritual acolo unde lucrează. Nu poate să lucreze în același timp în diferite locuri. Numai Dumnezeu poate să lucreze în același timp pretutindeni. Îngerul, prin iuțeala firii și prin faptul că este gata, adică grabnic de a se muta, lucrează în diferite locuri. Dumnezeirea, însă, pentru că este pretutindeni și mai presus de toate, lucrează simultan în diferite moduri printr-o energie unică și simplă.

[1] *Isaia*, LXVI, 1; *Faptele Apostolilor*, VII, 49.
[2] *Isaia*, LXVI, 1; *Faptele Apostolilor*, VII, 49.
[3] *Varuh*, III, 38.
[4] În fruntea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală a manuscrisului: *„Despre locul îngerului și al sufletului și despre noțiunea de necircumscris"*.
[5] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 20r.
[6] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 20r.

Sufletul este unit în întregime cu tot corpul și nu parte cu parte. Nu este conținut de el, ci îl conține, după cum focul conține fierul; și fiind în el, lucrează propriile sale lucrări.

Ceea ce este circumscris este limitat în spațiu sau în timp sau în gîndire; iar ceea ce este necircumscris nu este limitat de nici una din acestea. Necircumscrisă este numai Dumnezeirea, pentru că este fără de început și fără de sfîrșit, cuprinde totul și nu este sesizată de rațiune. Numai Dumnezeu este incomprehensibil, indefinit, necunoscut de nimeni, dar numai el se cunoaște pe sine însuși. Îngerul, însă, este circumscris în timp, căci existența lui are început; este circumscris în spațiu, deși în chip spiritual, în sensul în care am spus mai sus; este circumscris și în gîndire. Îngerii cunosc reciproc de ce mărime este firea lor[1]. Ei sînt mărginiți în chip desăvîrșit de Creator. Corpurile, însă, sînt circumscrise în timp, pentru că au început și sfîrșit, sînt circumscrise în spațiu și în gîndire.

Dumnezeirea[2] este cu totul imuabilă și neschimbată. Ea a hotărît mai dinainte, prin prestiința sa, pe toate cele care nu sînt în puterea noastră și a determinat pe fiecare la timpul și locul propriu și potrivit. Potrivit acestui principiu, „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului"[3]. Este evident că a judecat Tatăl și Fiul — ca Dumnezeu — și Sfîntul Duh. Dar însuși Fiul — ca om — se va pogorî în chip trupesc și va sta pe tronul slavei[4] — pogorîrea și tronul sînt acțiuni ale unui corp circumscris — și va judeca pe toată lumea cu dreptate[5].

Toate sînt distanțate de Dumnezeu, nu prin loc, ci prin fire. La noi prudența, înțelepciunea și sfatul vin și se duc, pentru că sînt niște stări ale sufletului. La Dumnezeu, însă, nu este așa. La el nimic nu se produce și dispare, căci el este neschimbat, imuabil și nu trebuie să admitem accidente la el. La Dumnezeu binele coincide cu ființa[6]. Cel care dorește necontenit pe Dumnezeu îl vede, căci Dumnezeu este în toate. Existențele depind de cel care există și nu este vreo existență, care să nu aibă existența sa în cel care există. Dumnezeu este amestecat în toate, pentru că ține firea. Iar Dumnezeu

[1] Tradus din corectarea textului ediției MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 20v.

[2] Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: *„Rezumatul celor spuse despre Dumnezeu, despre Tatăl, despre Fiul și despre Sfîntul Duh; și despre Cuvînt și Duh"*.

[3] *Ioan*, V, 22.

[4] *Matei*, XIX, 28; XXV, 31.

[5] *Faptele Apostolilor*, XVII, 31.

[6] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1513, f. 21r.

Cuvîntul s-a unit după ipostasă cu sfîntul lui trup și s-a amestecat fără amestecare cu firea noastră.

Nimeni nu vede pe Tatăl afară de Fiul și Duhul[1].

Fiul este voința, înțelepciunea și puterea Tatălui. Nu trebuie să vorbim cu privire la Dumnezeu despre calitate, ca să nu spunem că el este compus din ființă și calitate.

Fiul este din Tatăl și toate cîte le are, de la el le are, pentru aceea nici nu poate să facă nimic de la el însuși[2], căci nu are o energie deosebită de a Tatălui.

Dar pentru că Dumnezeu este prin fire nevăzut, se face văzut prin activitățile sale și-l cunoaștem din structura și conducerea lumii.

Fiul este icoana Tatălui, iar Duhul icoana Fiului, prin care Hristos, locuind în om, dă acestuia asemănarea cu Dumnezeu.

Duhul cel Sfînt este Dumnezeu; el stă la mijloc între cel nenăscut și cel născut, și este unit de Tatăl prin Fiul. Se numește Duh al lui Dumnezeu, Duh al lui Hristos, minte a lui Hristos, Duh al Domnului, însuși Domn, Duh al adopției, al adevărului, al libertății, al înțelepciunii — căci este făcătorul tuturor acestora. Prin ființa lui umple toate, ține toate, umple lumea cu ființa lui și este necuprins de lume din pricina puterii lui.

Dumnezeu este o ființă veșnică și neschimbătoare, creatoarea existențelor și este adorată cu gînd cucernic.

Dumnezeu este și Tatăl, cel care există veșnic, nenăscut, pentru că nu s-a născut din cineva, dar a născut pe Fiul cel de o veșnicie cu el. Dumnezeu este și Fiul, care este totdeauna cu Tatăl și este născut din el în afară de timp, veșnic, nestricăcios, impasibil, nedespărțit. Dumnezeu este și Duhul cel Sfînt, putere sfințitoare, enipostatică, purcede în chip nedespărțit din Tatăl și se odihnește în Fiul, deoființă cu Tatăl și cu Fiul.

Cuvîntul este acela care este totdeauna prezent în chip ființial împreună cu Tatăl. Cuvîntul este iarăși mișcarea naturală a minții, potrivit căreia se mișcă, gîndește și judecă, fiind ca o lumină și strălucire a ei. Cuvînt este iarăși cuvîntul mintal, care vorbește în minte. Și iarăși există cuvîntul rostit, care este vestitorul gîndirii. Așadar Dumnezeu-Cuvîntul este substanțial și enipostatic. Celelalte trei feluri de cuvînt sînt puteri ale sufletului, care nu există într-o ipostasă proprie. Dintre acestea, primul este o odraslă naturală a

[1] *Ioan*, VI, 46.

[2] *Ioan*, V, 30.

minții, deoarece izvorăște totdeauna din ea în chip natural; al doilea se numește cuvîntul mintal, iar al treilea, cuvînt rostit cu gura.

Duhul are mai multe sensuri. Înseamnă, în primul loc, Sfîntul Duh. Și puterile Sfîntului Duh se numesc duhuri. Duh se numește și îngerul cel bun; duh și demonul; duh și sufletul. Sînt cazuri cînd și mintea se numește duh. Duh este și vîntul; duh și aerul.

CAPITOLUL XIV

Însușirile firii dumnezeiești

Însușirea de a fi nezidit, fără de început, nemuritor, infinit, veșnic, imaterial, bun, creator, drept, luminător, neschimbător, impasibil, necircumscris, necuprins, indefinit, nemărginit, nevăzut, incomprehensibil, perfect, stăpîn absolut, liber, atoateconducător, dătător de viață, atotputernic, infinit de puternic, sfințitor, împărtășitor, cuprinzător și conservator al universului, proneitorul tuturor, toate aceste însușiri și altele ca acestea le are Dumnezeirea prin fire, nu le-a luat din altă parte, ci ea împărtășește tot binele făpturilor sale, potrivit puterii de receptivitate a fiecăreia.

Ipostasele locuiesc și stau unele în altele, căci ele sînt nedepărtate și nedespărțite unele de altele și au neamestecată întrepătrunderea uneia în alta, nu în sensul că ele se contractă sau se amestecă, ci în sensul că ele sînt unite între ele: Fiul este în Tatăl și Duhul, Duhul în Tatăl și Fiul, iar Tatăl în Fiul și Duhul, fără ca să se contragă, să se confunde sau să se amestece. Există la ele unitate și identitate de mișcare, căci cele trei ipostase au un singur impuls și o singură mișcare, lucru cu neputință de văzut la firea creată.

Luminarea și energia divină este una, simplă și neîmpărțită; și cu toate că lucrează în chip mîntuitor asupra fiecăreia din cele care există în exemplare singulare și împarte tuturora părțile constitutive ale firii sale proprii, totuși rămîne simplă; se multiplică, fără să se împartă, în fiecare din cele care există în exemplare singulare și le adună, le întoarce pe acestea spre simplitatea ei. Toate o doresc și în ea își au existența. Iar ea împărtășește tuturor existența după cum au firea. Ea este existența existențelor, viața viețuitoarelor, rațiunea existențelor raționale, spiritualitatea existențelor spirituale. Ea este mai presus de spiritualitate, mai presus de rațiune, mai presus de viață și mai presus de ființă.

În afară de acestea ea străbate prin toate fără să se amestece, dar prin ea nu trece nimic. Mai mult, ea cunoaște totul printr-o cunoștință simplă. Vede totul în chip simplu cu ochiul său dumnezeiesc atoatevăzător și imaterial, atît pe cele prezente cît și pe cele trecute și pe cele ce au să fie, înainte de facerea lor. Este fără de păcat, iartă păcatele și mîntuie. Poate să facă pe toate cîte le voiește; dar nu voiește să facă pe toate cîte le poate, căci poate să piardă lumea, dar nu vrea.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Despre veac

Acela a făcut veacurile care există înainte de veacuri, către care zice dumnezeiescul David: „Din veac și pînă în veac tu ești"[1], iar dumnezeiescul apostol: „Prin care a făcut și veacurile"[2].

Trebuie să se știe că numele de veac are multe sensuri, căci înseamnă multe lucruri. Veac se numește și viața fiecărui om. Veac se numește iarăși și timpul de o mie de ani. Iarăși se numește veac toată viața prezentă. Veac se numește și veacul ce va să fie, cel fără de sfîrșit după înviere. Se numește iarăși veac, nu timpul, nici o parte din timp, care se măsoară cu mișcarea și drumul soarelui, adică cel format din zile și nopți, ci un fel de mișcare și un interval de timp care merg împreună cu cele veșnice.

Lumea aceasta are șapte veacuri, anume de la facerea cerului și pămîntului și pînă la sfîrșitul și învierea obștească a oamenilor. Există un sfîrșit particular, moartea fiecăruia; este însă și un sfîrșit obștesc și general, cînd va fi învierea obștească a oamenilor. Al optulea veac este veacul ce va să fie.

Înainte de întemeierea lumii, cînd nu era soare care să despartă ziua de noapte, nu era un veac care să se poată măsura, ci un fel de mișcare și interval de timp care mergea împreună cu cele veșnice. Și potrivit acestei concepții este un singur veac. Pentru aceea Dumnezeu se numește și veșnic (*αιωνιος*), dar și mai înainte de veșnicie, căci el a făcut însuși veacul. Numai Dumnezeu, fiind fără început, este făcătorul tuturora, al veacurilor și al tuturor existențelor. Iar cînd vorbesc de Dumnezeu, este clar că eu vorbesc de Tatăl, de Fiul lui Unul născut, Domnul nostru Iisus Hristos și de Duhul lui cel prea Sfînt, singurul Dumnezeul nostru.

[1] *Psalmi*, LXXXIX, 2.

[2] *Evrei*, I, 2.

Se vorbește și de veacurile veacurilor, pentru că cele șapte veacuri ale lumii prezente cuprind multe veacuri, adică viețile oamenilor. Se vorbește și de un singur veac, pentru că cuprinde în el toate veacurile. Veacul de acum și cel ce va să fie se numește veacul veacului. Prin cuvintele: viață veșnică și pedeapsă veșnică se indică nesfîrșirea veacului ce va să fie. Căci după înviere timpul nu se va mai număra cu zile și cu nopți. Va fi mai degrabă o singură zi neînserată, cînd soarele dreptății va străluci luminos peste cei drepți. Pentru cei păcătoși va fi o noapte adîncă, fără de sfîrșit.

Dacă astfel stau lucrurile, cum va fi cu putință să se numere timpul celor o mie de ani ai apocatastasei origeniste?[1] Prin urmare Dumnezeu este singurul făcător al veacurilor, cel care a creat universul, cel care există mai înainte de veacuri.

CAPITOLUL II

Despre creație

Așadar pentru că bunul și prea bunul Dumnezeu nu s-a mulțumit cu contemplarea lui proprie, ci prin mulțimea bunătății sale a binevoit să se facă ceva care să primească binefacerile sale și să se împărtășească din bunătatea lui, aduce de la neexistență la existență și creează universul, atît pe cele nevăzute, cît și pe cele văzute, și pe om, care este alcătuit din elemente văzute și nevăzute. În timp ce gîndește, creează; iar gîndul se face lucru, realizîndu-se prin Cuvînt și desăvîrșindu-se prin Duh.

CAPITOLUL III

Despre îngeri

El este făcătorul și creatorul îngerilor; el i-a adus de la neexistență la existență și i-a zidit după propriul lui chip, o natură necorporală, un fel de duh și de foc imaterial, după cum spune dumnezeiescul David: „Cel care face pe îngerii lui duhuri și pe slugile lui pară de foc"[2]. Prin aceste cuvinte arată că ei

[1] Prin apocatastasă se înțelege reîntoarcerea tuturor existențelor raționale în Dumnezeu, de unde își au originea, prin nimicirea morții, spiritualizarea corpurilor și transformarea lumii materiale.

[2] *Psalmi*, CIII, 5; *Evrei*, I, 7.

sînt ușori, arzători, calzi, străbătători, grabnici spre dorul de Dumnezeu și slujirea lui, îndreptați spre cele de sus și liberi de orice gînd material.

Așadar îngerul este o ființă spirituală, veșnic mișcătoare, liberă, necorporală; slujește lui Dumnezeu și a primit în firea lui nemurirea în har. Care este, însă, natura și definiția ființei lui, numai ziditorul o știe. Se spune că este necorporal și imaterial în raport cu noi, deoarece tot ceea ce se pune în comparație cu Dumnezeu, singurul incomparabil, este grosolan și material. Numai Dumnezeirea este în realitate imaterială și necorporală.

Așadar îngerul are o fire rațională, spirituală, liberă și schimbătoare în felul de a gîndi sau de a voi, căci tot ceea ce este creat este schimbător. Numai ceea ce este necreat este neschimbător. Tot ceea ce este rațional este și liber. Așadar pentru că îngerul are o fire rațională și spirituală, este liber; iar pentru că este creat și schimbător, are facultatea de a rămîne și a progresa în bine și de a se îndrepta spre rău.

Îngerul este incapabil de pocăință, pentru că este necorporal. Omul, însă, din pricina slăbiciunii corpului are parte de pocăință.

Îngerul nu este nemuritor prin fire, ci prin har, căci tot ceea ce are început are și sfîrșit potrivit naturii lui. Numai Dumnezeu este veșnic, dar mai degrabă este mai presus de veșnicie. Căci cel care a făcut timpurile nu este sub timp, ci deasupra timpului.

Îngerii sînt lumini spirituale secundare, care își au luminarea din lumina primară fără de început. Nu au nevoie de limbă și de auz, ci transmit unii altora propriile lor gînduri și hotărîri fără să rostească cuvînt.

Toți îngerii au fost ziditi prin Cuvînt și au fost desăvîrșiți de Sfîntul Duh prin sfințire, participînd la luminare și la har în măsura vredniciei și rangului lor.

Îngerii sînt circumscrișI, căci atunci cînd sînt în cer nu sînt pe pămînt și cînd sînt trimiși de Dumnezeu pe pămînt nu rămîn și în cer. Nu sînt limitați de pereți, de uși, de încuietori și de peceți, căci sînt nelimitați. Eu spun nelimitați. Cu toate acestea ei nu apar așa cum sînt celor vrednici, cărora Dumnzeu va voi ca ei să se arate, ci sub o formă oarecare, în așa fel încît să-i poată vedea aceia cărora li se arată. Nelimitat însă, prin fire și în sensul propriu al cuvîntului, este numai cel nezidit, căci toată zidirea este limitată de Dumnezeu, care a zidit-o.

Ei au din afară sfințenia ființei lor, de la Duhul. Au, prin harul dumnezeiesc, darul profeției. Nu au trebuință de căsătorie, căci nu sînt muritori.

Fiind spirite, ei sînt în locuri spirituale. Nu sînt circumscrișI în felul celor corporale, natura lor nu are o formă trupească și nici nu au cele trei dimen-

siuni, ci sînt prezenți în chip spiritual și activează acolo unde li s-ar porunci; cu toate acestea ei nu pot să fie și să activeze simultan în două locuri deosebite.

Nu știm dacă ființa lor este aceeași sau se deosebește a unora de a altora. Numai Dumnezeu, care i-a făcut, știe, el care știe toate. Se deosebesc însă unii de alții prin luminare și prin rang, fie că au rangul potrivit gradului de luminare, fie că participă luminării potrivit rangului în care sînt; ei se luminează reciproc potrivit superiorității rangului sau firii. Este, însă, evident, că cei care sînt mai sus împărtășesc celor mai de jos luminarea și cunoștința.

Îngerii sînt puternici și gata spre a îndeplini voința divină. Prin iuțeala firii lor se găsesc îndată pretutindeni unde ar porunci învoirea dumnezeiască. Ei păzesc părțile pămîntului. Sînt înainte stătătorii neamurilor și ai locurilor, după cum au fost orînduiți de creator. Ne conduc și ne ajută în lucrurile noastre. Negreșit, potrivit voinței și poruncii dumnzeiești, ei sînt superiori nouă și stau totdeauna împrejurul lui Dumnezeu[1].

Ei se înclină greu spre rău, dar nu sînt neînclinați. Acum, însă, au ajuns neînclinați, nu din pricina firii lor, ci prin har și prin stăruința în unicul bine.

Văd pe Dumnezeu atît cît le este cu putință și aceasta este hrana[2] lor.

Sînt mai presus de noi, pentru că sînt necorporali și liberi de orice pasiune trupească; cu toate acestea nu sînt impasibili, căci numai Dumnezeirea este impasibilă.

Iau forma pe care le-ar porunci-o Stăpînul Dumnezeu și astfel se arată oamenilor și le revelează tainele dumnezeiești.

Locuiesc în cer și au un singur lucru de făcut: să laude pe Dumnezeu și să slujească voinței lui dumnezeiești.

Prea sfîntul și prea sfințitul și marele teolog Dionisie Areopagitul spune că toată teologia, adică sfînta Scriptură ne indică 9 ființe cerești. Dumnezeiescul învățător le împarte pe acestea în trei cete de cîte trei. El spune că cea dintîi ceată este aceea care se află totdeauna lîngă Dumnezeu și, potrivit predaniei, este unită de aproape și nemijlocit cu Dumnezeu. Aceasta este ceata Serafimilor cu șase aripi, a Heruvimilor cu mulți ochi și a Tronurilor celor prea sfinte. A doua ceată este ceata Domniilor, a Puterilor și a Stăpînirilor. A treia ceată și cea din urmă, a Începătoriilor, a Arhanghelilor și a Îngerilor[3].

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 25r.

[2] În ediția de la Verona, f. 25r în loc de „hrana" are: „desfătarea".

[3] *Despre ierarhia cerească*. MG, III, col. 200 D- 201 A.

Unii spun că îngerii s-au făcut înaintea oricărei făpturi, după cum spune Grigore Teologul[1]: „La început Dumnezeu gîndește puterile îngerești și cerești și gîndul lui s-a făcut faptă"[2]. Alții spun că s-au făcut după ce s-a creat primul cer. Toți, însă, mărturisesc că s-au făcut înainte de plăsmuirea omului. Dar eu sînt de părerea lui Grigore Teologul. Căci trebuia să fie zidită mai întîi ființa spirituală și apoi cea sensibilă și în urmă, din cele două, însuși omul.

Dar toți care spun că îngerii sînt creatorii vreunei ființe, aceștia sînt gura tatălui lor, diavolul. Căci îngerii, fiind creaturi, nu sînt creatori. Făcătorul, proneitorul și țiitorul tuturora este Dumnezeu, singurul nezidit, cel lăudat și slăvit în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh.

CAPITOLUL IV

Despre diavol și demoni

Dintre aceste puteri îngerești, înainte stătătorul cetei terestre, căruia Dumnezeu i-a încredințat păzirea pămîntului, nu a fost făcut rău prin natură, ci a fost bun, a fost făcut pentru bine și nu avea în el de la creator nici cea mai mică urmă de răutate; cu toate acestea n-a suferit luminarea și cinstea pe care creatorul i-a dăruit-o, ci, prin voința lui liberă, s-a îndreptat de la starea sa naturală la o stare contra naturii sale și s-a ridicat împotriva lui Dumnezeu care l-a făcut[3], voind să se împotrivească lui. El este cel dintîi care s-a depărtat de bine și a căzut în rău. Răul nu este nimic altceva decît lipsa binelui, după cum și întunericul este lipsa luminii. Căci binele este lumina spirituală; în chip asemănător și răul este întuneric spiritual. Lumina deci, fiind creată de creator, a fost bună căci „Dumnezeu a văzut toate cîte a făcut și iată foarte bune"[4], dar a ajuns întuneric prin voința sa liberă. Mulțimea nenumărată de îngeri așezați sub el s-a dezlipit, i-a urmat lui și a căzut împreună cu el. Așadar cu toate că erau de aceeași natură cu îngerii, totuși au devenit răi, înclinîndu-și de bunăvoie voința lor de la bine spre rău.

[1] Sf. Grigore Teologul, numit și Grigore din Nazianz, a trăit între 329(330) - 389(390). Despre Sf. Grigore din Nazianz să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 6-7.

[2] *Cuvîntul XXXVIII, la Teofanie, adică la Nașterea Mîntuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 C; *Cuvîntul XLV, la sfintele Paști*, MG, XXXVI, col. 629 A.

[3] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 26r.

[4] *Facerea*, I, 31.

Demonii nu au nici stăpînire, nici putere contra cuiva, decît numai dacă li se îngăduie de Dumnezeu în scopul mîntuirii, cum este cazul cu Iov [1] și după cum este scris în Evanghelii despre porci [2]. Dar o dată ce Dumnezeu le îngăduie, au putere, se schimbă și iau forma pe care o vor după fantezia lor.

Nici îngerii lui Dumnezeu, nici demonii nu cunosc cele viitoare; cu toate acestea proorocesc. Îngerii proorocesc pentru că Dumnezeu le revelează și le poruncește să proorocească. Pentru aceea se realizează toate cîte spun ei. Dar și demonii proorocesc: uneori pentru că văd cele ce se întîmplă departe, alteori prin conjectură. Pentru aceea de multe ori mint și nu trebuiesc crezuți, chiar dacă uneori spun adevărul, în chipul în care am arătat. Ei cunosc și Scripturile.

Toată răutatea și patimile necurate au fost născocite de ei. Li s-a îngăduit să ispitească pe om, dar nu au putere să forțeze pe cineva. Căci noi avem facultatea de a primi ispita sau de a nu o primi. Pentru acest motiv s-a pregătit diavolului și demonilor lui și celor care îl urmează, focul nestins și pedeapsa veșnică[3].

Dar trebuie să se știe că ceea ce este moartea pentru oameni, aceea este căderea pentru îngeri. După cădere ei nu mai au posibilitatea pocăinței, după cum nu o au nici oamenii după moarte.

CAPITOLUL V

Despre zidirea văzută

Însuși Dumnezeul nostru, proslăvit în Treime și Unime „a făcut cerul și pămîntul și toate cîte sînt în ele"[4], aducînd pe toate de la neexistență la existență. Pe unele, cum este cerul, pămîntul, aerul, focul și apa, nu le-a făcut din o materie preexistentă; pe altele, cum sînt viețuitoarele, plantele, semințele, le-a făcut din cele care au fost create de el. Acestea s-au făcut la porunca creatorului din pămînt, apă, aer și foc.

[1] *Iov*, I, 12.
[2] *Matei*, VIII, 30-32; *Marcu*, V, 12-13; *Luca*, VIII, 32-33.
[3] *Matei*, XXV, 41.
[4] *Psalmi*, CXLV, 6.

CAPITOLUL VI

Despre cer

Cerul este totalitatea zidirilor văzute și nevăzute. Înăuntrul lui sînt puterile spirituale ale îngerilor și în el sînt închise și înconjurate toate cele sensibile. Numai Dumnezeirea este necircumscrisă; ea le umple pe toate, le conține pe toate, le înconjoară pe toate, pentru că este mai presus de toate și le-a creat pe toate.

Dar pentru că sfînta Scriptură vorbește de cer și de „cerul cerului"[1] și de „cerurile cerurilor"[2], și pentru că spune că fericitul Pavel a fost răpit pînă la al treilea cer[3], spunem că la facerea universului am primit și facerea cerului, despre care filosofii păgîni, însușindu-și învățăturile lui Moise, spun că este o sferă fără de stele. Mai mult, Dumnezeu a numit tăria cer[4] și a poruncit ca acesta să fie în mijlocul apei, orînduind ca el să separe apa care este deasupra tăriei și apa care este dedesubtul tăriei[5]. Dumnezeiescul Vasile[6], inițiat fiind din dumnezeiasca Scriptură, spune că natura acestuia este fină ca fumul[7]. Alții spun că este lichidă, pentru că s-a făcut în mijlocul apelor. Alții, că este formată din cele patru elemente. Alții numesc cerul al cincilea element, altul decît cele patru.

Unii au socotit că cerul înconjură universul în formă de cerc, că este în formă de sferă și ori din ce parte l-ai privi el este partea cea mai înaltă, iar partea de la mijloc a locului cuprins de el este partea cea mai de jos. Corpurile ușoare și fine au primit de la creator partea de deasupra; iar cele grele și care trag în jos, locul cel mai de jos, care este mijlocul. Elementul cel mai ușor și care tinde cel mai mult în sus este focul; acesta, spun ei, este așezat îndată după cer, și îl numesc eter. După el, mai jos, este aerul. Pămîntul și apa, însă, pentru că sînt mai grele și tind mai mult în jos, atîrnă în partea cea mai de la mijloc. Toată această orînduire este pentru motivul că ele sînt contrarii: jos pămîntul și apa — apa, însă, este mai ușoară decît pămîntul, pentru aceea este și mai mobilă decît el — mai sus de pămînt și de apă, peste tot, de jur

[1] *Psalmi*, LXVII, 34; CXIII, 24.
[2] *Psalmi*, CXLVIII, 4.
[3] *II Corinteni*, XII, 2.
[4] *Facerea*, I, 8.
[5] *Facerea*, I, 6.
[6] Sf. Vasile cel Mare, părinte bisericesc, a trăit între 330-379. Despre sf. Vasile să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 8, p. 23-24.
[7] Omilia I la Exaimeron: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul", MG, XXIX, col. 20 C - 21 A.

împrejur, ca o îmbrăcăminte, aerul; și peste tot împrejurul aerului, eterul. Iar în afară de toate, în formă de cerc, cerul.

Ei spun că cerul se mișcă în formă de ciclu și că strînge împreună pe cele dinăuntru în așa fel că ele rămîn fixe și nu cad.

Ei spun că cerul are șapte zone, una mai înaltă decît alta. Ei susțin că cerul are o natură foarte fină, ca fumul și că fiecare zonă are cîte o planetă. Au spus că sînt șapte planete: Soarele, Luna, Jupiter, Mercur, Marte, Venus și Saturn. Ei spun că Venus este cînd luceafărul de dimineață, cînd luceafărul de seară. Au numit pe acestea planete, pentru că se mișcă contrar mișcării cerului: cerul și celelalte stele se mișcă de la răsărit la apus, dar numai acestea se mișcă de la apus la răsărit. Și acest lucru îl vom observa la mersul lunii, care în fiecare seară dă puțin îndărăt.

Toți care au spus că cerul este sferic susțin că el se depărtează în chip egal de la pămînt și în sus și în lături și în jos. În jos și în lături adică, potrivit felului nostru de a simți, pentru că, potrivit celor spuse mai sus, cerul ocupă în toate părțile locul de sus și pămîntul pe cel de jos. Ei spun că cerul înconjură pămîntul în formă de sferă și trage împreună cu el, prin mișcarea lui foarte iute, soarele, luna și stelele. Și cînd soarele este deasupra pămîntului, avem aici zi; iar cînd este sub pămînt, avem noapte. Cînd soarele se pogoară sub pămînt, aici este noapte, iar acolo zi.

Alții și-au închipuit că cerul este semisferic, pornind de la cuvintele lui David, grăitorul celor dumnezeiești: „Cel ce întinzi cerul ca o piele"[1], cuvinte care arată cortul, și de la cuvintele fericitului Isaia: „Cel ce ai pus cerul ca o boltă"[2]. Aceștia spun că atunci cînd soarele apune, luna și stelele înconjoară pămîntul de la apus spre miază-noapte și sosesc astfel iarăși la răsărit. Dar, fie că este așa, fie că este în chipul celălalt, toate s-au făcut și s-au statornicit prin porunca lui Dumnezeu și au dobîndit ca temelie neclintită voința și sfatul dumnezeiesc: „El a spus și s-au făcut; el a poruncit și s-au zidit; le-a întemeiat în veac și în veacul veacului. Poruncă a pus și nu va trece"[3].

Cerul cerului este așadar primul cer, care este deasupra tăriei. Iată două ceruri, căci Dumnezeu a numit și tăria cer. În mod obișnuit, însă, în sfînta Scriptură se numește cer și aerul, pentru că se vede sus. „Binecuvîntați, spune Scriptura, pe toate păsările cerului"[4], adică ale aerului. Căci aerul și

[1] *Psalmi*, CIII, 3.
[2] *Isaia*, XL, 22.
[3] *Psalmi*, CXLVIII, 5-6.
[4] *Daniil*, III, 80.

nu cerul este locul prin care merg păsările. Iată trei ceruri, despre care a vorbit dumnezeiescul apostol[1]. Dar dacă ai vrea să iei pe cele șapte zone ca șapte ceruri, nu se vatămă cu nimic cuvîntul adevărului. De obicei în limba ebraică cerul este numit la plural ceruri. Așadar cînd voia să zică cerul cerului, a zis „cerurile cerurilor"[2], ceea ce indică cerul cerului, adică cerul de deasupra tăriei; iar cînd spune „apele de deasupra cerurilor"[3], potrivit uzului limbii ebraice este numit cu pluralul ceruri sau aerul și tăria sau cele șapte zone ale tăriei sau tăria.

Toate cele create, potrivit firii lor, sînt supuse stricăciunii și prin urmare și cerurile. Se țin, însă, și se conservă prin harul lui Dumnezeu. Numai Dumnezeu este prin fire fără de început și fără de sfîrșit; pentru aceea s-a și spus: „Acestea pier, iar tu rămîi"[4]. Totuși cerurile nu vor pieri complet: „Căci se vor învechi și ca o haină se vor strînge și se vor schimba[5], și va fi cer nou și pămînt nou"[6].

Cerul este cu mult mai mare decît pămîntul. Ființa cerului, însă, nu trebuie să o cercetăm, căci ne este necunoscută.

Nimeni să nu socotească că cerurile sau luminătorii lui sînt însuflețiți, căci sînt neînsuflețiți și nesimțitori. Pentru aceea cînd dumnezeiasca Scriptură spune: „Să se veselească cerurile și să se bucure pămîntul"[7], atunci cheamă la veselie pe îngerii din cer și pe oamenii de pe pămînt. Scriptura obișnuiește să personifice și să vorbească de cele neînsuflețite ca de cele însuflețite, cum sînt următoarele texte: „Marea a văzut și a fugit; Iordanul s-a tras îndărăt"[8]; și „Ce-ți este ție mare că fugi și ție Iordane că te tragi îndărăt?"[9]. Și munții și dealurile se întreabă care sînt motivele săltării lor[10]. Tot astfel obișnuim și noi să spunem: S-a adunat orașul. Prin aceste cuvinte nu voim să indicăm clădirile, ci pe locuitorii orașului. „Și cerurile vor povesti slava lui Dumnezeu"[11]; prin aceste cuvinte nu vrea să arate că cerurile slobozesc glas, care să se audă de urechi sensibile, ci că ele, prin măreția lor, ne prezintă puterea

[1] *II Corinteni*, XII, 2.
[2] *Psalmi*, CXLVIII, 4.
[3] *Psalmi*, CXLVIII, 4.
[4] *Psalmi*, CI, 27; *Evrei*, I, 11.
[5] *Psalmi*, CI, 27; *Evrei*, I, 11-12.
[6] *Apocalipsa*, XXI, 1; *II Petru*, III,13.
[7] *Psalmi*, XCV, 11.
[8] *Psalmi*, CXIII, 3.
[9] *Psalmi*, CXIII, 5.
[10] *Psalmi*, CXIII, 6.
[11] *Psalmi*, XVIII, 1.

creatorului, iar noi, observînd frumusețea lor, lăudăm pe creator ca pe artistul cel mai desăvîrșit.

CAPITOLUL VII

Despre lumină, foc, luminători, soare, lună și stele

Focul este unul din cele patru elemente. Este ușor și se ridică mai sus decît toate celelalte; este caustic și luminător în același timp. A fost creat de creator în prima zi. Căci dumnezeiasca Scriptură zice: „Și a zis Dumnezeu să se facă lumină și s-a făcut lumină"[1]. Unii susțin că focul nu este altceva decît lumină. Alții spun că lumina este focul cosmic, care se află deasupra aerului, pe care îl numesc eter.

Așadar Dumnezeu a făcut lumina la început, adică în prima zi; ea este frumusețea și podoaba întregii creațiuni văzute. Căci ia lumina și toate rămîn necunoscute în întuneric, fără să poată să-și arate frumusețea lor. „Dumnezeu a numit lumina zi, iar întunericul l-a numit noapte"[2]. Întunericul nu este o existență, ci un accident, deoarece este lipsa luminii. Aerul nu are în ființa lui lumina. Așadar aerul lipsit de lumină, l-a numit Dumnezeu întuneric. De asemenea întunericul nu este ființa aerului, ci întunericul este lipsa luminii. Întunericul este mai mult un accident decît o existență. N-a fost numită întîi noaptea, ci ziua, pentru aceea întîi este ziua și pe urmă noaptea și noaptea urmează zilei. Iar de la începutul zilei pînă la ziua cealaltă este o zi și o noapte. Scriptura a spus: „Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață: ziua întîia"[3].

Așadar în cele trei zile, la porunca dumnezeiască, răspîndindu-se și adunîndu-se lumina, s-a făcut ziua și noaptea. În a patra zi a făcut Dumnezeu luminătorul cel mare, adică soarele ca să conducă și să stăpînească ziua[4] — prin el se constituie ziua, căci ziua este timpul cînd soarele este deasupra pămîntului, iar durata unei zile este drumul soarelui pe deasupra pămîntului de la răsărit la apus — luminătorul cel mic, adică luna și stelele, ca să

[1] *Facerea*, I, 3.
[2] *Facerea*, I, 5.
[3] *Facerea*, I, 5.
[4] *Facerea*, I, 16.

conducă și să stăpînească noaptea și să o lumineze[1]. Noaptea este timpul în care soarele este dedesubtul pămîntului, iar durata nopții este drumul soarelui pe sub pămînt de la apus la răsărit. Prin urmare luna și stelele au fost orînduite ca să lumineze noaptea; asta nu înseamnă că ele sînt în timpul zilei mereu sub pămînt, căci sînt stele pe cer deasupra pămîntului și în timpul zilei, ci că soarele, prin strălucirea lui mai puternică, ascunde atît stelele cît și luna și nu le îngăduie să se vadă.

Creatorul a pus în acești luminători lumina cea dintîi creată, nu pentru că nu avea altă lumină, dar pentru ca să nu rămînă inactivă acea lumină. Căci luminătorul nu este însăși lumina, ci cel care conține lumina.

Învățații spun că printre acești luminători sînt șapte planete; ei spun de asemenea că ele au o mișcare contrară cerului. Din pricina aceasta le-au numit planete. Ei spun[2] că cerul se mișcă de la răsărit la apus și planetele de la apus la răsărit; iar cerul trage împreună cu el pe cele șapte planete prin mișcarea lui, pentru că este mai iute. Numele celor șapte planete sînt acestea: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Jupiter, Saturn. În fiecare zonă a cerului se află cîte una din cele șapte planete:

În prima, adică în cea de mai sus, Saturn ♄
În a doua, Jupiter ♃
În a treia, Marte ♂
În a patra, Soarele ☉
În a cincea, Venus ♀
În a șasea, Mercur ☿
În a șaptea și cea mai de jos, Luna ☾

Ele își urmează fără încetare calea pe care creatorul le-a orînduit-o lor și așa cum le-a întemeiat, după cum spune dumnezeiescul David: „Luna și stelele pe care tu le-ai întemeiat"[3]. Prin cuvintele „le-ai întemeiat" a arătat fixitatea și imutabilitatea orînduielii și așezării date lor de Dumnezeu. Căci le-a orînduit „la timpuri, la semne, la zile și la ani"[4]. Pentru aceea prin soare se constituie cele patru anotimpuri: primul, primăvara, căci în el a făcut Dumnezeu universul. Acest lucru îl arată și faptul că și pînă acum în acest anotimp

[1] *Facerea*, I, 16.
[2] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 30v.
[3] *Psalmi*, VIII, 4.
[4] *Facerea*, I, 14.

odrăslesc florile. Primăvara este de asemenea anotimpul cînd ziua este egală cu noaptea. Primăvara ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Ea constă prin răsărirea soarelui din jumătatea locului de unde răsare soarele. Este temperată, crescătoare de sînge, caldă și umedă. Ține mijlocul între iarnă și vară: este mai caldă și mai uscată decît iarna, dar mai rece și mai umedă decît vara. Acest timp se întinde de la 21[1] martie pînă la 24 iunie. În urmă, cînd răsăritul soarelui se urcă spre părțile mai de nord ale locului de unde răsare soarele, urmează anotimpul de vară, care ține mijlocul între primăvară și toamnă, căci are căldura primăverii și uscăciunea toamnei. Este caldă, uscată și crește fierea galbenă. Acest anotimp are ziua cea mai mare, de cincisprezece ore, iar noaptea foarte mică, avînd o durată de nouă ore. Se întinde de la 24 iunie pînă la 25 ale lunii septembrie. Apoi, după ce soarele se întoarce iarăși la jumătatea locului de unde răsare soarele, vine anotimpul de toamnă în locul celui de vară. El este cam la mijloc între frig și căldură, între uscăciune și umiditate și ține mijlocul între anotimpul de vară și anotimpul de iarnă, căci are de la cel de vară uscăciunea, iar de la cel de iarnă frigul. Toamna este friguroasă și uscată și crește în veninul cel negru. Acest anotimp are iarăși ziua egală cu noaptea: ziua este de douăsprezece ore și noaptea de douăsprezece ore. Se întinde de la 25 septembrie pînă la 25 decembrie. Dar cînd soarele se pogoară spre partea cea mai mică și cea mai de jos, adică spre partea de miazăzi a locului de unde răsare soarele, vine anotimpul iernii. El este friguros și umed și ține mijlocul între toamnă și primăvară, căci are frigul de la anotimpul de toamnă, iar umezeala de la anotimpul de primăvară. Acest anotimp are cea mai mică zi, fiindcă este de nouă ore, și cea mai mare noapte, pentru că este de cincisprezece ore; ea crește în flegmă; se întinde de la 25 decembrie pînă la 21 martie. Căci creatorul, în chip înțelept, a avut grijă mai dinainte să nu cădem în boli grele, prin trecerea de la cea mai mare răceală sau căldură sau umezeală sau uscăciune la temperaturile contrare acestora. Căci rațiunea știe că sînt vătămătoare schimbărilor bruște.

În chipul acesta soarele produce anotimpurile și prin ele anul, și zilele și nopțile; pe unele cînd răsare soarele și este deasupra pămîntului, pe altele cînd apune și este sub pămînt. Soarele dă lumină și celorlalți luminători, adică lunii și stelelor.

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 30v.

Învățații spun că dintre stele, sînt pe cer douăsprezece zodii, care au o mișcare contrară soarelui, lunii și celorlalte cinci planete și că prin cele douăsprezece zodii trec cele șapte planete. Soarele face o lună în fiecare zodie și timp de douăsprezece luni străbate cele douăsprezece zodii: Numele celor dousprezece zodii și lunile lor sînt acestea:

Berbecul ♈ primește soarele în luna lui martie 21.
Taurul ♉ în luna lui aprilie 23.
Gemenii ♊ în luna lui mai 24.
Racul ♋ în luna lui iunie 24.
Leul ♌ în luna lui iulie 25.
Fecioara ♍ în luna lui august 25.
Cumpăna ♎ în luna lui septembrie 25.
Scorpia ♏ în luna lui octombrie 25.
Săgetătorul ♐ în luna lui noiembrie 25.
Cornul Caprei ♑ în luna lui decembrie 25.
Vărsătorul de apă ♒ în luna lui ianuarie 25.
Peștii ♓ în luna lui februarie 24.

Iar luna străbate cele douăsprezece zodii în fiecare lună, deoarece este mai joasă și trece prin ele mai repede. Căci după cum dacă vei face un cerc înăuntru altui cerc, cercul dinăuntru va fi mai mic, tot astfel și drumul lunii, care este mai joasă, este și mai mic și se termină mai iute.

Elinii spun că prin răsăritul, apusul și prin conjuncția acestor stele, a soarelui și a lunii, se conduc destinele noastre. Cu aceasta se ocupă astrologia. Dar noi susținem că ele sînt semne de ploaie, de secetă, de frig, de căldură, de umezeală, de uscăciune, de vînturi și de alte asemenea, dar nici într-un caz semne ale faptelor noastre, căci noi am fost făcuți liberi de creator și sîntem stăpînii faptelor noastre. Dacă facem toate din cauza mișcării stelelor, facem cu necesitate ceea ce facem: iar ceea ce se face cu necesitate nu este nici virtute, nici viciu. Iar dacă nu am dobîndit nici virtute, nici viciu, atunci nu sîntem vrednici nici de laude, nici de pedepse. Dumnezeu va fi nedrept dacă dă unora bunătăți, iar altora necazuri. Apoi Dumnezeu nu va cîrmui și nici nu va purta grijă de făpturile sale, dacă toate se conduc și se produc din necesitate. De prisos va fi rațiunea noastră, căci nu sîntem stăpînii nici

unei fapte și în deșert deliberăm. Dar negreșit rațiunea ni s-a dat în scopul deliberării; pentru aceea tot ceea ce este rațional este și liber.

Noi spunem că stelele nu sînt cauza celor care se întîmplă, nici a producerii celor care se fac[1], nici a distrugerii celor care pier, ci mai degrabă semne ale ploilor și ale schimbării aerului. Poate că ar spune cineva că stelele, dacă nu sînt cauzele războaielor, sînt totuși semnele lor. Calitatea aerului, însă, care rezultă din pricina soarelui, lunii și a stelelor, dă naștere într-un fel sau altul la diferite temperamente, stări sufletești și dispoziții. Dar stările sufletești fac parte din actele care sînt în puterea noastră; căci atunci cînd se schimbă[2] sînt stăpînite și sînt conduse de rațiune.

De multe ori se produc și comete, care sînt niște semne ce vestesc moartea regilor. Ele nu fac parte dintre stelele care s-au făcut la început, ci se produc la porunca dumnezeiască în timpul hotărît și dispar iarăși. În timpul nașterii trupești, iubitoare de oameni și mîntuitoare a Domnului, care pentru noi s-a făcut, s-a arătat magilor o stea[3], care nu era dintre stelele care au fost făcute la început. Și lucrul acesta este evident din aceea că steaua mergea cînd de la răsărit la apus, cînd de la miazănoapte la miazăzi, cînd se ascundea, cînd apărea. Iar aceasta nu este rînduiala și natura stelelor.

Trebuie să se cunoască că lumea este luminată de soare, nu pentru că Dumnezeu nu a avut de unde să-i dea lumină proprie, ci ca să pună în natură ritm și ordine, pentru ca unul să conducă, iar altul să fie condus, ca și noi să ne învățăm de a comunica unii cu alții, de a da și de a ne supune; în primul loc însă, lui Dumnezeu, făcătorul și ziditorul și stăpînul; apoi celor puși de el să conducă. Și să nu cercetăm pentru ce conduce acesta și nu eu, ci să primim pe toate cele de la Dumnezeu cu mulțumire și cu recunoștință.

Soarele și luna eclipsează. Faptul acesta vădește nebunia acelora care adoră zidirea în locul ziditorului[4], și ne învață că sînt schimbătoare și trecătoare. Și tot ce este schimbător nu este Dumnezeu, căci tot ceea ce este schimbător, potrivit firii sale proprii, este supus stricăciunii.

Soarele eclipsează atunci cînd corpul lunii, devenind ca un zid despărțitor, îl umbrește și nu-i dă voie să ne transmită lumina. Așadar cît de mult corpul lunii va acoperi soarele, atît de mare este și eclipsa. Să nu te miri dacă corpul lunii este mai mic, căci unii spun că și soarele este cu mult mai mare decît

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 32v.
[2] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 32v.
[3] *Matei*, II, 2.
[4] *Romani*, I, 25.

pămîntul; sfinții părinți spun, însă, că este egal cu pămîntul și cu toate acestea de multe ori îl acoperă un nor mic sau chiar o colină sau un zid.

Eclipsa lunii se întîmplă atunci cînd o acoperă umbra pămîntului, cînd luna este în a cincisprezecea zi, și cînd se găsește în partea contrară în centrul cel mai înalt, adică soarele este sub pămînt, iar luna deasupra pămîntului. Luna eclipsează prin faptul că pămîntul umbrește luna și nu ajunge lumina solară să o lumineze.

Trebuie să se știe că luna a fost făcută de creator lună plină, adică așa cum este în a cincisprezecea zi, căci trebuia să fie desăvîrșită. După cum am spus, soarele a fost creat în a patra zi, deci luna a luat-o înaintea soarelui cu unsprezece zile. Căci din ziua a patra pînă în ziua a cincisprezecea sînt unsprezece zile. Pentru aceea, într-un an cele douăsprezece luni ale lunii au mai puțin cu unsprezece zile decît cele douăsprezece luni ale soarelui. Lunile soarelui au 365 de zile și o pătrime. Pentru aceea, adunînd această pătrime timp de patru ani, avem o zi; iar anul acela se numește bisect și are 366 de zile. Anii lunii au 354 de zile. Căci luna, după ce s-a născut, adică după ce s-a înnoit, crește pînă ce ajunge la 14 zile și trei sferturi; apoi începe să scadă pînă în ziua a douăzeci și noua și jumătate, cînd ajunge complet neluminată. Și iarăși unindu-se cu soarele renaște și se reînnoiește, aducîndu-ne aminte de învierea noastră. Așadar în fiecare an dă soarelui pe cele 11 zile. Pentru aceea la evrei în al treilea an se întîmplă o adăugire de zile, și anul acela are 13 luni, din adaosul celor 11 zile.

Este clar că soarele, luna și stelele sînt corpuri compuse și, potrivit firii lor, sînt supuse stricăciunii. Natura lor, însă, nu o cunoaștem. Unii susțin că focul, dacă nu este unit cu materia, este invizibil; pentru aceea atunci cînd se stinge dispare. Alții susțin că atunci cînd se stinge se preface în aer.

Ciclul zodiacal se mișcă oblic. El este împărțit în 12 părți, care se numesc zodii. Zodia are 30 de grade, iar gradul 60 de minute. Așadar cerul are 360 de grade, emisfera de deasupra pămîntului are 180 de grade și cea de sub pămînt 180 de grade.

Casele planetelor

Berbecul și Scorpia sînt casele lui Marte; Taurul și Cumpăna ale lui Venus; Gemenii și Fecioara ale lui Mercur; Racul a Lunii; Leul a Soarelui; Săgetătorul și Peștii ale lui Jupiter; Cornul Caprei și Vărsătorul de Apă ale lui Saturn.

Înălțimile

Berbecul are înălțimea Soarelui; Taurul a Lunii; Racul a lui Jupiter; Fecioara a lui Marte; Cumpăna a lui Saturn; Cornul Caprei a lui Mercur; Peștii a lui Venus.

Fazele lunii

Conjuncție, cînd luna se află în același grad în care este soarele; naștere[1], cînd se depărtează de soare 15 grade; răsărit, cînd apare[2]; în formă de seceră, de două ori, cînd se depărtează 60 de grade; pe jumătate, de două ori, cînd se depărtează 90 de grade; la primul pătrar, de două ori, cînd se depărtează 120 de grade; aproape plină și aproape complet strălucitoare, de două ori, cînd se depărtează 150 de grade; lună plină, cînd se depărtează 180 de grade. Am spus „de două ori", odată la creșterea lunii, altă dată la descreșterea lunii. În două zile și jumătate, luna străbate fiecare zodie.

CAPITOLUL VIII

Despre aer și vînturi

Aerul este un element foarte fin. Este umed și cald, mai greu decît focul și mai ușor decît pămîntul și apa. Este cauza respirației și a vorbirii, fără de culoare, adică nu are prin natură culoare, este limpede și transparent. Are capacitatea de a primi lumina. Servește celor trei simțuri ale noastre, căci prin el vedem, auzim, mirosim. Are capacitatea de a primi căldura și frigul, uscăciunea și umiditatea. Toate mișcările lui spațiale sînt în sus, în jos, în afară, înăuntru, la dreapta, la stînga și mișcarea circulară.

Aerul nu are în sine lumină, ci este luminat de soare, lună, stele și foc. Aceasta este ceea ce a spus Scriptura că „întuneric era deasupra abisului"[3], voind să arate că aerul nu are în sine lumină, ci că alta este ființa luminii.

Vîntul este o mișcare a aerului. Sau: vîntul este un curent de aer, care-și schimbă numele după deosebirea locurilor de unde suflă.

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 34v.
[2] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 34v.
[3] *Facerea*, I, 2.

Aerul are locul lui. Căci locul fiecărui corp este conținutul lui. Și ce altceva conțin corpurile dacă nu aerul? Sînt diferite locuri de unde se face mișcarea aerului și de la care vînturile își capătă numele. Toate vînturile sînt în număr de douăsprezece. Se zice că aerul este stingerea focului sau abur de apă fierbinte. Prin natura sa, aerul este cald. Dar se răcește în vecinătatea apei și a pămîntului, pentru că părțile de jos ale lui sînt reci, iar cele de sus calde.

Vînturile[1] suflă în chipul următor: din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de vară suflă vîntul numit Chechias (vîntul de la sud-est) și vîntul Mesis (vîntul de la nord-est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la echinocțiu, suflă numai vîntul Apiliotis (vîntul de est). Din regiunea cerului de unde soarele răsare la solstițiul de iarnă, suflă vîntul numit Evros (vîntul de la est-sud-est). Din regiunea cerului unde soarele apune iarna, suflă vîntul numit Lips (vîntul de la sud-vest). Din regiunea cerului unde soarele apune la echinocțiu, suflă vîntul numit Zefir (vîntul de vest). Din regiunea cerului unde soarele apune vara, suflă vîntul numit Argestis sau Olimpias sau chiar Iapix (vîntul de la vest-nord-vest). Este apoi vîntul numit Notos (vîntul de la sud) și vîntul numit Aparctias (vîntul de la nord), care suflă unul împotriva altuia. Este și un vînt intermediar între Aparctias și Chechias, vîntul numit Boreas (crivățul). Vîntul intermediar între Evros și Notos se numește Foenix, numit și Evronotos (vîntul de la sud-sud-est). Vîntul intermediar între Notos și Lips se numește Livonotos, numit și Levconotos (vîntul de la sud-sud-vest). Vîntul intermediar între Aparctias și Arghestis se numește Thraschias, numit de băștinași Cherchios (vîntul de la nord-nord-vest).

Popoarele care locuiesc marginile lumii sînt acestea: în partea de unde suflă vîntul Apiliotis, locuiesc bactrianii[2]. În partea de unde suflă vîntul Evros, locuiesc indienii. În partea de unde suflă vîntul Foenix se află Marea Roșie și Etiopia. În partea de unde suflă vîntul Livonotos, locuiesc locuitorii de dincolo de Sirta[3], numiți garamanți[4]. În partea de unde suflă vîntul Lips, locuiesc etiopienii și maurii occidentali. În partea de unde suflă Zefirul se află coloanele lui Hercule, începuturile Libiei și ale Europei. În partea de

[1] Aliniatul acesta este așezat în ediția de la Verona într-un capitol separat, după capitolul IX al traducerii de față.
[2] Bactrianii sînt locuitorii unui ținut din Asia centrală, a cărui capitală era Bactra.
[3] Sirta este numele dat de cei vechi, păstrat și azi, la două golfuri ale coastei de nord a Africii.
[4] Garamanții sînt un vechi popor al Africii în Libia interioară la sud-estul Numidiei.

unde suflă vîntul Arghestis se află Iberia, Spania de azi. În partea de unde suflă vîntul Thraschias, locuiesc celții și popoarele megieșe. În partea de unde suflă vîntul Aparctias locuiesc sciții cei de dincolo de Tracia. În partea de unde suflă vîntul Boreas se află Pontul[1], Meotis[2] și locuiesc sarmații[3]. În partea de unde suflă vîntul Chechias se află Marea Caspică și locuiesc sachii[4].

CAPITOLUL IX

Despre ape

Apa este unul din cele patru elemente, cea mai bună creație a lui Dumnezeu. Apa este un element umed, rece, greu, care tinde în jos și ușor de vărsat. Despre aceasta face mențiune dumnezeiasca Scriptură cînd zice: „Și era întuneric deasupra abisului și Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei"[5]. Căci abis nu este nimic altceva decît apă multă al cărei sfîrșit este incomprehensibil oamenilor. La început apa acoperea tot pămîntul. Mai întîi a făcut Dumnezeu tăria, care a despărțit apa cea de deasupra tăriei și apa cea de dedesuptul tăriei[6]. Căci la porunca dumnezeiască tăria a fost întărită în mijlocul abisului apelor. Pentru aceea a spus Dumnezeu să se facă tărie și s-a făcut[7]. Dar pentru care motiv a pus Dumnezeu apa deasupra tăriei? Din pricina arșiței cea fierbinte a soarelui și a eterului. Căci îndată după tărie se întinde eterul. Iar soarele împreună cu luna și stelele sînt în tărie. Dacă n-ar fi fost apa acolo, s-ar fi aprins tăria din pricina căldurii.

Apoi a poruncit Dumnezeu să se adune apele într-o singură adunare[8]. Iar prin faptul că spune „o singură adunare" nu arată că ele s-au adunat într-un singur loc — căci iată zice mai jos: „Și adunările apelor le-a numit mări"[9] — ci cuvîntul citat mai sus a arătat că apele s-au făcut simultan, aparte,

[1] Pontul = Marea Neagră.
[2] Meotis = Marea de Azov.
[3] Sarmații, locuitorii Sarmației, care se întindea la răsărit de fluviul Don. Sarmația se întindea de la Marea Baltică pînă la Marea Caspică și Marea Neagră.
[4] Sachii, un popor al Asiei vechi în Sciția asiatică.
[5] *Facerea*, I, 2.
[6] *Facerea*, I, 6-7.
[7] *Facerea*, I, 6.
[8] *Facerea*, I, 9.
[9] *Facerea*, I, 10.

despărțite de pămînt. Așadar s-au adunat apele în locurile lor de adunare și s-a zărit uscatul[1]. De aici cele două mări[2], care înconjoară Egiptul, căci el se află la mijlocul celor două mări. S-au format[3] cele două mări care au diferite mări[4], munți, insule, capuri și limanuri și conțin diferite golfuri, țărmuri și coaste. Țărm se numește locul nisipos, iar coastă locul pietros și povîrnit, care are adîncime chiar de la început. La fel s-a format și marea răsăriteană, care se numește Indiană și cea boreală care se numește Caspică. De aici s-au format și lacurile.

Oceanul este un fel de fluviu, care înconjoară tot pămîntul. Despre el mi se pare că a spus sfînta Scriptură: „rîu iese din paradis"[5] care are apă bună de băut și dulce. El procură apa mărilor. Aceasta zăbovind în mări și stînd nemișcată se amărăște; pe lîngă aceasta, soarele și trombele de apă trag totdeauna în sus partea cea mai fină. De aici se formează norii și se fac ploile. Prin filtrare apa se îndulcește.

Oceanul se împarte în patru începuturi, adică în patru fluvii. Numele unuia este Fison, adică Gangele indic; numele celui de-al doilea este Geon; acesta este Nilul, care se coboară din Etiopia în Egipt; numele celui de-al treilea este Tigru, iar numele celui de-al patrulea este Eufratul[6]. Sînt și alte foarte multe fluvii și foarte mari, dintre care unele se varsă în mare, iar altele dispar în pămînt. Pentru aceea tot pămîntul este sfredelit și găurit, ca și cum ar avea niște vine, prin care primind apa din mare, dă la iveală izvoarele. Cum este felul pămîntului așa este și apa izvoarelor, căci apa mării se filtrează, se curăță prin pămînt și în chipul acesta se îndulcește. Iar dacă locul de unde iese izvorul se întîmplă să fie amar sau sărat, atunci și apa izvorăște după felul pămîntului. De multe ori, însă, cînd apa este strîmtorată și curge cu forța, se încălzește. Din această pricină izvorăsc în chip natural ape calde.

Prin porunca dumnezeiască s-au făcut în pămînt scobituri și astfel s-au strîns apele în locurile lor de adunare. Prin aceasta s-au făcut munții. Din apa,

[1] *Facerea*, I, 9.
[2] Adică Marea Roșie și Marea Mediterană.
[3] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 35v.
[4] Am tradus cuvîntul *πελαγος* tot prin mare, căci limba română n-are un cuvînt corespunzător, care să redea sensul lui *πελαγος*. Raportul dintre *πελαγος* și *θαλασσα* este același ca între parte și întreg și pentru aceea „pelagurile" iau numele de la țările lîngă care se găsesc, cf. A. Constandinidis, *Marele dicționar al limbii grecești*, vol. III, Atena, 1904, p. 513.
[5] *Facerea*, II, 10.
[6] *Facerea*, II, 10-14.

pe care Dumnezeu a făcut-o la început, a poruncit Dumnezeu să scoată suflet viu[1], deoarece Dumnezeu avea să reînnoiască pe om prin apă și prin Sfîntul Duh, care se purta la început deasupra apelor[2]. Cuvintele acestea le-a spus dumnezeiescul Vasile. Și a scos vietuitoare, atît pe cele mici cît și pe cele mari, chiți, balauri, pești care înoată în apă și păsări zburătoare. Prin păsări se unește apa, pămîntu și aerul, căci ele s-au făcut din apă, locuiesc pe pămînt și zboară în aer. Apa este elementul cel mai bun, este absolut trebuincios și curățător al murdăriei, nu numai a celei trupești, dar și a celei sufletești dacă primește harul Duhului.

Despre mări

Helespontul primește marea Egee. Helespontul se termină la localitățile Abidos și Sistos. După Helespont vine Propontis, care se termină la localitățile Halchidon și Bizanț; aici sînt strîmtorile de unde începe Pontul. După Pont vine lacul Meotis. Iarăși, de la începutul Europei și al Libiei se află Marea Iberică, care se întinde de la coloanele lui Hercule pînă la Munții Pirinei. Marea Ligurică se întinde pînă la marginile Tiriniei. Marea Sardinică, care este dincolo de Sardinia și se întinde în jos spre Libia. Marea Tiriniacă, care se termină în Sicilia și se începe de la marginea extremă a Mării Ligurice. Apoi Marea Libică. Apoi Marea Cretană, Marea Sicilică, Marea Ionică și Marea Adriatică, care se revarsă din Marea Sicilică, pe care o numesc Golful Corintic sau Marea Alchionidă. Marea cuprinsă între capurile Sunion și Scila se numește Marea Saronică. Apoi Marea Mitroică și Marea Icarică în care sînt insulele Ciclade. Apoi Marea Carpatică, Pamfilică și Egipteană. Iar dincolo de Marea Icarică se revarsă Marea Egee.

Iar călătoria pe mare în Europa, de la gura rîului Tanais[3] pînă la coloanele lui Hercule sînt 609 709 stadii; în Libia, de la Tinghis[4] pînă la portul Canopic 209 252 stadii. În Asia, de la Canope pînă la rîul Tanais, împreună cu golfurile, călătoria pe mare este de 4 111 stadii. La un loc țărmul lumii locuite de noi împreună cu golfurile este de 1 309 072 stadii.

[1] *Facerea*, I, 20.
[2] *Omilia II la Exaimeron: „Pămîntul era nevăzut și netocmit"*, MG, XXIX, col. 41 C - 44 C.
[3] Tanais = fluviul Don.
[4] Tinghis = Tangerul.

CAPITOLUL X

Despre pămînt și produsele lui

Pămîntul este unul din cele patru elemente. El este uscat, rece, greu, imobil. A fost adus de la neexistență la existență de Dumnezeu, în prima zi. „La început, spune Scriptura, a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul"[1]. Nici un om n-a putut să spună locul pe care stă pămîntul și temelia lui. Unii susțin că este așezat și fixat pe ape, după cum spune dumnezeiescul David: „Celui ce a întărit pămîntul pe apă"[2]. Alții spun că este fixat pe aer. Altul spune: „Cel ce ai întemeiat pămîntul pe nimic"[3]. Și iarăși David, grăitorul celor dumnezeiești, ca din partea creatorului, spune: „Eu l-am întărit pe stîlpii lui"[4], numind puterea de susținere a lui stîlpi. Iar cuvintele: „pe mări l-a întemeiat"[5], arată că natura apei este de a se vărsa pretutindeni în jurul pămîntului. Așadar chiar dacă admitem că este așezat pe el însuși sau pe aer sau pe ape sau pe nimic, trebuie să nu ne depărtăm de gîndul cel curat, ci să mărturisim că toate sînt guvernate și ținute prin puterea ziditorului.

După cum spune dumnezeiasca Scriptură, la început pămîntul era acoperit cu apă și netocmit, adică fără podoabă[6]. Cînd a poruncit Dumnezeu, însă, s-au făcut locurile în care s-au strîns apele și atunci au luat naștere munții, iar la porunca dumnezeiască pămîntul a primit propria sa podoabă fiind înfrumusețat cu tot felul de ierburi și de plante[7]. Porunca dumnezeiască a pus în ele puterea de creștere, de nutriție și de rodire, care este asemănătoare puterii de naștere. La porunca creatorului, pămîntul a produs tot felul de neamuri de animale, de tîrîtoare, de fiare și de vite[8]. Toate sînt pentru întrebuințarea potrivită a omului. Din acestea unele pentru hrană, spre exemplu: cerbii, oile, căprioarele și cele asemenea; altele pentru lucru, spre exemplu: cămilele, boii, caii, măgarii și cele asemenea; altele pentru plăcere, cum sînt maimuțele, iar dintre păsări, mierlele și papagalii și cele asemenea. Dintre plante și ierburi, pămîntul produce unele cu rod, altele pentru mîncare, altele mirositoare; florile sînt dăruite spre desfătarea noastră, spre exemplu: tranda-

[1] *Facerea*, I, 1.
[2] *Psalmi*, CXXXV, 6.
[3] *Iov*, XXVI, 7.
[4] *Psalmi*, LXXIV, 3.
[5] *Psalmi*, XXIII, 2.
[6] *Facerea*, I, 2.
[7] *Facerea*, I, 12.
[8] *Facerea*, I, 20, 24-25.

firul și cele asemenea; altele pentru vindecarea bolilor. Căci nu este vreo viețuitoare, nici vreo plantă în care creatorul să nu fi pus o oarecare energie, care să nu fie folositoare spre trebuința oamenilor. Căci Dumnezeu, pentru că cunoaște pe toate înainte de facerea lor, a știut că omul, prin voia sa liberă, are să calce porunca și are să fie supus stricăciunii; pentru acest motiv a creat toate spre trebuința lui potrivită, pe unele în tărie, pe altele pe pămînt și pe altele în apă.

Într-adevăr, înainte de călcarea poruncii toate erau supuse omului, căci Dumnezeu l-a pus stăpîn peste toate cele de pe pămînt și din ape[1]. Șarpele era prietenul omului; se apropia de el mai mult decît toate celelalte viețuitoare și vorbea cu el prin mișcări plăcute. Pentru aceea, prin el, diavolul, autorul răului, a sfătuit pe strămoși[2]. Pămîntul producea roade în chip automat spre trebuința viețuitoarelor supuse omului. Pe pămînt nu era nici ploaie, nici iarnă. Dar, după călcarea poruncii, „cînd s-a alăturat de animalele cele neînțelegătoare și s-a asemănat lor"[3], și cînd pofta irațională a condus în el rațiunea, cînd a nesocotit porunca Stăpînului, atunci și zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpînului pus de creator, iar lui i s-a poruncit să lucreze în sudoare pămîntul din care a fost luat[4].

Dar nici acum nu este fără de folos trebuința fiarelor sălbatice, căci omul, temîndu-se de ele, îl fac să-și aducă aminte și să cheme în ajutor pe Dumnezeul care le-a făcut. După călcarea poruncii, potrivit hotărîrii Domnului, a răsărit din pămînt și spinul. Potrivit acestei porunci, spinul s-a unit cu desfătarea trandafirului spre a ne aduce nouă aminte de călcarea poruncii, din pricina căreia pămîntul a fost condamnat să producă spini și ciulini[5].

Trebuie să credem că acestea așa sînt prin faptul că pînă acum Cuvîntul Domnului lucrează la dăinuirea acestora, cînd zice: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul"[6].

Unii spun că pămîntul este sferic, iar alții că este conic. El este cu mult mai mic decît cerul, ca un punct spînzurat în mijlocul acestuia. El va trece și se va schimba[7]. Fericit cel care moștenește pămîntul celor blînzi[8]. Căci pămîntul

[1] *Facerea*, I, 29-30.
[2] *Facerea*, III, 1-5.
[3] *Psalmi*, XLVIII, 13.
[4] *Facerea*, III, 19.
[5] *Facerea*. III, 18.
[6] *Facerea*, I, 22, 28.
[7] *Psalmi*, CI, 27; *Evrei*, I, 11.
[8] *Matei*, V, 5.

care are să primească pe sfinți este nemuritor. Cine ar putea să admire după vrednicie înțelepciunea infinită și necuprinsă de minte a creatorului? Sau cine ar putea să mulțumească cum se cuvine celui care a dat atîtea bunătăți?

Provinciile[1] sau satrapiile cunoscute ale pămîntului sînt următoarele: În Europa 35, în marele continent al Asiei 48 de provincii, 12 canoane.

CAPITOLUL XI

Despre paradis

Dar pentru că Dumnezeu a voit să facă pe om din o fire văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea sa[2], ca pe un împărat și stăpîn al întregului pămînt și al celor ce sînt în el, i-a zidit înainte un fel de palat împărătesc, în care trăind va avea o viață fericită și norocită. Și acesta este paradisul dumnezeiesc, plantat în Edem cu mîinile lui Dumnezeu, cămara întregii bucurii și veselii. Căci Edem înseamnă desfătare. Este situat în partea de răsărit, mai sus decît tot pămîntul. Are o climă temperată și este luminat de un aer foarte fin și foarte curat, acoperit cu plante veșnic înflorite, plin de miros cu bună mireasmă, umplut de lumină, depășind noțiunea oricărei frumuseți și podoabe sensibile: un ținut cu adevărat dumnezeiesc și o locuință vrednică de cel făcut după chipul lui Dumnezeu. În el nu locuia nici o ființă irațională, ci numai omul, plăsmuirea mîinilor dumnezeiești.

În mijlocul lui a sădit Dumnezeu pomul vieții și pomul cunoștinței[3]. Pomul cunoștinței a fost o încercare, o ispitire și un exercițiu al ascultării și neascultării omului. Pentru aceea pomul cunoștinței a fost numit pomul cunoștinței binelui și răului[4] și a fost numit astfel pentru că a dat celor care se împărtășesc din el puterea de a cunoaște propria lor fire. Acesta era un lucru bun pentru cei desăvîrșiți; dar pentru cei mai puțin desăvîrșiți și pentru cei care sînt mai lacomi în poftă era un lucru rău, după cum este rea hrana tare pentru cei fragezi și care au nevoie încă de lapte[5]. Căci Dumnezeu, care ne-a creat, nu voia ca noi să ne îngrijim, să ne tulburăm cu privire la multe lucruri, nici să ne neliniștim și să ne îngrijim mai dinainte de viața noastră.

[1] Aliniatul acesta lipsește în ediția de la Verona.
[2] *Facerea*, I, 26.
[3] *Facerea*, II, 9.
[4] *Facerea*, II, 9.
[5] *Evrei*, V, 11-14.

Tocmai lucrul acesta l-a experimentat Adam. Căci, după ce a gustat, a cunoscut că era gol și și-a făcut un acoperământ; și luînd frunze de smochin, s-a acoperit[1]. Dar înainte de a gusta „erau goi amîndoi" atît Adam cît și Eva „și nu se rușinau"[2]. Atît de impasibili a voit Dumnezeu să ne facă! Căci acesta este punctul culminant al impasibilității. Dumnezeu a voit încă să ne facă și fără de grijă, în așa fel ca noi să avem un singur lucru de făcut, acela al îngerilor, de a lăuda fără încetare și neîntrerupt pe ziditorul, de a ne bucura de contemplarea lui și de a lăsa pe seama lui grija noastră. Acest lucru ni l-a grăit și prin profetul David, zicînd: „Aruncă Domnului grija ta, și el te va hrăni"[3]. Iar în Evanghelii, învățînd pe ucenicii lui, spune: „Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mînca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca"[4]. Și iarăși: „Căutați împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate acestea vi se vor adăuga vouă"[5]. Iar către Marta: „Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuiește, căci Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dînsa"[6], adică de a ședea lîngă picioarele lui și de a asculta cuvintele lui.

Pomul vieții era un pom care avea o energie dătătoare de viață, sau din care puteau să mănînce numai cei care erau vrednici de viață și nesupuși morții.

Unii și-au închipuit că paradisul este sensibil, iar alții că este spiritual. Dar mie mi se pare că după cum omul a fost creat în același timp corporal și spiritual, tot astfel și locașul preasfințit al acestuia a fost creat în același timp și corporal și spiritual și avea o înfățișare dublă. Căci, după cum am istorisit, omul locuia cu trupul într-un loc cu totul dumnezeiesc și foarte frumos, iar cu sufletul locuia într-un loc foarte înalt și incomparabil de frumos. Dumnezeu, care locuia în el, era casa lui; Dumnezeu era îmbrăcămintea lui strălucitoare; harul lui Dumnezeu îl înveșmînta; se desfăta ca un alt înger cu singurul fruct prea dulce al contemplării lui Dumnezeu; cu această contemplare se și nutrea; aceasta pe bună dreptate a fost numită pomul vieții. Dulceața împărtășirii dumnezeiești dă celor care se împărtășesc cu ea viață neîntreruptă de moarte. Și aceasta este ceea ce Dumnezeu a numit „tot pomul",

[1] *Facerea*, III, 7.
[2] *Facerea*, II, 25.
[3] *Psalmi*, LIV, 25.
[4] *Matei*, VI, 25.
[5] *Matei*, VI, 33.
[6] *Luca*, X, 41-42.

zicînd: „Din tot pomul care este în paradis, veți mînca"[1]. Dumnezeu este totul, în el și prin el se ține totul.

Pomul cunoștinței binelui și răului este discernămîntul unei contemplări multiple, adică cunoașterea propriei sale naturi. Ea este bună pentru cei desăvîrșiți și pentru cei care s-au fixat în contemplația dumnezeiască, pentru că ea vestește prin ea însăși măreția creatorului. Ea este bună de asemenea și pentru cei care nu se tem de cădere, prin aceea că au ajuns cu timpul la o oarecare deprindere a unei asemenea contemplații. Nu este, însă, bună pentru cei care sînt tineri și care sînt mai lacomi cu pofta, pentru că neavînd sigură rămînerea în mai bine și pentru că nu sînt fixați solid în contemplarea singurului bine, grija de propriul lor corp îi atrage și îi smulge spre ea.

Astfel socotesc eu că paradisul dumnezeiesc a fost dublu și, în adevăr, părinții purtători de Dumnezeu au predat aceasta; unii învățînd că este sensibil, alții că este spiritual. Este cu putință ca prin cuvintele „tot pomul" să se înțeleagă cunoștința puterii dumnezeiești care se capătă din creaturi, după cum zice dumnezeiescul apostol: „Cele nevăzute ale lui de la zidirea lumii, se văd fiind cunoscute prin făpturi"[2]. Dar cea mai înaltă decît toate cunoștințele și decît aceste contemplații este cunoștința noastră, adică a naturii noastre, după cum spune dumnezeiescul David: „Minunată a fost cunoștința ta din mine"[3], adică din structura mea. Această cunoștință era primejdioasă pentru Adam, deoarece era de curînd făcut, pentru motivele pe care le-am spus.

Sau se poate ca prin „pomul vieții" să se înțeleagă cunoștința dumnezeiască[4], care se capătă din toate cele sensibile, și înălțarea prin ele la făcătorul, creatorul și [5] cauza tuturor. Pentru aceasta l-a numit și „tot pomul", indicînd prin aceste cuvinte desăvîrșirea, nedespărțirea[6], care poartă în sine singura participare la bine. Prin „pomul cunoștinței binelui și răului" indică mîncarea sensibilă și plăcută care în aparență este dulce, dar în realitate pune pe cel care se împărtășește cu ea în comunitate cu relele. Căci spune Dumnezeu: „Din tot pomul din rai să mănînci"[7]. Prin aceste cuvinte socotesc că a vrut să zică: „Suie-te, prin toate făpturile, la mine, făcătorul, și culege din toate un singur fruct, pe mine, viața cea adevărată. Toate să-ți

[1] *Facerea*, II, 16.
[2] *Romani*, I, 20.
[3] *Psalmi*, CXXXVIII, 5.
[4] În text: mai dumnezeiască.
[5] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41r.
[6] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 41r.
[7] *Facerea*, II, 16.

rodească viața, iar împărtășirea cu mine fă-o întărirea existenței tale. În chipul acesta vei fi nemuritor". „Dar din pomul cunoștinței binelui și răului nu mîncați din el; căci în ziua în care veți mînca din el cu moarte veți muri"[1]. În chip natural mîncarea sensibilă este o completare a ceea ce se pierde, ea se dă afară și se distruge. Este deci cu neputință ca să rămînă nestricăcios cel care se împărtășește cu mîncarea sensibilă.

CAPITOLUL XII

Despre om

Dumnezeu a creat astfel lumea spirituală, adică pe îngeri și pe toate cetele cerești. Căci este clar că aceștia au o natură spirituală și incorporală. Iar cînd zic incorporală o pun în comparație cu grosolănia materiei, căci numai Dumnezeirea este cu adevărat imaterială și necorporală. A creat încă și lumea materială, adică cerul, pămîntul și cele care sînt așezate în ele. Lumea spirituală este înrudită cu el — căci înrudită cu Dumnezeu este firea rațională care se poate sesiza numai cu mintea — iar lumea materială este cu totul depărtată de el, pentru că ea cade sub simțuri. Dar după cum spune grăitorul celor dumnezeiești, Grigore, „trebuia să se facă o împreunare din cele două lumi, ca o dovadă a unei înțelepciuni mai mari și a bogăției față de firi, ca să fie un fel de unire între natura văzută și cea nevăzută"[2]. Eu spun că expresia „trebuia" indică voința creatorului, căci ea este orînduirea și legea cea mai potrivită. Nimeni nu va întreba pe plăsmuitor: De ce m-ai făcut așa? Căci olarul are puterea să construiască din lucrul său diferite vase spre a arăta înțelepciunea sa[3].

Așa stînd lucrurile, Dumnezeu creează pe om cu mîinile sale proprii din natura văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea sa[4]. A făcut corpul din pămînt, iar suflet rațional și gînditor îi dădu prin insuflarea sa proprie[5]. Aceasta numim „chip dumnezeiesc", căci cuvintele „după chipul" indică rațiunea și liberul arbitru, iar cuvintele „după asemănare" arată asemănarea cu Dumnezeu în virtute, atît cît este posibil.

[1] *Facerea*, II, 17.
[2] *Cuvîntul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mîntuitorului*, MG, 36, col. 321 C.
[3] *Romani*, IX, 21; *Isaia*, XXIX, 16, XLV, 9; *Ieremia*, XVIII, 6.
[4] *Facerea*, I, 26.
[5] *Facerea*, II, 7.

Trupul și sufletul au fost făcute simultan și nu numai întîi unul și apoi celălalt, după cum în chip prostesc afirmă Origen[1].

Dumnezeu a făcut pe om inocent, drept, virtuos, lipsit de supărare, fără de grijă, luminat cu toată virtutea, încărcat cu toate bunătățile, ca o a doua lume, un microcosm în macrocosm, un alt înger închinător, compus, observatorul lumii văzute, inițiat în lumea spirituală, împăratul celor de pe pămînt, condus de sus, pămîntesc și ceresc, vremelnic și nemuritor, văzut și spiritual, la mijloc între măreție și smerenie, același și duh și trup; duh, din pricina harului, iar trup din pricina mîndriei; duh, ca să rămînă și să laude pe binefăcător, trup ca să sufere și prin suferință să-și amintească și să se instruiască cînd se mîndrește cu măreția. Animal condus aici, adică în viața prezentă, dar mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar termenul final al tainei este îndumnezeirea sa prin înclinația către Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască.

Dumnezeu l-a făcut pe om prin fire fără de păcat, iar prin voință liber. Spun fără de păcat, nu pentru că ar fi incapabil de a păcătui – căci numai Dumnezeirea este incapabilă de păcat — ci pentru că nu are în firea sa facultatea de a păcătui, ci mai mult în libertatea voinței. Avea adică puterea să rămînă și să progreseze în bine ajutat fiind de darul dumnezeiesc, după cum avea și putere să se întoarcă de la bine și să ajungă la rău, lucru pe care Dumnezeu îl îngăduia, pentru motivul că omul era înzestrat cu liberul arbitru. Nu este virtute ceea ce se face prin forță.

Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală, prin natura sa, invizibilă ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se servește de un corp organic și îi dă acestuia puterea de viață, de creștere, de simțire și de naștere. Nu are un spirit deosebit de el, ci spiritul său este partea cea mai curată a lui. Căci ceea ce este ochiul în trup, aceea este spiritul în suflet. Sufletul este liber, volițional, activ, schimbător, adică schimbător prin voință pentru că este zidit. Pe toate acestea le-a primit în chip natural, prin harul celui care l-a creat, prin care a primit și existența precum și de a exista prin fire în acest chip.

[1] Origen, cel mai mare scriitor bisericesc al primei perioade patristice, a trăit între 185 și 254. Despre Origen să se vadă: T.M. Popescu, *Denaturarea istoriei lui Origen*, în „Biserica Ortodoxă Română", 1926, XLIV, p. 246-254, 378-383, 580-586, 631-635, 710-718, și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 1, p. 181.

Pe cele necorporale[1] și nevăzute și fără de formă le înțelegem în două feluri. Pe unele le înțelegem că au aceste însușiri în virtutea ființei lor, iar pe altele în virtutea harului. Unele există cu aceste însușiri prin natura lor, iar altele în comparație cu grosolănia materiei. Dumnezeu are aceste însușiri prin fire; îngerii, însă, demonii și sufletele se spune că sînt necorporali prin har și în comparație cu grosolănia materiei.

Corp este ceea ce are trei dimensiuni, adică lungime, lățime și înălțime sau grosime. Orice corp constă din patru elemente; iar corpurile viețuitoarelor din cele patru humori.

Trebuie să se știe că sînt patru elemente: pămîntul, care este uscat și rece; apa, care este rece și umedă; aerul, care este umed și cald; focul, care este cald și uscat. De asemenea sînt și patru humori, în analogie cu cele patru elemente: fierea neagră, corespunzătoare pămîntuiui, este uscată și rece; flegma, corespunzătoare apei, căci este rece și umedă; sîngele, corespunzător aerului, căci este umed și cald; fierea galbenă, corespunzătoare focului, căci este caldă și uscată. Fructele constau din elemente, iar humorile din fructe. Corpurile viețuitoarelor sînt compuse din humori și se descompun în acestea. Căci tot ceea ce este compus se descompune în acelea din care este compus.

Trebuie să se știe[2] că omul comunică cu existențele neînsuflețite, participă la viața celor neraționale și se împărtășește cu spiritualitatea celor spirituale. Comunică cu existențele neînsuflețite prin corpul și prin amestecul celor patru elemente; cu plantele și prin acestea, dar și prin puterea de nutriție, de creștere și de însămînțare, adică de naștere; cu cele neraționale prin acestea și încă prin dorință, adică mînie și poftă și prin simțire și prin mișcarea impulsivă.

Sînt cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, tactul. Mișcării impulsive îi aparține facultatea de a trece de la un loc la altul, de a mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sînt în puterea noastră de a le face și de a nu le face.

Omul se alătură prin rațiune de naturile necorporale și spirituale, deoarece el raționează, cugetă, judecă fiecare lucru, năzuiește după virtute și iubește punctul culminant al virtuților, cucernicia. Pentru aceea omul este un microcosm.

[1] Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: *„Cîte sensuri are cuvîntul: necorporal?"*.

[2] Înaintea acestui aliniat este următorul subtitlu, o notă marginală: *„Omul comunică cu cele neînsuflețite, cu cele iraționale și cu cele raționale"*.

Trebuie să se știe că proprii corpului sînt numai tăierea, scurgerea și schimbarea. Schimbarea, în ce privește calitatea, adică încălzirea, răcirea și cele asemenea. Curgerea, în ceea ce privește deșertarea, căci sînt date afară cele uscate, cele umede și răsuflarea, de a căror completare are nevoie. Pentru aceea atît foamea cît și setea sînt afecte naturale. Tăierea este despărțirea humorilor unele de altele, desfacerea lor după formă și materie.

Proprii sufletului sînt pietatea și cugetarea. Iar comune și sufletului și corpului sînt virtuțile. Ele se referă la suflet, dar sufletul pentru îndeplinirea lor se servește de corp.

Trebuie să se știe că raționalul prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în: putere rațională și putere irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune rațiunii. Partea neascultătoare și nesupusă rațiunii se împarte în facultatea vitală, care se numește și puls, facultatea seminală, adică de naștere și facultatea vegetativă, care se numește și nutritivă. Acesteia din urmă îi aparține și facultatea de creștere, care dă formă corpurilor. Aceste facultăți nu se conduc de rațiune, ci de natură. Partea care ascultă și se supune rațiunii se împarte în mînie și poftă. Îndeobște, partea irațională a sufletului se numește pasională și apetitivă. Trebuie să se știe că mișcarea impulsivă aparține părții sufletului supusă rațiunii.

Facultatea de nutriție, de naștere și pulsul aparțin părții nesupuse rațiunii. Puterea de creștere, de nutriție și de naștere se numește vegetativă, iar pulsul se numește putere vitală.

Puterile părții nutritive sînt patru: atrăgătoare, care atrage hrana; păstrătoare, care ține hrana și nu permite să fie eliminată îndată; transformatoare, care transformă mîncarea în humori; eliminatorie, care elimină și evacuează prin anus ceea ce este de prisos.

Trebuie să se știe că facultățile oricărei viețuitoare se împart în facultăți sufletești, facultăți vegetative și facultăți vitale. Facultățile sufletești sînt acelea care se îndeplinesc în chip voluntar, adică mișcarea impulsivă și simțirea. Mișcarea impulsivă este facultatea de a schimba locul, de a mișca tot corpul, de a vorbi și de a respira. Acestea sînt în puterea noastră de a le face și de a nu le face. Facultățile vegetative și vitale sînt acelea care se îndeplinesc în chip involuntar. Facultăți vegetative sînt: puterea de nutriție, puterea de creștere și puterea seminală. Facultatea vitală este pulsul. Acestea se îndeplinesc fie că vrem, fie că nu vrem.

Trebuie să se știe că lucrurile se împart în lucruri bune și în lucruri rele. Cînd se așteaptă un lucru bun se naște pofta; cînd este prezent, plăcerea. De asemenea, iarăși, cînd se așteaptă un lucru rău se naște frica; cînd este prezent, tristețea. Trebuie să se știe că atunci cînd spunem aici bine, vorbim fie de binele real, fie de binele aparent. Tot asemenea și despre rău.

CAPITOLUL XIII

Despre plăceri

Dintre plăceri, unele sînt sufletești, altele trupești. Sufletești sînt acelea care aparțin sufletului în sine, cum este plăcerea spre studiu și spre contemplație. Trupești sînt acelea la care participă și sufletul și trupul. Pentru aceasta se numesc trupești toate cele care se raportează la hrană, la legături sexuale și cele asemenea. Dar nimeni nu va găsi plăceri proprii numai corpului.

Iarăși, dintre plăceri, unele sînt adevărate, altele false. Plăcerile curat sufletești sînt plăcerile științei și ale contemplației; iar plăcerile la care participă și corpul sînt plăcerile senzitive. Dintre plăcerile la care participă și corpul, unele sînt în același timp și naturale și necesare; fără de ele nu este cu putință de trăit, cum sînt mîncărurile, care satisfac trebuința naturii, și hainele cele necesare. Alte plăceri sînt naturale, dar nu și necesare, cum sînt raporturile sexuale firești și legitime. Ele contribuie la conservarea întregului neam. Este însă cu putință să trăiești în feciorie fără ele. Alte plăceri nu sînt nici necesare, nici naturale, cum este beția, desfrînarea, îmbuibările care depășesc trebuința, căci acestea nu contribuie nici la menținerea vieții noastre și nici la continuarea neamului. Din contră, ele mai degrabă vatămă. Pentru aceea cel care trăiește după Dumnezeu trebuie să le urmeze pe acelea care sînt în același timp și necesare și firești și să pună în al doilea rînd pe cele firești dar necesare, săvîrșindu-le la timpul, modul și măsura potrivită. Celelalte trebuie îndepărtate cu totul.

Trebuie să se socotească plăceri bune acelea care nu sînt însoțite de durere, care nu pricinuiesc căință, care nu nasc altă vătămare, care nu trec dincolo de măsură, care nu ne sustrag mult timp de la lucrările noastre importante și care nu ne robesc.

CAPITOLUL XIV

Despre mîhnire

Felurile mîhnirii sînt patru: întristarea, necazul, invidia și mila. Întristarea este mîhnirea care te face fără glas. Necazul este mîhnirea care îngreunează. Invidia este mîhnirea provocată de bunurile altora. Mila este mîhnirea provocată de relele altora.

CAPITOLUL XV

Despre frică

Frica se împarte în șase feluri: în ezitare, în sfială, în rușine, în încremenire, în groază și în neliniște. Ezitarea este frica în vederea unei acțiuni ce are să se îndeplinească. Sfiala este frica care rezultă din așteptarea dojenii. Aceasta este cea mai bună stare sufletească. Rușinea este teama care provine din o faptă dezonorantă. Nici această stare sufletească nu este fără nădejde pentru mîntuire. Încremenirea este frica care rezultă din o mare închipuire. Groaza este frica ce se naște din o închipuire neobișnuită. Neliniștea este frica că nu vom izbuti, adică frica de nereușită. Căci ne neliniștim atunci cînd ne temem că faptele noastre nu vor reuși.

CAPITOLUL XVI

Despre mînie

Mînia este fierberea sîngelui din jurul inimii, care se produce prin exhalarea sau amestecarea fierii. Pentru aceea mînia se numește în limba greacă și *χολη* și *χολος*, adică fiere. Mînia este uneori o dorință de răzbunare, căci fiind nedreptățiți sau socotind că am fi nedreptățiți, ne mîhnim. Atunci rezultă o stare sufletească care este amestecată din poftă și mînie.

Felurile mîniei sînt trei: iritarea, care se numește în limba greacă *χολη* și *χολος*, adică fiere, resentimentul și ura. Cînd mînia începe și se pornește, se numește iritare, *χολη* și *χολος*. Resentimentul este atunci cînd iritarea stăruie; resentimentul se numește și ranchiună (*μνησικακια*), care derivă de la a rămîne (*μενειν*) și de la a fi predat memoriei (*τη μνημη παραδιδοσθαι*).

Ura (κοτος) este mînia care pîndește timp de răzbunare. Numele său derivă de la κεισθαι, care înseamnă a ședea.

Mînia este sutașul rațiunii, răzbunătorul poftei. Cînd dorim un lucru și sîntem împiedicați de cineva ne mîniem contra lui, ca unii ce sîntem nedreptățiți, prin aceea că rațiunea judecă că faptul întîmplat merită indignarea la cei care păzesc orînduiala lor firească.

CAPITOLUL XVII

Despre facultatea de imaginație

Facultatea de imaginație este o putere a sufletului irațional. Ea lucrează prin organele simțurilor și se numește și percepție. Imaginabil și perceptibil este ceea ce cade sub imaginație și sub percepție, după cum vederea este însăși puterea optică, iar vizibil ceea ce cade sub vedere, spre exemplu: o piatră sau altceva din acestea. Imaginația este un afect al sufletului irațional, produs de un lucru ce cade sub imaginație. Halucinația este un afect zadarnic al sufletului irațional, care nu are ca pricină nici un lucru ce cade sub imaginație. Organul puterii de imaginație este cavitatea anterioară a creierului.

CAPITOLUL XVIII

Despre simțire

Simțirea este o facultate a sufletului care percepe sau cunoaște lucrurile materiale. Simțurile sînt organele adică membrele prin care simțim. Sensibile sînt obiectele care cad sub simțire. Sînt cinci simțiri și de asemenea cinci simțuri.

Prima simțire este *văzul*. Simțurile și organele vederii sînt nervii din creier și ochii. În primul loc vederea percepe culoarea. Dar odată cu culoarea percepe corpul colorat, mărimea lui, forma, locul unde este, distanța de cele din jur, numărul, mișcarea și starea, dacă este aspru, moale, neted și neneted, ascuțit, slab, constituția sa, dacă este de apă sau de pămînt, adică lichid sau uscat.

Al doilea simț este *auzul*, care percepe glasurile și sunetele. Distinge subțirimea, grosimea, dulceața și tăria lor. Organele sînt nervii cei moi ai creierului și construcția urechilor. Numai omul și maimuța nu mișcă urechile.

Al treilea simț este *mirosul*. Acesta se face prin nări, care trimit mirosurile în creier și merg pînă la marginile cavității anterioare ale creierului. Facultatea mirosului percepe mirosurile. Cea mai generală deosebire a mirosurilor este mirosul plăcut și neplăcut și o medie a acestora cînd nu sînt nici plăcute nici neplăcute. Avem miros plăcut cînd cele umede din corpuri se coc bine. Cînd se coc pe jumătate avem o dispoziție mijlocie. Și avem miros neplăcut cînd se coc mai puțin sau deloc.

Al patrulea simț este *gustul*. El percepe sau simte sucurile. Organele lui sînt limba și mai mult vîrful ei și partea de deasupra a gurii, pe care unii o numesc cerul gurii. În acestea sînt răspîndiți nervii care vin din creier. Ei anunță părții conducătoare a sufletului percepția care s-a făcut, adică simțirea. Iar așa-numitele calități gustative ale sucurilor sînt acestea: dulceața, iuțimea, acrimea, oțețirea, aciditatea, amărăciunea, sărătura, grăsimea, vîscozitatea[1]. Căci gustul este facultatea care le distinge pe acestea. Apa, însă, este fără de gust în raport cu aceste calități, căci ea nu are nici una din ele. Iar oțețirea este creșterea și înmulțirea acidității.

Al cincilea simț este *pipăitul*. Acesta este comun tuturor viețuitoarelor. El rezultă prin nervii care sînt trimiși de creier în tot corpul. Pentru aceea tot corpul, dar și celelalte organe ale simțurilor au simțul tactil. Cad sub simțul tactil căldura și frigul, moalele, tarele, vîscosul, uscatul[2], fărîmiciosul, greul și ușorul. Căci acestea se cunosc numai prin pipăit. Sînt comune tactului și văzului: asprul, netedul, uscatul, lichidul, grosul, subțirele, susul, josul, locul și mărimea, cînd va fi de așa fel încît să se poată percepe cu atingerea simțului tactil, desul și rarul sau răritul, rotundul, dacă este mic, și alte forme. De asemenea, simțul tactil percepe cu ajutorul memoriei și al gîndirii corpul care este aproape. Tot astfel simțul tactil percepe numărul pînă la doi sau trei și pe cele mici ale acestora, care sînt ușoare de perceput. Pe acestea le percepe mai degrabă vederea decît tactul.

Trebuie să se știe că ziditorul a construit duble pe fiecare din organele simțurilor, pentru ca atunci cînd se vatămă unul să îndeplinească celălalt funcția sa. Căci a făcut doi ochi, două urechi, două nări ale nasului și două limbi, care sînt despărțite la unele viețuitoare, ca la șerpi, iar la altele unite,

[1] γλυκυτης, δριμυτης, δξυτης, στρυφνοτης, ανστηροτης, πικροτης, αλμυροτη, λιπαροτης, γλισχροτης.

[2] Uscatul, adăugat după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

ca la oameni. Cu simțul tactului a înzestrat tot corpul afară de oase, nervi, unghii, coarne, păr, încheieturi și alte cîteva asemenea.

Trebuie să se știe că văzul vede în linie dreaptă; mirosul și auzul nu numai în linie dreaptă, ci în orice direcție; iar tactul și gustul nu percep nici în linie dreaptă, nici în altă direcție, ci numai atunci cînd se apropie de obiectele sensibile lor.

CAPITOLUL XIX

Despre puterea de cugetare

Puterii de cugetare îi aparțin judecățile, asentimentele, impulsurile spre acțiune, aversiunile și evitările acțiunii. În chip special îi aparțin înțelegerea celor spirituale, virtuțile, științele, principiile artelor, puterea de deliberare și puterea de alegere. Puterea de cugetare este de asemenea aceea care ne prevestește viitorul cu ajutorul visurilor. Pitagorienii, imitînd pe evrei, spun că aceasta este singura prezicere adevărată. Organul puterii de cugetare este cavitatea medie a creierului și sufletul animal care este în el.

CAPITOLUL XX

Despre puterea de memorie

Puterea de memorie este cauza și sediul memoriei și al aducerii aminte. Memoria este o reprezentare rămasă în urma unei percepții și a unei gîndiri care a avut loc în mod activ, sau, cu alte cuvinte, memoria este păstrarea percepției și a gîndirii. Sufletul sesizează sau percepe cele sensibile prin organele simțurilor. În chipul acesta avem opinia. Pe cele spirituale le percepe cu mintea și avem gîndirea. Dar cînd păstrează icoanele acelora despre care și-a format o opinie sau despre care a gîndit, capătă numele de memorie.

Trebuie să se știe că înțelegearea celor spirituale nu o avem decît prin învățare sau prin gîndire naturală și nu prin percepție. Pe cele sensibile ni le amintim de la sine. Pe cele spirituale, însă, ni le amintim dacă le-am învățat; dar despre ființa lor nu avem nici o amintire.

Reamintirea se numește redobîndirea cunoștințelor adunate în memorie, cunoștințe care s-au pierdut prin uitare. Uitarea este pierderea cunoștințelor adunate în memorie. Puterea de imaginație percepe prin simțuri pe cele materiale și le transmite puterii cugetătoare sau celei raționale, căci amîndouă sînt identice. Aceasta, după ce le primește și le judecă, le transmite memoriei. Organul memoriei este cavitatea posterioară a creierului, numit și creierul mic și sufletul animal din el.

CAPITOLUL XXI

Despre cuvîntul mintal și cuvîntul rostit

Partea rațională a sufletului se împarte iarăși în cuvîntul mintal și cuvîntul rostit.

Cuvîntul mintal este o mișcare a sufletului, care are loc în gîndire fără de nici o exprimare. Pentru aceea de multe ori, chiar cînd tăcem, desfășurăm în noi înșine o întreagă vorbire și discutăm cînd visăm. Potrivit acestei calități mai ales, noi toți sîntem raționali. Căci și cei care sînt muți din naștere sau au pierdut vocea din cauza unei boli sau a unei patimi, nu sînt mai puțin raționali.

Cuvîntul rostit activează în voce și în discuții, este adică cuvîntul care se rostește cu limba și cu gura; pentru aceea se și numește cuvînt rostit. El este vestitorul gîndirii. Potrivit acestei calități ne numim cuvîntători.

CAPITOLUL XXII

Despre patimă și activitate

Cuvîntul patimă este omonim. Se numește patimă, patima trupească, spre exemplu: bolile și rănile. Se numește iarăși patimă, patima sufletească, spre exemplu: pofta și mînia. Îndeobște și în general, patima animală este aceea căreia îi urmează plăcere sau[1] durere. Durerea urmează patimii, dar nu însăși patima este durere, căci cele nesimțitoare deși pătimesc, totuși nu simt durere. Prin urmare patima nu este identică cu durerea, ci durerea este simțirea patimii. De aceea patima, ca să cadă sub simțuri, trebuie să fie considerabilă, adică mare.

Definiția patimilor sufletești este aceasta: patima sufletească este o mișcare sensibilă a puterii apetitive, provocată de reprezentarea unui bine

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 47r.

sau rău. Sau altfel: patima sufletească este o mișcare irațională a sufletului, provocată de ideea de bine sau de rău. Ideea de bine provoacă pofta; ideea de rău provoacă mînia. Dar patima generală adică comună se definește astfel: patima este o mișcare care se petrece în cineva, provocată de altcineva.

Activitatea este o mișcare eficace. Iar eficace este ceea ce se mișcă prin sine. Astfel mînia este o activitate a părții irascibile a sufletului și un afect (*παθος*) al celor două părți ale sufletului și încă al întregului corp, cînd este dus de mînie cu forța spre fapte. Mișcarea s-a făcut în cineva, provocată de altcineva și tocmai aceasta se numește patimă.

Și în alt chip activitatea se numește patimă. Activitatea este o mișcare în conformitate cu firea, iar patima o mișcare contra firii. Potrivit acestei definiții activitatea se numește patimă cînd nu se mișcă potrivit firii, fie că este provocată prin ea însăși, fie că este provocată prin altul. Mișcarea pulsului inimii, pentru că este o mișcare naturală, este o activitate; palpitația însă, fiindcă este fără măsură și nu este naturală, este patimă și nu activitate.

Nu se numește patimă orice mișcare a părții pasionabile a sufletului, ci numai mișcările cele mai puternice și care ajung la simțire. Cele mici și cele imperceptibile nu sînt niciodată patimi. Căci trebuie ca patima să aibă o intensitate considerabilă. Pentru aceea definiției patimii i se mai adaugă: mișcare percepută de simțire, deoarece mișcările mici, care scapă simțirii, nu produc patima.

Trebuie să se știe că sufletul nostru are două feluri de puteri: puteri de cunoaștere și puteri vitale. Puterile de cunoaștere sînt următoarele: mintea (*νους*), judecata pură (*διανοια*), opinia (*δοξα*), imaginația (*φαντασις*), percepția (*αισθησις*). Puterile vitale, adică cele care privesc partea apetitivă a sufletului sînt: voința (*δονλησις*) și alegerea (*προαιρεσις*). Dar pentru ca să fie mai clare cele ce spunem, vom vorbi mai pe larg despre acestea. Și în primul loc să vorbim despre puterile de cunoaștere.

Despre imaginație și percepție s-a vorbit îndeajuns în cele de mai sus. Prin percepție se naște în suflet afectul (*παθος*), care se numește imaginație. Din imaginație se naște opinia. Judecata pură apoi, după ce examinează părerea, dacă este adevărată sau falsă, judecă ceea ce este adevărat. Pentru aceea și cuvîntul judecată pură derivă de la *διάνοειν* = a judeca și de la *διακρινειν* = a examina pentru a decide. Iar ceea ce s-a judecat și s-a hotărît ca adevărat se numește cunoaștere.

Sau în alt chip: trebuie să se știe că prima mișcare a minții se numește gîndire simplă (*νοησις*). Gîndirea simplă raportată la ceva se numește gînd

(*εννοια*). Dacă gîndul persistă și fixează sufletul asupra ceea ce s-a gîndit se numește reflexie (*ενθυμησις*). Dacă reflexia rămîne în ceea ce s-a gîndit și se verifică și se examinează pe sine însăși[1] se numește înțelegere (*φρονησις*). Dacă înțelegerea se mărește, dă naștere la raționament (*διαλογισμος*), care se numește și cuvînt mintal (*ενδιαθετος λογος*). Pe acesta definindu-l, unii spun că este mișcarea cea mai completă a sufletului, care are loc fără vreo exprimare în puterea de raționare a sufletului. Ei spun că din ea rezultă cuvîntul rostit (*προφορικος λογος*) care se grăiește cu ajutorul limbii. Așadar, după ce am vorbit despre puterile de cunoaștere, să vorbim despre puterile vitale sau apetitive.

Trebuie să se știe că în suflet a fost sădită o putere care dorește ceea ce este conform naturii și care ține pe toate cele care sînt în chip substanțial legate de fire. Această putere se numește voire (*θελησις*). Ființa dorește să existe, să trăiască și să se miște spiritual și senzual, rîvnind după propria sa existență naturală și deplină. Pentru aceasta unii definesc această Voință naturală (*θελημα*) astfel: Voința naturală este o dorință rațională și vitală, care depinde numai de cele naturale. Pentru aceea voirea (*θελησις*) este însăși dorința naturală, vitală și rațională a tuturor celor ce constituie natura; ea este o putere simplă. Dorința ființelor neraționale; pentru că nu este rațională nu se numește voire.

Iar voința (*δονλησις*) este un anumit fel de voire naturală, adică o dorință naturală și rațională a unui lucru. Căci puterea de a dori în mod rațional se află în sufletul oamenilor. Așadar, cînd dorința rațională se mișcă în chip natural către un lucru, se numește voință (*δονλησις*). Căci voința este o dorință și un elan rațional către un lucru.

Se zice voință atît despre cele ce sînt în puterea noastră cît și despre cele ce nu sînt în puterea noastră, adică atît despre cele posibile, cît și despre cele imposibile. Căci de multe ori dorim să fim desfrînați sau să păzim curățenia sufletească sau să dormim sau altceva asemenea; acestea sînt în puterea noastră și posibile. Voim însă să fim împărați și aceasta nu este în puterea noastră. Voim probabil să nu murim niciodată; aceasta, însă, este din cele imposibile.

Voința țintește scopul și nu mijloacele care duc la scop. Scop este lucrul voit (*το δονλητον*), spre exemplu: a împărăți, a fi sănătos. Mijlocul care duce la scop este acela asupra căruia se poate delibera (*το δονλευτον*), adică modul prin care noi trebuie să fim sănătoși sau să ajungem împărați. După voință vine cercetarea și gîndirea. Și după acestea, dacă lucrul este în puterea

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 48r.

noastră, urmează sfatul (*δουλη*), adică deliberarea (*δουλευσις*). Deliberarea este o dorință examinatoare a acelora care sînt în puterea noastră de a le săvîrși. Căci deliberăm dacă trebuie să ne apucăm de un lucru sau nu. Apoi judecăm ceea ce este mai bine; această operație se numește judecată (*κρισις*). Apoi sîntem dispuși și iubim ceea ce a fost judecat pe temeiul deliberării; această operație se numește opinie (*γνωμη*). Căci dacă judecăm, dar nu sîntem dispuși spre ceea ce a fost judecat, adică nu-l iubim, atunci nu se numește opinie. Apoi după dispoziție urmează preferința (*προαιρεσις*), adică alegerea (*επιλογη*). Preferința este a lua și a alege din două lucruri, care stau în față, pe unul înaintea celuilalt. Apoi ne pornim spre faptă: aceasta se numește impuls (*δρμη*). Apoi se întrebuințează și se numește întrebuințare (*χρησις*). După întrebuințare dorința încetează.

La ființele iraționale, cînd se naște dorința spre ceva, urmează îndată și impulsul către faptă. Dorința celor fără de rațiune este irațională și ele se conduc de dorința naturală. Pentru aceasta dorința celor iraționale nu se numește nici voire, nici voință, căci voirea este o dorință naturală, rațională și liberă. La oameni, însă, care sînt ființe raționale, dorința naturală este condusă mai mult decît conduce. Căci omul se mișcă în chip liber și cu rațiune, pentru că în el sînt unite puterile de cunoaștere și puterile vitale. El dorește în chip liber, voiește în chip liber, examinează și gîndește în chip liber, deliberează în chip liber, judecă în chip liber, se dispune în chip liber, alege în chip liber, se mișcă în chip liber, lucrează în chip liber cele naturale.

Trebuie să se știe că noi cu privire la Dumnezeu vorbim despre voință, dar nu vorbim despre preferință în sensul propriu al cuvîntului, căci Dumnezeu nu deliberează. A delibera înseamnă a nu avea cunoștință de ceva. Nimeni nu deliberează despre ceea ce este cunoscut. Iar dacă deliberarea este o consecință a neștiinței, negreșit că și preferința. Dumnezeu, deci, pentru că cunoaște toate într-un chip simplu, nu deliberează.

Nici cu privire la sufletul Domnului nu vorbim despre deliberare și preferință, căci nu era neștiutor. Chiar dacă firea sa omenească nu cunoștea pe cele viitoare, totuși, pentru că a fost unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvîntul, avea cunoștința tuturor lucrurilor, nu prin har, ci, după cum s-a spus, potrivit unirii ipostatice, deoarece același a fost și Dumnezeu și om. Pentru aceea sufletul Domnului nici n-a avut o voință gnomică, ci sfîntul lui suflet a avut o voință naturală, simplă, la fel cu aceea care se vede în toate persoanele omenești. Nu a avut opinie, adică voință gnomică (*το θελητου*)[1], potrivnică

[1] Am tradus pe *το θελητου* prin: voință gnomică, potrivit celor spuse de sf. Ioan Damaschin la sfîrșitul acestui capitol.

voinței lui dumnezeiești, nici altă voință decît voința lui dumnezeiască. Căci opinia se deosebește în același timp cu persoanele, cu excepția Dumnezeirii, sfinte, simple, necompuse și nedespărțite. În Dumnezeire, pentru că ipostasele nu se despart, nici nu se depărtează în nici un chip, nici voința gnomică nu se desparte. De asemenea, pentru că în Dumnezeire este o singură fire, este o singură voință naturală. Dar pentru că și ipostasele sînt nedespărțite, există o singură voință gnomică și o singură mișcare a celor trei ipostase. Cu privire la oameni, însă, pentru că este o singură fire, este și o singură voință naturală. Dar pentru că ipostasele sînt despărțite și sînt depărtate unele de altele în spațiu, în timp și în dispoziția față de lucruri și față de multe altele, pentru aceea și voințele și opiniile sînt deosebite. Acum, cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că naturile lui sînt deosebite, sînt deosebite și voințele naturale ale Dumnezeirii lui și ale omenirii lui, adică puterile voliționale. Dar pentru că este o singură ipostasă și unul singur care voiește, unul este și lucrul voit, adică voința gnomică, anume voința lui omenească urmează voinței lui dumnezeiești, și voiește pe acelea pe care voința lui dumnezeiască a voit ca ea să le voiască.

Trebuie să se știe că altceva este voirea (*θελησις*) și altceva este voința (*δουλησις*) și altceva este lucrul voit (*το θελητον*) și altceva cel înzestrat cu facultatea de a voi (*το θελητικον*) și altceva cel care voiește (*δ θελων*). Voirea este puterea simplă de a voi. Voința este voirea îndreptată spre un lucru. Lucrul voit, lucrul supus voirii, adică ceea ce voim, spre exemplu: dorința se mișcă spre mîncare. Simpla dorință este o voire rațională. Cel înzestrat cu puterea de a voi este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: omul. Cel care voiește, este acela care face uz de voire.

Trebuie să se știe că voința (*θελημα*) arată cînd voirea (*θελησις*) adică puterea de a voi și se numește voință naturală (*θελημα φυσικον*), cînd lucru voit (*το θελητον*) și se numește voință gnomică (*θελημα γνωμηκον*).

CAPITOLUL XXIII

Despre activitate

Trebuie să se știe că toate facultățile amintite mai sus, cele de cunoaștere, cele vitale, cele naturale și cele tehnice se numesc activități. Activitatea este puterea și mișcarea naturală a fiecărei ființe. Și iarăși: activitatea naturală este mișcarea înnăscută a fiecărei ființe. Pentru aceea este clar că existențele

care au aceeași ființă au și aceeași activitate, iar acelea care au naturi deosebite au și activitățile deosebite. Căci este cu neputință ca ființa să fie lipsită de o activitate naturală.

Activitatea naturală este iarăși puterea care aduce la expresie orice ființă. Și iarăși: Activitatea naturală este prima putere veșnic mobilă a sufletului gînditor, adică rațiunea ei veșnic mobilă, care izvorăște continuu în chip natural din ea. Și iarăși: Activitatea naturală este puterea și mișcarea fiecărei ființe, de care este lipsită numai neexistența.

Se numesc activități și faptele, spre exemplu: a vorbi, a merge, a mînca, a bea și cele asemenea. Dar și afectele cele naturale se numesc de multe ori activități, spre exemplu: foamea, setea și altele asemenea. Se numește iarăși activitate și îndeplinirea puterii.

În două moduri se zice că ceva este în putere și în act. Spunem că sugarul este filolog în putere, căci are facultatea de a învăța și de a deveni filolog. Spunem iarăși că filologul este filolog și în putere și în act; în act, că are cunoștința gramaticii; în putere, că poate să interpreteze, dar nu interpretează. Spunem iarăși că este filolog în act, cînd activează, adică cînd interpretează.

Trebuie să se știe că al doilea mod este comun și celui în putere și celui în act. În al doilea loc celui în putere și în primul loc celui în act.

Prima, singura și adevărata activitate a firii este voința voluntară sau rațională și liberă, care constituie firea noastră omenească. Cei care lipsesc pe Domnul de această fire nu știu pe ce se întemeiază cînd spun că el este Dumnezeu întrupat.

Activitatea este o mișcare eficace a firii. Iar eficace se numește ceea ce se mișcă de la sine.

CAPITOLUL XXIV

Despre fapte voluntare și involuntare

Pentru că actul voluntar este într-o acțiune și actul socotit involuntar într-o acțiune, mulți așează actul cu adevărat involuntar nu numai în afect, dar și în acțiune. Pentru aceea trebuie să se știe că acțiunea este o activitate rațională. Acțiunilor le urmează lauda sau blamul. Unele din ele se săvîrșesc cu plăcere, altele cu durere. Unele din ele sînt dorite de cel care săvîrșește, altele evitate.

Dintre cele dorite, unele sînt dorite totdeauna, altele numai cîtva timp. Tot așa și cu cele evitate. Și iarăși, unele dintre acțiuni dau naștere la milă și se învrednicesc de iertare și altele sînt urîte și pedepsite. Actului voluntar îi urmează negreșit lauda sau blamul și se săvîrșește cu plăcere; acțiunile sînt dorite de cei care le săvîrșesc fie totdeauna, fie atunci cînd se săvîrșesc. Actul involuntar se învrednicește de iertare sau de milă, se face cu durere; actele involuntare nu sînt dorite și nici actul nu se îndeplinește de la sine, chiar dacă este silit.

Actul involuntar se săvîrșește sau prin forță sau prin neștiință. Prin forță, cînd principiul determinator sau cauza este în afară, adică cînd sîntem siliți de altcineva, fără să fim complet convinși, fără să contribuim din propriul nostru impuls, fără să colaborăm deplin la faptă și fără să facem prin noi înșine lucrul la care sîntem siliți. Aceasta definind-o spunem: act involuntar este acela al cărui principiu este extern, la care cel silit nu contribuie prin propriul său impuls. Principiu numim cauza eficientă. Act involuntar săvîrșit prin neștiință este atunci cînd nu sîntem noi cauza neștiinței, ci se întîmplă astfel. Spre exemplu: dacă cineva fiind beat ucide, a omorît din neștiință, dar nu involuntar, căci el a provocat cauza neștiinței, adică beția. Dar dacă cineva trăgînd cu arcul în locul obișnuit, a omorît pe tatăl său, care trecea pe acolo, se zice că a făcut aceasta din neștiință și involuntar.

Așadar, actul involuntar este de două feluri: prin forță și prin neștiință. Actul voluntar, însă, este contrar amîndurora; căci actul voluntar nu se săvîrșește nici prin forță, nici prin neștiință. Prin urmare, actul voluntar este acela al cărui principiu, adică cauza, este în însuși acela care știe toate detaliile prin care și în care este acțiunea. „Detalii" sînt acelea pe care retorii le numesc circumstanțe. Spre exemplu: *cine*, adică săvîrșitorul; *pe cine*, adică cel care a suferit acțiunea; *ce*, adică ceea ce s-a săvîrșit, spre exemplu: a omorît; *cu ce*, adică cu ce instrument; *unde*, adică locul; *cînd*, adică în ce timp; *cum*, adică modul acțiunii; *pentru ce*, adică pentru care pricină.

Trebuie să se știe că sînt unele acte medii între cele voluntare și cele involuntare. Acestea, deși sînt neplăcute și dureroase, totuși le acceptăm, în locul unui rău mai mare. Spre exemplu: aruncăm din cauza naufragiului cele ce sînt în corabie.

Trebuie să se știe că copiii și ființele iraționale acționează voluntar, totuși nu și prin alegere. De asemenea toate cîte le facem din cauza mîniei fără ca să deliberăm înainte, le facem voluntar, totuși nu și prin alegere. Spre exemplu: ne

vine prietenul pe neașteptate; venirea lui este pentru noi voluntară, dar nu și prin alegerea noastră. Sau: s-a întîmplat să dăm pe negîndite peste o comoară; am dat peste dînsa în chip voluntar, dar nu și prin alegere. Toate acestea sînt acte voluntare, pentru că ne bucurăm de ele, dar nu sînt și prin alegere, deoarece nu sînt săvîrșite prin deliberare. Și negreșit, după cum s-a spus, deliberarea precedează alegerea.

CAPITOLUL XXV

Despre cele ce sînt în puterea noastră, adică despre liberul arbitru

Discuția asupra liberului arbitru, adică asupra celor ce sînt în puterea noastră, pune mai întîi problema dacă este ceva în puterea noastră. Aceasta pentru motivul că mulți se opun acestei afirmații. În al doilea loc pune problema: care sînt cele în puterea noastră și asupra cărora avem stăpînire. În al treilea loc pune problema de a cerceta cauza pentru care Dumnezeu creîndune ne-a făcut liberi.

Revenind așadar la prima problemă, să demonstrăm mai întîi că sînt în puterea noastră unele acte chiar din acelea recunoscute de ei că nu sînt în puterea noastră. Și să spunem în modul următor.

Ei susțin că pricina tuturor celor care se întîmplă este sau Dumnezeu, sau necesitatea, sau soarta, sau natura, sau norocul, sau întîmplarea. Opera lui Dumnezeu este ființa și pronia; opera necesității este mișcarea celor care sînt totdeauna la fel; opera soartei este ceea ce se îndeplinește prin ea cu necesitate, căci și soarta este opera necesității; opera naturii este nașterea, creșterea, distrugerea, vegetalele și animalele; opera norocului, cele rare și neașteptate. Căci ei definesc și norocul ca o coincidență și un concurs a două cauze, care își au începutul în alegere, dar care au un alt rezultat decît cel natural. Spre exemplu: cineva săpînd o goapă, găsește o comoară. Nici cel care a pus comoara nu a pus-o astfel încît altul să o găsească, nici cel care a găsit-o n-a săpat astfel încît să găsească comoara; ci unul ca să o dezgroape cînd va voi, iar celălalt ca să sape groapa. Dar s-a întîmplat altceva decît ceea ce intenționau amîndoi. Opera întîmplării sînt cele ce se întîmplă celor neînsuflețite și irațională în chip nefiresc și atehnic. Astfel spun ei.

În care din acestea deci să clasăm acțiunile omenești, dacă omul nu este cauza și principiul acțiunii? Căci nu este cu cale să atribuim lui Dumnezeu

acțiunile rușinoase uneori și nedrepte; nici necesității, căci ele nu sînt întotdeauna la fel; nici soartei, căci ei spun că cele ale soartei fac parte din cele necesare și nu din cele posibile; nici naturii, căci operele naturii sînt viețuitoarele și vegetalele; nici norocului, căci acțiunile oamenilor nu sînt rare și neașteptate; nici întîmplării, căci ei susțin că cele produse de întîmplare aparțin celor neînsuflețite sau irațională. Rămîne deci ca însuși omul, care acționează și lucrează, să fie principiul faptelor sale și să aibă liberul arbitru.

Mai mult. Dacă omul cu nici un chip nu este principiul acțiunii sale, este zadarnic să aibă facultatea de a delibera. Căci la ce îi va folosi deliberarea, dacă nu este deloc stăpînul acțiunii sale? Orice deliberare se face în vederea acțiunii. Iar a declara că este de prisos partea cea mai frumoasă și cea mai de preț din om, ar fi una din cele mai mari absurdități. Prin urmare, dacă deliberează, deliberează în vederea acțiunii, căci orice deliberare este în vederea acțiunii și din pricina acțiunii.

CAPITOLUL XXVI

Despre cele ce se întîmplă

Despre cele ce se întîmplă unele sînt în puterea noastră, altele nu sînt în puterea noastră. În puterea noastră sînt acelea pe care sîntem liberi să le facem și să nu le facem, adică toate acelea pe care le facem voluntar. Căci nu s-ar zice că acționăm voluntar, dacă fapta nu ar fi în puterea noastră. Și într-un cuvînt sînt în puterea noastră acelea cărora le urmează blamul sau lauda și peste care este îndemn și lege. În sens propriu sînt în puterea noastră toate cele sufletești și asupra cărora deliberăm. Iar deliberarea este pentru cele deopotrivă posibile. Iar deopotrivă posibil este lucrul pe care îl facem și contrariul lui. Alegerea acestuia o face mintea noastră. Ea este principiul acțiunii. Prin urmare sînt în puterea noastră cele deopotrivă posibile, ca a te mișca și a nu te mișca, a porni și a nu porni, a dori cele ce nu sînt necesare și a nu le dori, a minți și a nu minți, a da și a nu da, a te bucura de ceea ce se cuvine și de asemenea a nu te bucura de ceea ce nu se cuvine și cîte sînt de felul acestora, care sînt faptele virtuții și ale viciului. Față de acestea sîntem liberi. Dintre cele deopotrivă posibile fac parte și artele. Este în puterea noastră de a învăța-o pe aceea pe care am voi-o și de a nu o învăța.

Trebuie să se știe că alegerea a ceea ce este de făcut este în puterea noastră. De multe ori însă, fapta este împiedicată, potrivit unui mod oarecare al proniei dumnezeiești.

CAPITOLUL XXVII

Pentru care motiv am fost făcuți cu voință liberă ?

Prin urmare noi spunem că liberul arbitru însoțește în chip nemijlocit rațiunea și că prefacerea și schimbarea este înnăscută în cele ce se nasc. (Tot ceea ce este născut este schimbător, deoarece este necesar să fie schimbătoare acelea a căror naștere a început prin schimbare. Iar schimbarea este a fi adus de la neexistență la existență și a deveni altceva din o materie dată.) Cele neînsuflețite și cele iraționale se schimbă prin modificările corporale pomenite mai sus; cele raționale, prin alegere. Facultatea de a raționa are o parte teoretică și alta practică. Partea teoretică înțelege existențele așa cum sînt. Partea practică deliberează și hotărăște măsura dreaptă a lucrurilor care se săvîrșesc. Partea teoretică se numește rațiune pură, iar cea practică, rațiune practică. Și iarăși, partea teoretică se numește înțelepciune, iar cea practică prudență. Tot cel care deliberează, deliberează pentru că are în stăpînirea sa alegerea celor care trebuiesc făcute, cu scopul de a alege ceea ce s-a judecat ca preferabil de deliberare și, alegîndu-l, să-l facă. Iar dacă este așa, urmează că liberul arbitru subzistă cu necesitate rațiunii. Astfel, sau nu va fi omul rațional sau, dacă este rațional, va fi stăpînul faptelor și înzestrat cu liberul arbitru. Pentru acest motiv cele iraționale nu au liberul arbitru, căci ele sînt conduse de natură mai mult decît o conduc. Pentru acest motiv nici nu se opun dorinței naturale, ci, îndată ce doresc ceva, se mișcă spre faptă. Omul însă, fiind rațional, conduce mai mult firea decît este condus de ea. Pentru aceea cînd dorește, dacă ar voi, are putere să-și înfrîneze dorința sau să-i urmeze. Din pricina acestor considerații, cele iraționale nu sînt nici lăudate, nici blamate; omul, însă, este și lăudat și blamat.

Trebuie să se știe că îngerii, fiind ființe raționale, sînt înzestrați cu liberul arbitru. Și pentru că sînt creați sînt și schimbători. Acest lucru l-a arătat diavolul. El a fost creat bun de creator, dar, în virtutea liberului arbitru, el și cu puterile

care au apostaziat împreună cu el, adică demonii, a ajuns descoperitorul răutății, în timp ce celelalte cete ale îngerilor au persistat în bine.

CAPITOLUL XXVIII

Despre cele ce ne sînt în puterea noastră

Dintre cele ce nu sînt în puterea noastră unele au principiile sau cauzele în cele ce sînt în puterea noastră, adică răsplata faptelor noastre în veacul de acum și în cel ce va să fie, iar toate celelalte depind de sfatul dumnezeiesc. Facerea tuturor lucrurilor își are originea în Dumnezeu; distrugerea, însă, a fost introdusă din pricina răutății noastre spre pedeapsă și folos. „Dumnezeu nu a făcut moartea și nici nu se bucură de pierderea celor vii"[1]. Moartea a fost introdusă mai degrabă prin om, adică prin călcarea lui Adam[2]; la fel și cu celelalte pedepse. Toate celelalte, însă, trebuie atribuite lui Dumnezeu. Facerea noastră o datorăm puterii lui creatoare; menținerea noastră, puterii lui de conservare; conducerea și mîntuirea, puterii lui proneitoare; desfătarea veșnică de cele bune, bunătății lui față de aceia care păzesc starea naturală în care am fost creați.

Dar pentru că unii tăgăduiesc pronia, să spunem puține cuvinte despre pronie.

CAPITOLUL XXIX

Despre pronie

Pronia este grija pe care o are Dumnezeu de existențe. Și iarăși: Pronia este voința lui Dumnezeu, în virtutea căreia toate existențele primesc conducerea potrivită. Dar dacă pronia este voința lui Dumnezeu, este necesar ca, potrivit dreptei rațiuni, toate cîte se fac prin pronie să fie făcute în chipul cel mai bun și cel mai vrednic de Dumnezeu, în așa fel încît nu poate să se facă ceva mai bun. Este necesar ca același să fie și creator al existențelor și proniator. Căci nu este nici potrivit, nici logic, ca altul să fie creatorul existențelor și altul proniatorul. Dacă ar fi așa ar urma negreșit ca amîndoi să fie

[1] *Cartea înțelepciunii lui Solomon*, I, 13.

[2] *Romani*, V, 12.

imperfecți: unul în a crea, altul în a purta de grijă. Prin urmare Dumnezeu este și creator și proniator. Iar puterea lui creatoare, conservatoare și proniatoare este voința lui cea bună: „Toate cîte a voit, Domnul a voit în cer și pe pămînt"[1]. Voinței lui nu i s-a împotrivit nimeni[2]. A voit să facă pe toate și s-au făcut; vrea ca lumea să se mențină și se menține și se fac toate cîte vrea.

Iar că Dumnezeu poartă de grijă și că poartă bine de grijă, oricine o va putea vedea în chipul cel mai drept din următoarea argumentare. Singur Dumnezeu este prin fire bun și înțelept. Așadar pentru că este bun, poartă de grijă, căci cel care nu poartă de grijă nu este bun. Căci și oamenii și cele neraționale în chip firesc poartă de grijă de odraslele lor; iar cel care nu poartă de grijă este hulit. Apoi, pentru că Dumnezeu este înțelept, poartă de grijă de existențe în chipul cel mai bun.

Observînd acestea, trebuie să admirăm toate operele proniei, pe toate să le laudăm, pe toate să le primim fără de cercetare, chiar dacă multora li se par nedrepte. Aceasta pentru motivul că pronia lui Dumnezeu este incognoscibilă și incomprehensibilă, iar gîndurile și faptele noastre și cele viitoare sînt cunoscute numai lui. Cînd spun „toate" înțeleg pe cele care nu sînt în puterea noastră; căci cele care sînt în puterea noastră nu sînt de domeniul proniei, ci al liberului nostru arbitru.

Unele din acelea care sînt de domeniul proniei sînt prin bunăvoință, altele prin îngăduință. Prin bunăvoință, acelea care fără discuție sînt bune; iar prin îngăduință, în diferite moduri[3], căci de multe ori îngăduie ca și dreptul să cadă în nenorociri spre a arăta altora virtutea ascunsă în el, după cum este cazul lui Iov[4]. Altă dată îngăduie ca să se facă ceva absurd, ca prin fapta absurdă în aparență să se săvîrșească ceva mare și minunat, după cum este mîntuirea oamenilor prin cruce[5]. În alt chip, Dumnezeu îngăduie ca cel cuvios să sufere cele rele, ca să nu cadă din conștiința lui cea dreaptă, sau ca să nu alunece în mîndrie din pricina puterii și harului dat lui, cum a fost cazul cu Pavel[6]. Este părăsit cineva pentru o bucată de vreme pentru îndreptarea altuia, ca să capete învățătură ceilalți care privesc la starea lui, după cum a fost cu Lazăr și cu bogatul[7]. Căci în chip natural ne căim cînd vedem pe unii că suferă. Este

[1] *Psalmi*, CXXXIV, 9-10.
[2] *Romani*, IX, 19.
[3] Am completat lacuna din ediția MG, prin opera lui Nemesie, *Despre natura omului*, pe care sf. Ioan Damaschin o folosește, cf. MG, XL, col. 182 A.
[4] *Iov*, I, 12-22.
[5] *I Corinteni*, I, 18.
[6] *II Corinteni*, XII, 7.
[7] *Luca*, XVI, 19-31.

părăsit cineva pentru slava altuia sau pentru păcatele lui proprii sau ale părinților, după cum a fost orbul din naștere[1] spre slava Fiului omului. Iarăși se îngăduie ca cineva să sufere spre rîvna altuia pentru ca, prin faptul că slava celui ce suferă se mărește, să se facă activă suferința în alții, în nădejdea slavei viitoare[2] și în dorința bunurilor ce au să fie[3], după cum este cazul cu mucenicii. Uneori se îngăduie să cadă cineva și în o faptă rușinoasă spre îndreptarea unei alte patimi mai rele. Spre exemplu: dacă cineva se laudă cu virtuțile sau cu faptele lui, Dumnezeu îngăduie ca acesta să cadă în desfrînare, pentru ca prin căderea sa, venind la conștiința propriei lui slăbiciuni, să se smerească și, apropiindu-se, să-și mărturisească Domnului păcatele.

Trebuie să se știe că alegerea celor care trebuiesc făcute este în puterea noastră. Ducerea pînă la capăt a faptelor bune se îndeplinește cu ajutorul lui Dumnezeu, care, potrivit prestiinței sale, conlucrează cu cei care aleg binele cu dreaptă cunoștință. Ducerea pînă la capăt a faptelor rele, însă, se îndeplinește prin părăsirea lui Dumnezeu, care iarăși, potrivit prestiinței lui, îi părăsește în chip drept[4].

Sînt două feluri de părăsiri: este o părăsire mîntuitoare și instructivă și altă părăsire complet deznădăjduitoare. Cea mîntuitoare și instructivă se face pentru îndreptarea, mîntuirea și slava celui care suferă, sau pentru rîvna și pilda altora, sau pentru slava lui Dumnezeu. Părăsirea completă, însă, este atunci cînd omul, cu toate că Dumnezeu a făcut totul pentru mîntuire, rămîne insensibil, nevindecat, dar mai degrabă nevindecabil, din pricina propriei lui hotărîri. Atunci se dă pierderii celei desăvîrșite, ca Iuda[5]. Să se milostivească Dumnezeu de noi și să ne ferească de asemenea părăsire!

Trebuie să se știe că felurile proniei lui Dumnezeu sînt multe și nu putem să le interpretăm cu cuvîntul și nici să le înțelegem cu mintea.

Trebuie să se știe că toate întîmplările triste duc la mîntuire pe cei care le primesc cu mulțumire și ele sînt negreșit pricinuitoare de folos.

Trebuie să se știe că Dumnezeu voiește antecedent ca toți să se mîntuie[6] și să dobîndească împărăția lui. Căci nu ne-a plăsmuit ca să ne pedepsească, ci ca să participăm la bunătatea lui, pentru că el este

[1] *Ioan*, IX, 3.
[2] *I Petru*, V, 1.
[3] *Evrei*, X, 1.
[4] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția din Verona, 1531, f. 57v.
[5] *Matei*, XXVI, 24-25.
[6] *I Timotei*, II, 4.

bun. Dar vrea să fie pedepsiți cei care păcătuiesc, pentru că el este drept.

Așadar, prima voință se numește antecedentă și bunăvoință, căci el este cauza ei; cea de a doua se numește voință consecventă și părăsire, căci își are cauza în noi. Și aceasta din urmă este dublă: una mîntuitoare și instructivă spre mîntuire, alta deznădăjduitoare spre pedeapsă desăvîrșită, după cum am spus. Aceasta cu privire la acelea care nu sînt în puterea noastră.

Dintre cele care sînt în puterea noastră, pe cele bune le voiește antecedent și le binevoiește; pe cele rele, însă, și care în realitate sînt rele nu le vrea nici antecedent, nici consecvent, ci le lasă pe seama liberului arbitru. Căci nu este nici rațional, nici virtute ceea ce se face cu forța. Dumnezeu poartă de grija întregii creații și face bine prin întreaga creație și ne instruiește de multe ori chiar prin demoni, cum a fost cazul cu Iov[1] și cu porcii[2].

CAPITOLUL XXX

Despre prestiință și predestinare

Trebuie să se știe că Dumnezeu știe totul dinainte, dar nu le predestinează pe toate. Cunoaște mai dinainte pe cele ce sînt în puterea noastră, dar nu le predestinează. El nu voiește să se facă răul și nici nu forțează virtutea. Prin urmare predestinarea este opera poruncii prestiutoare a lui Dumnezeu. Predestinează pe cele ce nu sînt în puterea noastră, potrivit prestiinței lui. Căci de pe acum chiar, prin prestiința lui, a judecat mai dinainte totul, potrivit bunătății și dreptății lui.

Trebuie să se știe că virtutea a fost dată în natură de Dumnezeu și el este principiul și cauza a tot binele și este cu neputință ca noi să voim sau să facem binele fără conlucrarea și ajutorul lui. În puterea noastră este sau a rămîne în virtute și a urma lui Dumnezeu, care ne cheamă spre aceasta, sau a ne îndepărta de virtute, adică de a fi în viciu și de a urma diavolului, care ne cheamă spre aceasta, fără să ne silească. Căci viciul nu este nimic altceva decît îndepărtarea virtuții, după cum și întunericul este îndepărtarea luminii. Dacă rămînem în starea naturală sîntem în virtute; dacă ne abatem de la starea naturală, adică de la virtute, și venim la cea contra naturii, ajungem în viciu.

[1] *Iov*, I, 12.
[2] *Matei*, VIII, 30-32; *Marcu*, V, 12-13; *Luca*, VIII, 32-33.

Pocăința este întoarcerea, prin asceză și osteneli, de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu.

Creatorul a făcut pe om ca bărbat, dîndu-i harul lui dumnezeiesc și prin aceasta l-a pus în comuniune cu el. Din această cauză omul ca stăpîn a dat în chip profetic nume vietuitoarelor, căci ele i-au fost date ca roabe[1]. Apoi, pentru că este rațional, gînditor și liber, potrivit chipului lui Dumnezeu, pe bună dreptate i s-a încredințat de creatorul și stăpînul obștesc al tuturora conducerea celor pămîntești.

Dar Dumnezeu, prin prestiința sa, pentru că știa că omul va călca porunca și va fi supus stricăciunii, a făcut din el femeia, ajutor lui, asemenea lui[2]. Femeia este ajutor pentru a menține, după călcarea poruncii, prin nașterea de copii, neamul omenesc. Căci creația primară se numește facere (*γενεσις*) și nu naștere (*γενησις*). Creația este facerea primară săvîrșită de Dumnezeu; nașterea, însă, este succesiunea unuia din altul, ca o consecință a condamnării la moarte, din cauza călcării poruncii.

Dumnezeu l-a pus pe Adam în paradis, care era atît spiritual cît și sensibil. În cel sensibil sălășluia cu trupul pe pămînt, dar cu sufletul trăia împreună cu îngerii, cultivînd gînduri dumnezeiești și hrănindu-se cu ele. Era gol din pricina simplității sale și a vieții lui naturale; se urca numai către creator cu ajutorul făpturilor, bucurîndu-se și veselindu-se de contemplarea lui.

Pentru că Dumnezeu a împodobit pe om în chip natural cu voință liberă, i-a dat poruncă să nu mănînce din pomul cunoștinței[3]. Dar despre pom am vorbit după puterea noastră destul în capitolul despre paradis[4]. Dumnezeu i-a dat această poruncă făgăduindu-i că dacă va păzi vrednicia sufletului, dînd victorie rațiunii, cunoscînd pe creator și păzind porunca lui, va participa fericirii veșnice, va trăi în veci, ajungînd mai presus de moarte. Dar dacă va supune sufletul corpului, dacă va prefera plăcerile corpului, neținînd seamă de vrednicia lui, asemănîndu-se animalelor neînțelegătoare[5], scuturînd jugul creatorului și neglijînd porunca lui dumnezeiască, va fi reponsabil de moarte și va fi supus stricăciunii și ostenelii, ducînd o viață nenorocită. Căci nu era folositor ca omul să dobîndească nemurirea fără să fie încă ispitit și încercat, ca să nu cadă în mîndria și condamnarea diavolului[6]. Diavolul din pricina

[1] *Facerea*, II, 19-20.
[2] *Facerea*, II, 18, 21-23.
[3] *Facerea*, II,17.
[4] Capitolul XI, Cartea II, p. 67-70.
[5] *Psalmi*, XLVIII, 13.
[6] *I Timotei*, III, 6.

nemuririi sale, după căderea lui de bunăvoie, s-a fixat în rău în chip neschimbat și fără posibilitate de pocăință. După cum iarăși și îngerii, după alegerea de bunăvoie a virtuții, s-au stabilit, prin har, în chip neschimbat în bine.

Prin urmare, trebuia ca omul să fie încercat mai întîi, căci un bărbat neispitit și neîncercat nu este vrednic de nimic. Și în încercare să se desăvîrșească prin păzirea poruncii, ca astfel să primească nemurirea drept răsplată a virtuții. Căci omul, fiind la mijloc între Dumnezeu și materie, prin păzirea poruncii, după ce se libera de legătura firească cu existențele, avea să se fixeze în chip nestrămutat în bine, unindu-se cu Dumnezeu potrivit unei stări sufletești speciale. Prin călcarea poruncii, însă, îndreptîndu-se mai mult spre materie și smulgîndu-și spiritul său de la cauza lui, adică de la Dumnezeu, și-a impropriat coruptibilitatea, a ajuns pasibil în loc de impasibil, muritor în loc de nemuritor, are nevoie de legături trupești și de naștere seminală, s-a lipit, prin dragostea de viață, de plăceri, ca și cînd ele ar fi elementele constitutive vieții, și urăște fără nici o teamă pe cei care se sîrguiesc să-l lipsească de ele, și a schimbat dragostea de Dumnezeu în dragoste față de materie, iar mînia contra adevăratului dușman al mîntuirii a prefăcut-o în mînie față de ceilalți oameni. Așadar, prin invidia diavolului, omul a fost biruit. Căci diavolul invidios și urîtor de bine nu suferea, el, care a căzut din pricina mîndriei, să dobîndim cele de sus. Pentru aceea mincinosul momește pe nefericitul Adam cu nădejdea Dumnezeirii și după ce îl urcă la aceeași înălțime a mîndriei, îl pogoară spre aceeași prăpastie a căderii.

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Despre dumnezeiasca întrupare, despre purtarea de grijă de noi și despre mîntuirea noastră

Cel îndurat, cel care a dat existența și cel care a dăruit o existență fericită, n-a trecut cu vederea pe omul care a fost amăgit prin acest atac al diavolului, începătorul răutății, n-a trecut cu vederea pe omul care n-a păzit porunca creatorului, care a fost lipsit de har, care s-a dezbrăcat de curajul pe care îl avea față de Dumnezeu, care s-a acoperit cu asprimea vieții plină de dureri — căci aceasta simbolizează frunzele de smochin[1] — care s-a îmbrăcat cu murirea, adică cu mortabilitatea și grosolănia corpului — căci aceasta simbolizează îmbrăcarea cu piei[2] — care a fost izgonit din paradis[3], potrivit dreptei judecăți a lui Dumnezeu, care a fost condamnat la moarte și supus stricăciunii. Nu. Dumnezeu nu l-a trecut cu vederea, ci mai întîi l-a povățuit în multe chipuri, chemîndu-l să se pocăiască prin suspin și cutremur, prin potopul cu apă, prin distrugerea întregului neam omenesc aproape[4], prin amestecul și împărțirea limbilor[5], prin supravegherea îngerilor[6], prin incendierea orașelor[7], prin aparițiile tipice dumnezeiești, prin războaie, prin biruințe, prin înfrîngeri, prin semne și minuni, prin diferite puteri, prin lege, prin profeți. Prin toate acestea se căuta să se distrugă păcatul, care se răspîndise în multe feluri, care subjugase pe om și care îngrămădise în viață tot felul de răutate și să readucă pe om la o existență fericită. Dar pentru că prin păcat a intrat moartea în lume[8], ca o fiară sălbatică și neîmblînzită, dis-

[1] *Facerea*, III, 7.
[2] *Facerea*, III, 21.
[3] *Facerea*, III, 23-24.
[4] *Facerea*, VI, 13.
[5] *Facerea*, XI, 7.
[6] *Facerea*, XVIII, 1-33; XIX, 1-22.
[7] *Facerea*, XIX, 24-25.
[8] *Romani*, V, 12.

trugînd viața omenească, trebuia ca cel care avea să aducă mîntuirea să fie fără de păcat, să nu fie supus prin păcat morții, ci încă prin el să fie întărită și înnoită firea, să fie povățuită prin fapte, să fie învățată calea virtuții, care depărtează de la stricăciune și conduce spre viața veșnică. În sfîrșit, Dumnezeu arată noianul cel mare al dragostei de oameni pe care o are pentru om. Căci însuși creatorul și Domnul primește să lupte pentru creatura lui și se face învățător cu fapta. Și pentru că dușmanul amăgește pe om cu nădejdea Dumnezeirii[1], acum este amăgit, căci Domnul s-a îmbrăcat cu haina trupului și arată în același timp bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și puterea lui Dumnezeu. Bunătatea, pentru că n-a trecut cu vederea slăbiciunea făpturii lui, ci s-a îndurat de cel căzut și i-a întins mîna. Dreptatea, pentru că omul fiind biruit, nu îngăduie ca altcineva decît omul să învingă pe tiran și nici nu răpește cu forța pe om de la moarte, ci pe acela pe care altă dată moartea îl subjugase prin păcat, pe acesta cel bun și cel drept l-a făcut iarăși biruitor și a mîntuit pe cel asemenea prin unul asemenea, lucru ce părea cu neputință. Înțelepciunea, pentru că a găsit dezlegarea cea mai potrivită a acestui lucru imposibil. Căci prin bunăvoința lui Dumnezeu și a Tatălui, Fiul Unul născut și Cuvîntul lui Dumnezeu, cel care este în sînul lui Dumnezeu și al Tatălui[2], cel deoființă cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, cel mai înainte de veci, cel fără de început, cel care era dintru început și era cu Dumnezeu și cu Tatăl și era Dumnezeu[3] și există în chipul lui Dumnezeu[4], se pogoară aplecînd cerurile, adică smerind fără să smerească înălțimea lui cea nesmerită, se pogoară spre robii lui prin o pogorîre inexprimabilă și incomprehensibilă. Căci aceasta înseamnă pogorîrea. Și fiind Dumnezeu desăvîrșit, se face om desăvîrșit și săvîrșește cea mai mare noutate din toate noutățile, singurul nou sub soare[5], prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decît ca Dumnezeu să se facă om? Și cuvîntul s-a făcut fără schimbare trup[6] din Duhul cel Sfînt și din Maria sfînta pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu. Și singurul iubitor de oameni se face mijlocitor între om și Dumnezeu[7], fiind zămislit în preacuratul pîntece al Fecioarei, nu din voință sau din poftă sau din legătură bărbătească[8] sau din naștere voluptuoasă, ci de la Duhul Sfînt și în chipul celei dintîi faceri a lui Adam.

[1] *Facerea*, III, 5.
[2] *Ioan*, I, 18.
[3] *Ioan*, I, 1-2.
[4] *Filipeni*, II, 6.
[5] *Eclesiast*, I, 9-10.
[6] *Ioan*, I, 14.
[7] *I Timotei*, II, 5.
[8] *Ioan*, I, 13.

Și se face supus Tatălui, prin luarea firii noastre, vindecînd neascultarea noastră și făcîndu-ni-se pildă de ascultare, în afară de care nu este cu putință să dobîndim mîntuire.

CAPITOLUL II

Despre modul zămislirii Cuvîntului și a întrupării lui dumnezeiești

Îngerul Domnului a fost trimis la sfînta Fecioară, care se trage din seminția lui David[1]: „Căci este evident că Domnul nostru a răsărit din Iuda, din care seminție nimeni nu s-a apropiat de altar"[2], după cum a spus dumnezeiescul apostol. Despre aceasta vom vorbi mai precis mai pe urmă. Acesteia binevestindu-i îngerul i-a zis: „Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine"[3]. Ea s-a înspăimîntat din pricina cuvîntului, iar îngerul a zis către ea: „Nu te teme, Marie, căci ai găsit har la Domnul și vei naște Fiu și îi vei pune numele Iisus"[4]. „Căci el va mîntui pe poporul lui de păcatele sale"[5]. Pentru aceea cuvîntul Iisus se tălmăcește mîntuitor. Iar ea nedumerindu-se a zis: „Cum va fi mie aceasta, pentru că eu nu cunosc bărbat?"[6]. Iarăși zice îngerul către ea: „Duhul cel sfînt se va pogorî peste tine și puterea celui prea înalt te va umbri. Pentru aceea și sfîntul născut din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu"[7]. Iar ea a zis către el: „Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău"[8].

Deci după asentimentul sfintei Fecioare, Duhul cel Sfînt s-a pogorît peste ea potrivit cuvîntului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curățind-o și dîndu-i în același timp și puterea de a primi Dumnezeirea Cuvîntului și puterea de a naște. Atunci a umbrit-o înțelepciunea enipostatică și puterea prea înaltului Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, cel deoființă cu Tatăl, ca o sămînță dumnezeiască și și-a alcătuit lui și din sîngiurile ei sfinte și prea curate, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, pîrga frămîntăturii

[1] *Matei*, I, 16; *Luca*, I, 27.
[2] *Evrei*, VII, 14, 13.
[3] *Luca*, I, 28.
[4] *Luca*, I, 30-31.
[5] *Matei*, I, 21.
[6] *Luca*, I, 34.
[7] *Luca*, I, 35.
[8] *Luca*, I, 38.

noastre. Nu și-a alcătuit corpul pe cale seminală, ci pe cale creaționistă, prin Duhul Sfînt. Nu și-a alcătuit forma trupului treptat prin adăugiri, ci a fost desăvîrșit dintr-o dată. Însuși Cuvîntul lui Dumnezeu s-a făcut ipostasă trupului. Căci Cuvîntul dumnezeiesc nu s-a unit cu un trup care exista aparte mai dinainte, ci locuind în pîntecele sfintei Fecioare, și-a construit, fără ca să fie circumscris în ipostasa lui, din sîngiurile curate ale pururea Fecioarei, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, luînd pîrga frămîntăturii omenești, și însuși Cuvîntul s-a făcut ipostasa trupului. În chipul acesta este simultan și trup: trup al Cuvîntului lui Dumnezeu și trup însuflețit, rațional și cugetător. Pentru aceea nu vorbim de om îndumnezeit, ci de Dumnezeu întrupat. Căci fiind prin fire Dumnezeu desăvîrșit, același s-a făcut prin fire om desăvîrșit. Nu și-a schimbat firea, nici nu avem o iluzie de întrupare, ci s-a unit după ipostasă în chip neamestecat, neschimbat și neîmpărțit cu trup însuflețit, rațional și cugetător, care are în el însuși existența, pe care l-a luat din sfînta Fecioară, fără ca să se schimbe firea Dumnezeirii lui în ființa trupului și fără ca să se schimbe ființa trupului în firea Dumnezeirii lui și fără ca să rezulte o singură fire compusă din firea lui dumnezeiască și din firea omenească pe care a luat-o.

CAPITOLUL III

Despre cele două firi contra monofiziților

Firile s-au unit unele cu altele fără să se schimbe și fără să se prefacă. Firea dumnezeiască nu s-a îndepărtat de simplitatea ei proprie, iar firea omenească nici nu s-a schimbat în firea Dumnezeirii, nici n-a devenit inexistentă și nici din cele două firi nu s-a făcut o singură fire compusă. Firea compusă nu poate să fie deoființă cu nici una din cele două firi din care a fost compusă, deoarece din naturi deosebite rezultă ceva deosebit. Spre exemplu: corpul este compus din cele patru elemente, dar nu se spune că este deoființă cu focul, nici nu se numește foc, nici aer, nici apă, nici pămînt și nici nu este deoființă cu vreunul din acestea. Dar dacă, după cum spun ereticii, Hristos ar fi fost după unire dintr-o singură fire compusă, atunci s-a schimbat dintr-o fire simplă într-o fire compusă și în realitate el nu mai este deoființă nici cu firea simplă a Tatălui nici cu aceea a mamei. O astfel de fire nu este compusă din Dumnezeire și omenire, nici nu este în Dumnezeire și omenire și nu va putea

fi numit nici Dumnezeu, nici om, ci numai Hristos. Iar cuvîntul Hristos nu va fi numele ipostasei, ci, după cum ei gîndesc, al unei singure firi.

Dar noi învățăm că Hristos nu este dintr-o fire compusă, nici că a rezultat ceva deosebit din naturi deosebite, după cum rezultă omul din suflet și corp, sau după cum corpul rezultă din cele patru elemente și din cele deosebite, aceleași. Mărturisim că Hristos este din Dumnezeire și omenire, același este și se numește Dumnezeu desăvîrșit, și om desăvîrșit[1], din două și în două firi. Cuvîntul Hristos spunem că este numele ipostasei; acest cuvînt nu indică numai o singură natură, pe cea omenească sau pe cea dumnezeiască, ci arată că este din două naturi. Căci el însuși s-a uns pe sine: a uns ca Dumnezeu corpul cu Dumnezeirea lui, iar ca om a fost uns; căci el este și Dumnezeu și om. Dumnezeirea e ungerea umanității. Căci dacă Hristos ar fi dintr-o singură fire compusă, și dacă este deoființă cu Tatăl, atunci va fi și Tatăl compus și deoființă cu trupul, lucru absurd și plin de toată blasfemia.

Cum va fi cu putință ca o fire să primească deosebiri substanțiale contrare? Cum este cu putință ca aceeași fire să fie în același timp zidită și nezidită, muritoare și nemuritoare, circumscrisă și necircumscrisă?

Dacă ei susțin că Hristos are o singură fire, ei vor spune că ea este simplă și prin aceasta vor mărturisi sau că el este numai Dumnezeu și vor introduce o iluzie de întrupare, și nu întrupare, sau că este numai om, după cum susține Nestorie[2]. Unde mai este atunci adevărul că este desăvîrșit în Dumnezeire și desăvîrșit în omenire? Și cînd vor putea ei susține că Hristos are două firi, dacă ei spun că după unire el are o singură fire compusă? Este evident fiecăruia, însă, că Hristos înainte de unire are o singură fire.

Ceea ce face ca ereticii să rătăcească este faptul că ei identifică noțiunea de fire și ipostasă. Cînd spunem că oamenii au o singură fire, trebuie să se știe că nu spunem aceasta referindu-ne la definiția sufletului și a corpului, căci este cu neputință să spunem că sufletul și corpul comparate unul cu altul sînt de o fire. Dar pentru că ipostasele oamenilor sînt foarte multe, toți primesc aceeași definiție a firii, căci toți sînt compuși din suflet și corp, toți participă firii sufletului și posedă ființa corpului și o specie comună. Spunem o singură fire a ipostaselor celor multe și diferite. Cu toate acestea fiecare ipostasă are două firi, este compusă din două firi, adică din suflet și corp.

[1] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 63r.

[2] Nestorie, patriarh al Constantinopolei de la 428 - 431, a ajuns reprezentantul ereziei care îi poartă numele. Despre Nestorie să se vadă D. Fecioru, *op. cit.*, nota 5, p. 172.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos nu se poate admite o specie comună. Căci nici nu a fost, nici nu este, nici nu va fi cîndva un alt Hristos din Dumnezeire și omenire, în Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit. Prin urmare nu se poate vorbi cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos de o singură fire compusă din Dumnezeire și omenire, după cum se poate vorbi cu privire la individ (om) de o singură fire compusă din trup și suflet. Aici este un individ. Hristos, însă, nu este un individ și nici nu există specia Hristos, după cum există specia om. Pentru aceea spunem că unirea s-a făcut din două firi desăvîrșite, din cea omenească și cea dumnezeiască; ele nu s-au amestecat, nici nu s-au confundat, nici nu s-au combinat, după cum au zis urgisitul de Dumnezeu Dioscur[1], Eutihie[2] și Sever[3] și ceata lor blestemată; și nici nu s-au unit printr-o unire personală sau morală sau printr-o unire de demnitate sau de voință sau de cinste sau de nume sau de bunăvoință, după cum au spus urîtorul de Dumnezeu Nestorie, Diodor[4], Teodor al Mopsuestiei[5] și adunarea lor cea diavolească; ci prin unire, adică după ipostasă, fără schimbare, fără confundare, fără prefacere, fără împărțire și fără depărtare. Mărturisim o singură ipostasă în două firi desăvîrșite a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Afirmăm că Dumnezeirea și omenirea au aceeași ipostasă și mărturisim că după unire se păstrează în el cele două firi. Nu așezăm pe fiecare din firi deosebit și separat, ci unite una cu alta într-o singură ipostasă compusă. Spunem că unirea este substanțială, adică reală și nu imaginară. Iar cînd spunem substanțială nu înțelegem că cele două firi au dat naștere unei firi compuse, ci că sînt unite una cu alta în chip real într-o singură ipostasă compusă a Fiului lui Dumnezeu și stabilim că se păstrează deosebirea lor substanțială. Ceea ce este creat a rămas creat, iar ceea ce este necreat a rămas necreat; ceea ce este muritor a rămas muritor,

[1] Dioscur, patriarhul Alexandriei de la 444 - 451, a fost unul din cei mai înverșunați apărători ai lui Eutihie († după 451).

[2] Eutihie, arhimandritul unei mari mînăstiri de lîngă Constantinopole, mort după 451, a fost scînteia care a dezlănțuit monofizitismul. Punctele doctrinale ale sale se reduceau la următoarele două: a) Hristos nu este deoființă cu noi; b) după unire n-a avut decît o singură fire.

[3] Sever, episcopul monofizit al Antiohiei, mort în 538, a fost cel mai subtil și cel mai bun teolog monofizit. Înverșunarea cu care combate hotărîrile sinodului de la Calcedon (451) și le justifică prin aceea că doctrina sa este identică cu doctrina sfîntului Chiril al Alexandriei († 444).

[4] Diodor, episcopul Tarsului, mort înainte de 378, a fost întemeietorul școlii exegetice din Antiohia. Din pricina doctrinei sale hristologice poate fi socotit, după cum spune sf. Chiril al Alexandriei, drept izvorul ereziei nestoriene.

[5] Teodor, episcopul Mopsuestiei, a trăit între 350 și 428. Despre Teodor să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 3, p. 184.

iar ceea ce este nemuritor a rămas nemuritor; ceea ce este circumscris a rămas circumscris, iar ceea ce este necircumscris a rămas necircumscris; ceea ce este văzut a rămas văzut, iar ceea ce este nevăzut a rămas nevăzut. Unul strălucește prin minuni, iar celălalt s-a supus ocărilor.

Cuvîntul își împropriază cele omenești — căci ale lui sînt toate cele ale sfîntului lui trup — împărtășește corpului cele ale lui proprii, potrivit modului comunicării însușirilor, din cauza întrepătrunderii reciproce a părților și a unirii după ipostasă și pentru că a fost unul și același cel care a lucrat atît pe cele dumnezeiești cît și pe cele omenești în fiecare din cele două forme cu tovărășia celeilalte. Pentru aceea se zice că s-a răstignit Domnul slavei[1], deși firea lui dumnezeiască nu a pătimit. Tot astfel se mărturisește că Fiul omului era în cer înainte de patimă, după cum însuși Domnul a spus[2]. Unul și același a fost Domnul slavei, care a fost prin fire și cu adevărat Fiul omului, adică om. Cunoaștem că atît minunile cît și patimile sînt ale lui, deși același cu altă natură făcea minunile și cu alta suferea patimile. Aceasta pentru motivul că știm că după cum se păstrează unitatea ipostasei lui, tot astfel se păstrează și deosebirea substanțială a firilor. Și cum s-ar păstra deosebirea, dacă nu s-ar păstra cele care se deosebesc unele de altele? Iar deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Așadar în ce privește modul prin care se deosebesc firile lui Hristos una de alta, adică cu privire la ființă, spunem că el se unește cu extremitățile: în virtutea Dumnezeirii sale se unește cu Tatăl și cu Duhul; iar în virtutea omenirii sale se unește cu Maica sa și cu toți oamenii. Dar cu privire la modul prin care sînt unite firile lui, spunem că se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica sa și de ceilalți oameni. Firile se unesc în ipostasa lui și au o ipostasă compusă, în virtutea căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica sa și de noi.

CAPITOLUL IV

Despre modul comunicării însușirilor

Am spus în repetate rînduri că altceva este ființa și altceva este ipostasa, și că ființa indică specia comună și cuprinzătoare a ipostaselor de aceeași specie, spre exemplu: Dumnezeu, omul, iar ipostasa arată individul (persoa-

[1] *I Corinteni*, II, 8.

[2] *Ioan*, I, 13.

na) adică Tatăl, Fiul, Sf. Duh, Petru, Pavel. Așadar, trebuie să se știe că numele de Dumnezeire și omenire indică ființele sau firile; iar numele de Dumnezeu și om se referă și la fire, ca atunci cînd spunem că Dumnezeu este ființă incomprehensibilă și că Dumnezeu este unul; se ia, însă, și despre ipostase, cînd cel particular primește numele celui general, ca atunci cînd Scriptura zice: „Pentru aceea te-a uns Dumnezeule, Dumnezeul tău"[1]. Căci iată a arătat pe Tatăl și pe Fiul. Sau atunci cînd spune: „Era un om în țara Avsitidi"[2], căci a arătat numai pe Iov.

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că știm că are două firi și o singură ipostasă compusă din cele două, cînd avem în vedere firile, le numim Dumnezeire și omenire; dar cînd avem în vedere ipostasa compusă din firi, îl numim cînd după amîndouă firile: Hristos, Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu întrupat, cînd după una din părți: Dumnezeu numai, Fiu al lui Dumnezeu, om numai, Fiu al omului, cînd numai după cele înalte și cînd numai după cele smerite. Căci unul este cel care este deopotrivă și acela și acesta; unul existînd fără vreo pricină totdeauna din Tatăl, iar altul făcîndu-se mai pe urmă pentru iubirea de oameni.

Cînd vorbim despre Dumnezeirea lui nu-i acordăm Dumnezeirii însușirile firii omenești, căci nu spunem că Dumnezeirea este pasibilă sau creată. De asemenea, nici nu atribuim trupului lui, adică omenirii lui, însușirile Dumnezeirii, căci nu spunem că trupul, adică omenirea, este necreată. Cînd este, însă, vorba de ipostasă, fie că o numim după cele două firi, fie că o numim după una din părți, îi atribuim însușirile celor două firi. Căci Hristos — și acest nume cuprinde amîndouă firile — se numește și Dumnezeu și om, și creat și necreat, și pasibil și impasibil. Cînd este însă numit după una din părți, Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu, primește însușirile firii cu care s-a unit, adică ale trupului, și este numit Dumnezeu pasibil, Domnul slavei răstignit[3], nu în atît ca Dumnezeu, ci în atît că același este și om. Și cînd este numit om și Fiu al omului primește însușirile și măririle firii dumnezeiești: copil înainte de veci, om fără de început, nu în atît ca om și copil, ci în atît ca Dumnezeu, care există înainte de veci și care s-a făcut în vremurile din urmă copil. Acesta este modul comunicării însușirilor, anume că fiecare fire dă celeilalte propriile ei însușiri în virtutea identității ipostasei și întrepătrunderii reciproce. Potrivit acesteia putem spune despre Hristos: „Acesta este

[1] *Psalmi*, XLIV, 9.
[2] *Iov*, I,1.
[3] *I Corinteni*, II, 8.

Dumnezeul nostru, care s-a arătat pe pămînt și cu oamenii a petrecut"[1], precum și: omul acesta este necreat, impasibil și necircumscris.

CAPITOLUL V

Despre numărul firilor

După cum cu privire la Dumnezeire mărturisim o singură fire, și după cum spunem că sînt în realitate trei ipostase și afirmăm că toate însușirile naturale și substanțiale sînt simple, și că cunoaștem deosebirea ipostaselor numai în cele trei însușiri, anume în necauzat și părintesc, în cauzat și firesc, în cauzat și purces, și cunoaștem că ipostasele sînt nedespărțite și nedespreunate unele de altele, unite și întrepătrunse fără confundare — ele sînt unite, dar nu se confundă, căci sînt trei, chiar dacă sînt unite, căci sînt despărțite, dar fără să se despreuneze. Și chiar dacă fiecare există în sine, adică este o ipostasă desăvîrșită și are o însușire proprie, adică un mod deosebit de existență, totuși sînt unite prin ființă și prin însușirile naturale și prin aceea că nu se despart și nici nu se depărtează de ipostasa părintească; pentru aceea este și se numește un singur Dumnezeu — tot astfel și cu privire la dumnezeiasca și inexprimabila întrupare, care depășește orice minte și orice înțelegere a unicului Dumnezeu Cuvîntul al Sfintei Treimi, Domnul nostru Iisus Hristos, mărturisim două naturi, cea dumnezeiască și cea omenească, care s-au legat reciproc și s-au unit după ipostasă, formînd din cele două firi o singură ipostasă compusă. Spunem că se păstrează cele două firi și după unire în singura ipostasă compusă, adică în singurul Hristos și că atît ele cît și însușirile lor naturale există în realitate: unite fără să se confunde, despărțite fără să se despartă și numărate. Și după cum cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sînt unite fără confundare și se despart fără să se despartă și se numără — iar numărul nu produce în ele împărțire sau separare sau înstrăinare și tăiere, căci cunoaștem un singur Dumnezeu: pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh — în același chip și firile lui Hristos, chiar dacă sînt unite, sînt unite fără să se amestece. Și chiar dacă se întrepătrund reciproc, totuși nu primesc schimbare sau prefacerea uneia în alta. Fiecare fire își păstrează neschimbată însușirea ei naturală. Pentru aceea se și numără, iar numărul nu introduce împărțire. Căci unul este Hristos, desăvîrșit în Dumnezeire și omenire. Numărul nu este

[1] *Varuh*, III, 36, 38.

cauza naturală a împărțirii sau a unirii, ci indică cantitatea celor numărate, fie că sînt unite, fie că sînt despărțite. Unite în sensul în care spunem că acest zid are 50 de pietre; despărțite în sensul în care spunem că în cîmpia aceasta se găsesc 50 de pietre. Sau un alt exemplu: sînt unite în sensul în care în cărbune sînt două naturi, adică foc și lemn; despărțite în sensul că alta este natura focului și alta natura lemnului. Altul este motivul care le unește și le desparte și nu numărul. Așadar, după cum este cu neputință să spui că cele trei ipostase ale Dumnezeirii — chiar dacă sînt unite unele cu altele — fac o singură ipostasă, ca să nu se amestece și să se nimicească deosebirea ipostaselor, tot astfel este cu neputință să spui că cele două firi ale lui Hristos, unite după ipostasă, sînt o singură fire, pentru ca să nu nimicim, să amestecăm și să desființăm deosebirea lor.

CAPITOLUL VI

Întreaga fire dumnezeiască în una din ipostasele ei s-a unit cu întreaga fire omenească și nu parte cu parte

Cele comune și universale sînt atribuite și celor particulare care sînt sub ele. Comun este ființa, ca specie, iar particular ipostasa. Este particular nu că ar avea o parte a firii, căci nu are o parte din ea, ci particular prin număr, spre exemplu: individul. Ipostasele se deosebesc prin număr și nu prin fire. Ființa este afirmată de ipostasă, pentru că ființa este desăvîrșită în fiecare din ipostasele de aceeași specie. Pentru aceea ipostasele nu se deosebesc între ele în ceea ce privește ființa, ci în ceea ce privește accidentele, care sînt însușiri caracteristice. Însușirile caracteristice, însă, aparțin ipostaselor și nu firii. Ipostasa se definește: ființa împreună cu accidentele. Pentru aceea ipostasa posedă comunul împreună cu particularul și existența în sine. Ființa, însă, nu există în sine, ci este considerată în ipostase. Prin urmare, dacă pătimește una din ipostase, atunci întreaga ființă pătimește, căci a pătimit ipostasa, și se spune că a pătimit în una din ipostasele ei. Dar nu este necesar ca să sufere toate ipostasele de aceeași specie cu ipostasa care suferă.

Astfel, mărturisim că firea Dumnezeirii este în chip desăvîrșit întreagă în fiecare din ipostasele ei, toată în Tatăl, toată în Fiul, toată în Sfîntul Duh. Pentru aceea Tatăl este Dumnezeu desăvîrșit, Fiul Dumnezeu desăvîrșit,

Sfîntul Duh Dumnezeu desăvîrșit. Astfel și în întruparea unicului Dumnezeu Cuvîntul al Sfintei Treimi spunem că firea întreagă și desăvîrșită a Dumnezeirii în una din ipostasele ei s-a unit cu toată firea omenească și nu parte cu parte. Căci spune dumnezeiescul apostol: „În el locuiește în chip trupesc toată deplinătatea Dumnezeirii"[1], adică în trupul lui. Iar ucenicul acestuia, purtătorul de Dumnezeu Dionisie, cel prea bine cunoscător al celor dumnezeiești, spune că Dumnezeirea a comunicat cu noi în întregime în una din ipostasele ei[2]. Nu sîntem siliți să spunem că s-au unit după ipostasă toate ipostasele sfintei Dumnezeiri, adică cele trei, cu toate ipostasele omenirii. Căci prin nimic altceva nu a fost părtaș Tatăl și Sfîntul Duh la întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu decît prin bunăvoință și voință. Spunem, însă, că s-a unit întreaga ființă a Dumnezeirii cu întreaga fire omenească. Dumnezeu Cuvîntul n-a lăsat nimic din cele ce a sădit în firea noastră cînd ne-a plăsmuit la început, ci le-a luat pe toate, corp, suflet gînditor și rațional și însușirile acestora. Căci viețuitoarea lipsită de una din acestea nu este om. El în întregime m-a luat pe mine în întregime, el în întregime s-a unit cu mine în întregime, ca să-mi dăruiască mie în întregime mîntuirea. Căci ceea ce este neluat este nevindecat.

Așadar, Cuvîntul lui Dumnezeu s-a unit cu trupul prin intermediul minții, care stă la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia trupului. Căci mintea este puterea conducătoare a sufletului și a trupului. Mintea este partea cea mai curată a sufletului, iar Dumnezeu este superior minții. Și cînd cel superior îngăduie, mintea lui Hristos își arată propia sa conducere. Cu toate acestea este supusă, urmează celui superior și lucrează pe acelea pe care voința dumnezeiască le vrea.

Mintea s-a făcut lăcaș Dumnezeirii unite cu ea după ipostasă, după cum și trupul; ea nu locuiește împreună cu Dumnezeirea, după cum rătăcește părerea blestemată a ereticilor, zicînd că într-un vas de 50 de litri nu încap 100 de litri, judecînd pe cele imateriale în chip material. Căci cum se va putea spune că Hristos este Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit și deoființă cu Tatăl și cu noi, dacă în el s-a unit o parte a firii dumnezeiești cu o parte a firii omenești?

Spunem că firea noastră s-a sculat din morți și s-a înălțat și s-a așezat de-a dreapta Tatălui, nu în sensul că toate ipostasele oamenilor au înviat și s-au așezat de-a dreapta Tatălui, ci în sensul că firea noastră întreagă este în ipos-

[1] *Coloseni*, II, 9.

[2] *Despre numele dumnezeiești*, MG, III, 592 A.

tasa lui Hristos. Căci zice dumnezeiescul apostol: „Ne-a sculat împreună cu el, ne-a așezat împreună cu el în Hristos“[1].

Spunem și aceasta că unirea s-a făcut din ființe comune. Căci orice ființă este comună ipostaselor cuprinse sub ea și nu se poate găsi o fire sau ființă particulară și deosebită, pentru că atunci ar fi necesar să spunem că aceleași ipostase sînt și de aceeași ființă și de ființă deosebită și să spunem că Sfînta Treime, potrivit Dumnezeirii ei, este și de aceeași ființă și de ființă deosebită. Prin urmare aceeași fire se găsește în fiecare din ipostasele ei. Iar cînd spunem după fericiții Atanasie[2] și Chiril[3] că firea Cuvîntului s-a întrupat[4] spunem că Dumnezeirea s-a unit cu trupul. Pentru aceea nu putem să spunem că firea Cuvîntului a pătimit, căci nu a pătimit în el Dumnezeirea. Spunem, însă, că a pătimit în Hristos firea omenească, fără să lăsăm să se înțeleagă toate ipostasele omenești, ci mărturisim că Hristos a suferit în firea omenească. Astfel cînd spunem „firea Cuvîntului“ indicăm pe însuși Cuvîntul. Iar Cuvîntul posedă și comunul ființei, dar și particularul ipostasei.

CAPITOLUL VII

Despre singura ipostasă compusă a Cuvîntului lui Dumnezeu

Spunem deci că dumnezeiasca ipostasă a Cuvîntului lui Dumnezeu a preexistat fără de timp și veșnic, că este simplă, necompusă, necreată, necorporală, nevăzută, impalpabilă, necircumscrisă și are pe toate cîte le are Tatăl, pentru că este deoființă cu el; se deosebește de ipostasa părintească prin modul nașterii și prin relație, este desăvîrșită și nu se desparte niciodată de ipostasa Tatălui. În vremurile din urmă, însă, Cuvîntul, fără să se despartă de sînurile părintești, a locuit, cum numai el știe, în pîntecele sfintei Fecioare, în chip necircumscris, fără de sămînță și într-un chip incomprehensibil și și-a luat în însăși ipostasa lui cea mai înainte de veci corp din sfînta Fecioară.

Cuvîntul lui Dumnezeu era în toate și mai presus de toate, chiar cînd era în pîntecele sfintei Născătoare de Dumnezeu. În ea era prin energia întrupării. Așadar s-a întrupat, luînd din ea pîrga frămîntăturii noastre, trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător. Pentru aceea însăși ipostasa Cuvîntului lui Dumnezeu s-a făcut ipostasa trupului, iar ipostasa Cuvîntului, care era mai înainte simplă, a devenit compusă. Compusă din două firi desăvîrșite, din Dumnezeire și omenire. Ea are atît însușirea caracteristică și determinantă a fiimii dumnezeiești a Cuvîntului lui Dumnezeu, potrivit căreia se deosebește de Tatăl și de Duhul, cît și însușirile caracteristice și determinante ale trupului, potrivit cărora se deosebește de mamă și de ceilalți oameni. Are apoi și însușirile firii dumnezeiești, potrivit cărora este unit cu Tatăl și cu Duhul, și însușirile firii omenești, potrivit cărora este unit cu Maica sa și cu noi. Mai mult, se deosebește de Tatăl și de Duhul, de Maica sa și de noi, prin aceea că același este simultan și Dumnezeu și om. Căci știm că aceasta este însușirea cea mai specială a ipostasei lui Hristos.

Prin urmare mărturisim că el este unicul Fiu al lui Dumnezeu și după întrupare și același este și Fiul omului, un Hristos, un Domn, singurul Fiul Unul născut și Cuvîntul lui Dumnezeu, Iisus Domnul nostru. Cinstim două nașteri ale lui, una din Tatăl înainte de veci, mai presus de cauză, de rațiune, de timp și fire, și alta în vremurile din urmă, pentru noi, asemenea nouă și mai presus de noi. Pentru noi, pentru că este pentru mîntuirea noastră. Asemenea nouă, pentru că s-a făcut om din femeie și la timpul firesc sorocit pentru naștere. Mai presus de noi, pentru că nu s-a născut din sămînță, ci din Duhul Sfînt și din sfînta Fecioară Maria, mai presus de legea nașterii. Nu-l propovăduim numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră, și nici numai om, lipsindu-l de Dumnezeire. Nu propovăduim două persoane deosebite, ci una și aceeași, și Dumnezeu și om în același timp, Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit; în totul Dumnezeu și în totul om; același în totul Dumnezeu împreună cu trupul său și în totul om împreună cu Dumnezeirea lui mai presus de Dumnezeire. Prin expresia „Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit“,

[1] *Efeseni*, II, 6.

[2] Sf. Atanasie, episcopul Alexandriei, apărătorul dogmei deofiinţimei Fiului cu Tatăl, a trăit între 295 - 373. Despre sf. Atanasie să se vadă: T. M. Popescu, *Sfîntul Atanasie Patriarhul Alexandriei*, Chișinău, 1927; Pr. Cicerone Iordăchescu, *Sfîntul Atanasie*, în „Misionarul“; D. Fecioru, *op. cit.*, nota 2, p. 33-34.

[3] Sf. Chiril, episcopul Alexandriei, mort în 444, a avut același rol pentru hristologie pe care l-a avut sf. Atanasie pentru deofiinţimea persoanelor Sfintei Treimi. Despre sf. Chiril să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 10, p. 132-133.

[4] Aici este vorba de celebra formulă: *„o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul“*. Această formulă a apărut într-o mărturisire de credinţă (MG, XXVIII, col. 25-30), care a circulat sub numele sfîntului Atanasie; de fapt, această măturisire nu aparţine lui Atanasie, ci lui Apolinarie al Laodiceii († între 385 - 392). Sf. Chiril al Alexandriei, socotind formula atanasiană, și-o însușește în multe scrieri, justificînd-o: *Combaterea blasfemiilor lui Nestorie*, MG, LXXVI, col. 60, 61 C; *Cuvînt adresat prea binecredicioaselor împărătese*, MG, LXXVI, col 1212 A; *Epistola XL*, MG, LXXVII, col. 193 A; *Epistola XLIV*, MG, LXXVII, col. 224 D; *Epistola XLVI*, MG, LXXVII, col. 245 A. Același lucru îl face și sf. Ioan Damaschin în lucrarea de față, Cartea III, cap. XI.

arătăm deplinătatea și desăvîrșirea firilor. Prin expresia „în totul Dumnezeu și în totul om", arătăm unitatea și indivizibilitatea ipostasei.

Mărturisim o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul. Prin expresia „întrupată" indicăm, împreună cu fericitul Chiril, ființa trupului. Așadar, Cuvîntul s-a întrupat și n-a pierdut imaterialitatea sa: în întregime s-a întrupat și în întregime este necircumscris. În ce privește corpul se micșorează și se strînge; în ce privește Dumnezeirea este necircumscris, pentru că trupul lui nu se compară cu Dumnezeirea lui necircumscrisă.

Prin urmare Domnul nostru Iisus Hristos în totul este Dumnezeu desăvîrșit, dar nu în întregime Dumnezeu, căci nu este numai Dumnezeu, ci și om; și în totul este om desăvîrșit, dar nu în întregime om, căci nu este numai om, ci și Dumnezeu. Căci expresia „în întregime" arată firea, iar „în totul" arată ipostasa, după cum expresia „alta" arată firea, iar expresia „altul" arată ipostasa.

Trebuie să se știe că chiar dacă spunem că firile Domnului pătrund unele în altele, totuși știm că întrepătrunderea provine din partea firii dumnezeiești. Căci aceasta străbate prin toate[1], după cum voiește, dar prin ea nu pătrunde nimic. Și ea împărtășește trupului din măririle sale, dar rămîne impasibilă și nu participă la patimile trupului. Căci dacă soarele, care ne împărtășește nouă din energiile lui, nu participă la cele ale noastre, cu cît mai mult Făcătorul și Domnul soarelui!

CAPITOLUL VIII

Către cei ce spun: firile Domnului se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă

Dacă va întreba cineva despre firile Domnului dacă se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă, vom spune că firile Domnului nu sînt nici un corp, nici o suprafață, nici o linie, nici timp, nici spațiu, ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sînt lucrurile care se numără continuu.

Trebuie să se știe că numărul este pentru acelea ce se deosebesc și este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic. Întrucît se deosebesc întru atîta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucît sînt uniți nu se numără, căci sînt uniți prin definiția ființei și nu pot să se numească două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă, se numesc

[1] *Ieremia*, XXIII, 24.

două ipostase. Astfel numărul este pentru acelea care se deosebesc; și în modul în care se deosebesc cele ce se deosebesc, în același mod se și numără.

Așadar, firile Domnului sînt unite după ipostasă fără de amestecare, dar se împart fără să se despartă prin definiția și prin modul deosebirii. Prin modul în care sînt unite nu se numără, căci nu spunem că firile lui Hristos sînt două după ipostasă. Dar prin modul în care se împart, fără să se despartă, se numără, căci firile lui Hristos sînt două prin definiția și prin modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sînt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sînt unite fără amestecare, păstrîndu-și fiecare propria sa deosebire naturală. Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii se vor reduce la cantitatea întreruptă.

Unul este deci Hristos, Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, căruia împreună cu Tatăl și cu Duhul ne închinăm printr-o singură închinăciune împreună cu preacuratul lui trup, deoarece nu susținem că trupului lui nu i se cuvine închinăciune. Trupul este adorat în singura ipostasă a Cuvîntului, care s-a făcut ipostasa trupului. Prin aceasta nu ne închinăm făpturii, căci nu ne închinăm trupului lui ca unui simplu trup, ci ca unuia unit cu Dumnezeirea, pentru că cele două firi ale lui se reduc la o singură persoană și la o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvîntul. Mă tem să ating cărbunele din pricina focului care este unit cu lemnul. Mă închin celor două firi ale lui Hristos din cauza Dumnezeirii unită cu trupul. Căci nu introduc a patra persoană în Treime — să nu fie! —, ci mărturisesc o singură persoană a lui Dumnezeu Cuvîntul și a trupului lui. Căci Treimea a rămas Treime și după întruparea Cuvîntului[1].

[1] După acest capitol se află în ediția MG un text pe care nu l-am încorporat traducerii, deoarece reproduce, în idei și în cuvinte, textul capitolului IX. Pentru aceasta îl dau în notă. Dar ca să se vadă asemănarea dintre cele două texte, am subliniat textele identice.

Către cei care întreabă dacă cele două firi se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă.

„Firile Domnului nu sînt nici un corp, nici o suprafață, nici linie, nici spațiu, nici timp ca să se reducă la o cantitate continuă. Căci acestea sînt lucrurile care se numără continuu. Firile Domnului sînt unite după ipostasă fără amestecare și se împart fără să se despartă, prin definița și modul deosebirii. Nu spunem că firile lui Hristos sînt două ipostase sau *două după ipostasă. Dar prin modul prin care se împart fără să se despartă, se numără, căci sînt două firi prin definiția și modul deosebirii. Deoarece prin faptul că sînt unite după ipostasă și au întrepătrunderea reciprocă, sînt unite fără amestecare* și nu primesc schimbarea uneia în alta, *păstrîndu-și fiecare* și după unire *propria sa deosebire naturală.* Ceea ce este creat a rămas creat, ceea ce este necreat a rămas necreat. *Prin urmare, pentru că firile se numără numai prin modul deosebirii, se vor reduce la cantitatea întreruptă. Este cu neputință să se numere cele care nu se deosebesc întru nimic. Întrucît se deosebesc întru atîta se și numără. Spre exemplu: Petru și Pavel, întrucît sînt uniți, nu se numără,*

CAPITOLUL IX

Răspuns la întrebarea: dacă există fire neipostatică

Chiar dacă nu există fire neipostatică sau ființă nepersonală — căci atît ființa cît și natura este considerată în ipostase și persoane — totuși nu este necesar ca firile unite unele cu altele după ipostasă să posede fiecare o ipostasă proprie. Aceasta pentru motivul că este cu putință ca să se împreune într-o singură ipostasă, fără ca să fie neipostatice și fără ca să aibă fiecare o ipostasă deosebită, ci amîndouă să aibă una și aceeași ipostasă. Astfel aceeași ipostasă a Cuvîntului este ipostasa celor două firi, fără ca să îngăduie ca una din ele să fie neipostatică, fără ca să permită să aibă una față de alta ipostase deosebite și fără ca să fie uneori a acesteia, iar alteori a celeilalte, ci este totdeauna ipostasa amîndurora în chip neîmpărțit și nedespărțit. Ipostasa nu este împărțită și despărțită și nici nu dă o parte a ei uneia, iar altă parte alteia, ci toată acesteia și toată celeilalte, pentru că este neîmpărțită și completă. Trupul lui Dumnezeu Cuvîntul nu există într-o ipostasă proprie, nici nu s-a făcut o altă ipostasă în afară de ipostasa lui Dumnezeu Cuvîntul, ci există în aceea, își are mai degrabă ipostasa sa în ipostasa Cuvîntului, și nu are o ipostasă care să existe prin sine însăși. Pentru aceea nici nu este neipostatic și nici nu introduce o altă ipostasă în Treime.

CAPITOLUL X

Despre Trisaghion

Ca o consecință a celor spuse mai sus, hotărîm că este o hulă adaosul pus la Trisaghion de Petru Gnafevs[1] cel prost, pentru că sau introduce o a patra persoană și face deosebire între Fiul lui Dumnezeu, puterea enipostatică a Tatălui, și între cel răstignit, ca și cum ar fi altul decît „cel puternic", sau

căci sînt uniți prin definița ființei și nici nu sînt, nici *nu se numesc două firi. Dar prin faptul că se deosebesc după ipostasă se numesc două ipostase.* Încît deosebirea este cauza numărului".

[1] Petru Gnafevs († 488), monofizit, a fost în trei rînduri patriarh al Antiohiei: 469(470), 475(476) și 485 - 488. El s-a făcut celebru prin introducerea cuvintelor „care ai fost răstignit pentru noi" în „Sfinte Dumnezeule", înainte de: „miluiește-ne pe noi". Odată introduse aceste cuvinte, urmează că imnul Trisaghion nu se raportează la Sf. Treime, ci numai la Hristos. Dar, îndeobște, Trisaghionul era raportat la Sf. Treime, așa că dacă se admitea adaosul lui Gnafevs, însemna că se introduce vechea erezie patripasiană.

învață că sfînta Treime este pasibilă și că s-a răstignit împreună cu Fiul și Tatăl și Duhul Sfînt. Departe cu această vorbărie hulitoare și fără rost! Noi raportăm cuvintele „Sfinte Dumnezeule" la Tatăl și prin aceasta nu dăm numai lui numele Dumnezeirii, deoarece știm că este Dumnezeu și Fiul și Sfîntul Duh. Cuvintele „Sfinte tare" le raportăm la Fiul, dar nu lipsim pe Tatăl și pe Sfîntul Duh de putere. Iar cuvintele „Sfinte fără de moarte" le raportăm la Duhul Sfînt, fără ca să punem în afară de nemurire pe Tatăl și pe Fiul, ci raportăm în chip simplu și absolut toate numirile dumnezeiești la fiecare dintre ipostase, imitînd pe dumnezeiescul apostol care zice: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, în care sînt toate, și noi din el; și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sînt toate și noi prin el"[1]; și un singur Duh Sfînt în care sînt toate și noi în el. Nu numai el, dar și Grigore Teologul, care spune undeva așa: „Pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sînt toate și un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sînt toate și un singur Duh Sfînt în care sînt toate"[2]. Cuvintele „din care", „prin care" și „în care" nu indică o deosebire de firi — căci dacă ar fi așa nu s-ar putea schimba prepozițiile sau ordinea numelor — ci ele caracterizează însușirile unei singure și neamestecate firi. Și aceasta este evident din aceea că se adună iarăși în una, dacă nu se citește superficial ceea ce se găsește la același apostol: „Din el și prin el și în el toate. A lui este slava în vecii vecilor, Amin"[3].

Că Trisaghionul se raportează nu numai la Fiul, ci la Sfînta Treime este martor dumnezeiescul și sfințitul Atanasie[4], Vasile[5] și Grigore[6] și tot corul purtătorilor de Dumnezeu părinți. Căci sfinții Serafimi ne indică în chip precis prin repetarea cuvîntului „sfînt" de trei ori, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supraființiale. Prin o singură Domnie, ei indică o singură ființă și împărăție a Treimii tearhice. Căci zice Grigore Teologul: „Astfel Sfintele Sfintelor, care sînt acoperite de Serafimi și sînt slăvite de trei ori prin cuvîntul «sfînt», se unesc într-o singură Domnie și Dumnezeire"[7]. Același lucru l-a gîndit într-un mod foarte frumos și foarte înalt unul din cei dinaintea noastră.

[1] *I Corinteni*, VIII, 6.

[2] *Cuvîntul 39, La sfintele Lumini*, MG, XXXVI, col. 348 AB. Textul din sf. Grigore se întinde pînă la nota 252.

[3] *Romani*, XI, 36.

[4] *Epistolă despre sinoadele ținute în Italia la Rimini și în Seleucia Italiei*, MG, XXVI, col. 760 B.

[5] *Cuvînt IV contra lui Eunomiu despre Sfîntul Duh*, MG, XXIX, col. 661 A; *Epistola CCXXVI*, MG, XXXII, col. 848 C.

[6] *Cuvîntul XXXVI. La Teofanie, adică la Nașterea Mîntuitorului*, MG, XXXVI, col. 320 BC.

[7] *Cuvîntul XXXVI, La Teofanie, adică la Nașterea Domnului, MG,* XXXVI, col. 320 BC.

Cei care au compus Istoria Bisericească spun că în timp ce poporul din Constantinopole făcea litanii pentru înlăturarea unei urgii trimise de Dumnezeu, petrecută în timpul arhiepiscopului Proclu[1], s-a întîmplat să fie răpit un copil din norod și a fost învățat în chip tainic imnul Trisaghion prin învățătură îngerească astfel: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi". Și întorcîndu-se iarăși copilul a vestit învățătura tainică; și tot norodul a cîntat imnul și astfel s-a curmat urgia. Iar în sfîntul, marele și ecumenicul al patrulea sinod, adică la Calcedon, s-a predat ca acest imn Trisaghion să se cînte așa. Și astfel se găsește în actele acestui sfînt sinod[2]. Ar fi într-adevăr de rîs și de batjocură ca această cîntare întreit sfîntă, pe care am învățat-o în chip tainic prin îngeri, care a fost crezută din cauză că a încetat nenorocirea, care a fost ratificată și întărită de sinodul atîtor sfinți părinți și care a fost mai întîi cîntată de Serafimi, ca să se arate Dumnezeirea în trei ipostase, să se calce în picioare și să se îndrepte așazicînd de părerea nejudecată a lui Gnafevs, ca și cum el ar fi mai presus de Serafimi. Dar ce obrăznicie, ca să nu zic nebunie! Noi, însă, așa spunem chiar dacă ar crăpa demonii: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi".

CAPITOLUL XI

Despre firea considerată în specie și în individ. Despre deosebire, unire și întrupare. Cum trebuie înțeleasă expresia: „O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul"

Firea se înțelege sau abstract — căci nu există prin sine însăși — sau comun în toate ipostasele de aceeași specie, unindu-le, și se numește fire considerată în specie, sau integral prin adăugarea accidentelor, așa cum există într-o ipostasă, și se numește fire considerată în individ; ea este aceeași cu cea considerată în specie. Dumnezeu Cuvîntul întrupat nu a luat nici o fire care se înțelege în chip abstract — căci aceasta nu este întrupare, ci înșelăciune și aparență de întrupare — și nici pe cea considerată în specie — căci n-a luat toate ipostasele — ci a luat pe cea considerată în individ, care este aceeași cu

[1] Proclu a fost patriarh al Constantinopolei între 437 și c. 446. Să se vadă și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 62.

[2] Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Paris - Leipzig, VI, col. 936 C.

cea considerată în specie — căci a luat pîrga frămîntăturii noastre. Aceasta n-a existat prin sine însăși și n-a fost mai înainte individ ca să fi fost luată ca atare de el, ci a fost o fire care a existat în ipostasa lui. Căci însăși ipostasa lui Dumnezeu Cuvîntul s-a făcut ipostasa trupului, și, potrivit acesteia, „Cuvîntul s-a făcut trup"[1], fără să se schimbe Cuvîntul, trupul s-a făcut Cuvînt fără să se modifice trupul, iar Dumnezeu s-a făcut om. Cuvîntul este Dumnezeu și omul este Dumnezeu, din pricina unirii ipostatice. Prin urmare, este același lucru a spune firea Cuvîntului și firea considerată în individ. Căci prin aceasta nu se indică în sens propriu și exclusiv nici individul, adică ipostasa, nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată și studiată în una din ipostase.

Altceva este unirea și altceva este întruparea. Unirea indică numai legătura; ea nu indică și cu cine s-a făcut legătura. Întruparea, însă, este același lucru cu a spune înomenire, și indică unirea cu trupul, adică cu omul, după cum și înroșirea fierului indică unirea cu focul. Însuși fericitul Chiril în scrisoarea a doua către Suchensos, interpretînd cuvintele „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul", spune astfel: „Dacă atunci cînd am spus o singură fire a Cuvîntului, am fi tăcut fără să adăugăm «întrupată», ci am fi exclus întruparea, poate că ar fi avut o oarecare crezare cuvîntul lor, cînd prefăcîndu-se întreabă: Dacă «în întregime» este o fire, unde este «desăvîrșirea în omenire»? Sau: cum există ființa cea asemenea nouă? Dar pentru că prin expresia «întrupată» s-a introdus desăvîrșirea în omenire și indicarea ființei noastre, să înceteze de a se sprijini pe un toiag de trestie"[2]. În acest text sfîntul Chiril a pus firea Cuvîntului în loc de fire. Dacă ar fi luat firea în locul ipostasei, ar fi fost firesc să spună același lucru și fără cuvîntul „întrupat", căci nu greșim dacă spunem în chip absolut o singură ipostasă a lui Dumnezeu Cuvîntul. De asemenea și Leontie Bizantinul[3] a înțeles expresia raportînd-o la fire și nu la ipostasă. Dar în apologia celui de al doilea anatematism îndreptat către reproșurile lui Teodoret[4], astfel zice fericitul Chiril:

[1] *Ioan*, I, 14.

[2] *Epistola XLVI*, MG, LXXVI, col. 244 A.

[3] Leontie Bizantinul († 542) este cel mai subtil teolog al epocii lui Iustinian. Lui i se datorește crearea teoriei „enipostasierii" pe care o aplică hristologiei și de care se folosește foarte mult sf. Ioan Damaschin. El a înțeles cel mai bine acordul care există între formulele efesene și calcedoniene și s-a silit să „arate acest acord și mai cu seamă să convingă pe monofiziți că pot fi calcedonieni fără să fie nestorieni". Despre raportul lui Leontie cu călugării sciți să se vadă: Pr. V. Sibiescu, *Călugării sciți*, Sibiu, 1936.

[4] Teodoret († c. 460), episcopul Cirului, a fost figura cea mai reprezentativă a școlii din Antohia. Despre Teodoret să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 9, p. 129-130.

„Firea Cuvîntului, adică ipostasa, care este însuși Cuvîntul"[1]. Astfel expresia firea Cuvîntului nu indică nici numai ipostasa și nici comunul ipostaselor, ci firea comună considerată integral în ipostasa Cuvîntului.

S-a spus deci că firea Cuvîntului s-a întrupat, adică s-a unit cu trupul. Pînă acum însă n-am auzit că firea cuvîntului a suferit în trup, ci am fost învățați că Hristos a suferit în trup. Pentru aceea expresia „firea Cuvîntului" nu indică ipostasa. Rămîne deci să spunem că a fi întrupat înseamnă a fi unit cu trupul, iar a se face Cuvîntul trup înseamnă că însăși ipostasa Cuvîntului a devenit în chip neschimbat ipostasa trupului. S-a spus de asemenea, că Dumnezeu s-a făcut om și că omul s-a făcut Dumnezeu — căci Cuvîntul fiind Dumnezeu s-a făcut fără schimbare om. N-am auzit deloc că Dumnezeirea s-a făcut om, sau s-a întrupat sau s-a înomenit. Am fost învățați, însă, că Dumnezeirea s-a unit cu omenirea în una din ipostasele ei. S-a spus, de asemenea, că Dumnezeu capătă formă sau ființă străină, adică a noastră. Căci numele „Dumnezeu" se dă fiecăreia dintre ipostase, dar numele „Dumnezeire" nu putem să-l dăm ipostaselor. Căci n-am auzit că Dumnezeire este numai Tatăl sau numai Fiul sau numai Sfîntul Duh. Cuvîntul Dumnezeire indică firea, iar cuvîntul Tată indică ipostasa, după cum și omenirea indică firea, iar Petru indică ipostasa. Cuvîntul „Dumnezeu" indică și comunul firii, dar se dă prin derivație și fiecăreia din ipostase, în același fel și cu cuvîntul „om". Dumnezeu este cel care are fire dumnezeiască, iar om cel care are fire omenească.

Pe lîngă acestea toate, trebuie să se știe că Tatăl și Duhul Sfînt sub nici un motiv nu au participat la întruparea Cuvîntului decît numai prin minuni, bunăvoință și voire.

CAPITOLUL XII

Sfînta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu. Contra nestorienilor

Propovăduim că sfînta Fecioară este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, este adevărată Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut pe Dumnezeul adevărat, întrupat din ea. Spunem că Dumnezeu s-a născut din ea, nu în

[1] *Către cei care îndrăznesc să apere învățătura lui Nestorie spunînd că este justă. Contra lui Teodoret*, MG, LXXVI, col. 401 A.

sensul că Dumnezeirea Cuvîntului a luat din ea începutul existenței, ci în sensul că însuși Cuvîntul lui Dumnezeu, cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, în zilele cele mai de pe urmă, pentru mîntuirea noastră, s-a sălășluit în pîntecele ei, s-a întrupat și s-a născut din ea fără să se schimbe. Sfînta Fecioară n-a născut simplu om, ci un Dumnezeu adevărat: și nu un Dumnezeu simplu, ci un Dumnezeu întrupat. Cuvîntul nu și-a pogorît din cer corpul, care să fi trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup de o ființă cu noi pe care l-a ipostasiat în el însuși. Căci dacă și-ar fi adus corpul din cer și n-ar fi luat firea noastră, la ce mai folosește înomenirea ? Înomenirea lui Dumnezeu Cuvîntul pentru aceasta s-a făcut ca însăși firea, care a păcătuit, care a căzut și care s-a corupt, să învingă pe tiranul, care a înșelat-o și astfel să se elibereze de stricăciune, după cum spune dumnezeescul apostol: „Pentru că prin om moartea, tot prin om învierea morților"[1]. Dacă prima este adevărată, este adevărată și a doua.

Dar dacă spune : „Primul Adam, din pămînt, pămîntesc, al doilea Adam, Domnul din cer"[2], nu afirmă că este din cer corpul lui, ci evident că nu este simplu om. Căci iată l-a numit și Adam și Domn, indicînd pe amîndoi. Cuvîntul „Adam" se tălmăcește: făcut din pămînt; și este neîndoielnic că firea omului este făcută din pămînt, pentru că a fost plăsmuită din pămînt. Cuvîntul „Domn", însă, arată ființa dumnezeiască.

Și iarăși spune apostolul: „A trimis Dumnezeu pe Fiul său Unul născut, care s-a făcut din femeie"[3]. N-a spus „prin femeie", ci „din femeie". A arătat așadar dumnezeiescul apostol că însuși Fiul Unul născut al lui Dumnezeu și Dumnezeu este cel făcut om din Fecioară și că însuși cel născut din Fecioară este Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Căci s-a născut în chip corporal, întrucît s-a făcut om. N-a locuit într-un om mai dinainte făcut, ca în profeți, ci însuși s-a făcut om în chip substanțial și real, adică în ipostasa lui există un trup însuflețit cu suflet rațional și gînditor și el însuși s-a făcut ipostasa trupului. Aceasta înseamnă cuvintele :„s-a făcut din femeie". Căci cum ar fi fost sub lege însuși Cuvîntul lui Dumnezeu, dacă n-ar fi fost om deoființă cu noi ?

Pentru aceea pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe sfînta Maria. Acest nume constituie toată taina întrupării. Iar dacă aceea care a născut este Născătoare de Dumnezeu, negreșit și cel născut din

[1] *I Corinteni*, XV, 21.
[2] *I Corinteni*, XV, 47.
[3] *Galateni*, IV, 4.

ea este Dumnezeu și, negreșit, este și om. Căci cum s-ar fi născut din femeie Dumnezeu, care are existența înainte de veci, dacă nu s-ar fi făcut om ? Este evident că Fiul omului este om. Iar dacă cel născut din femeie este Dumnezeu, este evident că este unul și același atît cel născut din Dumnezeu Tatăl, potrivit ființei dumnezeiești și fără de început, cît și cel care în vremurile din urmă s-a născut din Fecioară, potrivit ființei care are început și cade sub timp, adică ființei omenești. Acest fapt indică o singură ipostasă, două firi și două nașteri ale Domnului nostru Iisus Hristos.

Nu numim deloc pe sfînta Fecioară Născătoare de Hristos. Această denumire a născocit-o spurcatul, pîngăritul Nestorie, cel cu cuget iudeu, vasul necurăției, pentru a desființa termenul: „Născătoare de Dumnezeu", ca supărător și spre a necinsti pe singura care cu adevărat este mai cinstită decît toată zidirea, pe Născătoarea de Dumnezeu, chiar dacă ar crăpa el împreună cu satan, tatăl său. Hristos *(= uns)* este și David regele și Aaron arhiereul, căci demnitatea de împărat și preoția se ungeau. Poate să se numească de asemenea Hristos orice om purtător de Dumnezeu; acesta, însă, nu este Dumnezeu prin fire. Astfel urgisitul de Dumnezeu Nestorie s-a semețit să numească purtător de Dumnezeu pe cel născut din Fecioară. Departe de noi de a-l numi sau de a gîndi că este purtător de Dumnezeu ! Nu, ci îl numim Dumnezeu întrupat. Căci însuși Cuvîntul s-a făcut trup, a fost conceput din Fecioară, s-a născut Dumnezeu împreună cu natura pe care a luat-o și care a fost îndumnezeită de el în același timp în care a fost adusă la existență, în așa fel încît cele trei: luarea naturii noastre, existența și îndumnezeirea ei de Cuvînt s-au întîmplat simultan. Și în chipul acesta sfînta Fecioară se înțelege și se numește Născătoare de Dumnezeu și nu numai din pricina firii Cuvîntului, ci și din pricina îndumnezeirii firii omenești. Zămislirea și existența acestora, adică zămislirea Cuvîntului și existența trupului în însuși Cuvîntul, au avut loc într-un chip minunat în același timp. Însăși Maica lui Dumnezeu a dat în chip minunat Făcătorului să se plăsmuiască, iar lui Dumnezeu și făcătorului universului să se facă om, îndumnezeind ceea ce a luat; unirea a păstrat cele unite așa cum ele au și fost unite, anume nu numai firea dumnezeiască, dar și firească omenească a lui Hristos, cea mai presus de noi și cea asemenea nouă. Nu s-a făcut mai întîi om, și mai pe urmă Dumnezeu, ci totdeauna, din primul moment al existenței, a existat în amîndouă chipurile, pentru că de la începutul zămislirii a avut existența în însuși Cuvîntul. Este omenesc, deci, potrivit firii omenești; și este a lui Dumnezeu și dumnezeiesc într-un chip supranatural. Mai mult, a avut și însușirile unui corp însuflețit, căci Cuvîntul le-a primit pe acestea în virtutea întrupării. Acestea, potrivit ordinii activității naturale, sînt cu adevărat naturale.

CAPITOLUL XIII

Despre însușirile celor două firi

Mărturisind că același Iisus Hristos, Domnul nostru, este Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, spunem că același le are pe toate cîte le are Tatăl, afară de nenaștere și le are pe toate cîte le are Adam cel dintîi, afară de păcat numai, adică : corp și suflet rațional și cugetător. Potrivit celor două firi, el are duble însușirile naturale ale celor două firi : două voințe naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; două activități naturale, cea dumnezeiască și cea omenească; doi liberi arbitri naturali, cel dumnezeiesc și cel omenesc; și înțelepciune și cunoștință atît dumnezeiască cît și omenească. Căci, fiind deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, voiește și lucrează liber ca Dumnezeu; dar fiind deoființă și cu noi, același voiește și lucrează liber ca om. Ale lui sînt minunile, ale lui sînt și patimile.

CAPITOLUL XIV

Despre voințele și libertățile voințelor Domnului nostru Iisus Hristos

Așadar, pentru că Hristos are două firi, spunem că are două voințe naturale și două activități naturale. Dar pentru că este o singură ipostasă a celor două firi ale lui, spunem că este unul și același cel care voiește și cel care lucrează în chip natural potrivit celor două firi, din care, în care și care este Hristos, Dumnezeul nostru. El nu voiește și nu lucrează în chip despărțit, ci unit, căci voiește și lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte. Căci cele care au aceeași ființă au aceeași voință și activitate; dar cele care au ființa deosebită, acelea au și voința și activitatea deosebită. Și contrariul : cele care au aceeași voință și activitate, acelea au aceeași ființă; iar cele care au voința și activitatea deosebită, acelea au și ființa deosebită.

Pentru aceea cu privire la Tatăl și la Fiul și la Sfîntul Duh deducem identitatea firii din identitatea activității și a voinței; iar cu privire la dumnezeiasca întrupare, deducem deosebirea firilor din deosebirea activităților și voințelor. Cunoscînd deosebirea firilor, mărturisim o dată cu aceasta și deosebirea voințelor și a activităților. Căci după cum numărul firilor — înțeles și rostit în chip cucernic — ale aceluiași și ale unui singur Hristos nu

împarte pe unul Hristos, ci indică deosebirea firilor păstrată și în unire, tot astfel și numărul voințelor și activităților legate în chip substanțial de firile lui — căci cu amîndouă firile lui voia și lucra mîntuirea noastră — nu introduce împărțire — să nu fie ! — ci arată atît numai păstrarea și conservarea lor chiar în unire. Căci afirmăm că voințele și activitățile sînt însușiri firești și nu ipostatice. Aceasta este puterea voliționlă și activă, potrivit căreia voiește și lucrează, atît pe cele pe care le voiește cît și pe cele pe care le lucrează. Dacă am admite că acestea sînt însușiri ipostatice, atunci am fi siliți să spunem că cele trei ipostase ale Sfintei Treimi sînt cu voințe și activități deosebite.

Căci trebuie să se știe că nu este același lucru a voi și a voi într-un fel oarecare (*το πως θελνει*). A voi este o însușire a firii ca și a vedea, căci o au toți oamenii. Dar a voi într-un fel oarecare nu este o însușire a firii, ci a felului nostru de a gîndi, după cum și a vedea într-un fel oarecare, bine sau rău, căci nu toți oamenii voiesc la fel și nici nu văd la fel. Același lucru îl vom admite și despre activități. Căci a voi într-un fel oarecare, a vedea într-un fel oarecare sau a lucra într-un fel oarecare este modul întrebuințării voinței, vederii și activității și sînt proprii numai aceluia care face uz de ele și îl deosebește de ceilalți în virtutea așa-numitei deosebiri comune.

A voi în mod simplu se numește voire (*θελησις*) sau putere voliționlă, care este o dorință rațională și o voință firească. Dar a voi într-un fel oarecare, adică ceea ce este supus voirii, se numește lucru voit (*θελητον*) și voință gnomică (*θελημα γνωμηκον*). Iar volițional (*θελητικον*) este cel care are facultatea de a voi, spre exemplu: firea dumnezeiască, ca și firea omenească, este voliționlă. Cel care voiește (*θελων*) este acela care face uz de voire, adică ipostasa, spre exemplu: Petru.

Așadar, prentru că unul este Hristos și una este ipostasa lui, unul și același este cel care voiește în chip dumnezeiesc și omenesc. Dar deoarece are două firi voliționale, pentru că sînt raționale, — căci tot ceea ce este rațional este și volițional și liber — vom spune despre el că are două voiri, adică două voințe naturale. Același este volițional potrivit celor două firi ale lui. El a luat puterea voliționlă care există în chip firesc în noi. Și pentru că unul este Hristos și același care voiește potrivit ficăreia din cele două firi vom spune despre el că are același lucru voit, nu în sensul că voia numai pe acelea, pe care în chip firesc le-a voit ca Dumnezeu — căci nu este o însușire a Dumnezeirii a voi să mănînci sau să bei sau altele asemenea — ci că el voia pe acela care ajută la menținerea firii omenești, și aceasta nu în virtutea unei împotri-

viri de păreri, ci în virtutea însușirii firilor. Căci atunci le voia pe acestea în chip firesc, cînd voința lui dumnezeiască le voia și îngăduia trupului să sufere și să facă cele ale sale.

Voirea se află în chip firesc în om; și acest lucru este evident din următoarea argumentare. Dacă facem abstracție de viața dumnezeiască, trei sînt felurile vieții : vegetativă, senzitivă și gînditoare. Însușirea distinctă a vieții vegetative este puterea de nutriție, de creștere și de naștere; a vieții senzitive, mișcarea impulsivă, iar a vieții raționale și gînditoare liberul arbitru. Așadar, dacă în chip firesc se află în viața vegetativă puterea de nutriție, iar în viața senzitivă mișcarea impulsivă, urmează că în chip natural se află în viața rațională și gînditoare liberul arbitru. Liberul arbitru nu este nimic altceva decît voirea. Prin urmare, dacă Cuvîntul s-a făcut trup însuflețit, gînditor și liber, s-a făcut și volițional.

Mai mult: noi n-avem nevoie să învățăm cele naturale. Nimeni nu învață să gîndească, să trăiască, să flămînzească, să înseteze sau să doarmă. Și nici nu învățăm să voim. Prin urmare a voi este ceva natural.

Și iarăși: în ființele lipsite de rațiune conduce firea; în om, însă, este condusă firea, pentru că omul se mișcă în chip liber potrivit voinței; prin urmare omul este prin fire volițional.

Și iarăși: omul a fost făcut după chipul fericitei și supraființialei Dumnezeiri; firea dumnezeiască, însă, este prin natură și liberă și voliționlă; prin urmare omul, fiind o icoană a ei, este prin natură și liber și volițional. Căci părinții au definit liberul arbitru voință.

Mai mult: în toți oamenii există voința și nu la unii există, iar la alții nu există; dar ceea ce se observă în chip obștesc la toți caracterizează firea care este în indivizii de sub ea; prin urmare, omul este prin natură volițional.

Și iarăși: nu se poate spune despre fire că este mai mult sau mai puțin decît este ea; de asemenea, voința există în toți și nu în unii mai mult, iar în alții mai puțin; prin urmare, omul este prin fire volițional. Și acum dacă omul este prin fire volițional, urmează că și Domnul este prin fire volițional, nu numai ca Dumnezeu, dar și pentru că a fost om. După cum a luat firea noastră, tot astfel a luat, prin fire, și voința noastră. Și pentru acest motiv părinții au spus că el și-a format în el însuși voința noastră.

Dacă voința nu este ceva care ține de natură, va fi sau ipostatică sau contra naturii. Dar dacă este ipostatică, Fiul va avea altă voință decît Tatăl, căci ipostaticul este caracterul ipostasei numai. Dar dacă este contra naturii,

compusă și comună; și după cum este o ipostasă compusă și comună a firilor tot astfel este și a însușirilor sale firești.

Este cu neputință să vorbim de opinie (γνωμη) și de preferință (προαιρεσις) cu privire la Domnul, dacă ar fi să vorbim în sensul propriu al cuvîntului. Căci opinia este o dispoziție pentru ceea ce a fost judecat, după cercetare și deliberare, adică sfat și judecată, asupra lucrului pe care nu-l cunoaștem. După părere urmează preferința, care alege și preferă pe unul în locul altuia. Domnul, însă, pentru că n-a fost simplu om, ci și Dumnezeu, și pentru că știa toate nu avea nevoie de gîndire, de cercetare, de deliberare și de judecată; el, în chip firesc, era atras spre bine și se îndepărta de rău. Astfel spune și profetul Isaia că „înainte de a cunoaște copilul să aleagă pe cele rele, va alege binele; pentru că înainte de a cunoaște copilul binele sau răul, va lepăda răul ca să aleagă binele"[1]. Cuvîntul „înainte" arată că el nu cercetează și deliberează în felul nostru, ci fiind Dumnezeu și subzistînd în chip dumnezeiesc în trup, adică unit cu trupul după ipostasă, avea binele prin fire, pentru că era Dumnezeu și pentru că știa toate. Virtuțile sînt naturale și există în toți în chip natural și deopotrivă, chiar dacă nu toți fac deopotrivă cele ale firii. Căci prin călcarea poruncii ne-am abătut de la cele conforme naturii la cele contra naturii. Domnul, însă, ne-a adus de la cele contra naturii la cele conforme naturii. Aceasta înseamnă cuvintele „după chip și după asemănare"[2]. Iar asceza și ostenelile acesteia n-au fost născocite pentru a dobîndi virtutea, adusă din afară, ci pentru a da la o parte viciul străin și contra firii, după cum și rugina nu este ceva firesc, ci ceva care se depune din pricina neglijenței; prin muncă, însă, o îndepărtăm și dăm la iveală strălucirea naturală a fierului.

Trebuie să se știe că termenul opinie (γνωμη) are multe sensuri și multe însemnări. Uneori înseamnă îndemn, după cum zice dumnezeiescul apostol: „Despre fecioare nu am poruncă de la Domnul, ci îndemn vă dau"[3]. Alteori înseamnă sfat, ca atunci cînd spune profetul David: „Asupra poporului tău sfat au urzit"[4]. Alteori înseamnă hotărîre, ca atunci cînd Daniil spune: „Pentru cine a ieșit această hotărîre fără de rușine?"[5]. Alteori se ia în loc de credință, de părere sau de cugetare și, ca să spun pe scurt, cuvîntul opinie (γνωμη) se ia în 28 de sensuri.

[1] *Isaia*, VII, 15.
[2] *Facerea*, I, 26.
[3] *I Corinteni*, VII, 25.
[4] *Psalmi*, LXXXII, 4.
[5] *Daniil*, II, 15.

CAPITOLUL XV

Despre activitățile care sînt în Domnul nostru Iisus Hristos

Cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos spunem că are și două activități. Ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl a avut activitate dumnezeiască, iar ca om și deoființă cu noi a avut activitatea firii omenești.

Trebuie să se știe că altceva este activitatea (ενεργεια) , altceva activ (ενεργητικον), altceva actul (ενερημα), și altceva cel care activează (ο ενεργων). Activitatea este mișcarea eficace și substanțială a firii; activă este natura de unde provine activitatea; actul este îndeplinirea activității; cel care activează este cel care face uz de activitate, adică ipostasa. Activitatea se numește însă și act, iar actul și activitate, după cum și creatura se numește creație, căci zicem astfel: „toată creația", indicînd creaturile.

Trebuie să se știe că activitatea este o mișcare și ea mai degrabă lucrează sub o cauză externă decît lucrează în mod activ, după cum zice Grigore Teologul în cuvîntarea despre Sf. Duh: „Dacă există o activitate, atunci este evident că va lucra sub o cauză externă și nu va lucra din proprie inițiativă, și va înceta imediat după ce va fi lucrat sub impulsul altuia [1].

Trebuie să se știe că însăși viața este o activitate și este prima activitate a viețuitoarei. Activitate este și toată alcătuirea viețuitoarei: puterea de nutriție, de creștere, adică vegetală [2], mișcarea impulsivă, adică senzitivă, facultatea gîndirii și a liberului arbitru. Activitatea este îndeplinirea puterii. Dacă toate acestea se văd la Hristos, vom spune deci despre el că are și activitate omenească.

Se numește activitate și primul gînd care se naște în noi; el este o activitate simplă și fără relație prin aceea că mintea dă la iveală, prin sine însăși, în chip tainic, propriile ei gînduri, fără de care nu s-ar putea numi pe bună dreptate minte. Se numește iarăși activitate și exteriorizarea și răspîndirea celor gîndite prin exprimarea cuvîntului. Această activitate, însă, nu este fără relație și simplă, ci ea se găsește într-o relație, pentru că este alcătuită din gîndire și cuvînt. Activitate este și însăși relația ce există între săvîrșitor și lucrul săvîrșit. Se numește activitate și însăși îndeplinirea activității. Prima activitate este o activitate a sufletului numai; a doua este a sufletului care face uz de corp; a treia a corpului însuflețit cu minte; a patra, îndeplinirea. Mintea

[1] *Cuvîntul XXXI, al cincilea teologic, despre Sfîntul Duh*, MG, XXXVI, col.140 A.
[2] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f.82r.

vede mai dinainte ceea ce are să se întîmple și lucrează prin corp potrivit acestei vederi. Așadar sufletul este cel care conduce; el se folosește de corp ca de un instrument, conducîndu-l și dirijîndu-l. Activitatea corpului este alta: ea este condusă și pusă în mișcare de suflet. Îndeplinirea aparține și trupului și sufletului; trupului aparține atingerea, ținerea în mîini și cuprinderea a ceea ce se lucrează; sufletului îi aparține forma și înfățișarea a ceea ce se face. Tot astfel și despre Domnul nostru Iisus Hristos, puterea facerii de minuni a fost activitatea Dumnezeirii lui; dar lucrarea cu mîinile, a voi, a spune: „vreau, curățește-te"[1] a fost activitatea omenirii lui. Îndeplinirea aparține pe de o parte firii omenești, cum este ruperea pîinilor[2], auzirea leprosului și rostirea cuvîntului „vreau"[3], iar pe de altă parte a celei dumnezeiești cum este înmulțirea pîinilor[4] și curățirea leprosului[5]. Prin amîndouă, prin activitatea sufletului și a corpului, a arătat unica, aceeași, asemenea și întocmai activitate dumnezeiască a lui. Căci după cum cunoaștem că firile sînt unite și că au întrepătrunderea una în alta și nu tăgăduim deosebirea acestora, ci le numărăm și cunoaștem că sînt nedespărțite, tot astfel cunoaștem și unirea voințelor și a activităților, cunoaștem și deosebirea și le numărăm, dar nu introducem despărțire. Căci în chipul în care s-a îndumnezeit trupul și n-a suferit schimbarea firii, în același chip și voința și activitatea lui s-au îndumnezeit, dar nu ies din propriile lor granițe. Căci unul este cel care este și aceasta și aceea, și în chipul acesta și în chipul acela, adică cel care voiește și lucrează dumnezeiește și omenește.

Așadar este necesar să spunem că Hristos a avut două activități, din cauză că a avut două firi. Cele care au firea deosebită, acelea au și activitatea deosebită; iar cele care au activitatea deosebită, acelea au și firea deosebită. Și contrariul: cele care au aceeași fire, acelea au și aceeași activitate; iar cele care au o singură activitate, acelea au și o singură ființă, după cum spun părinții, grăitorii celor dumnezeiești. Așadar, este necesar una din două: sau să spunem că una este și firea lui Hristos, dacă spunem că Hristos are o singură activitate, sau, dacă ne ținem de adevăr și mărturisim potrivit Evangheliei și părinților că Hristos are două firi, trebuie să mărturisim și două activități corespunzătoare acestora. Căci fiind, în virtutea Dumnezeirii, deoființă cu Dumnezeu și cu Tatăl, va fi asemenea lui și în ce privește activitatea.

[1] *Matei*, VIII, 3; *Marcu*, I, 41; *Luca*, V, 13.
[2] *Matei*, XIV, 19; *Marcu*, VI, 41; *Luca*, IX, 16; *Ioan*, VI, 11.
[3] *Matei*, VIII, 3; *Marcu*, I, 41; *Luca*, V, 13.
[4] *Matei* XIV, 19-21; *Marcu*, VI, 36-44; *Luca*, IX, 12- 17, *Ioan*, VI, 5-14.
[5] *Matei*, VIII, 3; *Marcu*, I, 42; *Luca*, V, 13.

Și apoi fiind, în virtutea omenirii, deoființă cu noi, va fi asemenea nouă în ce privește activitatea. Căci spune fericitul Grigore, episcopul Nisei[1]: „Cele care au o singură activitate, negreșit că au și aceeași putere, căci orice activitate este îndeplinirea puterii"[2]. Este cu neputință ca firea nezidită și cea zidită să aibă o singură fire, sau o singură putere, sau o singură activitate. Dar dacă vom spune că Hristos are o singură activitate, vom atribui Dumnezeirii Cuvîntului afectele sufletului rațional, adică frica, supărarea și neliniștea.

Dacă vei obiecta însă că sfinții părinți vorbind despre Sfînta Treime au spus: cele care au o singură ființă acelea au și o singură activitate, și cele care au o ființă deosebită acelea au și activitatea deosebită și că nu trebuie să aplicăm asupra întrupării termenii întrebuințați asupra Dumnezeirii, vom spune: dacă părinții au vorbit numai despre Dumnezeire și dacă Fiul după întrupare nu este de aceeași activitate cu Tatăl, nu va fi nici de aceeași ființă. Și atunci cui vom atribui aceste cuvinte: „Tatăl meu pînă acum lucrează și eu lucrez"[3]; și: „Fiul face de asemenea pe acelea pe care vede că Tatăl le face"[4]; și: „Dacă nu mă credeți pe mine, credeți faptelor mele"[5]; și: „Faptele pe care le fac eu mărturisesc despre mine"[6]; și: „După cum Tatăl învie pe morți și dă viață, tot așa și Fiul dă viață acelora cărora vrea"[7]. Toate aceste locuri îl arată nu numai deoființă cu Tatăl și după întrupare, dar și de aceeași activitate.

Și iarăși: dacă purtarea de grijă de toate nu este numai opera Tatălui și a Sfîntului Duh, ci și a Fiului și după întrupare, și dacă aceasta este activitate, urmează că și după întrupare este de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă cunoaștem din minuni că Hristos este de aceeași ființă cu Tatăl și dacă minunile sînt o activitate a lui Dumnezeu, urmează că este după întrupare de aceeași activitate cu Tatăl.

Dacă activitatea Dumnezeirii lui și a trupului lui este una, atunci ea va fi compusă, iar Hristos va avea sau altă activitate decît Tatăl, sau și Tatăl va avea o activitate compusă. Iar dacă activitatea este compusă, este clar că și firea.

[1] Sf. Grigore al Nisei († c. 385), fratele cel mai mic al sfîntului Vasile, a fost episcopul Nisei. Despre sf. Grigore să se vadă: D. Fecioru, *op. cit.*, nota 4, p. 46.
[2] *Explicarea Rugăciunii Domnești*, MG, XLIV, col. 1160 A.
[3] *Ioan*, V, 17.
[4] *Ioan*, V, 19.
[5] *Ioan*, X, 38.
[6] *Ioan*, X, 25.
[7] *Ioan*, V, 21.

Iar dacă vor spune că prin activitate se introduce persoana, vom spune că dacă prin activitate se introduce persoana, atunci potrivit unei juste inversiuni și energia va fi introdusă prin persoană. În chipul acesta Sfînta Treime va avea trei activități, pentru că are trei persoane sau ipostase; sau, pentru că are o activitate, va avea o persoană sau o singură ipostasă. Sfinții părinți, însă, au spus în de comun acord că cele care au aceeași ființă au și aceeași activitate.'

Mai mult: dacă prin activitate se introduce persoana, atunci cei care au hotărît să nu se vorbească nici de o activitate, nici de două activități ale lui Hristos[1] au poruncit să nu se vorbească nici de o persoană a lui și nici de două.

Și după cum cu privire la cuțitul înroșit în foc se păstrează firile focului și ale fierului, tot astfel și cele două activități și îndeplinirile lor. Fierul are proprietatea de a tăia, iar focul proprietatea de a arde; tăierea, însă, este îndeplinirea activității fierului; iar arderea este îndeplinirea activității focului. Deosebirea acestora se păstrează în tăierea cea arsă și în arderea cea tăiată, cu toate că după unirea fierului cu focul nici arderea nu s-a îndeplinit fără tăiere, nici tăierea fără ardere. Și nici nu spunem că sînt două cuțite înroșite în foc din pricina dublei activități naturale și nici nu amestecăm deosebirile lor substanțiale din pricină că este un singur cuțit înroșit în foc. Tot astfel și în Hristos; a Dumnezeirii lui este activitatea lui dumnezeiască și atotputernică, iar a omenirii lui activitatea noastră. Îndeplinirea activității omenești este ținerea mîinii copilei și ridicarea, iar a celei dumnezeiești, învierea[2]. Altceva este aceasta și altceva cealaltă, chiar dacă există nedespărțite una de alta în activitatea lui teandrică. Dar dacă pentru motivul că ipostasa Domnului este una, va fi și activitatea lui una, atunci și firea lui va fi una, pentru că una este ipostasa lui.

Și iarăși: dacă am spune cu privire la Domnul că are o singură activitate, vom spune că aceasta este sau dumnezeiască sau omenească sau nici una din două. Dacă este dumnezeiască, vom spune că este numai Dumnezeu, lipsit de omenirea noastră; dacă este omenească, vom huli, spunînd că este simplu om; iar dacă spunem că nu este nici dumnezeiască, nici omenească, vom spune că nu este nici Dumnezeu, nici om, nici deoființă cu Tatăl, nici cu noi. Identitatea după ipostasă s-a făcut prin unire; iar dacă nu-i așa, atunci se

[1] Este vorba de mărturisirea de credință redactată în 636 de Sergie, patriarhul Constantinopolei și semnată de împăratul Heraclie în 638, prin care se interzicea de a se vorbi de o activitate sau două activități în Mîntuitorul Hristos.

[2] *Matei*, IX, 25; *Marcu*, V, 41-42; *Luca*, VIII, 54-55.

distruge deosebirea firilor. Dacă este păstrată, însă, deosebirea firilor, vor fi păstrate negreșit și activitățile acestora. Căci nu există fire fără activitate.

Dacă Stăpînul Hristos are o singură activitate, atunci va fi sau creată sau necreată, căci nu există o activitate intermediară acestora, după cum nu există nici fire. Așadar, dacă este creată va arăta numai firea cea creată; iar dacă este necreată, va caracteriza numai ființa cea necreată. Căci trebuie negreșit ca însușirile firești să fie corespunzătoare firilor. O fire imperfectă, însă, este cu neputință să existe. Activitatea firească nu există în însușirile cele din afara firii și este evident că nici nu poate să fie, nici nu poate să se cunoască fire fără activitate firească. Căci fiecare, atît timp cît nu se schimbă, își învederează firea sa prin cele ce activează.

Dacă Hristos are o singură activitate, atunci aceeași activitate face și pe cele dumnezeiești și pe cele omenești. Nici una din existențe, atît timp cît rămîne în însușirile ei firești, nu poate să facă ceva contrar firii ei. Focul nu răcește și încălzește și nici apa nu usucă și udă. Prin urmare în ce chip Hristos, care este prin fire Dumnezeu și care s-a făcut prin fire om, a săvîrșit atît minunile cît și patimile, cu o singură activitate?

Așadar, dacă Hristos a luat minte omenească, adică suflet gînditor și rațional, negreșit că el trebuie să fi gîndit și trebuie să fi gîndit pururea; iar cugetarea este o activitate a minții; prin urmare Hristos a fost activ și ca om și a fost activ pururea.

Prea înțeleptul și marele sfînt Ioan Hrisostom[1], în explicarea Faptelor Apostolilor, spune astfel în a doua omilie: „Nu ar greși cineva dacă ar numi patima lui faptă, căci prin faptul că a pătimit toate, a făcut lucrul acela mare și minunat, distrugînd moartea și făcînd toate celelalte"[2].

Dacă orice activitate, după cum au decis despre aceasta învățații, se definește ca o mișcare substanțială a unei firi, atunci unde a văzut cineva o fire imobilă sau complet inactivă, sau unde a găsit o activitate, care să nu fie mișcarea unei puteri firești? Dar după cum spune fericitul Chiril, nici un om care cugetă just nu va admite că Dumnezeu și creatura au o singură activitate firească[3]. Firea omenească nu învie pe Lazăr[4] și nici puterea dumnezeiască

[1] Despre sf. Ioan Hrisostom († 407) să se vadă T.M. Popescu, în „Fîntîna Darurilor", 1937 și D. Fecioru, *op. cit.*, nota 6, p. 48-49.

[2] *Comentar la Faptele Apostolilor*, MG, LX, col. 18.

[3] Citatul nu este al sfîntului Chiril, ci al sfîntului Grigore al Nisei, *Contra lui Eunomiu*, MG, XLV, col. 705 C. Cf. Dr. Dionys Stiefenhofer, *Des heiligen Johannes von Damaskus Genaue Darlegung des orthodoxen Glaubens*, München, 1923, p. 160, nota 3.

[4] *Ioan*, XI, 1-44

nu lăcrămează[1]. Căci pînsul este propriu firii omenești, iar viața este proprie vieții enipostatice. Cu toate acestea, fiecare din ele este comună amîndurora firilor din cauza identității ipostasei. Căci unul este Hristos și una este persoana lui, adică ipostasa. Și totuși are două firi, a Dumnezeirii și a omenirii lui. Așadar, din Dumnezeire decurge în chip firesc slava care a fost comună fiecăreia din cele două firi din pricina identității ipostasei, iar din trup cele smerite, care sînt comune fiecăreia din cele două firi. Căci unul este și același cel care este aceasta și aceea, adică Dumnezeu și om, și ale aceluiași sînt atît cele ale Dumnezeirii cît și cele ale omenirii. Dumnezeirea săvîrșea minunile, dar nu le săvîrșea fără trup; trupul, însă, pe cele smerite, dar nu fără Dumnezeire. În timp ce trupul pătimea, Dumnezeirea era unită cu el, cu toate acestea rămînea impasibilă și săvîrșea patimile cele mîntuitoare. Și în timp ce Dumnezeirea Cuvîntului lucra, sfînta lui minte era unită cu ea, gîndind și știind cele ce se săvîrșeau.

Așadar Dumnezeirea împărtășește corpului măririle sale proprii, dar ea nu participă patimilor trupului. Căci n-a suferit trupul lui prin Dumnezeire așa după cum Dumnezeirea a lucrat prin trup. Trupul n-a fost decît un instrument al Dumnezeirii. Așadar, chiar dacă din primul moment al zămislirii n-a fost nici cea mai mică despărțire între cele două firi, ci faptele fiecăreia din cele două firi au fost continuu ale unei singure persoane, totuși cu nici un chip nu amestecăm pe acelea care s-au săvîrșit în mod nedespărțit, ci cunoaștem din calitatea faptelor ale cărei din cele două firi este fiecare faptă.

Prin urmare, Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale lui și fiecare fire din cele două lucrează în el cu participarea celeilalte. Cuvîntul, în virtutea stăpînirii și puterii Dumnezeirii, lucrează cele ce sînt ale Cuvîntului, toate cîte sînt domnești și împărătești. Iar corpul lucrează pe ale sale, potrivit voinței Cuvîntului, care s-a unit cu el și căruia îi aparține. Corpul nu se mișcă spre efectele firești, nici nu se îndepărta și evita de la sine pe cele dureroase sau pe cele care veneau din afară, ci corpul lui lucra așa potrivit firii sale, prin faptul că voia Cuvîntul și îngăduia în vederea mîntuirii să pătimească aceasta și să săvîrșească propriile sale activități pentru ca, prin faptele firii sale, să fie învederat adevărul.

Dar după cum, în chip supraființial, a luat ființă născîndu-se din Fecioară, tot astfel lucrează și cele omenești mai presus de om, mergînd cu picioare pămîntești pe apă nestatornică[2], nu pentru că apa s-a prefăcut în pămînt, ci

[1] *Ioan*, XI, 35.

[2] *Matei*, XIV, 25-26; *Marcu*, VI, 48-49.

pentru că, prin puterea suprafirească a Dumnezeirii lui, apa și-a pierdut calitatea ei de a mai curge și n-a cedat greutății picioarelor materiale. Nu săvîrșea în chip omenesc pe cele omenești, căci nu era numai om, ci și Dumnezeu. Pentru aceea și patimile lui sînt de viață făcătoare și mîntuitoare. Și nici nu lucra în chip dumnezeiesc pe cele dumnezeiești, căci nu era numai Dumnezeu, ci și om. Pentru aceea săvîrșea minunile prin pipăit, prin cuvînt și prin cele asemenea.

Dar dacă ar spune cineva: noi vorbim de o activitate cu privire la Hristos fără ca să desființăm activitatea omenească; aceasta pentru motivul că activitatea omenească, în opoziție cu activitatea dumnezeiască, se numește pătimă; prin urmare, potrivit acestei cugetări vorbim de o singură activitate cu privire la Hristos.

La aceasta vom spune: potrivit acestui raționament și cei care vorbesc de o singură fire nu vorbesc de aceasta desființînd pe cea omenească, ci pentru că firea omenească, în opoziție cu cea dumnezeiască, se numește pasibilă. Dar departe de noi de a numi patimă activitatea omenească din pricina opoziției ei cu activitatea dumnezeiască. Căci, în general vorbind, nu se cunoaște și nici nu se definește existența cuiva din juxtapunere sau din comparație. Dacă ar fi așa, ar urma ca lucrurile să fie alternativ cauzele lor. Căci dacă activitatea omenească este patimă din pricină că cea dumnezeiască este activitate, atunci negreșit că și firea omenească va fi rea din pricină că firea dumnezeiască este bună. Și invers prin antiteză: mișcarea dumnezeiască se numește activitate, pentru că mișcarea omenească se numește patimă, iar firea dumnezeiască va fi bună pentru că firea omenească este rea. În chipul acesta toate făpturile vor fi rele, iar cel care a spus: *„Și a văzut Dumnezeu toate cîte a făcut și iată foarte bune"*[1], minte.

Dar noi spunem că sfinții părinți au numit mișcarea omenească în multe feluri, potrivit problemelor pe care le discutau. Au numit-o putere, activitate, deosebire, mișcare, însușire, calitate și patimă. Au numit-o putere, nu în opoziție cu cea dumnezeiască, ci pentru că este o putere care își are cauza în ea însăși și pentru că este neschimbătoare. Au numit-o activitate, pentru că este ceva caracteristic, care scoate la iveală ceea ce este asemenea în toate cele de aceeași specie. Au numit-o deosebire, pentru că ea face deosebirea între specii. Au numit-o mișcare, pentru că ea indică specia. Au numit-o însușire, pentru că ea constituie specia și se află numai în ea și nu în alta. Au numit-o

[1] *Facerea*, I, 31.

calitate, pentru că ea este specifică speciei. Au numit-o patimă, pentru că se mișcă — căci toate cele ce sînt din Dumnezeu și după Dumnezeu, prin faptul că se mișcă, suferă, pentru că ele nu sînt prin ele mișcătoare și prin sine puternice. Așadar, după cum s-a spus, nu se numește așa prin opoziție[1], ci potrivit felului de a fi, sădit în ea la creație de către cauza făcătoare a universului. Pentru aceea sfinții părinți, dîndu-i același nume au numit-o activitate. Căci cel care a spus[2]: „Lucrează în fiecare din cele două forme cu participarea celeilalte"[3], ce altceva a făcut decît cel care a spus: „Și postind patruzeci de zile, după aceea a flămînzit"[4]. Căci a îngăduit firii să lucreze cele ale sale cînd a voit. Sau ce altceva au spus cei care au afirmat că Hristos are în el o activitate deosebită, sau cei care au afirmat că are o activitate dublă, sau cei care au afirmat că are alta și alta? Aceste din urmă numiri indică prin antonimie pe cele două activități. De multe ori prin antonimie se indică numărul ca prin a zice: dumnezeiesc și omenesc. Căci deosebirea este ceea ce face ca lucrurile să se deosebească între ele. Dar cele care nu există cum pot să se deosebească?

CAPITOLUL XVI

Către cei care spun: Dacă omul are două firi și două activități, este necesar ca Hristos să aibă trei firi și tot atîtea activități

Omul, luat separat, fiind alcătuit din două firi, din suflet și din corp, și avîndu-le pe acestea neschimbate în el, se poate spune, pe bună dreptate, că are două firi. Fiecare păstrează și după unire însușirea naturală. Nici corpul nu este nemuritor, ci muritor; nici sufletul muritor, ci nemuritor; nici corpul nevăzut, nici sufletul vizibil ochilor trupului, ci unul rațional, gînditor și necorporal, altul, gros, vizibil și irațional. Cele care se împart prin opoziție după ființă nu sînt de aceeași fire; prin urmare sufletul și corpul nu sînt de aceeași ființă.

[1] Tradus prin corectarea textului ediției MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 86v.

[2] Este vorba de papa Leon cel Mare († 461) și de Epistola XXVIII, către Flavian patriarhul Constantinopolei († 449).

[3] *Epistola XXVIII către Flavian*, MG, LIV, col. 768 B.

[4] *Matei*, IV, 2.

Și iarăși: omul este ființă rațională și muritoare. Dacă orice definiție indică firile asupra cărora se face definiția și dacă potrivit noțiunii de fire nu este identitate între rațional și muritor, urmează că omul, potrivit legii propriei sale definiții, nu are o singură fire.

Iar dacă se spune uneori că omul are o singură fire, atunci se ia numele firii în locul speciei, ca atunci cînd spunem că omul nu se deosebește de om prin vreo deosebire a firii. Dar pentru că toți oamenii au aceeași constituție și pentru că sînt compuși din suflet și corp și pentru că fiecare om are două firi, toți se reduc la o singură definiție. Acest lucru nu este absurd. Și sfințitul Atanasie, în lucrarea: „Contra celor care hulesc Duhul Sfînt", a spus că există o singură fire a tuturor făpturilor, pentru că sînt făcute. El spune astfel: „Este cu putință să se vadă iarăși că Duhul Sfînt este superior creației, că este altceva decît firea celor făcute și că este propriu numai Dumnezeirii"[1]. Tot ceea ce este comun și se observă în mulți, fără ca să fie în unul mai mult, iar în altul mai puțin, se numește ființă. Prin urmare, pentru acest motiv, se zice o singură fire a oamenilor, pentru că orice om este compus din suflet și corp. Despre ipostasa Domnului însă, nu putem spune o singură fire, căci fiecare din firi păstrează, și după unire, însușirea firească și nu este cu putință să găsim o specie Hristos. N-a fost un alt Hristos, din Dumnezeire și omenire, același și Dumnezeu și om.

Și iarăși: nu este același lucru a fi unul potrivit speciei de om, și a fi unul potrivit ființei sufletului și trupului. A fi unul potrivit speciei de om indică completa asemănare în toți oamenii; a fi unul potrivit ființei sufletului și corpului, însă, distruge însăși existența acelora, ducîndu-i la completă inexistență. Căci sau cel unul își va schimba ființa în cealaltă ființă, sau din cele două se va face altceva, sau amîndouă se vor schimba sau, dacă rămîn în definițiile lor proprii, vor fi două firi. Căci, potrivit noțiunii de ființă, nu este identitate între corporal și necorporal. Prin urmare nu este necesar, dacă vorbim de o singură fire cu privire la om — căci vorbim de o singură fire nu pentru că este identică calitatea substanțială a sufletului și a corpului, ci pentru că sînt cu totul asemenea indivizii de sub specia om — să vorbim de o singură fire cu privire la Hristos, pentru că aici nu există o specie care să cuprindă mai multe ipostase.

[1] *Epistola I, către Serapion, contra celor cari hulesc și spun că Duhul cel Sfînt este făptură*, MG, XXVI, col. 589 C.

Mai mult: se spune că tot ceea ce este compus constă din cele imediat compuse. Căci nu spunem că o casă este compusă din pămînt și apă, ci din cărămizi și lemn. Dacă ar fi așa ar fi necesar să spunem că omul este compus din cel puțin cinci firi, adică din cele patru elemente și suflet. Tot astfel și cu privire la Domnul nostru Iisus Hristos, nu avem în vedere părțile părților, ci pe cele ce sînt imediat unite, adică Dumnezeirea și omenirea.

Mai mult: dacă noi spunem că omul are două firi, vom fi siliți să admitem la Hristos trei firi; și atunci și voi veți învăța că Hristos este din trei firi, pentru că spuneți că omul este din două firi. Tot astfel și despre activități, căci este necesar ca activitatea să corespundă firii. Că omul se numește și este din două firi este martor Grigore Teologul, care zice: „Sînt două firi, Dumnezeu și omul, pentru că este și suflet și corp"[1]. Iar în cuvîntarea la Botezul Domnului zice astfel: „Pentru că noi sîntem dubli, din suflet și corp, din o fire văzută și nevăzută, este dublă și curățirea, prin apă și prin duh"[2].

CAPITOLUL XVII

Despre îndumnezeirea firii trupului și a voinței Domnului

Trebuie să se știe că nu spunem că trupul Domnului s-a îndumnezeit, s-a făcut asemenea lui Dumnezeu și Dumnezeu în virtutea unei modificări sau schimbări sau prefaceri sau amestecări a firii, ci, după cum spune Grigore Teologul, „dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită"[3], iar eu îndrăznesc să spun că a fost făcută asemenea lui Dumnezeu, căci cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Acestea nu prin schimbarea firii, ci prin unirea în vederea întrupării, adică după ipostasă, potrivit căreia trupul s-a unit, fără să se despartă, cu Dumnezeu Cuvîntul și prin întrepătrunderea firilor uneia în alta, în chipul în care vorbim și de înroșirea fierului prin foc. După cum mărturisim că întruparea s-a făcut fără modificare și schimbare, tot astfel hotărîm că s-a făcut și îndumnezeirea trupului. Prin faptul că „Cuvîntul s-a făcut trup"[4], nici Cuvîntul n-a ieșit din granițele Dumnezeirii sale și nici din măririle sale proprii demne de Dumnezeu și nici trupul, pentru că s-a îndum-

[1] *Epistola CI, către presviterul Clindonie contra lui Apolinarie*, MG, XXXVII, col. 180 A.
[2] *Cuvîntul XL, La sfîntul Botez*, MG, XXXVI, col. 368 A.
[3] *Cuvîntul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mîntuitorului*, MG, XXXVI, col. 325 BC.
[4] *'Ioan, I, 14.*

nezeit, nu și-a schimbat firea lui sau însușirile lui firești. Căci au rămas, și după unire, firile neamestecate, iar însușirile acestora nevătămate. Trupul Domnului, însă, s-a îmbogățit cu activitățile dumnezeiești în virtutea unirii prea curate cu Cuvîntul, adică după ipostasă, fără să sufere vreo pierdere însușirile cele firești. Căci nu lucrează cele dumnezeiești în virtutea energiei lui, ci în virtutea Cuvîntului unit cu el, Cuvîntul arătîndu-și prin el propria lui energie. Căci fierul înroșit în foc arde, nu pentru că posedă, în virtutea unui principiu firesc, energia de a arde, ci pentru că posedă această energie din pricina unirii cu focul.

Așadar, trupul era muritor prin el însuși, dar dătător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvîntul. Tot astfel și cu îndumnezeirea voinței; nu spunem că activitatea firească a ei a fost modificată, ci că s-a unit cu voința lui dumnezeiască și atotputernică și a devenit voința Dumnezeului înomenit. Pentru aceea voința firii sale omenești voind să se ascundă n-a putut de la sine[1], din cauză că Dumnezeu Cuvîntul a binevoit să-și arate în el însuși existența reală a slăbiciunii voinței omenești. Voind, însă, a curățat pe lepros[2] din pricina unirii cu voința dumnezeiască. Trebuie să se știe că îndumnezeirea firii și a voinței este dovada cea mai semnificativă și cea mai demonstrativă despre existența celor două firi și celor două voințe. Căci după cum înroșirea prin foc nu schimbă în foc firea celui înroșit prin foc, ci arată atît pe cel înroșit prin foc, cît și pe cel care înroșește prin foc, și arată că sînt două și nu unul, tot astfel și îndumnezeirea nu dă naștere unei singure firi compuse, ci arată două firi și unirea cea după ipostasă. Căci spune Grigore Teologul: „Dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită"[3]. Și prin cuvintele „dintre firi", „una" și „alta" a arătat că sînt două.

CAPITOLUL XVIII

Încă despre voințe și liberul arbitru, minte și înțelepciune

Cînd spunem că Hristos este Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, negreșit îi atribuim pe toate cele firești, atît ale Tatălui cît și ale Mamei. S-a

[1] *Marcu*, VII, 24.
[2] *Matei*, VIII, 3; *Marcu*, I, 42; *Luca*, V, 13.
[3] *Cuvîntul XXXVIII. La Teofanie, adică la Nașterea Mîntuitorului*, MG, XXXVI, 325 BC.

făcut om ca să învingă pe cel învins. Căci cel care poate totul nu era lipsit de puterea de a elibera pe om de tiran prin stăpînirea și puterea sa atotputernică. Aceasta însă ar fi dat motiv de acuzare tiranului, anume că omul a fost învins de el, dar a fost silit de Dumnezeu. Dumnezeu cel milostiv și de oameni iubitor, însă, voind să arate biruitor pe cel căzut, se face om, ca să ridice pe cel asemenea prin unul asemenea.

Nimeni nu tăgăduiește că omul este o ființă rațională și gînditoare. Cum s-a făcut însă Cuvîntul om, dacă a luat un trup fără suflet sau un suflet fără minte? Unul ca acesta nu este om. Dar ce folos am fi avut din întrupare, dacă cel care a fost supus pentru prima dată patimii n-a fost mîntuit, nici nu a fost reînnoit și nici întărit prin legătura cu Dumnezeu? Căci ceea ce n-a fost luat, n-a fost vindecat. Prin urmare Cuvîntul ia pe om în întregime și ia de asemenea și partea lui cea mai bună, care a căzut sub boală, ca să dea mîntuire omului în întregime. O minte neînțeleaptă și lipsită de cunoștință nu poate să existe niciodată. Iar dacă este inactivă și imobilă, negreșit este și neexistentă.

Așadar, Dumnezeu Cuvîntul, voind să înnoiască pe „cea după chipul lui Dumnezeu"[1], s-a făcut om. Dar care era „cea după chipul lui Dumnezeu", dacă nu mintea? A luat oare Cuvîntul partea mai rea din om, lăsînd partea mai bună? În adevăr mintea este intermediarul între Dumnezeu și trup, al trupului ca împreună locuitor, al lui Dumnezeu ca chip. Mintea, așadar, se amestecă cu mintea și mintea este la mijloc între curățenia lui Dumnezeu și grosolănia corpului. Dacă Hristos a luat un suflet fără minte, atunci a luat sufletul unei ființe iraționale.

Dacă Evanghelistul a spus: „Cuvîntul s-a făcut trup"[2], trebuie să se știe că uneori în sfînta Scriptură omul este numit suflet, ca în următorul text: „Iacov a intrat în Egipt cu 75 de suflete"[3]; alteori este numit trup, ca în următorul text: „Tot trupul va vedea mîntuirea lui Dumnezeu"[4]. Așadar, Domnul nu s-a făcut trup lipsit de suflet, nici lipsit de minte, ci om. Căci însuși spune: „De ce mă lovești pe mine, omul care v-a vorbit adevărul?"[5]. Așadar, a luat trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, care conduce trupul, dar este condus de Dumnezeirea Cuvîntului.

[1] *Facerea*, I, 26.
[2] *Ioan*, I, 14.
[3] *Facerea*, XLVI, 27.
[4] *Luca*, III, 6; *Isaia*, XL, 5
[5] *Ioan*, XVIII, 23; VIII, 40.

Prin urmare a avut în chip firesc și ca Dumnezeu și ca om voință. Voința omenească urma și se supunea voinței lui; nu se mișca prin propria ei opinie, ci voia pe acelea pe care le voia voința lui dumnezeiască. Căci prin îngăduința voinței dumnezeiești, suferea în chip firesc cele ale sale. În momentul cînd a îndepărtat moartea, în chip firesc a îndepărtat-o, a trăit clipe de agonie și s-a înfricoșat pentru motivul că voința lui dumnezeiască a voit și a îngăduit. Iar cînd voința lui dumnezeiască a voit ca voința lui omenească să aleagă moartea, atunci ea de bunăvoie s-a supus patimii, căci s-a dat pe sine însuși de bunăvoie morții, nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om. Pentru aceea ne-a dăruit îndrăzneală contra morții. Înainte de mîntuitoarea patimă, Domnul spune astfel: „Tată, dacă este cu putință treacă de la mine paharul acesta"[1]. Din aceste cuvinte este clar că el avea să bea paharul ca om, nu ca Dumnezeu. Prin urmare ca om voiește să treacă paharul, căci cuvintele pronunțate de el exprimă frica firii omenești. „Dar să nu se facă voia mea"[2], adică aceea potrivit căreia sînt de altă ființă decît tine, ci voința ta, adică a mea și a ta, potrivit căreia sînt deoființă cu tine. Iar acestea sînt iarăși cuvintele îndrăznelii. Căci sufletul Domnului, care a fost om adevărat, potrivit bunăvoinței lui, simțind dragostea firească de ființa sa omenească, a încercat mai întîi slăbiciunea firii sale la gîndul despărțirii de corp, dar fiind întărită de voința dumnezeiască, are iarăși îndrăzneala contra morții. Pentru că același a fost în totul Dumnezeu împreună cu omenirea lui și în totul om împreună cu Dumnezeirea lui; același ca om a supus, în el și prin el, lui Dumnezeu și Tatălui ceea ce este omenesc și a fost ascultător Tatălui dîndu-se pe el însuși exemplul și pilda cea mai bună.

A voit în chip liber prin voința dumnezeiască și omenească. Voința liberă este înnăscută, negreșit, în orice fire rațională. Căci la ce va avea rațiunea dacă nu judecă în chip liber? O dorință naturală a sădit creatorul și în ființele iraționale; aceasta le conduce în chip necesar pentru menținerea firii lor proprii. Căci cele lipsite de rațiune nu pot conduce, ci sînt conduse de dorința naturală. Pentru aceea la ființele iraționale dorința și impulsul spre faptă sînt simultane, căci ele nu fac uz de rațiune, de deliberare, de gîndire sau judecată. Pentru aceea nu sînt lăudate și fericite dacă săvîrșesc virtutea și nici nu sînt pedepsite dacă fac răul. Firea rațională are în adevăr o dorință naturală care activează; în aceia, însă, care păzesc starea naturală, este condusă și orînduită

[1] *Matei*, XXVI, 39; *Marcu*, XIV, 36; *Luca*, XXII, 42.
[2] *Matei*, XXVI, 39; *Marcu*, XIV, 36; *Luca*, XXII, 42.

de rațiune. Căci aceasta este superioritatea rațiunii: voința liberă, pe care o numim o activitate firească în rațiune. Pentru aceea cînd săvîrșește virtutea este lăudată și fericită, iar cînd săvîrșește viciul este pedepsită.

Prin urmare, sufletul Domnului a voit mișcîndu-se în chip liber, dar a voit în chip liber pe acelea pe care voința lui dumnezeiască a voit ca să le vrea. Trupul nu se mișca la un semn al Cuvîntului — Moise și toți sfinții se mișcau la un semn dumnezeiesc — ci același unul fiind și Dumnezeu și om a voit potrivit unei voințe dumnezeiești și omenești. Pentru aceea cele două voințe ale Domnului nu se deosebeau unele de altele în opinie, ci mai degrabă în putere firească. Căci voința lui dumnezeiească era fără de început, atoatefăcătoare, era însoțită de putere și era impasibilă; voința lui omenească, însă, a luat început în timp și a suferit înseși afectele naturale și neprihănite. În chip natural ea nu era atotputernică; dar prin faptul că a fost cu adevărat și real voința Cuvîntului lui Dumnezeu a fost și atotputernică.

CAPITOLUL XIX

Despre activitatea teandrică

Cînd fericitul Dionisie spune că Hristos a trăit printre oameni cu o activitate nouă, teandrică[1], nu suprimăm activitățile firești ale celor două firi, în sensul că ar spune că a rezultat o singură activitate din cea dumnezeiască și cea omenească — căci dacă ar fi așa, am fi spus și o singură fire nouă, rezultată din cea omenească și cea dumnezeiască. Căci, după cum spun sfinții părinți, cele care au o singură activitate acelea au și o singură ființă —, ci fericitul Dionisie a numit cele două activități astfel, voind să arate modul nou și inexprimabil de manifestare al activităților firești ale lui Hristos, mod înrudit cu modul inexprimabil al întrepătrunderii reciproce a firilor lui Hristos, traiul lui ca om, străin și minunat și necunoscut firii existențelor, ca și felul comunicării însușirilor care rezultă din unirea inexprimabilă a firilor. Nu spunem că activitățile sînt despărțite și nici că firile activează despărțit, ci fiecare lucrează în chip unit ceea ce are propriu cu participarea celeilalte. Nici pe cele omenești nu le-a lucrat în chip omenesc, căci n-a fost simplu om, și nici pe cele dumnezeiești numai ca simplu Dumnezeu, pentru că n-a fost simplu om, ci el a fost în același timp

[1] *Epistola IV către Gaius*, MG, III, 1072 C.

și Dumnezeu și om. Căci după cum cunoaștem unirea și deosebirea firească a firilor, tot astfel cunoaștem unirea și deosebirea voințelor și activităților firești.

Trebuie să se știe așadar că despre Domnul nostru Iisus Hristos vorbim cînd ca despre două firi, cînd ca despre o singură persoană, dar și una și alta se raportează la un singur concept. Cele două firi sînt un singur Hristos; iar singurul Hristos este cele două firi. Așadar este același lucru cînd spui: Hristos lucrează potrivit fiecăreia din cele două firi ale lui, și: fiecare din cele două firi lucrează în Hristos cu participarea celeilalte. Prin urmare firea dumnezeiască participă corpului care lucrează, prin faptul că prin bunăvoința voinței dumnezeiești i se îngăduie să sufere și să facă cele ale sale și prin faptul că activitatea trupului este negreșit mîntuitoare. Aceasta din urmă nu este opera activității omenești, ci a celei dumnezeiești. Trupul participă la Dumnezeirea Cuvîntului, care lucrează, pentru că săvîrșește lucrările cele dumnezeiești prin corp ca printr-un instrument și pentru că unul este cel care lucrează atît dumnezeiește cît și omenește în același timp.

Trebuie să se știe că sfînta lui minte lucrează lucrările ei naturale, gîndind și cunoscînd, că este mintea lui Dumnezeu și că este adorată de toată făptura, amintindu-și de traiul și de patimile sale de pe pămînt. Participă la Dumnezeirea activă a Cuvîntului, conduce și guvernează totul, gîndind, cunoscînd și conducînd nu ca minte simplă a unui om, ci ca una unită cu Dumnezeu după ipostasă și care este minte a lui Dumnezeu.

Prin urmare termenul „activitate teandrică" arată aceasta, anume că Dumnezeu s-a făcut bărbat, adică s-a înomenit și activitatea lui omenească a fost dumnezeiască, adică îndumnezeită; activitatea lui omenească n-a fost lipsită de activitatea lui dumnezeiască, iar activitatea lui dumnezeiască n-a fost lipsită de activitatea lui omenească, ci fiecare este considerată împreună cu cealaltă. Felul acesta se numește perifrază, anume cînd cineva cuprinde printr-un singur cuvînt două lucruri. După cum spunem că este una atît arderea care taie, cît și tăierea care arde a cuțitului înroșit în foc, dar spunem că altă lucrare este tăierea și alta arderea, și că arderea focului și tăierea cuțitului sînt activitățile unor firi deosebite, tot astfel și cînd vorbim de o singură activitate teandrică a lui Hristos, înțelegem pe cele două activități ale celor două firi ale lui, a Dumnezeirii lui, activitatea dumnezeiască, iar a omenirii lui, activitatea omenească.

CAPITOLUL XX

Despre afectele firești și neprihănite ale lui Hristos

Mărturisim că Hristos a luat toate afectele firești și neprihănite ale omului. Căci a luat pe om în întregime, și a luat pe toate cele ale omului, afară de păcat. Acesta nu este firesc, nici însămînțat în noi de creator, ci s-a născut în voința noastră liberă, prin noua însămînțare a diavolului, fără a ne stăpîni prin forță. Se numesc afecte firești și neprihănite acelea ce nu sînt în puterea noastră, adică acelea care au apărut în viață din pricina condamnării prilejuite de călcarea poruncii, spre exemplu: foamea, setea, oboseala, durerea, lacrimile, coruptibilitatea, fuga de moarte, frica, agonia, din care provine sudoarea, picăturile de sînge, ajutorul îngerilor, din pricina neputinței firii și cele asemenea, care există în chip firesc în toți oamenii.

Prin urmare pe toate le-a luat ca pe toate să le sfințească. A fost ispitit[1] și a învins ca să ne dea nouă biruință și să dea firii putere de a învinge pe dușman, pentru ca firea învinsă odinioară să învingă[2] pe învingătorul de altă dată prin aceleași ispite, prin care a fost învinsă.

Cel rău l-a ispitit pe Hristos din afară și nu prin gînduri, la fel ca și pe Adam. Căci și pe acesta nu l-a ispitit prin gînduri, ci prin șarpe. Domnul, însă, a respins ispita și ca fumul a împrăștiat-o, pentru ca să fie învinse și de noi afectele care l-au ispitit pe el și le-a învins, și Adam cel nou să mîntuie pe Adam cel vechi.

Fără îndoială afectele noastre firești erau în Hristos și conform firii și mai presus de fire. Afectele activau în el conform firii, cînd îngăduia trupului să sufere cele ale sale; erau, însă, mai presus de fire, pentru că în Domnul afectele firești nu precedau voința. În el nu se poate vedea nimic silit, ci toate sînt de bunăvoie. Dacă a voit a flămînzit, dacă a voit a însetat, dacă a voit i-a fost frică, dacă a voit a murit.

CAPITOLUL XXI

Despre neștiință și robie

Trebuie să se știe că Hristos a luat o fire ignorantă și roabă. Căci firea omului este roabă lui Dumnezeu, care a făcut-o, și nu cunoaște pe cele viitoare. Așadar, dacă, după cum spune Grigore Teologul, desparți vizibilul de spiritual[1], trupul se numește rob și ignorant. Din pricina identității ipostasei, însă, și a unirii nedespărțite, sufletul Domnului a fost îmbogățit cu cunoașterea celor viitoare și cu celelalte faceri de minuni. Trupul oamenilor, potrivit firii lui, nu este făcător de viață; trupul Domnului, însă, unit după ipostasă cu însuși Cuvîntul lui Dumnezeu, nu s-a despărțit de mortabilitatea firească, ci a devenit făcător de viață din cauza unirii după ipostasă cu Cuvîntul și nu putem spune că n-a fost și nu este totdeauna făcător de viață. Tot astfel firea omenească nu posedă în chip substanțial cunoașterea celor viitoare; sufletul Domnului, însă, din pricina unirii cu însuși Dumnezeu Cuvîntul și a identității ipostatice a fost îmbogățit, după cum am spus, cu celelalte minuni și cu cunoașterea celor viitoare.

Trebuie să se știe că nu putem să-l numim rob. Căci numele robiei și al stăpînirii nu indică firea, ci relația, cum este numele de Tată și de Fiu. Aceste nume nu indică ființa, ci relația. Așadar, după cum am spus și despre neștiință, tot astfel și aici, dacă desparți prin gînduri pure sau pe cale abstractă, ceea ce este creat de ceea ce este necreat, atunci trupul este rob, dacă nu este unit cu Dumnezeu Cuvîntul. Dar o dată ce s-a unit după ipostasă cum va fi rob ? Căci unul fiind Hristos, nu poate fi lui și rob și Domn. Aceste nume nu se spun despre cele absolute, ci despre cele relative. Așadar cui va fi rob? Tatălui ? Dar dacă este rob Tatălui nu sînt ale Fiului toate cîte le are Tatăl[2]. Iar rob al său nu este nici într-un caz. Dar dacă este rob, în ce sens spune apostolul despre noi, care am fost înfiați prin el[3]: „Încît nu mai ești rob, ci fiu“[4] ? Se numește rob cu numele — căci el nu este rob — deoarece a luat pentru noi chip de rob[5] și a fost numit rob împreună cu noi[6]. Impasibil fiind, a robit pentru noi patimilor, și s-a făcut slujitor mîntuirii noastre. Dar cei care numesc pe Hristos rob, împart pe unul Hristos în două, întocmai ca Nestorie. Noi, însă, îl numim Stăpînul și Domnul întregii creații și afirmăm că unul Hristos, același Dumnezeu și om în același timp, știe totul. „Căci în el sînt toate visteriile cele ascunse ale înțelepciunii și ale cunoașterii“[7].

[1] *Matei*, IV, 1-11; *Marcu*, I, 12-13; *Luca*, IV, 1-13.

[2] Tradus prin corectarea textului ediției MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 93r.

[1] *Cuvîntul XXX, al patrulea cuvînt teologic, despre Fiul*, MG, XXXVI, col.124B.

[2] *Ioan*, XVI, 15.

[3] *Galateni*, IV, 4-5.

[4] *Galateni*, IV, 7.

[5] *Filipeni*, II, 7.

[6] *Filimon*, 16.

[7] *Coloseni*, II, 3.

CAPITOLUL XXII

Despre progresul Domnului în înțelepciune, vîrstă și har

„El sporea, spune Scriptura, în înțelepciune, în vîrstă și în har"[1]. Creștea în vîrstă; dar prin creșterea în vîrstă scotea la iveală înțelepciunea care se afla în el. Mai mult: el își făcea progres al său progresul oamenilor în înțelepciune, în har și în îndeplinirea buneivoințe a Tatălui, adică cunoașterea lui Dumnezeu și mîntuirea oamenilor, și-și însușea pretutindeni firea noastră. Dar cei care afirmă că el progresa în înțelepciune și în har, ca și cum ar fi primit un adaos la acestea, afirmă implicit că unirea celor două firi nu s-a făcut din primul moment al existenței sale în trup și nici nu mărturisesc unirea după ipostasă, ci ascultînd[2] de prostul Nestorie, născocesc o unire relativă și o simplă locuire a Cuvîntului în om, „neștiind nici ce vorbesc, nici despre ce lucruri dau adeverire"[3]. Căci dacă trupul s-a unit cu adevărat cu Dumnezeu Cuvîntul din primul moment al existenței sale în trup, și mai mult că a existat în el și avea identitatea ipostatică cu el, cum oare nu l-a îmbogățit în chip desăvîrșit cu toată înțelepciunea și harul ? Trupul nu s-a împărtășit de har și nici n-a participat prin har însușirilor Cuvîntului, ci, mai degrabă, în virtutea unirii după ipostasă, prin care atît cele omenești cît și cele dumnezeiești sînt ale unuia singur Hristos — căci același era și Dumnezeu și om în același timp – izvorăște lumii harul, înțelepciunea și plinătatea tuturor bunurilor.

CAPITOLUL XXIII

Despre teamă

Numele de teamă are un sens dublu. Este o teamă firească, cînd sufletul nu vrea să se despartă de corp, din pricina dragostei naturale și a familiarității puse în el de la început de creator, în virtutea căreia, în chip firesc, se teme, agonizează și evită moartea. Definiția acestui fel de teamă este următoarea: teama firească este o putere care se alipește prin teamă de existență. În adevăr, dacă toate au fost aduse de creator de la neexistență la existență, au

[1] *Luca*, II, 52.
[2] Tradus prin corectarea textului ediției MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 94v.
[3] *I Timotei*, I, 7.

în chip firesc dorința de a exista și nu de a nu exista. Caracterul firesc al acestora este tendința spre cele ce mențin firea. Prin urmare și Dumnezeu Cuvîntul, făcîndu-se om, a avut această dorință; în cele care mențin firea și-a arătat tendința prin care era împins spre mîncare, băutură și somn și a făcut în chip natural experiența tuturor acestora; în cele care distrug firea, însă, și-a arătat repulsia, ca în timpul patimii cînd, în chip voluntar, s-a temut de moarte. Chiar dacă cele ce s-au făcut s-au făcut prin legea firii, totuși nu s-au făcut în chip silit, cum este cazul cu noi. Căci voind în chip voluntar le-a primit pe cele firești. Prin urmare această teamă, frică și agonie aparțin afectelor naturale și neprihănite; ele nu sînt supuse păcatului.

Este apoi o teamă care constă din trădarea gîndurilor, din necredința și din neștiința ceasului morții, ca atunci cînd ne speriem în timpul nopții cînd se produce vreun zgomot. Această teamă este contra firii și o definim astfel : frica contra firii este teama provocată în noi pe neașteptate. Domnul n-a avut acest fel de frică. Pentru aceea niciodată nu s-a temut în acest fel, afară de momentul patimii, chiar dacă de multe ori s-a temut în virtutea întrupării sale, căci el cunoștea timpul morții.

Că s-a temut cu adevărat spune sfințitul Atanasie în lucrarea contra lui Apolinarie : „Pentru aceasta Domnul a spus: «Acum s-a tulburat sufletul meu»[1]. Cuvîntul «acum» arată momentul cînd a voit; totuși a arătat și existența fricii; n-a numit neexistența ei ca existentă, ca și cum cele spuse de el s-ar fi întîmplat în aparență. Toate s-au întîmplat prin fire și cu adevărat"[2]. Iar mai jos: „Cu nici un chip Dumnezeirea nu-și împropriază patima fără de un trup care suferă; nici nu arată tulburare sau durere fără de un suflet care se întristează și se tulbură, nici nu se neliniștește sau se roagă fără de o minte care se neliniștește și se roagă. Dar chiar dacă cele săvîrșite nu s-au întîmplat prin învingerea firii, totuși s-au săvîrșit spre arătarea existenței"[3]. Cuvintele „cele săvîrșite nu s-au întîmplat prin învingerea firii" arată că a suferit acestea de bună voie.

[1] *Ioan*, XII, 27.
[2] *Cuvîntul I despre întruparea Domnului contra lui Apolinarie*, MG, XXVI, col. 1124 A. Acest cuvînt, ca și al doilea, este neautentic, cf.O Bartenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III Bd., II Aufl., Freiburg i, Br., 1923, p. 57-58.
[3] *Cuvîntul II despre mîntuitoarea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie*, MG. XXVI, col.1153 B.

CAPITOLUL XXIV

Despre rugăciunea Domnului

Rugăciunea este ridicarea minții către Dumnezeu. Sau : rugăciunea este cererea celor ce se cuvin de la Dumnezeu. Așadar, în ce sens se ruga Domnul la învierea lui Lazăr[1] și în timpul patimii[2]? Căci sfînta lui minte n-a avut nevoie să se urce către Dumnezeu, o dată ce era unită după ipostasă cu Dumnezeu Cuvîntul, și n-avea nevoie să ceară ceva de la Dumnezeu. Căci unul este Hristos. Dar împropriindu-și persoana noastră și formînd în el însuși firea noastră, ni s-a făcut nouă pildă, ne-a învățat să cerem de la Dumnezeu, să ne ridicăm mintea spre el, deschizîndu-ne nouă, prin sfînta lui minte, urcarea spre Dumnezeu. Căci după cum a suferit afectele, pentru ca să ne dea biruință asupra lor, tot astfel s-a și rugat, ca să ne deschidă, după cum am spus, urcarea către Dumnezeu și să plinească în locul nostru toată dreptatea[3], după cum a spus către Ioan, și să ne împace cu Tatăl lui, să-l cinstească ca principiu și cauză și să arate că el nu este potrivnic lui Dumnezeu. Cînd la învierea lui Lazăr a spus : „Tată, îți mulțumesc că m-ai ascultat. Eu însă știam că totdeauna mă asculți; dar am spus pentru poporul care se află aici ca să cunoască că tu m-ai trimis"[4], nu este clar tuturor că a rostit aceste cuvinte pentru a cinsti pe Tatăl, ca pe cauza lui, și a arăta că nu este potrivnic lui Dumnezeu?

Dar cînd a spus : „Tată, de este cu putință, treacă de la mine paharul acesta, da nu cum voiesc eu, ci cum tu voiești"[5], nu este clar oricăruia că ne învață să cerem în ispite ajutor numai de la Dumnezeu, să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre și arată că și-a împropriat cele ale firii noastre și că are cu adevărat două voințe, corespunzătoare firilor lui, firești, dar nu potrivnice ? A spus „Tată", pentru că este deoființă cu El; a spus „de este cu putință" nu pentru că nu știa — căci ce este cu neputință la Dumnezeu? — ci pentru ca să ne învețe pe noi să preferăm voința dumnezeiască voinței noastre. Cu neputință este numai ceea ce Dumnezeu nu voiește, nici nu îngăduie. A spus : „Dar nu cum voiesc eu, ci cum tu voiești"[6], deoarece ca Dumnezeu

[1] *Ioan*, XI, 41-42.
[2] *Matei*, XXVI, 39-44; *Marcu*, XIV, 32-41; *Luca*, XXII, 41-46; *Ioan* XVII, 1-26.
[3] *Matei*, III, 15.
[4] *Ioan*, XI, 41-42.
[5] Matei, XXVI, 39; *Marcu*, XIV, 36; *Luca*, XXII, 42.
[6] *Matei*, XXVI, 39; *Marcu*, XIV, 36; *Luca*, XXII, 42.

are aceeași voință cu Tatăl; ca om, însă, arată, în chip natural, voința omenirii lui. În adevăr, aceasta în chip firesc evită moartea.

A spus cuvintele : „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit"[1], pentru că și-a împropriat persoana noastră. Căci Tatăl nu este Dumnezeul lui Hristos, afară numai dacă, despărțind pe cale abstractă vizibilul de spiritual, s-ar fi așezat în același rînd cu noi, și nici n-a fost părăsit vreodată de Dumnezeirea sa, ci noi sîntem cei părăsiți și noi cei trecuți cu vederea. Pentru aceea s-a rugat, pentru că și-a împropriat firea noastră.

CAPITOLUL XXV

Despre împroprierea firii noastre

Trebuie să se știe că sînt două feluri de împroprieri: una firească și substanțială și alta personală și relativă. Împoprierea firească și substanțială este aceea potrivit căreia Domnul, pentru iubirea de oameni, a luat firea noastră și toate însușirile firești, căci s-a făcut om prin natură și cu adevărat și a experimentat însușirile firești. Împroprierea personală și relativă este atunci cînd ia locul altei persoane, pe baza unei relații oarecare, adică mila sau dragostea, sau cînd rostește în locul altei persoane pentru ea cuvinte care nici într-un caz nu se potrivesc lui. Potrivit acestei împroprieri personale și relative și-a împropriat blestemul și părăsirea noastră și cele asemenea care nu sînt firești, fără ca el să fie sau facă acestea, ci a luat persoana noastră și a fost așezat în același rînd cu noi. Un astfel de sens au cuvintele: „S-a făcut blestem pentru noi"[2].

CAPITOLUL XXVI

Despre patima corpului Domnului și despre impasibilitatea Dumnezeirii lui

Prin urmare însuși Cuvîntul lui Dumnezeu a suferit toate în trup, în timp ce firea lui dumnezeiască și singura impasibilă a rămas impasibilă. Căci prin faptul că a suferit unul Hristos, compus din Dumnezeire și omenire și care

[1] *Matei*, XXVII, 46; *Marcu*, XV, 34.
[2] *Galateni*, III, 13.

este în Dumnezeire și omenire, a suferit firea cea pasibilă, ca una ce prin natură este pasibilă, dar n-a suferit împreună cu ea și firea impasibilă. Sufletul este pasibil; pentru aceea, cînd corpul este tăiat el simte durere și suferă împreună cu corpul, cu toate că el n-a fost tăiat. Dumnezeirea, însă, pentru că este impasibilă, n-a suferit împreună cu corpul.

Trebuie să se știe că spunem: Dumnezeu a suferit în trup, dar nici într-un caz că Dumnezeirea a suferit în trup, sau că Dumnezeu a suferit prin trup. Căci dacă atunci cînd soarele luminează un copac, iar securea taie copacul, soarele rămîne netăiat și impasibil, cu atît mai mult rămîne impasibilă Dumnezeirea impasibilă a Cuvîntului unită cu trupul după ipostasă, atunci cînd trupul suferă ! Și după cum dacă cineva varsă apă pe un fier înroșit în foc, unul, adică focul, care are însușirea naturală de a suferi din pricina apei, se stinge, dar fierul rămîne nevătămat, căci nu are însușirea naturală de a se strica din pricina apei, cu cît mai mult suferința nu este proprie Dumnezeirii, singura impasibilă, și cu atît mai mult rămîne depărtată de suferință, atunci cînd trupul suferea! Dar nu este necesar ca exemplele să se potrivească complet și perfect. În exemple este necesar să se observe asemănarea și deosebirea, căci altfel nu este exemplu. Căci asemănarea în totul va fi identitate și nu exemplu, și aceasta este valabilă mai ales despre cele dumnezeiești. Este însă cu neputință să se găsească exemple întru totul asemenea cu privire la doctrina despre Dumnezeu și despre întrupare.

CAPITOLUL XXVII

Dumnezeirea Cuvîntului rămîne nedespărțită de suflet și de corp și în moartea Domnului, și rămîne o singură ipostasă

Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără de păcat, „căci păcat n-a făcut cel care ridică păcatul lumii și nici nu s-a găsit viclenie în gura lui"[1]. Nu era supus morții, de vreme ce prin păcat a intrat moartea în lume[2]. Așadar, Domnul moare, primind în locul nostru moartea, se aduce pe sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl, și el trebuia ca să-l primească pe el, în locul nostru, preț de răscumpărare ca astfel să ne libereze pe noi de condamnare. Sîngele Domnului n-a fost adus ca jertfă tiranului. Să nu fie ! Așadar, moartea se apropie și înghițind momeala corpului este străbătută de undița Dumnezeirii; și gustînd din corpul infailibil și făcător

[1] *I Petru*, II, 22; *Isaia*, LIII, 9; *Ioan*, I, 29.
[2] *Romani*, V, 12.

de viață este distrusă și dă îndărăt pe toți aceia pe care altădată i-a înghițit. Căci după cum întunericul dispare cînd vine lumina, tot astfel și stricăciunea este alungată la apropierea vieții; atunci toți capătă viață, iar cel care a introdus stricăciunea în viață, distrugere.

Așadar, chiar dacă a murit ca om, și chiar dacă sfîntul lui suflet s-a despărțit de corpul lui prea curat, totuși Dumnezeirea nu s-a despărțit de cele două, adică de suflet și de corp, și astfel nici unica ipostasă nu s-a despărțit în două ipostase. Căci corpul și sufletul au avut de la început, în același timp, existența în ipostasa Cuvîntului, și cu toate că în timpul morții a fost despărțit sufletul de trup, totuși fiecare a rămas, avînd existanța în unica ipostasă a Cuvîntului. Astfel, unica ipostasă a Cuvîntului a fost și ipostasa Cuvîntului și a sufletului și a trupului. Niciodată, nici sufletul, nici corpul n-au avut o ipostasă proprie, alta decît ipostasa Cuvîntului. Ipostasa Cuvîntului a fost totdeauna una și niciodată două. Prin urmare ipostasa lui Hristos este una totdeauna. Chiar dacă spațial sufletul s-a despărțit de corp, ipostatic, însă, era unit prin Cuvînt.

CAPITOLUL XXVIII

Despre coruptibilitate și distrugere

Numele de coruptibilitate are două sensuri: indică aceste afecte omenești: foamea, setea, oboseala, străpungerea cu cuiele, moartea, adică despărțirea sufletului de corp, și cele asemenea. Potrivit acestei însemnări spunem că trupul Domnului este coruptibil, căci a luat pe toate acestea de bunăvoie. Coruptibilitatea, însă, înseamnă și descompunerea și dispariția completă a corpului în elementele din care a fost compus. Aceasta este numită de mulți mai ales distrugere. Corpul Domnului n-a avut experiența acesteia, după cum spune profetul David: „Că nu vei părăsi sufletul meu în iad, și nici nu vei da ca să vadă cel cuvios al tău distrugere"[1].

Este necucernic să spui că este incoruptibil corpul Domnului înainte de înviere, după concepția nebunului Iulian și Gaian, potrivit primului sens al cuvîntului coruptibilitate. Căci dacă era incoruptibil nu era deoființă cu noi și atunci nu s-au întîmplat cu adevărat, ci numai în aparență, acelea care spune Evanghelia că s-au întîmplat, foamea, setea, cuiele, împungerea coas-

[1] *Psalmi*, XV, 10.

tei, moartea. Iar dacă s-au întîmplat aparent, atunci taina întrupării este o înșelăciune și o minciună, atunci aparent și nu adevărat s-a făcut om, atunci aparent și nu adevărat am fost mîntuiți. Să nu fie ! Iar cei care vorbesc așa să fie lipsiți de mîntuire. Noi, însă, am dobîndit mîntuirea cea adevărată și o vom dobîndi. După al doilea sens al cuvîntului coruptibilitate, mărturisim că trupul Domnului este incoruptibil, adică nepieritor, după cum ne-au predat purtătorii de Dumnezeu părinți. Dar după învierea din morți a Mîntuitorului, spunem că trupul Domnului este incoruptibil și după primul sens. Și Domnul a dăruit prin corpul lui propriu și corpului nostru învierea și incoruptibilitatea, care urmează după înviere, făcîndu-ni-se însuși pîrga învierii, a incoruptibilității și a impasibilității. „Căci trebuia, spune dumnezeiescul apostol, ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune"[1].

CAPITOLUL XXIX

Despre pogorîrea în iad

Sufletul îndumnezeit se pogoară în iad, ca după cum celor de pe pămînt a răsărit soarele dreptății[2], tot astfel să strălucească lumină și celor de sub pămînt și care stau în întuneric și în umbra morții[3]; ca după cum a binevestit pacea celor de pe pămînt, slobozenie celor robiți, vedere celor orbi[4], și celor care au crezut a devenit pricina mîntuirii veșnice, iar celor care n-au crezut, mustrare a necredinței, tot astfel și celor din iad. „Pentru ca lui să se plece tot genunchiul celor cerești, celor pămîntești și celor dedesupt"[5]. Și astfel a slobozit pe cei legați din veci și iarăși a revenit dintre morți deschizîndu-ne calea către înviere.

[1] *I Corinteni*, XV, 53.
[2] *Malahia*, IV, 2.
[3] *Luca*, I, 79; *Isaia*, IX, 2.
[4] *Isaia*, LXI, 1; *Luca*, IV, 18.
[5] *Filipeni*, II, 10.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Despre cele de după înviere

După învierea din morți a lepădat toate afectele, adică coruptibilitatea, foamea și setea, somnul și oboseala și cele asemenea. Căci chiar dacă a gustat din mîncare după înviere[1], totuși nu în virtutea unei legi a firii — căci n-a flămînzit — ci în virtutea întrupării sale, ca să învedereze adevărul învierii, anume că este însuși trupul lui, care a suferit și a înviat. N-a lepădat nici una din părțile firii, nici corpul, nici sufletul, ci avea și corpul și sufletul rațional și gînditor, volițional și activ și astfel se așază în dreapta Tatălui[2], voind dumnezeiește și omenește mîntuirea noastră și lucrînd, pe de o parte dumnezeiește, purtarea de grijă, conservarea și conducerea tuturora, iar pe de altă parte omenește, amintindu-și de viețuirea sa de pe pămînt, văzînd și cunoscînd că este adorat de toată făptura rațională. Sfîntul lui suflet cunoaște că este unit după ipostasă cu Dumnezeu Cuvîntul și că este împreună adorat ca suflet al lui Dumnezeu și nu ca simplu suflet. Înălțarea de la pămînt la cer și coborîrea lui iarăși sînt activități ale unui corp circumscris: „Căci va veni iarăși, spune sfînta Scriptură, către voi așa precum l-ați văzut mergînd la cer"[3].

CAPITOLUL II

Despre șederea în dreapta Tatălui

Spunem că Hristos s-a așezat cu trupul în dreapta lui Dumnezeu și a Tatălui, dar nu vorbim de o dreaptă spațială a Tatălui. Căci cum va avea o

[1] *Luca*, XXIV, 41-43.
[2] *Marcu*, XVI, 19; *Romani*, VIII, 34; *Efeseni*, I, 20; *Coloseni*, III, 1; *Evrei*, XII, 2; *I Petru*, III, 32.
[3] *Faptele Apostolilor*, I, 11.

dreaptă spațială cel necircumscris ? Dreapta și stînga au numai lucrurile circumscrise. Numim dreapta Tatălui slava și cinstea Dumnezeirii, în care Fiul lui Dumnezeu, ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl, există înainte de veci, și în care, după ce s-a întrupat în vremurile din urmă, șade și cu trupul, deoarece trupul lui este slăvit împreună cu el. Căci este închinat de toată creația într-o singură închinăciune împreună cu corpul lui.

CAPITOLUL III

Către cei care spun: dacă Hristos are două firi, sau adorați creația închinîndu-vă unei firi create, sau spuneți că o fire este adorată și una neadorată

Ne închinăm Fiului lui Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh; înainte de înomenirea lui îl adorăm necorporal, dar acum, după întrupare, îl adorăm pe același întrupat și făcut om, dar și Dumnezeu. Așadar, trupul lui Hristos, în virtutea firii sale proprii, dacă vei despărți pe cale abstractă vizibilul de spiritual, este neadorat, pentru că este creat; dar pentru că este unit cu Dumnezeu Cuvîntul este adorat din pricina Cuvîntului și în Cuvînt. Căci în chipul în care împăratului i se dă închinăciunea și cînd este dezbrăcat și cînd este îmbrăcat, iar porfira, ca simplă porfiră, se calcă în picioare și se aruncă, dar cînd ajunge îmbrăcăminte împărătească este cinstită și slăvită, iar dacă ar disprețui-o cineva este condamnat la moarte, lucru care s-a întîmplat de multe ori, și după cum simplul lemn se poate pipăi, dar cînd este unit cu focul și făcut cărbune nu poți să-l atingi, nu din cauza lui, ci din cauza focului unit cu el — căci firea lemnului nu este inaccesibilă pipăitului, ci cărbunele, adică lemnul înroșit în foc — tot astfel și trupul, în virtutea firii sale, nu este adorat, dar este adorat în Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat; nu este adorat din pricina lui, ci din pricina lui Dumnezeu Cuvîntul, unit cu el după ipostasă. Și nu spunem că ne închinăm unui simplu trup, ci trupului lui Dumnezeu, adică Dumnezeului întrupat.

CAPITOLUL IV

Pentru ce s-a făcut om Fiul lui Dumnezeu și nu Tatăl și nici Duhul ? Ce a săvîrșit întrupîndu-se ?

Tatăl este Tată și nu Fiu; Fiul este Fiu și nu Tată; Duhul este Sfîntul Duh și nu Tată și nici Fiu. Căci însușirea este imobilă. Altfel cum ar putea să rămînă însușire, dacă este mobilă și se schimbă ? Pentru aceea Fiul lui Dumnezeu se face Fiu al omului, ca să rămînă imobilă însușirea. Fiind Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut Fiul omului, întrupîndu-se din sfînta Fecioară, iar prin aceasta nu s-a depărtat de însușirea de a fi Fiu.

Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat ca să dăruiască iarăși omului acea potrivit căreia l-a făcut la început. Căci l-a făcut „după chipul lui"[1], adică gînditor și liber, și „după asemănare"[2], adică desăvîrșit în virtuți, atît pe cît este cu putință firii omenești. Un fel de caracteristici ale firii dumnezeiești sînt acestea: lipsa de grijă, curăția, bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și a fi lipsit de orice răutate. Așadar, la început l-a pus în comuniune cu el — „căci l-a făcut pentru incoruptibilitate"[3] — și l-a ridicat prin comuniunea cu el către incoruptibilitate. Din pricina călcării poruncii, însă, am întunecat și am distrus caracteristicile chipului dumnezeiesc, am ajuns în viciu și am fost lipsiți de comuniunea dumnezeiască. „Căci ce împărtășire are lumina cu întunericul?"[4]. Și ajungînd noi în afara vieții, am căzut în stricăciunea morții. Pentru că Dumnezeu ne-a dat o stare mai bună, dar n-am păzit-o, Cuvîntul ia starea mai rea, adică firea noastră, ca să înnoiască, prin el însuși și în el însuși, starea omului „după chipul și după asemănarea lui"[5], ca să ne învețe pe noi viețuirea în virtute — căci ne-a făcut virtutea prin el însuși ușoară de practicat — ca să ne libereze de stricăciune prin comuniunea cu viața, făcîndu-se pîrga învierii noastre și să reînnoiască vasul cel netrebnic și stricat, ca să ne răscumpere de tirania diavolului, chemîndu-ne la cunoștința de Dumnezeu, să ne întărească și să ne învețe să biruim pe tiran prin răbdare și smerenie.

A încetat religia demonilor, s-a sfințit zidirea prin dumnezeiescul sînge, s-au surpat capișteie și templele idolilor, s-a sădit cunoștința lui Dumnezeu;

[1] *Facerea*, I, 26.
[2] *Fecerea*, I, 26.
[3] *Cartea Înțelepciunii lui Solomon*, II, 23.
[4] *II Corinteni*, VI, 14.
[5] *Facerea*, I, 26.

Treimea cea deoființă, Dumnezeirea nezidită este închinată, un Dumnezeu adevărat, creator și Domn al tuturora; virtuțile sînt îndeplinite, nădejdea învierii s-a dăruit prin învierea lui Hristos; diavolii se înfricoșează de oamenii pe care altă dată îi țineau sub a lor robie. Și lucru minunat este că toate acestea s-au făcut prin cruce, prin patimi și prim moarte. În tot pămîntul s-a predicat vestea cea bună a cunoașterii lui Dumnezeu și n-a pus pe fugă pe cei potrivnici cu ajutorul războiului, nici cu ajutorul armelor, nici cu ajutorul oștilor; nu, ci puțini oameni goi, săraci, neînvățați, persecutați, bătuți, dați morții, au biruit pe cei înțelepți și pe cei puternici, predicînd pe cel răstignit în corp și pe cel care a murit, căci cu ei era puterea atotputernică a celui răstignit. Moartea, atît de înfricoșătoare înainte, este învinsă; ea, socotită altă dată groaznică și odioasă, acum este preferată vieții.

Acestea sînt izbînzile venirii lui Hristos ! Acestea sînt semnele puterii lui ! Căci n-a mîntuit ca prin Moise un popor din Egipt și din robia lui Faraon, despărțind marea[1], ci mai mult, a izbăvit întreaga omenire de stricăciunea morții și de sub robia crudului tiran, a păcatului. Nu duce cu forța spre virtute, nici nu acoperă cu pămînt[2], nici nu arde cu foc[3] și nici nu poruncește să fie loviți cu pietre cei păcătoși[4], ci convinge, prin blîndețe și îndelungă răbdare, ca oamenii să aleagă virtutea, să lupte prin necazuri pentru ea și să se bucure de roadele ei. Altă dată cei care păcătuiau erau pedepsiți, dar stăruiau mai departe în păcat și păcatul le era socotit ca Dumnezeu; acum, însă, oamenii aleg pentru credință și virtute asupriri, torturări și moarte.

Slavă ție Hristoase, Cuvinte al lui Dumnezeu, Înțelepciune, Putere și Dumnezeule atotputernic ! Ce-ți vom da noi neputincioșii, în schimbul tuturor acestora ? Căci toate sînt ale tale și nu ceri de la noi nimic altceva decît să ne mîntuim; dar și pe aceasta o dai și din pricina nespusei tale bunătăți ești chiar recunoscător celor care o primesc.

Mulțumesc ție celui care ne-ai dat existența, celui care ne-ai dăruit o fericită existență, celui care ne-ai adus, prin negrăita ta bunăvoință, iarăși la această stare pe noi, cei căzuți din ea !

[1] *Ieșirea*, XIV, 16-31; *Deuteronom*, XI, 4.
[2] *Numeri*, XVI, 31-33; *Deuteronom*, XI, 6.
[3] *Numeri*, XVI, 35.
[4] *Iisus Navi*, VII, 25.

CAPITOLUL V

Pentru cei care întreabă dacă ipostasa lui Hristos este creată sau necreată

Ipostasa Cuvîntului lui Dumnezeu înainte de întrupare a fost simplă, necompusă, necorporală, necreată; cînd s-a întrupat, însă, și a devenit ipostasa trupului, a ajuns compusă din Dumnezeirea pe care o avea întotdeauna, și din trupul pe care l-a luat. Ipostasa are însușirile celor două firi și este cunoscută în două firi. Din această pricină aceeași unică ipostasă este necreată, în virtutea Dumnezeirii, și creată, în virtutea omenirii, văzută și nevăzută. Altfel, sîntem siliți sau să împărțim pe unicul Hristos, dacă spunem două ipostase, sau să fie negată deosebirea firilor și să introducem schimbare și amestecare.

CAPITOLUL VI

Cînd Cuvîntul a fost numit Hristos ?

Mintea nu s-a unit cu Dumnezeu Cuvîntul, după cum mint unii, înainte de întruparea din Fecioară și nici n-a numit de atunci Hristos. Această absurditate face parte din neroziile lui Origen, care a susținut preexistența sufletelor. Noi afirmăm, însă, că Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu a devenit Hristos din momentul în care s-a sălășluit în pîntecele sfintei pururea Fecioarei, s-a făcut trup în chip neschimbat și a fost uns trupul cu Dumnezeirea. „Aceasta este ungerea omenirii", după cum zice Grigore Teologul[1]. Iar prea sfințitul Chiril al Alexandriei, scriind către împăratul Teodosie, a spus acestea: „Eu spun că Iisus Hristos nu trebuie să se numească nici Cuvîntul din Dumnezeu fără omenire și nici templul care s-a născut din femeie, fără a fi unit cu Cuvîntul. Aceasta pentru motivul că prin numele Hristos se înțelege Cuvîntul cel din Dumnezeu împreunat în chip tainic cu omenirea, în virtutea unirii săvîrșite prin întrupare"[2]. Iar în scrierea către împărătese, spune astfel: „Unii spun că numele Hristos se cuvine numai Cuvîntului născut din Dumnezeu Tatăl care este gîndit și există deosebit. Noi, însă, n-am fost învățați să

[1] *Cuvîntul XXX, al patrulea cuvînt teologic, despre Fiul*, MG, XXXVI, col.132 B.
[2] *Cuvînt adresat prea binecredinciosului împărat Teodosie, despre credința cea adevărată în Domnul nostru Iisus Hristos*, MG, LXXVI, col. 1173 C.

gîndim sau să spunem așa, ci spunem că în momentul în care Cuvîntul s-a făcut trup, în același moment a și fost numit Iisus Hristos. Se numește Hristos, pentru că a fost uns cu untdelemnul bucuriei[1], adică cu Duhul de la Dumnezeu și Tatăl. Dar că ungerea este pentru omenire nu se va îndoi nimeni din cei care sînt obișnuiți să judece drept"[2]. Iar Atanasie, cel de veșnică pomenire, în cuvîntul despre mîntuitoarea întrupare spune astfel : „Dumnezeul care există înainte de venirea în trup n-a fost om, ci a fost Dumnezeu la Dumnezeu[3], fiind nevăzut și impasibil. Dar cînd s-a făcut om este adus prin trup numele Hristos, pentru că numelui îi urmează patima și moartea"[4].

Chiar dacă sfînta Scriptură zice : „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeule, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei"[5], totuși trebuie să se știe că de multe ori dumnezeiasca Scriptură întrebuințează timpul trecut în locul viitorului, ca în versetul următor: „După acestea s-a arătat pe pămînt și a petrecut cu oamenii"[6]; cînd s-au spus aceste cuvinte nici nu s-a arătat, nici n-a petrecut Dumnezeu cu oamenii. De asemenea, și următorul text: „La rîul Vavilonului[7], acolo am șezut și am plîns"[8], căci aceasta niciodată nu s-a întîmplat.

CAPITOLUL VII

Către cei care întreabă dacă sfînta Născătoare de Dumnezeu a născut două firi și dacă au fost răstignite pe cruce două firi

Cuvintele *αγενητος* și *γενητος*, scrise cu un singur *ν*, se raportă la fire și indică firea necreată și creată. Cuvintele *αγεννητος* și *γεννητος*, scrise cu doi *νν*, nu se referă la fire, ci la ipostasă și indică ceea ce este nenăscut și născut. Firea dumnezeiască este *αγενητος*, adică necreată; iar cele ce vin după firea

[1] *Psalmi*, XLIV, 9; *Evrei*, I, 9.
[2] *Cuvînt adresat prea binecredincioaselor împărătese*, MG, LXXVI, col.1220 C.
[3] *Ioan*, I, 1.
[4] Cuvîntul II despre mîntuitoarea întrupare a lui Hristos contra lui Apolinarie, MG, XXV, col. 1133 B.
[5] *Psalmi*, XLIV, 9; *Evrei*, I, 9.
[6] *Varuh*, III, 38.
[7] Tradus prin corectarea textului ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 102v.
[8] *Psalmi*, CXXXVI, 1.

dumnezeiască sînt *γενητα*, adică create. În firea dumnezeiască și necreată se vede nenăscutul în Tatăl, căci n-a fost născut; născutul în Fiul, căci s-a născut din veșnicie din Tatăl; iar purcesul în Sfîntul Duh. Primele exemplare ale fiecărei specii de animale sînt *αγεννητα*, nenăscute, dar nu *αγενητα*, necreate, căci ele s-au făcut de creator, dar nu s-au născut din cele asemenea lor. Cuvîntul *γενεσις* înseamnă creare, iar cuvîntul *γεννησις* înseamnă naștere. Cu privire la Dumnezeu nașterea este ieșirea numai din Tatăl a Fiului celui deoființă cu el; cu privire la corpuri, însă, nașterea este ieșirea unei ipostase de aceeași ființă din împreunarea bărbatului cu femeia. Din aceasta cunoaștem că nașterea nu este o însușire a firii, ci a ipostaselor. Căci dacă nașterea ar aparține firii, nu s-ar vedea în fire și nașterea și nenașterea. Prin urmare sfînta Născătoare de Dumnezeu a născut o ipostasă cunoscută în două firi; în ce privește Dumnezeirea sa a fost născut din Tatăl în afară de timp, dar în ce privește omenirea sa, a fost întrupat în vremurile din urmă din sfînta Fecioară în timp și s-a născut în trup.

Dacă cei care întreabă ar lăsa să se înțeleagă că cel care s-a născut din sfînta Născătoare de Dumnezeu este din două firi, spunem: da, sînt două firi, căci același este Dumnezeu și om. Tot astfel și despre răstignire, înviere și înălțare. Aceste fapte nu sînt ale firii, ci ale ipostasei. Hristos, care este în două firi, a suferit și a fost răstignit cu firea cea pasibilă, căci pe cruce a fost răstignit cu trupul și nu cu Dumnezeirea. Dar dacă ar răspunde negativ la întrebarea noastră: dacă au murit două firi, vom spune: prin urmare n-au fost răstignite cele două firi, ci Hristos a fost născut, adică Cuvîntul dumnezeiesc înomenindu-se a fost născut în trup, a fost răstignit în trup, a pătimit în trup, a murit în trup, rămînînd, însă, impasibilă Dumnezeirea lui.

CAPITOLUL VIII

În ce sens se numește prim născut Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu?

Primul născut este cel născut întîi, fie că este unicul născut, fie că este născut înaintea altor frați. Dacă Fiul lui Dumnezeu s-ar numi primul născut, dar nu s-ar numi Unul născut, atunci am presupune că este primul născut dintre creaturi, ca și cum ar fi o creatură. Dar pentru că este numit primul

născut[1] și unul născut[2], trebuie să păstrăm cu privire la el, pe amîndouă. Spunem că este „primul născut din toată creația"[3], pentru că și el este din Dumnezeu, dar și creația este din Dumnezeu; dar pentru că el este Unicul născut, în afară de timp, din ființa lui Dumnezeu și a Tatălui va fi numit pe bună dreptate Fiul Unul Născut, prim născut și nu prim creat, căci creația nu este din ființa Tatălui, ci a fost adusă de la neexistență la existență prin voința lui. El este numit „primul născut între mulți frați"[4] — căci este unicul născut și din mamă — pentru că a participat în chip asemănător nouă sîngelui și trupului și s-a făcut om, iar prin el ne-am făcut și noi fii ai lui Dumnezeu[5], înfiiați fiind prin botez[6]. El, care este prin fire Fiul lui Dumnezeu, s-a făcut primul născut între noi, care am ajuns prin poziție și prin har fii ai lui Dumnezeu și am fost numiți frați ai lui. Pentru aceea a spus: „Mă urc la Tatăl meu și la Tatăl vostru"[7]. N-a spus „Tatăl nostru", ci „Tatăl meu", adică este Tatăl său prin fire, și: „Tatăl vostru", adică prin har. A spus de asemenea „Dumnezeul meu și Dumnezeul vostru"[8]. N-a spus „Dumnezeul nostru", ci „Dumnezeul meu", și înțelegi sensul cuvintelor dacă, pe cale abstractă, desparți vizibilul de spiritual — și „Dumnezeul vostru", pentru că este creator și Domn.

CAPITOLUL IX

Despre credință și botez

Mărturisim un botez spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Botezul indică moartea Domnului[9]. Ne îngropăm, deci, prin botez împreună cu Domnul, după cum spune dumnezeiescul apostol[10]. Și după cum o dată s-a săvîrșit moartea Domnului, tot astfel o dată trebuie să ne botezăm. Ne botezăm, după cuvîntul Domnului, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh[11];

[1] *Luca*, II, 7; *Romani*, VIII, 29; *Coloseni*, I, 15, 18; *Evrei*, I, 6.
[2] *Ioan*, I, 14, 18; III, 16, 18; *I Ioan*, IV, 9.
[3] *Coloseni*, I, 15.
[4] *Romani*, VIII, 29.
[5] *Matei*, V, 9, 45; *Luca*, VI, 35; *Romani*, IX, 26; *II Corinteni*, VI, 18; *Galateni*, III, 26.
[6] *Galateni*, III, 26-27.
[7] *Ioan*, XX, 17.
[8] *Ioan*, XX, 17.
[9] *Romani*, VI, 4; *Coloseni*, II, 12.
[10] *Coloseni*, II, 12.
[11] *Matei*, XXVIII, 19.

iar prin aceste cuvinte sîntem învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh. Așadar toți cei care au fost botezați în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh și au fost învățați prin aceasta o singură fire a Dumnezeirii în trei ipostase și se botează din nou, aceștia răstignesc încă o dată pe Hristos, după cum spune dumnezeiescul apostol: „Căci este cu neputință ca cei odată luminați" și cele ce urmează, „să se înnoiască iarăși spre pocăință, pentru că ei răstignesc pentru ei din nou pe Hristos și-l batjocoresc"[1]. Dar toți cei care n-au fost botezați în Sfînta Treime, trebuie rebotezați. Chiar dacă spune dumnezeiescul apostol că „ne-am botezat în Hristos și în moartea lui"[2], spune totuși că nu trebuie să se facă așa invocația de la botez. Prin aceste cuvinte spune atît numai că botezul este tipul morții lui Hristos[3], deoarece botezul prin cele trei cufundări indică cele trei zile cît a stat Domnul în mormînt. Prin urmare a fi botezat în Hristos înseamnă a se boteza cei care cred în el[4]. Și este cu neputință să credem în Hristos dacă n-am fost învățați mărturisirea în Tatăl și în Fiul și în Sfîntul Duh. Hristos este Fiul Dumnezeului celui viu, Fiu, pe care Tatăl l-a uns cu sfîntul Duh, după cum spune dumnezeiescul David: „Pentru aceea te-a uns pe tine Dumnezeule, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decît pe părtașii tăi"[5]. Iar Isaia, ca din partea Domnului, spune: „Duhul Domnului peste mine, din cauza căruia m-a uns"[6]. Domnul, învățînd pe ucenicii săi invocația de la botez, a spus: „Botezîndu-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh"[7]. Dumnezeu ne-a făcut pentru nestricăciune; dar pentru că noi am călcat porunca lui mîntuitoare, ne-a condamnat la stricăciunea morții; totuși, ca să nu fie răul veșnic, s-a pogorît, în virtutea milostivirii sale, spre robi și, făcîndu-se asemenea nouă, ne-a răscumpărat, prin patima sa, din stricăciune. Ne-a izvorît nouă, din sfînta și prea curata lui coastă, izvorul iertării. Apa izvorîtă din coasta sa este spre renaștere și inundarea păcatului și a stricăciunii, iar sîngele este băutura pricinuitoare vieții veșnice. Ne-a dat porunci ca să ne renaștem prin apă și prin Duh[8], deoarece prin rugăciune și invocare Sfîntul Duh se pogoară asupra apei. Dar pentru că omul este dublu, din suflet și corp, ne-a dat dublă și curățirea, prin apă și prin Duh. Duhul, pe de o parte,

[1] *Evrei*, VI, 4-6.
[2] *Romani*, VI, 3.
[3] *Romani*, VI, 4; *Coloseni*, II, 12.
[4] *Galateni*, III, 27.
[5] *Psalmi*, XLIV, 9; *Evrei*, I, 9.
[6] *Isaia*, LXI, 1; *Luca*, IV, 18.
[7] *Matei*, XXVIII, 19.
[8] *Ioan*, III, 5.

reînnoiește în noi starea după chipul și asemănarea lui Dumnezeu[1]; iar apa, pe de altă parte, curățește, prin harul Duhului, corpul de păcat, și-l eliberează de stricăciune. Apa îndeplinește icoana morții, iar Duhul dă arvună vieții.

De la început „Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor"[2] și dintru început Scriptura mărturisește despre apă că este curățitoare. Pe timpul lui Noe, Dumnezeu a înecat păcatul mondial prin apă[3]. Prin apă, potrivit legii, se curățește tot cel necurat, pînă chiar și înseși hainele sînt spălate cu apă[4]. Ilie a arătat că harul Duhului este unit cu apa, căci cu apă a ars jertfa[5]. Și potrivit legii, aproape toate se curățesc cu apă. Căci cele văzute sînt simboluri ale celor spirituale. A doua naștere se petrece în suflet, căci cu toate că sîntem creaturi, credința are atîta putere să ne înfieze prin Duh și să ne ducă la fericirea de altă dată.

Prin botez se dă tuturora în mod egal iertare de păcate; harul Duhului însă, în măsura credinței și a curățirii antecedente. Prin urmare, luăm acum prin botez pîrga Sfîntului Duh; iar renașterea este pentru noi începutul unei alte vieți, pecete, talisman și luminare.

Trebuie cu toată puterea și cu tărie să ne păstrăm pe noi înșine curați de lucrurile întinate, ca să nu ne întoarcem ca și cîinele la vărsătura sa[6] și să ne facem iarăși pe noi înșine robii păcatului. „Credința fără fapte este moartă"[7] după cum și faptele fără credință. Credința adevărată se încearcă prin fapte.

Ne botezăm în Sfînta Treime. Aceasta pentru motivul că cei care se botează au nevoie de Sfînta Treime pentru menținerea și dăinuirea lor și este cu neputință ca să nu fie împreună unele cu altele cele trei persoane ale Sfintei Treimi, căci Sfînta Treime este nedespărțită.

Primul botez a fost botezul potopului[8] pentru curmarea păcatului. Al doilea, botezul prin mare și nori[9], căci norul este simbolul Duhului, iar marea simbolul apei. Al treilea, botezul legii vechi, căci tot cel necurat se spăla cu apă, ba încă își spăla și hainele și astfel intra în tabără[10]. Al patrulea, botezul

[1] *Facerea*, I, 26.
[2] *Facerea*, I, 2.
[3] *Facerea*, VI, 17-22; VII, 1-24; VIII, 1-18.
[4] *Leviitic*, XV, 10.
[5] *III Împărați*, XVIII, 32-38.
[6] *II Petru*, II, 22.
[7] *Iacob*, II, 26.
[8] *Facerea*, VII, 17-24.
[9] *I Corinteni*, X, 2; *Numeri*, IX, 15-22.
[10] *Leviitic*, XV, 3-33.

lui Ioan[1], care a fost introductiv și conducea la pocăință pe cei botezați ca să creadă în Hristos. „Eu, spune sfîntul Ioan Botezătorul, vă botez cu apă, dar cel care vine în urma mea vă va boteza cu Duhul sfînt și cu foc"[2]. Așadar, Ioan curățește mai dinainte prin apă, în vederea Duhului. Al cincilea, botezul Domnului[3], cu care s-a botezat el însuși. Se botează nu pentru că el a avut nevoie de curățire, ci pentru că și-a împropriat curățirea mea, ca să zdrobească capetele balaurilor în apă[4], ca să înece păcatul, ca să înmormînteze pe tot Adamul cel vechi în apă, ca să sfințească pe Botezător, ca să împlinească legea, ca să descopere taina Treimii, ca să ne dea nouă pildă și exemplu de a ne boteza. Și noi ne botezăm cu botezul desăvîrșit al Domnului, cel prin apă și prin Duh. Se zice că Hristos botează cu foc, pentru că a revărsat harul Duhului peste sfinții apostoli în chipul limbilor de foc[5], după cum spune însuși Domnul: „Ioan v-a botezat cu apă, dar voi veți fi botezați cu Sfîntul Duh și cu foc, nu mult după aceste zile"[6], sau din pricina botezului pedepsitor al focului ce va să fie. Al șaselea botez este botezul prin pocăință și lacrimi, care este cu adevărat greu. Al șaptelea, botezul prin sînge și mucenicie, cu care însuși Hristos s-a botezat în locul nostru; el este foarte cinstit și fericit, pentru că nu se pîngărește a doua oară cu întinăciunea. Al optulea botez și ultimul[7], nu este mîntuitor, ci pe de o parte distruge răutatea — căci nu mai guvernează răutatea și păcatul — iar pe de altă parte, pedepsește necontenit.

Duhul Sfînt s-a pogorît peste Hristos în formă corporală ca un porumbel[8] și arată pîrga botezului nostru și cinstește corpul. Pentru că și acesta, adică corpul, este Dumnezeu prin îndumnezeirea lui. Încă de la început a obișnuit ca un porumbel să binevestească sfîrșitul potopului[9]. Dar peste sfinții apostoli s-a pogorît în chip de foc[10]. Căci el este Dumnezeu, iar „Dumnezeu este foc mistuitor"[11].

[1] *Matei*, III, 1-12; *Marcu*, I, 4-8; *Luca*, III, 2-18.
[2] *Matei*, III, 11; *Marcu*, I, 8; *Luca*, III, 16.
[3] *Matei*, III, 13-17; *Marcu*, I, 9-11; *Luca*, III, 21- 22; *Ioan*, I, 29-34.
[4] *Psalmi*, LXXIII, 14.
[5] *Faptele Apostolilor*, II, 1-4.
[6] *Faptele Apostolilor*, I, 5.
[7] Adică: focul cel veșnic de după judecata obștească.
[8] *Matei*, III, 16; *Marcu*, I, 10; *Luca*, III, 22; *Ioan*, I, 32.
[9] *Facerea*, VIII, 11-12.
[10] *Faptele Apostolilor*, II, 1-4.
[11] *Deuteronom*, IV, 24; *Evrei*, XII, 29.

Botezului îi urmează ungerea cu untdelemn; el indică ungerea noastră, ne face Hristoși (=unși) și ne făgăduiește, prin Duhul Sfînt, mila lui Dumnezeu, pentru că porumbelul a dus o ramură de măslin celor care au fost izbăviți de potop[1].

Ioan a fost botezat punînd mîna pe capul dumnezeiesc al Stăpînului[2] și cu sîngele său[3].

Nu trebuie să se întîrzie botezul, cînd credința acelora care se apropie de el a fost mărturisită prin fapte. Cel care se apropie de botez cu viclenie va fi mai degrabă pedepsit decît va folosi.

CAPITOLUL X

Despre credință

Credința este dublă: una, „credința din auzite"[4]. Auzind dumnezeieștile Scripturi credem în învățătura Duhului Sfînt. Ea se desăvîrșește prin toate cele legiuite de Hristos, este învederată prin fapte, este cucernică și îndeplinește poruncile aceluia care ne-a reînnoit. Necredincios este acela care nu crede potrivit predaniei Bisericii sobornice sau acela care are părtășanie cu diavolul prin fapte urîte.

„Credința este iarăși încredințarea despre cele nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute"[5], sau o nădejde neîndoielnică și oarbă în cele făgăduite nouă de Dumnezeu și a dobîndirii cererilor noastre. Prima credință aparține sufletului nostru, cea de a doua, harurilor duhului.

Trebuie să se știe că prin botez ne tăiem împrejur de tot acoperămîntul de la naștere, adică de păcat, și devenim israeliți duhovnicești și poporul lui Dumnezeu[6].

[1] *Facerea*, VIII, 11.

[2] *Nici un text din Evangheliі nu se referă că Sf. Ioan Botezătorul a pus mîna pe capul Mîntuitorului cînd l-a botezat. Afirmația aceasta s-a născut prin tradiție și prin influența iconografiei botezului Domnului.*

[3] *Matei*, XIV, 3-12; *Marcu*, VI, 17-29.

[4] *Romani*, X, 17.

[5] *Evrei*, XI, 1.

[6] *II Corinteni*, VI, 16; *Evrei*, VIII, 10; *Apocalipsă*, XXI, 3.

CAPITOLUL XI

Despre cruce și încă despre credință

„Cuvîntul cruce este nebunie pentru cei pierduți, dar pentru cei care ne mîntuim este puterea lui Dumnezeu"[1]. „Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar omul sufletesc nu primește pe cele ale Duhului"[2]. În adevăr, crucea este nebunie pentru cei care nu o primesc cu credință și care nu țin seamă de bunătatea și atotputernicia lui Dumnezeu, ci cercetează cele dumnezeiești cu gînduri omenești și firești. Toate cele ale lui Dumnezeu sînt mai presus de fire, de cuvînt și de cuget. Căci dacă cineva va socoti cum și pentru care pricină a adus Dumnezeu pe toate de la neexistență la existență și va voi să ajungă la această cunoștință prin gîndire naturală, nu va înțelege. Această cunoștință este sufletească și demonică[3]. Dar dacă cineva condus prin credință va socoti că ființa dumnezeiască este bună, atotputernică, adevărată, înțeleaptă și dreaptă va găsi pe toate lucioase și netede și cale dreaptă. Este cu neputință să te mîntui fără credință[4], căci prin credință se mențin toate, atît cele omenești, cît și cele duhovnicești. Nici plugarul nu taie brazda pămîntului fără credință, nici negustorul nu-și încredințează unui mic lemn sufletul lui noianului înfuriat al mării, nici nu se fac nunți, nici altceva din cele ce sînt în viață. Prin credință înțelegem că toate s-au adus prin puterea lui Dumnezeu de la neexistență la existență și prin credință izbîndim toate, atît pe cele dumnezeiești, cît și pe cele omenești. Credința este un asentiment care nu iscodește lucrurile.

Orice faptă și orice minune a lui Hristos este foarte mare, dumnezeiască și minunată. Dar cea mai minunată decît toate este cinstita lui cruce. Căci prin nimic altceva decît prin crucea Domnului nostru Iisus Hristos s-a distrus moartea, s-a dezlegat păcatul strămoșesc, s-a prădat iadul, s-a dăruit învierea, ni s-a dat puterea să disprețuim cele prezente și chiar moartea, s-a săvîrșit întoarcerea la fericirea primară, s-au deschis porțile raiului, s-a așezat firea noastră în dreapta lui Dumnezeu, ne-am făcut copii și moștenitori ai lui Dumnezeu[5]. Prin cruce toate s-au îndeplinit. „Căci toți cîți ne-am botezat în

[1] *I Corinteni*, I, 18.

[2] *I Corinteni*, II, 15, 14.

[3] *Demonică în sensul cunoștinței demonice de care vorbește Socrat, așa că ar fi putut fi tradus aici „cunoștință demonică" prin „cunoștință naturală, pe care o dobîndim prin propriile noastre puteri sufletești".*

[4] *Evrei*, XI, 6.

[5] *Matei*, V, 9, 45; *Romani*, VIII, 17; IX, 26; *II Corinteni*, VI, 18; *Galateni*, III, 26, 29; IV, 7.

Hristos, spune apostolul, ne-am botezat întru moartea lui"[1]. „Toți cîți în Hristos ne-am botezat, în Hristos ne-am îmbrăcat"[2]. „Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu"[3]. Iată dar că moartea lui Hristos, adică crucea, ne-a îmbrăcat cu înțelepciunea enipostatică și puterea lui Dumnezeu. Cuvîntul crucii este puterea lui Dumnezeu, sau pentru că prin ea ni s-a arătat puterea lui Dumnezeu, adică biruința asupra morții, sau pentru că, după cum cele patru brațe ale crucii se țin și se strîng prin încheietura de la mijloc, tot astfel se țin prin puterea lui Dumnezeu înălțimea, adîncimea, lungimea și lățimea[4], adică toată creația văzută și nevăzută.

Crucea ni s-a dat semn pe frunte în același chip în care s-a dat lui Israil tăierea împrejur. Prin ea ne despărțim cei credincioși de cei necredincioși și ne cunoaștem. Crucea este pavăza, arma și trofeul contra diavolului. Crucea este pecetea pentru ca să nu ne atingă nimicitorul, după cum spune Scriptura[5]. Crucea este scularea celor căzuți, sprijinul celor care stau, reazemul celor slabi, toiagul celor păstoriți, călăuza celor convertiți, desăvîrșirea celor înaintați, mîntuirea trupului și a sufletului, izgonitorul tuturor răutăților, pricinuitorul tuturor bunătăților, distrugerea păcatului, răsadul învierii, pomul vieții veșnice.

Prin urmare acest lemn cinstit cu adevărat și venerabil, pe care Hristos s-a adus jertfă pe sine în locul nostru, trebuie venerat pentru că s-a sfințit prin atingerea cu sfîntul lui corp și sînge. Trebuiesc venerate și cuiele și lancea și îmbrăcămintea și sfintele lui locașuri, anume: ieslea, peștera, Golgota, mormîntul mîntuitor și făcător de viață, Sionul, acropola Bisericilor, și cele asemenea, după cum a spus părintele lui Dumnezeu, David: „Vom intra în locașurile lui, ne vom închina în locul unde au stat picioarele lui"[6]. Că în acest text vorbește despre cruce, se vede din cele ce urmează: „Scoală-te, Doamne, întru odihna ta"[7]. În adevăr după cruce urmează învierea. Dacă dorim casa, patul, haina celor pe care îi iubim, cu cît mai mult cele ale lui Dumnezeu și ale Mîntuitorului prin care am și fost mîntuiți!

Ne închinăm, deci, semnului cinstitei și de viață făcătoarei cruci, chiar dacă este făcut din altă materie. Noi nu cinstim materia — să nu fie! — ci semnul, ca simbol al lui Hristos. Căci a spus pe cînd le vorbea ucenicilor săi: „Atunci

[1] *Romani*, VI, 3.
[2] *Galateni*, III, 27.
[3] *I Corinteni, I, 24.*
[4] *Efeseni*, III, 18.
[5] *Ieșirea*, XII, 12-13; *Evrei*, XI, 28.
[6] *Psalmi*, CXXXI, 7.
[7] *Psalmi*, CXXXI, 8.

va apărea semnul Fiului omului pe cer"[1]; prin aceste cuvinte a indicat crucea. Pentru aceea și îngerul învierii a spus femeilor: „Căutați pe Iisus Nazarineanul cel răstignit?"[2], iar apostolul: „Iar noi predicăm pe Hristos cel răstignit"[3]. Sînt mulți Hristoși și Iisuși, dar unul este cel răstignit. Îngerul și apostolul n-au spus cel străpuns cu sulița, ci „cel răstignit". Prin urmare trebuie să ne închinăm semnului lui Hristos. Acolo unde va fi semnul, acolo va fi și el. Dar nu trebuie să ne închinăm materiei din care este făcut semnul crucii, chiar dacă ar fi din aur și din pietre scumpe, dacă se întîmplă să se distrugă semnul. Ne închinăm deci tuturor celor afierosite lui Dumnezeu, aducînd lui închinăciunea.

Pomul vieții, care a fost sădit de Dumnezeu în rai[4], a preînchipuit această cinstită cruce. Dar pentru că prin pom a venit moartea[5], trebuia ca prin lemn să se dăruiască viața și învierea. Iacov cel dintîi a închipuit crucea cînd s-a închinat vîrfului toiagului lui Iosif[6], iar cînd a binecuvîntat pe fiii lui Iosif cu mîinile încrucișate[7] este foarte lămurit că a descris semnul crucii. Toiagul lui Moise a lovit marea în chipul crucii și a mîntuit pe Israil, iar pe Faraon l-a înecat[8], Mîinile întinse în chipul crucii au biruit pe Amalic[9]. Prin lemn se îndulcește apa cea amară[10], iar piatra curge și revarsă izvoare[11]. Toiagul lui Aaron face cunoscută vrednicia preoțească[12]. Șarpele, deși era mort, a fost înălțat în triumf pe lemn, iar lemnul mîntuiește pe cei credincioși care privesc la dușmanul omorît[13]. Tot astfel a fost pironit Hristos, care nu știa de păcat, într-un trup al păcatului. Moise cel mare a strigat: „Priviți viața voastră atîrnată pe lemn, în fața ochilor voștri"[14]. Iar Isaia: „Toată ziua am întins mîinile mele către un popor neascultător și împotrivă grăitor"[15]. Cei care ne închinăm acestui semn să dea Dumnezeu să dobîndim partea lui Hristos cel răstignit, Amin.

[1] *Matei*, XXIV, 30.
[2] *Marcu*, XVI, 6.
[3] *I Corinteni*, I, 23.
[4] *Facerea*, II, 9.
[5] *Facerea*, III, 1-24.
[6] *Facerea*, XLVII, 31.
[7] *Facerea*, XLVIII, 14.
[8] *Ieșirea*, XIV, 16-29..
[9] *Ieșirea*, XVII, 8-13.
[10] *Ieșirea*, XV, 25.
[11] *Ieșirea*, XVII, 5-6; *Numeri*, XX, 7-11.
[12] *Numeri*, XVII, 2-8.
[13] *Numeri*, XXI, 8-9.
[14] *Deuteronom*, XXVIII, 66.
[15] *Isaia*, LXV, 2.

CAPITOLUL XII

Despre închinarea către răsărit

Nu ne închinăm către răsărit fără motiv și nici la întîmplare. Pentru că sîntem alcătuiți dintr-o fire văzută și nevăzută, adică spirituală și sensibilă, ne închinăm Creatorului într-un chip dublu, după cum cîntăm și cu mintea și cu buze trupești, ne botezăm prin apă și prin Duh, și ne unim într-un chip dublu cu Domnul, împărtășindu-ne tainelor și harului Duhului.

Pentru că Dumnezeu este lumină spirituală[1], iar Hristos în Scripturi se numește și soarele dreptății[2] și răsărit[3], trebuie să-i aducem lui răsăritul spre închinăciune. Tot lucrul bun trebuie adus lui Dumnezeu, din care tot lucrul bun se îmbunătățește. Căci spune dumnezeiescul David: „Împărățiile pămîntului, cîntați lui Dumnezeu, cîntați Domnului care s-a suit peste cerul cerului spre răsărituri"[4]. Mai mult, și sfînta Scriptură spune: „Dumnezeu a răsădit raiul spre răsărit în Eden"[5]; acolo a pus pe omul plăsmuit de el, pe care, cînd a călcat porunca, l-a dat afară[6] și l-a pus să locuiască în fața paradisului desfătării, adică la apus. Ne închinăm lui Dumnezeu căutînd patria de altă dată și uitîndu-ne către ea. De asemenea cortul lui Moise avea catapeteasma și ilastiriul către răsărit[7]. Seminția lui Iuda, pentru că era mai cinstită, și-a fixat locuința spre răsărit[8]. În templul vestit al lui Solomon, poarta Domnului se afla spre răsărit. Dar și Domnul, cînd a fost răstignit, privea spre apus și așa ne închinăm, uitîndu-ne la el. Iar cînd s-a înălțat, a pornit spre răsărit și astfel i s-au închinat apostolii și el va veni tot așa în chipul în care l-au văzut mergînd la cer, după cum însuși Domnul a spus: „După cum fulgerul iese de la răsărit și se arată pînă la apus, tot așa va fi venirea Fiului omului"[9]. Așteptîndu-l deci pe el, ne închinăm spre răsărit. Această predanie a apostolilor este nescrisă. Și în adevăr multe ni s-au predat fără să fie însemnate în scris.

[1] *I Ioan*, I, 5.
[2] *Malahia*, IV, 2.
[3] *Zaharia*, VI, 12; *Luca*, I, 78.
[4] *Psalmi*, LXVII, 33-34.
[5] *Facerea*, II, 8.
[6] *Facerea*, III, 23-24.
[7] *Leviticc*, XVI, 14.
[8] *Numeri*, II, 3.
[9] *Matei*, XXIV, 27.

CAPITOLUL XIII

Despre sfintele și prea curatele taine ale Domnului

Dumnezeul cel bun, a tot bun și mai presus de bunătate, care este în totul bunătatea, din pricina bogăției covîrșitoare a bunătății sale, nu s-a mulțumit numai să fie bun, adică să existe numai ființa sa, fără ca să participe cineva la ea, ci pentru aceasta a făcut mai întîi puterile spirituale și cerești, apoi lumea văzută și sensibilă, apoi din cea spirituală și sensibilă pe om. Prin urmare, toate cele făcute de el, întrucît există, participă bunătății lui. El este existența tuturor — pentru că „în el sînt toate"[1] — nu numai pentru că ne-a adus de la neexistență la existență, dar pentru că energia lui conservă și ține pe cele făcute de el. În chip covîrșitor, însă, conservă și ține viețuitoarele, căci acestea participă la bunătatea lui Dumnezeu și prin faptul că există, dar și prin faptul că sînt părtașe vieții. Ființele raționale participă bunătății lui și pentru motivele arătate mai sus, dar și pentru că au rațiune și mai cu seamă pentru aceasta. Ele sînt oarecum mai aproape de el, cu toate că el negreșit le depășește în chip incomparabil.

Așadar, omul, fiind făcut rațional și liber a primit puterea de a se uni pentru totdeauna cu Dumnezeu prin proprie alegere, dacă va rămîne în bine, adică dacă va asculta de Creator. Dar pentru că a călcat porunca Creatorului său și a fost supus morții și stricăciunii, Făcătorul și Creatorul neamului nostru, din pricina îndurărilor milei sale, s-a făcut asemenea nouă, făcîndu-se întru totul om fără de păcat și s-a unit cu firea noastră. Și pentru că ne-a dat chipul lui și Duhul lui și nu l-am păzit, el însuși ia firea noastră săracă și slabă ca să ne curățească, ca să ne facă nestricăcioși și să ne facă iarăși părtașii Dumnezeirii lui.

Trebuia, însă, să se împărtășească de cel mai bun nu numai pîrga firii noastre, ci tot omul care vrea să se nască a doua oară, să se nutrească cu o hrană nouă și proprie nașterii, ca astfel să ajungă la măsura desăvîrșirii. Prin nașterea lui Dumnezeu Cuvîntul, adică prin întrupare, prin botez, prin patimă, prin înviere, a eliberat firea de păcatul strămoșesc, de moarte și de stricăciune, a devenit pîrga învierii, s-a făcut pe sine cale, pildă și exemplu, ca și noi, mergînd pe urmele lui, să ajungem fii[2] și moștenitori ai lui Dumnezeu[3]

[1] *Romani*, XI, 36.
[2] *Matei*, V, 9, 45; *Romani*, IX, 26; *II Corinteni*, VI, 18; *Galateni*, III, 26.
[3] *Romani*, VIII, 17; *Galateni*, III, 29; IV, 7.

prin poziție așa cum este el prin fire, și împreună moștenitori cu el[1]. Așadar, după cum am spus, ne-a dat a doua naștere, pentru ca după cum fiind născuți din Adam, ne-am asemănat lui, moștenind blestemul și stricăciunea, tot astfel născîndu-ne din el, să ne asemănăm lui, moștenind nestricăciunea, binecuvîntarea și slava lui.

Pentru că acest Adam este duhovnicesc trebuia ca și naşterea să fie duhovnicească; tot astfel și mîncarea. Dar pentru că sîntem dubli și compuși trebuie ca și naşterea să fie dublă; tot astfel și mîncarea compusă. Naşterea ni s-a dat prin apă și prin Duh[2], adică prin sfîntul botez; iar mîncarea este însăși pîinea vieții[3], Domnul nostru Iisus Hristos, cel care s-a pogorît din cer[4]. El, voind să primească în locul nostru moartea cea de bunăvoie, în noaptea în care s-a dat pe sine a lăsat moștenire testament nou sfinților săi ucenici și apostoli și prin ei tuturor celor care cred în el. Așadar, în foișorul sfîntului și slăvitului Sion[5], după ce a mîncat paștele cel vechi cu ucenicii săi și a plinit testamentul cel vechi, spală picioarele ucenicilor[6]; prin aceasta le-a dat un simbol al sfîntului botez. Apoi, rupînd pîinea, le-a dat-o zicînd: „Luați, mîncați, acesta este trupul meu"[7], „care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor"[8]. De asemenea, luînd și paharul, în care era vin și apă, l-a dat lor zicînd: „Beți din acesta toți, acesta este sîngele meu, al legii celei noi, care pentru voi se varsă spre iertarea păcatelor"[9]. „Aceasta să o faceți întru pomenirea mea[10], căci de cîte ori veți mînca pîinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Fiului omului și mărturisiți învierea lui pînă ce va veni"[11].

Dacă „Cuvîntul lui Dumnezeu este viu și lucrător"[12] și „toate cîte a voit Domnul a făcut"[13], și dacă a zis: „Să se facă lumină"[14] și s-a făcut; „să se facă

[1] *Romani*, VIII, 17.
[2] *Ioan*, III, 5.
[3] *Ioan*, VI, 48.
[4] *Ioan*, VI, 50.
[5] *Matei*, XXVI, 17-19; *Marcu*, XIV, 12-16; *Luca*, XXII, 7-13.
[6] *Ioan*, XIII, 4-12.
[7] *Matei*, XXVI, 26; *Marcu*, XIV, 22; *Luca*, XXII, 19; *I Corinteni*, XI, 23-24.
[8] *I Corinteni*, XI, 24.
[9] *Matei*, XXVI, 28; *Marcu*, XIV, 24; *Luca*, XXII, 22; *I Corinteni*, XI, 25.
[10] *I Corinteni*, XI, 24.
[11] *I Corinteni*, XI, 26.
[12] *Evrei*, IV, 12.
[13] *Psalmi*, CXXXIV, 6.
[14] *Facerea*, I, 3.

tărie"[1] și s-a făcut; dacă „prin Cuvîntul Domnului s-au întărit cerurile și prin Duhul gurii lui, toată puterea lor"[2], dacă cerul, pămîntul, apa, focul, aerul și toată podoaba lor s-au alcătuit prin Cuvîntul Domnului și chiar această ființă faimoasă, omul; dacă voind însuși Dumnezeu Cuvîntul s-a făcut om și și-a făcut fără sămînță corp lui și din sîngiurile curate și neîntinate ale sfintei pururea Fecioare, nu poate oare să facă pîinea corp al său și vinul și apa, sînge? La facerea lumii a spus: „Să scoată pămîntul iarbă verde"[3] și pînă acum cînd plouă, pămîntul fiind împins și împuternicit scoate vlăstarele sale prin porunca dumnezeiască. Dumnezeu a spus: „Acesta este trupul meu" și „acesta este sîngele meu" și „aceasta faceți-o întru pomenirea mea" și se face prin porunca lui atotputernică, pînă ce va veni. Căci așa a spus: „Pînă va veni"[4]. Și plouă, prin invocare, în această țarină nouă puterea umbritoare a Sfîntului Duh. După cum toate cîte a făcut Dumnezeu le-a făcut cu energia Sfîntului Duh, tot astfel și acum, energia Duhului lucrează cele mai presus de fire, pe care nu le poate cuprinde nimic altceva decît credința. „Cum îmi va fi mie aceasta, zice sfînta Fecioară, pentru că eu nu cunosc bărbat"[5]. Iar arhanghelul Gavriil îi răspunde: „Duhul cel Sfînt se va pogorî peste tine și puterea celui prea Înalt te va umbri"[6]. Și acum mă întrebi cum pîinea se face corpul lui Hristos și vinul și apa sîngele lui Hristos? Ți-o voi spune eu. Sfîntul Duh se coboară peste ele și face pe acelea ce sînt mai presus de cuvînt și de cuget.

Se ia pîine și vin. Dumnezeu cunoaște slăbiciunea omenească; el știe că de multe ori se întoarce cu dezgust de la acelea pe care nu le săvîrșește în mod obișnuit. Așadar, făcînd uz de îngăduința obișnuită face, prin cele obișnuite ale firii, pe cele mai presus de fire. Și după cum la botez, pentru că este obiceiul oamenilor să se spele cu apă și să se ungă cu untdelemn, a unit harul Duhului cu untdelemnul și cu apa și a făcut-o baie a renașterii[7], tot astfel, pentru că este obiceiul oamenilor să mănînce pîine și să bea apă și vin, a unit cu acestea Dumnezeirea lui și le-a făcut corpul și sîngele lui, ca să ajungem la cele mai presus de fire prin cele obișnuite și potrivite firii.

[1] *Facerea*, I, 6.
[2] *Psalmi*, XXXII, 6.
[3] *Facerea*, I, 11.
[4] *I Corinteni*, XI, 26.
[5] *Luca*, I, 34.
[6] *Luca*, I, 35.
[7] *Tit*, III, 5.

Pîinea și vinul sînt în chip real trupul unit cu Dumnezeirea; ele sînt trupul luat din sfînta Fecioară. Asta nu înseamnă că se pogoară din cer trupul care a fost înălțat, ci că însăși pîinea și vinul se prefac în trupul și sîngele Domnului. Dar dacă cauți să afli chipul în care se face aceasta, îți este de ajuns să auzi că se fac prin Duhul Sfînt, după cum Domnul și-a făcut prin Duhul Sfînt, lui și în el însuși, trup din sfînta Născătoare de Dumnezeu. Mai mult nu cunoaștem decît că Cuvîntul lui Dumnezeu este real, activ, atotputernic, dar modul în care se prefac nu se poate cerceta. Nu este rău să spunem și aceasta, că după cum în chip natural, prin mîncare, pîinea, iar prin băutură, vinul și apa se prefac în corpul și sîngele celui care mănîncă și bea, și nu devine alt corp decît corpul lui cel mai dinainte, tot astfel și pîinea punerii înainte, vinul și apa, prin invocarea și pogorîrea Sfîntului Duh se prefac în chip supranatural în corpul și sîngele lui Hristos și nu sînt doi, ci unul și același.

Pentru cei care cu credință, în chip vrednic, se împărtășesc, împărtășania este spre iertarea păcatelor, spre viața veșnică, spre păzirea sufletului și a trupului; dar pentru cei care se împărtășesc cu necredință în chip nevrednic, este spre muncă și pedeapsă, după cum și moartea Domnului pentru cei care cred a devenit viață și nestricăciune spre desfătarea fericirii veșnice, iar celor necredincioși și ucigătorilor Domnului, muncă și pedeapsă veșnică.

Pîinea și vinul nu sînt tipul trupului și sîngelui lui Hristos — să nu fie! — ci însuși trupul îndumnezeit al Domnului. Însuși Domnul cînd a spus: „Aceasta este trupul meu“[1], n-a spus: „acesta este tipul trupului meu“, ci a spus: „Acesta este trupul meu“; și n-a spus: „Acesta este tipul sîngelui meu“, ci: „acesta este sîngele meu“[2]. Și înainte de aceasta, a spus iudeilor: „Dacă nu mîncați trupul Fiului omului și nu beți sîngele lui, nu aveți viață întru voi“[3]. „Căci trupul meu este mîncare adevărată și sîngele meu băutură adevărată“[4]. Și iarăși: „Cel care mă mănîncă va trăi“[5].

Pentru aceea să ne apropiem cu toată frica, cu conștiința curată și cu o credință neîndoielnică și negreșit ne va fi nouă după cum credem, dacă nu ne îndoim. Să o cinstim pe aceasta cu toată curățenia, atît sufletească cît și trupească, căci este dublă. Să ne apropiem de ea cu o dorință înfocată, și încrucișînd palmele să primim corpul celui răstignit. Punînd peste dînsul ochii, buzele și fruntea să ne împărtășim cu dumnezeiescul cărbune, pentru ca focul dorinței din noi, luînd arderea din cărbune, să ardă complet păcatele noastre, să lumineze inimile noastre, să ne aprindem și să ne îndumnezeim prin împărtășirea focului dumnezeiesc. Cărbune a văzut Isaia[1]. Cărbunele nu este un lemn simplu, ci este unit cu focul. Tot astfel și pîinea împărtășaniei, nu este pîine simplă, ci unită cu Dumnezeirea; iar corpul unit cu Dumnezeirea nu este o singură fire, ci una a corpului și alta a Dumnezeirii unite cu el; pentru aceea amîndouă împreună nu sînt o fire, ci două.

Melchisedec, preotul Dumnezeului celui prea înalt, a primit cu pîine și cu vin pe Avraam care s-a întors după învingerea celor de alt neam[2]. Masa aceea preînchipuia masa aceasta mistică, după cum și preotul acela era tipul și icoana adevăratului arhiereu Hristos[3]. „Tu, spune Scriptura, ești preot în veac după rînduiala lui Melchisedec“[4]. Pîinile punerii înainte[5] închipuiau această pîine. Aceasta este jertfa cea curată, adică nesîngeroasă, care a spus Domnul, prin profet, să i se aducă de la răsăritul soarelui pînă la apus[6].

Trupul și sîngele lui Hristos slujesc la menținerea sufletului și trupului nostru; ele nu se mistuiesc, nu se strică, nu se aruncă afară — să nu fie! — ci slujesc ființei și menținerii noastre. Sînt un mijloc de pază pentru orice vătămare și un mijloc de curățare pentru toată întinăciunea, întocmai ca acela prin care cureți, prin foc curățitor, aurul fals pe care l-ai luat, ca să nu fim condamnați împreună cu lumea în veacul ce va să fie[7] — căci curăță prin boli și tot felul de necazuri — după cum spune dumnezeiescul apostol: „Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am fi judecați. Dar fiind judecați de Domnul, sîntem pedepsiți, ca să nu fim osîndiți împreună cu lumea“[8]. Cuvintele acestea se referă la ceea ce a spus puțin mai sus: „Încît cel care se împărtășește cu nevrednicie corpului și sîngelui Domnului, osîndă lui și mănîncă și

[1] *Matei*, XXVI, 26; *Marcu*, XIV, 22; *Luca*, XXII, 19; *I Corinteni*, XI, 24.
[2] *Matei*, XXVI, 28; *Marcu*, XIV, 24; *Luca*, XXII, 22.
[3] *Ioan*, VI, 53.
[4] *Ioan*, VI, 55.
[5] *Ioan*, VI, 57.

[1] *Isaia*, VI, 6-7.
[2] *Facerea*, XIV, 17-18.
[3] *Evrei*, VI, 20; VII, 28.
[4] *Psalmi*, CIX, 5.
[5] *Ieșirea*, XXV, 30; XL, 21; *Levitic*, XXIV, 5-9.
[6] *Malahia*, I, 11.
[7] *I Corinteni*, XI, 32.
[8] *I Corinteni*, XI, 31-32.

bea"[1]. Fiind curăţaţi prin el, ne unim cu trupul Domnului şi cu Duhul lui şi ajungem trup al lui Hristos[2].

Pîinea aceasta este pîrga pîinii ce va să fie, care este spre fiinţă. Cuvîntul „pîinea cea spre fiinţă"[3] indică fie „pîinea ce va să fie", adică pîinea veacului ce va să fie, fie pe aceea cu care ne hrănim pentru conservarea fiinţei noastre. Fie că este luat într-un sens, fie că este luat în celălalt, pîinea va fi numită în chip propriu trupul Domnului. Duh făcător de viaţă este trupul Domnului, căci a fost zămislit din Duhul făcător de viaţă. Cel născut din Duh, Duh este[4]. Spun aceasta fără să distrug firea trupului, ci voiesc să arăt că acesta este făcător de viaţă şi dumnezeiesc.

Dar dacă unii au numit pîinea şi vinul antitipuri ale corpului şi sîngelui Domnului, după cum a spus purtătorul de Dumnezeu Vasile, nu le-au numit aşa după ce ele au fost sfinţite, ci înainte de a fi sfinţite. Ei au numit astfel acest dar de jertfă.

Ea se numeşte împărtăşanie, căci prin ea ne împărtăşim cu Dumnezeirea lui Hristos. Se numeşte şi cuminecătură şi este cu adevărat, pentru că prin ea ne cuminecăm cu Hristos şi participăm trupului şi Dumnezeirii lui. Prin ea ne cuminecăm şi ne unim unii cu alţii, pentru că ne împărtăşim dintr-o singură pîine şi devenim toţi un corp[5] şi un sînge al lui Hristos şi mădulare unii altora[6], ajungînd toţi împreună — trup al lui Hristos[7].

Aşadar, cu toată puterea să ne păzim să nu luăm o împărtăşanie de la eretici şi nici să dăm[8]. Căci spune Domnul: „Nu daţi cele sfinte cîinilor, şi nici nu aruncaţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor"[9], ca să nu ne facem părtaşi relei lor credinţe şi osîndirii lor. Dacă negreşit împărtăşania este unire cu Hristos şi a unora cu alţii, atunci negreşit ne unim cu toţii cei care, potrivit voinţei libere, se împărtăşesc împreună cu noi. Într-adevăr, această

[1] *I Corinteni*, XI, 29.
[2] *I Corinteni*, X, 16-17; *Romani*, XII, 5; *I Corinteni*, XII, 12, 27.
[3] *Matei*, VI, 11; *Luca*, XI, 3.
[4] *Ioan*, III, 6.
[5] *I Corinteni*, X, 16-17; *Romani*, XII, 5.
[6] *Romani*, XII, 5.
[7] *I Corinteni*, XII, 27.
[8] Ioan Moshu în lucrarea sa: *Limonariul*, istoriseşte multe întîmplări din viaţa creştinilor din timpul său, prin care se pune în evidenţă tocmai acest adevăr, anume de a nu participa cu nici un chip la sfînta împărtăşanie săvîrşită de eretici şi de asemenea de a nu împărtăşi noi ortodocşii pe eretici cu sfînta taină a euharistiei.
[9] *Matei*, VII, 6.

unire se săvîrşeşte prin voinţă liberă şi nu fără asentimentul nostru. Căci, după cum spune dumnezeiescul apostol: „toţi sîntem un trup, pentru că ne împărtăşim dintr-o singură pîine"[1].

Pîinea şi vinul se numesc şi antitipuri ale celor viitoare, nu pentru că ele n-ar fi în chip real trupul şi sîngele lui Hristos, ci pentru că acum participăm prin ele Dumnezeirii lui Hristos, iar atunci numai spiritual prin contemplaţie.

CAPITOLUL XIV

Despre genealogia Domnului şi despre Sfînta Născătoare de Dumnezeu

Despre sfînta şi prea lăudata pururea Fecioară şi Născătoare de Dumnezeu Maria ne-am ocupat pe cît trebuia în cele de mai sus, expunînd partea cea mai însemnată, anume că se numeşte şi este în sensul propriu şi real Născătoare de Dumnezeu. Acum vom completa cele ce au rămas.

Ea a fost predestinată prin sfatul preştiutor şi mai înainte de veci al lui Dumnezeu, a fost preînchipuită şi mai înainte propovăduită prin Duhul Sfînt, prin diferite simboluri şi prin cuvintele profeţilor. În timpul mai dinainte hotărît, a odrăslit din rădăcina lui David, potrivit făgăduinţelor făcute către el. Căci spune: „S-a jurat Domnul adevărul lui David şi nu-l va lepăda: din rodul pîntecului tău voi pune pe tronul tău"[2]. Şi iarăşi: „Odată m-am jurat întru cel sfînt al meu, că nu voi minţi pe David. Sămînţa lui rămîne în veac şi tronul lui ca soarele înaintea mea şi ca luna făcută pentru veşnicie şi care este martor credicios în cer"[3]. Şi Isaia: „Va răsări toiag din Iesei şi floare se va înălţa din rădăcina lui"[4].

Aşadar că Iosif se trage din seminţia lui David au arătat precis prea sfinţiţii Evanghelişti Matei şi Luca. Matei coboară pe Iosif din David prin Solomon[5], iar Luca, prin Natan[6]. Amîndoi, însă, au trecut sub tăcere genealogia sfintei Fecioare.

[1] *I Corinteni*, X, 17.
[2] *Psalmi*, CXXXI, 11; *II Împăraţi*, VII, 12.
[3] *Psalmi*, LXXXVIII, 35-36.
[4] *Isaia*, XI, 1.
[5] *Matei*, I, 6-16.
[6] *Luca*, III, 23-31.

Trebuie, însă, să se știe că nu era obiceiul la evrei și nici în dumnezeiasca Scriptură să se facă genealogia în linie feminină; dar era lege ca să nu se facă căsătorii între seminții[1]. Iosif se cobora din seminția davidică; și pentru că era drept — căci așa mărturisește despre el dumnezeiasca Evanghelie[2] — nu s-ar fi logodit contra legii cu sfînta Fecioară, afară numai în cazul dacă ea nu se cobora din aceeași seminție. Așadar, evangheliștii s-au mulțumit să arate numai linia descendentă a lui Iosif.

Trebuie să se știe și aceasta că era lege ca atunci cînd murea un bărbat fără moștenitor să se căsătorească fratele lui cu femeia celui răposat și să se ridice sămînța fratelui[3]. Cel care se năștea era după fire fiul celui de-al doilea, adică al celui care l-a născut; după lege, însă, al celui răposat.

Din linia genealogică a lui Natan, fiul lui David, Levi a născut pe Melhi și pe Pantira, Pantira a născut pe Barpantira, căci așa se numea. Acest Barpantira a născut pe Ioachim, Ioachim a născut pe sfînta Născătoare de Dumnezeu. Natan a avut femeie din linia genealogică a lui Solomon, fiul lui David, din care s-a născut Iacov. Dar cînd a murit Natan, Melhi, cel din seminția lui Natan, fiu al lui Levi, dar frate al lui Pantira, s-a căsătorit cu femeia lui Natan, mama lui Iacov și din ea a născut pe Ili. Așadar Iacov și Ili au devenit frați din aceeași mamă: Iacov din seminția lui Solomon, iar Ili din seminția lui Natan. Ili cel din seminția lui Natan a murit fără copil și Iacov, fratele lui, cel din seminția lui Solomon, a luat pe femeia lui și a ridicat sămînța fratelui lui și a născut pe Iosif. Așadar, Iosif prin fire este fiul lui Iacov, care se coboară din Solomon, dar după lege al lui Ili, care se coboară din Natan.

Ioachim, s-a căsătorit cu cinstita și vrednica de laudă Ana. După cum Ana cea de altă dată fiind fără de rod a născut pe Samuil, prin rugăciune și făgăduință[4], tot astfel și aceasta, prin rugăciune și făgăduință către Dumnezeu, primește pe Născătoarea de Dumnezeu, ca și în aceasta să nu rămînă cu nimic în urma femeilor slăvite. Așadar, harul — căci așa se tălmăcește numele Ana — naște pe Doamna — căci aceasta înseamnă numele Maria — și în adevăr a ajuns Doamna tuturor făpturilor, fiind Maica Creatorului. Se naște în casa lui Ioachim, care se găsea lîngă poarta oilor și este adusă la

[1] *Numeri*, XXXVI, 6-9.
[2] *Matei*, I, 19.
[3] *Facerea*, XXXVIII, 8; *Deuteromon*, XXV, 5-6.
[4] *I Împărați*, I, 10-11, 20-21.

templu. Apoi în casa lui Dumnezeu, sădită și îmbogățită fiind de Duh, a ajuns ca un măslin încărcat de rod, locașul oricărei virtuți, depărtînd mintea de orice dorință lumească și trupească, păstrîndu-și astfel feciorelnic sufletul împreună cu trupul, după cum trebuia, deoarece sînul avea să primească pe Dumnezeu. El, sfînt fiind, întru sfinți se odihnește[1]. Stăruie, deci, în sfințenie și se arată templu sfînt, minunat și vrednic al prea înaltului Dumnezeu.

Pentru că dușmanul mîntuirii noastre pîndea fecioarele din cauza profeției lui Isaia care spune: „Iată fecioara va avea în pîntece și va naște fiu și vor numi numele lui Emanuil, care se tălmăcește: cu noi este Dumnezeu“[2], cel care prinde pe cei înțelepți în viclenia lor[3], ca să amăgească pe cel care se îngîmfă totdeauna cu înțelepciunea, face ca să fie logodită tînăra cu Iosif, este dată de preoți „cartea cea nouă celui care știe carte“[4]. Logodna a fost păzitoare a fecioarei și înșelăciune a celui care pîndea fecioarele. Cînd a venit plinirea vremii[5] a fost trimis îngerul Domnului la ea și i-a binevestit zămislirea Domnului[6]. Astfel a zămislit pe Fiul lui Dumnezeu, puterea ipostatică a Tatălui, nu din voința trupului, nici din voința bărbatului[7], adică împreunare și sămînță, ci din bunăvoința Tatălui și din conlucrarea Sfîntului Duh. A îngăduit Creatorului să se creeze, Făcătorului să se plăsmuiască, Fiului lui Dumnezeu și lui Dumnezeu să se întrupeze și să se facă om din cărnurile și sîngiurile ei curate și neîntinate, plătind datoria strămoașei. Căci după cum aceea a fost plăsmuită fără de împreunare din Adam, tot așa și aceasta a născut pe noul Adam, care s-a născut potrivit legii nașterii, dar mai presus de natura nașterii. Se naște fără de Tată, din femeie, și fără de mamă de natura nașterii, pentru că s-a născut prin femeie; mai presus din Tată. Potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut fără Tată; potrivit legii nașterii, pentru că s-a născut la timpul sorocit nașterii — căci se naște cînd a împlinit nouă luni și trece în a zecea — mai presus de legea nașterii, căci s-a născut fără să pricinuiască durere. În adevăr, aceleia căreia nu i-a precedat plăcerea nu i-a urmat nici durerea, potrivit cuvintelor profetului: „Înainte de a simți

[1] *Isaia*, LVII, 11.
[2] *Isaia*, VII, 14.
[3] *Iov*, V, 13; *I Corinteni*, III, 19.
[4] *Isaia*, XXIX, 11.
[5] *Galateni*, IV, 4.
[6] *Luca*, I, 26-38.
[7] *Ioan*, I, 13.

dureri, a născut"[1]. Și iarăși: „Înainte de a veni vremea durerilor, ea a fugit și a născut băiat"[2].

S-a născut dar din ea Fiul întrupat al lui Dumnezeu. Nu s-a născut om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu întrupat. N-a fost uns ca un profet, prin energie, ci prin prezența deplină a celui care unge, încît cel care unge s-a făcut om, iar cel care a fost uns s-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea după ipostasă. Același era atît cel care unge, cît și cel care a fost uns. Ca Dumnezeu s-a uns pe sine ca om. Cum deci să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu întrupat? În adevăr, este în sensul propriu și real Născătoare de Dumnezeu, Doamnă care stăpînește toate făpturile, roabă și maică a creatorului. După cum atunci cînd a fost zămislit Cuvîntul a păstrat fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci cînd a fost născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecînd numai prin ea și păstrînd-o încuiată. Zămislirea s-a făcut prin auz, iar nașterea prin scoaterea obișnuită la iveală a celor care se nasc, cu toate că unii spun poveștí că s-a născut prin coasta Maicii Domnului. Căci era cu putință să treacă prin ușă fără să strice peceții ei.

Rămîne așadar și după naștere fecioară cea pururea Fecioară, necunoscînd deloc bărbat pînă la moarte. Chiar dacă s-a scris: „Și nu a cunoscut-o pînă nu a născut pe Fiul ei cel primul născut"[3], trebuie să se știe că prim născut este cel care a fost născut întîi, chiar dacă ar fi unicul născut. Cuvîntul „prim născut" arată că s-a născut primul, dar nu indică negreșit și nașterea altora. Cuvîntul „pînă" indică pe de o parte sorocul cel hotărît al vremii neșterii, iar pe de altă parte nu neagă timpul ce urmează după aceasta. Căci zice Domnul: „Iată sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului"[4]; aceasta nu înseamnă că se va despărți după sfîrșitul veacului, deoarece dumnezeiescul apostol zice: „Și astfel vom fi totdeauna cu Domnul"[5], adică după învierea obștească.

Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea care a născut pe Dumnezeu și care a cunoscut minunea din experiența celor care au urmat? Departe cu acest gînd! Nu este lucrul unei rațiuni înțelepte de a gîndi asemenea lucruri și nici într-un caz de a le face.

[1] *Isaia*, LXVI, 7.
[2] *Isaia*, LXVI, 7.
[3] *Matei*, I, 25.
[4] *Matei*, XXVIII, 20.
[5] *I Tesaloniceni*, IV, 17.

Dar însăși fericita, care a fost învrednicită cu darurile supranaturale, care a fost scutită de dureri cînd a născut, le-a suferit pe acestea în timpul patimii Domnului, suportînd sfîșierea inimii din pricina dragostei de mamă, pentru motivul că vede omorît ca pe un făcător de rele pe acela pe care îl știa Dumnezeu prin naștere; atunci a fost sfîșiată de gînduri ca de o sabie. Acest lucru vor să-l spună cuvintele: „Și sabie va trece prin însuși sufletul tău"[1]. Bucuria învierii, însă, care propovăduiește că este Dumnezeu cel care a murit în trup, schimbă durerea.

CAPITOLUL XV

Despre cinstirea sfinților și a moaștelor lor

Trebuiesc cinstiți sfinții pentru că sînt prieteni al lui Hristos, fii și moștenitori ai lui Dumnezeu, după cum zice Ioan teologul și evanghelistul: „Toți cîți l-au primit le-a dat putere să ajungă copii ai lui Dumnezeu"[2]. „Încît nu mai sînt robi, ci fii"[3]; „dar dacă sînt fii sînt și moștenitori, moștenitori al lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai lui Hristos"[4]. Iar Domnul în sfintele Evanghelii zice apostolilor: „Voi sînteți prietenii mei. Nu vă mai numesc robi, căci robul nu știe ce face Domnul lui"[5]. Dar dacă Creatorul tuturor se numește Împăratul împăraților[6], Domnul domnilor[7], Dumnezeul dumnezeilor[8], negreșit că și sfinții se numesc dumnezei, domni și împărați. Dumnezeul acestora este și se numește Dumnezeu, Domn și Împărat. „Căci eu, spune Dumnezeu lui Moise, sînt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov"[9]. Iar pe Moise Dumnezeu l-a făcut dumnezeul lui Faraon[10]. Nu spun că ei sînt dumnezei, împărați și domni prin fire, ci sînt numiți așa pentru că au împărățit și au stăpînit peste patimi și au păzit nefalsificată asemănarea cu chipul dumnezeiesc, potrivit căruia au fost creați — căci se numește și icoana împăratului împărat — și pentru că sînt uniți cu Dumne-

[1] *Luca*, II, 35.
[2] *Ioan*, I, 12.
[3] *Galateni*, IV, 7.
[4] *Romani*, VIII, 17.
[5] *Ioan*, XV, 14-15.
[6] *Apocalipsă*, XIX, 16.
[7] *Apocalipsă*, XIX, 16; *Deuteronom*, X, 17.
[8] *Deuteronom*, X, 17; *Psalmi*, XLIX, 1; LXXXIII, 8; CXXXV, 2.
[9] *Ieșirea*, III, 6.
[10] *Ieșirea*, VII, 1.

zeu după voință și l-au primit locuitor înăuntrul lor, iar prin participarea la el au devenit prin har ceea ce este el prin fire. Pentru ce dar nu trebuiesc cinstiți cei care au ajuns slujitori și prieteni și fii ai lui Dumnezeu? Căci cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de Stăpînul obștesc.

Aceștia au ajuns cămări și locașuri curate ale lui Dumnezeu. „Voi locui și voi umbla întru ei, spune Dumnezeu, și voi fi lor Dumnezeu"[1]. Iar dumnezeiasca Scriptură spune că „sufletele drepților sînt în mîna lui Dumnezeu și nu se va atinge de ele moartea"[2]. Moartea celor sfinți este mai degrabă somn decît moarte. „Căci s-au ostenit în veacul de acum și vor trăi pînă la sfîrșit"[3]. Și: „Cinstită este înaintea Domnului moartea cuvioșilor lui"[4]. Și ce este mai cinstit decît a fi în mîna lui Dumnezeu? Dumnezeu este viață și lumină, iar cei care sînt în mîna Domnului sînt în viață și lumină.

Dar că Dumnezeu a locuit prin mijlocirea minții și a trupurilor lor, o spune apostolul: „Nu știți că trupurile voastre sînt templu al Sfîntului Duh, care locuiește întru voi?"[5]. „Domnul este Duh"[6]. Și: „Dacă va strica cineva templul lui Dumnezeu, Dumnezeu îl va strica pe acela"[7]. Prin urmare, cum nu trebuiesc cinstite templele însuflețite ale lui Dumnezeu, locașurile însuflețite ale lui Dumnezeu? Aceștia pe cînd trăiau au stat cu îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu.

Stăpînul Hristos ne-a dat ca izvoare mîntuitoare moaștele sfinților, care izvorăsc, în multe chipuri, faceri de bine și dau la iveală mir cu bun miros. Nimeni să nu fie necredincios! Dacă prin voința lui Dumnezeu a izvorît în pustiu apă din piatră tare[8] și din falca măgarului apă pentru Samson căruia îi era sete[9], este de necrezut ca să izvorască mir bine mirositor din moaștele mucenicilor? Cu nici un chip pentru cei care cunosc puterea lui Dumnezeu și cinstea pe care o au sfinții de la Dumnezeu.

În legea veche era socotit necurat tot cel care se atingea de un mort[10], dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. Dar după ce însăși viața și cauza vieții

[1] *II Corinteni*, VI, 16; *Levitic*, XXVI, 12-13.
[2] *Înțelepciunea lui Solomon*, III, 1.
[3] *Psalmi*, XLVIII, 10.
[4] *Psalmi*, CXV, 6.
[5] *I Corinteni*, VI, 19.
[6] *II Corinteni*, III, 17; *Ioan*, IV, 24.
[7] *I Corinteni*, III, 17.
[8] *Ieșirea*, XVII, 5-6; *Numeri*, XX, 7-11.
[9] *Judecători*, XV, 19.
[10] *Numeri*, XIX, 11; *Levitic*, XI, 36.

a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în el. Cum poate să facă minuni un corp mort? Cum dar prin ei demonii sînt puși pe fugă, bolile sînt alungate, bolnavii se vindecă, orbii văd, leproșii se curăță, ispitele și supărările se risipesc și se pogoară toată darea cea bună de la Tatăl luminilor[1] peste aceia care cer prin ei cu credința neîndoielnică? Cît de mult trebuie să te ostenești ca să găsești un sprijinitor, care să te prezinte împăratului celui muritor și să pună pe lîngă el cuvîntul pentru tine! Dar nu trebuiesc oare cinstiți apărătorii întregului neam omenesc, apărători care se roagă lui Dumnezeu pentru noi? Da, trebuie să-i cinstim, ridicînd biserici lui Dumnezeu în numele lor, aducînd roduri, prăznuind pomenirile lor, bucurîndu-ne în aceste zile de prăznuire în chip duhovnicesc, pentru ca să fie potrivită bucuria cu aceia care ne-au adunat la prăznuire, pentru ca nu cumva încercînd să-i cinstim, din contră să-i supărăm. Prin cele care Dumnezeu este cinstit, prin acelea se vor bucura și slujitorii lui; de acelea de care Dumnezeu se mînie, de acelea se vor mînia și ostașii lui. În psalmi, în imne și în cîntări duhovnicești[2], în umilință și în milostenie față de cei lipsiți, noi credincioșii să cinstim pe sfinți, căci prin acestea mai ales se cinstește Dumnezeu. Să le ridicăm stîlpi, icoane văzute și noi înșine să ne facem, prin imitarea virtuților lor, stîlpi și icoane însuflețite ale lor. Să cinstim pe Născătoarea de Dumnezeu, pentru că este în sens propriu și real Maica lui Dumnezeu. Să cinstim pe proorocul Ioan, pentru că este înainte mergător, botezător, apostol și mucenic — căci, după cum a spus Domnul, „nu s-a ridicat între cei născuți din femei mai mare decît Ioan"[3] — pentru că și acesta a fost primul propovăduitor al împărăției. Să cinstim pe apostoli, pentru că au fost frați ai Domnului, martori oculari și slujitori ai patimilor lui „pe care Dumnezeu și Tatăl cunoscîndu-i mai dinainte, mai dinainte i-a și hotărît să fie asemenea chipului Fiului lui"[4], „întîi apostoli, al doilea prooroci, al treilea păstori și învățători"[5]. Să cinstim pe mucenicii Domnului, aleși din toate categoriile sociale, pentru că sînt ostași ai lui Hristos și au băut paharul lui atunci cînd s-au botezat cu botezul morții lui făcătoare de viață, așa că au ajuns părtași patimilor și slavei lui. Înainte stătătorul lor este protodiaconul și apostolul lui Hristos, primul mucenic Ștefan. Să cinstim și pe cuvioșii noștri părinți, pe purtătorii de Dumnezeu

[1] *Iacob*, I, 17.
[2] *Efeseni*, V, 19; *Coloseni*, III, 16.
[3] *Matei*, XI, 11.
[4] *Romani*, VIII, 29.
[5] *I Corinteni*, XII, 28; *Efeseni*, IV, 11.

asceți, cei care au luptat cu tărie mucenicia cea mai îndelungată și mai grea a conștiinței, „care au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, fiind lipsiți, strîmtorați, îndurînd rele, ei de care lumea nu era vrednică, rătăcind în pustii, în munți, în peșteri și în crăpăturile pămîntului“[1]. Să cinstim pe profeții dinaintea venirii harului, pe patriarhi, pe drepți, pe cei care au vestit mai dinainte venirea Domnului. Privind la traiul tuturor acestora, să le urmăm credința[2], dragostea, nădejdea, zelul, viața, stăruința în patimi, răbdarea pînă la sînge ca să avem părtășie cu ei și la cununile slavei.

CAPITOLUL XVI

Despre icoane

Pentru că unii ne hulesc că ne închinăm și cinstim icoana Mîntuitorului și a Stăpînei noastre și încă și a celorlalți sfinți și slujitori ai lui Hristos, să audă că dintru început Dumnezeu a făcut pe om după chipul său. Pentru care motiv, oare, ne închinăm unii altora, dacă nu pentru motivul că sîntem făcuți după chipul lui Dumnezeu? După cum spune grăitorul de Dumnezeu Vasile cel prea renumit în cele dumnezeiești, „cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei“[3]. Dar originalul ei este cel înfățișat în icoană, cel după care se face icoana. Pentru care pricină poporul mozaic se închina de jur împrejurul cortului, care purta în el icoana și tipul celor cerești, dar mai degrabă al întregii creații? Dumnezeu spune lui Moise: „Vezi vei face pe toate după chipul care ți-a fost arătat în munte“[4]. Heruvimii, apoi, care umbreau ilastiriul[5], nu erau lucrurile mîinilor omenești? Ce era templul prea renumit din Ierusalim? Nu făcut de mîini și construit prin meșteșugul oamenilor?[6].

Dumnezeiasca Scriptură, însă, acuză pe cei care se închină celor cioplite, dar și pe cei care jertfesc demonilor. Jertfeau păgînii, dar jertfeau și iudeii. Păgînii jertfeau demonilor, iar iudeii lui Dumnezeu. Jertfa păgînilor era de disprețuit și de condamnat; jertfa drepților, însă, bine primită de Dumnezeu.

[1] *Evrei*, XI, 37-38.
[2] *Evrei*, XIII, 7.
[3] *Despre Sfîntul Duh, către cel întru sfinți Amfilohie, episcopul Iconiei*, MG, XXXII, col. 149 C.
[4] *Ieșirea*, XXV, 40; *Evrei*, VIII, 5.
[5] *Ieșirea*, XXV, 20; XXXVI, 9; *Evrei*, IX, 5.
[6] *III Împărați*, VI, 1-37; *II Paralipomene*, III, 1-16.

Noe a jertfit și „Dumnezeu a mirosit mireasma cea cu bun miros“[1] a bunei lui voințe primind mireasma cea bine plăcută a bunei voințe sale către el. Astfel idolii păgînilor sînt de disprețuit și opriți, căci erau închipuirile demonilor.

Pe lîngă acestea cine poate să facă chipul Dumnezeului nevăzut, necorporal, necircumscris și fără de formă? Este culmea nebuniei și a lipsei de credință să înfățișezi Dumnezeirea. Pentru acest motiv în Testamentul Vechi nu era obișnuită întrebuințarea icoanelor. Dar cînd Dumnezeu, din pricina milostivirii milii lui, s-a făcut om cu adevărat pentru mîntuirea noastră și s-a făcut om, nu cum s-a arătat lui Avraam în chip de om[2] și nici cum s-a arătat profeților, ci s-a făcut om în chip substanțial și real — a locuit pe pămînt, a petrecut cu oamenii[3], a făcut minuni, a suferit, a fost răstignit, a înviat, s-a înălțat și toate acestea s-au întîmplat în chip real și a fost văzut de oameni; deci cînd s-au făcut acestea, s-a înfățișat în icoană chipul lui spre a ne aduce aminte de el și spre a căpăta învățătură noi, care n-am fost de față atunci, pentru ca fără să fi văzut, dar auzind și crezînd, să avem parte de fericirea Domnului. Dar pentru că nu toți știu carte, și nici nu se ocupă toți cu cititul, părinții au socotit ca să fie pictate acestea în icoane ca niște fapte de vitejie spre a ne aduce aminte repede de ele. În adevăr, de multe ori neavînd în minte patima Domnului, dar văzînd icoana răstignirii lui Hristos, ne aducem aminte de patima mîntuitoare, și căzînd în genunchi ne închinăm. Nu ne închinăm materiei, ci celui ce este înfățișat în icoană, după cum nu ne închinăm materiei din care este făcută Evanghelia, nici materiei crucii, ci chipului crucii. Deci prin ce se deosebește crucea care are chipul Domnului de una care nu-l are? Tot astfel și cu privire la Maica Domnului. Cinstea dată ei se urcă spre cel întrupat din ea. Tot astfel și cu isprăvile sfinților bărbați, isprăvi care ne îndeamnă spre bărbăție, spre rîvnă, spre imitarea virtuții lor și spre slava lui Dumnezeu. Căci după cum am spus, cinstea dată de cei împreună robi către cei buni este dovada dragostei față de stăpînul obștesc, și cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană. Tradiția închinării la icoane este nescrisă, după cum nescrisă este și închinarea spre răsărit, închinarea la cruce, și altele foarte multe asemenea acestora.

[1] *Facerea*, VIII, 21.
[2] *Facerea*, XVIII, 1; XIX, 27.
[3] *Varuh*, III, 38.

Se povesteşte şi o istorie: Pe cînd Avgar era împărat în oraşul edesenilor, a trimis pe un pictor să picteze chipul Domnului, dar din pricină că pictorul n-a putut să-l picteze din cauza luminii strălucitoare a feţii, Domnul, punînd haina pe obrazul lui dumnezeiesc şi de viaţă făcător, s-a imprimat pe haină chipul lui şi astfel a trimis-o lui Avgar, care o dorea[1].

[1] Acest fapt mai este menţionat de sf. Ioan Damaschin în: *Primul tratat apologetic contra celor care atacă sfintele icoane*, sub această formă: „A venit la noi cuvînt din bătrîni, că Avgar, regele Edesei, auzind de Domnul, s-a aprins de dragoste dumnezeiască şi a trimis soli, cerîndu-i să-l viziteze; iar dacă ar refuza să facă aceasta, a poruncit unui pictor să-i facă chipul lui. Lucrul acesta ştiindu-l cel care cunoaşte toate şi poate toate, a luat o bucată de pînză şi lipind-o de faţa sa a imprimat acel chip, care se păstrează pînă azi". (Sf. Ioan Damaschin, *Cultul sfintelor icoane*, traducere din greceşte cu un studiu introductiv de D. Fecioru, Bucureşti, 1937, p. 37). Legenda tabloului, căci de fapt e o legendă, este însă numai un fapt posterior adăugat corespondenţei dintre Avgar şi Mîntuitorul Hristos, corespondenţă care a fost sîmburele legendei. Această legendă a avut un răsunet foarte mare, nu numai în orientul şi occidentul creştin, ci şi printre musulmani. Se păstrează atît în documente literare (asupra acestor documente să se vadă: E. von Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende*, TU, 18, N. F. 3, Leipzig, 1899, p. 158-249), cît şi în texte epigrafice (asupra textelor epigrafice să se vadă: R. Heberdey, *Jaresh.*, III, 1909, Beibl., p. 90-91 şi fig. 16; E. v. Dobschütz, *ZWTh*, XLIII, 1900, N.F. 8, p. 422-486; Anderson-Cumont-Grégoire, *Studia Pontica*, III, 1, 1910, Inscr. gr. et lat., nr. 211 şi 226, p. 198-202, şi p. 212-213; Max von Oppenheim und Fr. Hiller von Gärtringen, Phil. hist. Kl., 1914, 23 iulie, p. 817-828; E. Drioton, *Un apocryphe antiarien. La version copte de la correspondance d'Abgar, roi d'Edesse avec N. S.*, ROC, X, 1915-1917, nr. 3, p. 308- 326; Ch. Picard. *Un texte nouveau de la correspondance entre Avgar d'Osroène et Jésus-Christ gravé sur une porte de la ville à Philippe (Macédonie)*, BCH, 44, 1920, p. 41-69) şi pe ostraca (E. Drioton, în art. cit. semnalează patru). În ce constă această legendă? Strînse la un loc toate relatările, care variază de la autor la autor, legenda apare sub această formă. Avgar, regele Edesei (4 în. Hr. - 7 d. Hr., 13 - 50) a trimis o ambasadă, cu tribut pentru cezar, guvernatorului roman peste Fenicia, Siria, Palestina şi Mesopotamia. În timpul călătoriei ambasada a auzit şi despre minunile Mîntuitorului Hristos. La întoarcere povesteşte despre aceste minuni. Cum regele suferea de o boală incurabilă, trimite pe unul de la curtea sa (după Eusebie († 339) este un simplu curier, iar după doctrina lui Adai, este pictor, arhivar şi secretar al regelui) cu o scrisoare, în care îl roagă să-l viziteze spre a-l vindeca de boala sa. Dacă vrea poate să rămînă la el, căci a auzit că iudeii au pus la cale să-l omoare; cetatea sa este mică, este drept, dar frumoasă şi îndestulătoare pentru ei amîndoi. Regele a dat încă însărcinare trimisului său să facă icoana Mîntuitorului în cazul cînd nu l-ar determina să vină le el. Anania, acesta este numele trimisului după Eusebie, găseşte pe Mîntuitorul pe malurile Ghenizaretului (după alte izvoare în casa lui Gamaliel). Domnul îl primi cu bunăvoinţă, dar în loc de a se duce la Edesa îi dă o scrisoare (din textul lui Eusebie nu se poate conchide precis dacă însuşi Iisus a scris scrisoarea sau a pus pe altul să o scrie; Doctrina lui Adai spune că răspunsul este oral, iar Anania, trimisul regelui, l-a scris; Moise din Corea relatează că apostolul Toma a fost în această împrejurare secretarul Mîntuitorului; alte izvoare spun nu numai că Mîntuitorul a scris scrisoarea, dar a pus şi pecetea sa, care are o adîncă însemnare). În scrisoare Mîntuitorul, după ce fericeşte pe Avgar că a crezut fără să-l fi văzut, îi spune

Dar că şi apostolii au predat foarte multe în chip nescris o scrie Pavel, apostolul neamurilor: „Deci dar, fraţilor, staţi bine şi ţineţi predaniile noastre pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră"[1]. Iar către Corinteni spune: „Vă laud, fraţilor, că vă aduceţi aminte de toate ale mele, şi ţineţi predaniile aşa cum vi le-am dat"[2].

că nu poate veni; trebuie să îndeplinească misiunea pe care o are printre iudei. După ce se va urca la cer însă, îi va trimite pe unul din ucenicii săi, care îl va vindeca de orice rău. Cu dobîndirea scrisorii, Anania nu şi-a îndeplinit decît o parte din misiunea sa; el trebuia să facă şi chipul Mîntuitorului şi să-l ducă regelui. După Doctrina lui Adai, însuşi trimisul face tabloul. Acest fapt a dat naştere la mari dezvoltări, şi a devenit centrul legendei, cu excluderea aproape totală a corespondenţei dintre Avgar şi Iisus Hristos. Pînă la Evagrie Scolasticul († c. 600), nici un scriitor grec nu vorbeşte ceva de tablou. Cu el însă începe să se ştie că icoana nu este făcută de mînă omenească. Se ignorează totuşi cum s-a petrecut faptul. Alţi autori ne-o spun: trimisul regelui a vrut să picteze chipul Domnului, dar n-a putut să reproducă figura sa. Este împiedicat sau de strălucirea prea mare a feţei, sau de transformările continui ale trăsăturilor figurii sale. Mîntuitorul, văzînd neputinţa pictorului, îi cere pînza şi-şi imprimă chipul pe ea, sau, după alţii, pe propria sa haină. Procedeul acesta a părut prea simplu altor autori, aşa că relatează că Mîntuitorul, în loc de a-şi pune simplu haina sau o pînză pe faţă, se spală mai întîi şi apoi se şterge cu pînza pictorului sau chiar cu o pînză obişnuită. Alţii spun că nu s-a şters de apă, ci şi-a şters propria sa sudoare. Aici povestirea tinde să se apropie de forma populară a legendei sfintei Veronica. Atît scrisoarea Mîntuitorului, cît şi tabloul au servit ca protectoare ale oraşului Edesa. Mai mult chiar; corespondenţa dintre Avgar şi Mîntuitorul a fost întrebuinţată ca talisman, atît în orient cît şi în occident, atît de particulari cît şi de oraşe. Acesta este rostul textelor păstrate în epigrafii şi pe ostraca. În ce priveşte valoarea istorică a legendei, astăzi este de comun acord admis că nu poate fi acceptabilă. Scrisorile sînt compuse din texte din Evanghelii, dar mai ales scrisoarea lui Avgar reproduce un text în analogie cu Diatessaron, unde Taţian (sec. II) combinase într-un singur verset două versete din Evanghelii: *Mat.*, XI, 5 şi *Luca*, VII, 21. Literatură: E. von Dobchütz, *op. cit.*, p. 102-196, 281-294; Belege, p. 158*-249*; Beilagen, p. 29**-156**; L. J. Tixeront, l'Eglise *Les origines de l'Eglise l'Edesse, la légende d'Avgar. Etude critique suivie de deux textes orientaux inédits*, Paris, 1888; J. Parisot, *Avgar*, DThC, I, col. 67- 73; H. Dom Leclercq, *La légende d'Avgar*, DAL, I, col. 87-97; O. Bardenhewer, *Geschichte*, I, 1913, p. 590-596; tot în aceste lucrări literatură mai veche. Literatură nouă: C. Winckworth and F.K. Burkitt, *On Heathen Deities in the Doctrine of Addai*, JTS, 25, 1924, p. 402-403; H. P. Blok, *Die koptischen Abgarbriefe des Leinder Museums*, AO, 5, 1927, p. 238-251; Herbert C. Youtie, *A Gothenburg Papyrus and the Letter to Avgar*, HTJ, 23, 1930, p. 299-302; Acelaşi: *Gothenburg Papyrus 21 and the Coptic Version of the Letter to Avgar*, HTJ, 24, 1931, p. 61-65; Hubert Gautier, *Un portrait de Jésus-Christ fait par luiméme et envoyé au roi Avgar*, Moulins, 1932. Despre legenda lui Avgar în literatura românească să se vadă: N. Cartojan, *Legenda lui Avgar în literatura veche românească*, Bucureşti, 1925.

[1] *II Tesalonicieni*, II, 15.

[2] *I Corinteni*, XI, 2.

CAPITOLUL XVII

Despre Scriptură

Dumnezeu, propovăduit de Vechiul și Noul Testament, lăudat și slăvit în Treime, este unul, deoarece Domnul zice: „N-am venit să stric legea, ci să o plinesc"[1]. El a lucrat mîntuirea noastră, pentru care este toată Scriptura și toată taina. Și iarăși: „Cercetați Scripturile, căci ele mărturisesc despre mine"[2]. Și apostolul spune: „În multe părți și în multe feluri Dumnezeu a vorbit odinioară părinților noștri prin profeți, iar în zilele din urmă ne-a vorbit prin Fiul"[3]. Așadar au vorbit prin Sfîntul Duh legea și profeții, evangheliștii, apostolii, păstorii și învățătorii.

„Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu" și negreșit „și folositoare"[4]. Încît este un lucru foarte bun și foarte folositor sufletului ca să cercetăm dumnezeiești Scripturi. Întocmai ca un copac sădit la izvoarele apelor[5], tot astfel și sufletul udat cu dumnezeiasca Scriptură se îngrașă și dă rod copt, credința ortodoxă, se împodobește cu frunze totdeauna verzi, adică cu fapte plăcute lui Dumnezeu. Prin sfintele Scripturi sîntem îndreptați spre virtute și contemplație netulburată. În ele găsim îndemn spre orice fel de virtute și îndepărtare de la toată răutatea. Dacă sîntem iubitori de învățătură vom fi și cu multă învățătură, căci prin silință, prin osteneală și prin harul lui Dumnezeu, care dă, se duc la bun sfîrșit toate. „Cel care cere primește, cel care caută găsește, și celui care bate i se va deschide"[6]. Să batem, deci, la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos, cel ce răsună la urechile noastre cu tot felul de cîntări ale păsărilor spirituale purtătoare de Dumnezeu, cel care se atinge de inima noastră, care o mîngîie cînd este întristată, o potolește cînd este mîniată și o umple de o bucurie veșnică, care ne înalță mintea noastră pe spatele strălucitor ca aurul și prea luminat al porumbiței dumnezeiești și o suie cu aripile prea strălucitoare către Fiul Unul născut și moștenitorul săditorului viei celei spirituale și prin el o aduce la Tatăl luminilor. Să nu batem superficial, ci mai degrabă cu osîrdie și cu stăruință. Să nu trîndăvim de a bate. Căci în chipul acesta ni se va deschide. Dacă citim o dată, de două ori, și nu înțelegem ceea ce citim,

[1] *Matei*, V, 17.
[2] *Ioan*, V, 39.
[3] *Evrei*, I, 1-2.
[4] *II Timotei*, III, 16.
[5] *Psalmi*, I, 3.
[6] *Luca*, XI, 10.

să nu ne trîndăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. Căci spune Scriptura: „Întreabă pe tatăl tău și-ți va vesti și pe bătrînii tăi și-ți vor spune"[1]. Cunoștința nu este a tuturora. Să scoatem din izvorul paradisului apă veșnic curgătoare și prea curată, care saltă spre viața veșnică. Să ne veselim, să ne desfătăm fără de saț, căci are un har nesfîrșit. Dar dacă am putea să culegem ceva folositor și din literatura laică, nu este oprit. Să fim, însă, zarafi încercați ca să adunăm aurul cel bun și curat și să înlăturăm pe cel falsificat. Să luăm învățăturile cele bune, iar pe zeii cei ridicoli și poveștile neroade să le aruncăm cîinilor. Căci am putea dobîndi din ele cel mai bun argument contra lor.

Trebuie să se știe că Vechiul Testament are douăzeci și una de cărți, după numărul literelor alfabetului ebraic. Alfabetul ebraic are douăzeci și două de litere, dintre care cinci se dublează, așa că fac douăzeci și șapte. Sînt duble literele Haf, Mem, Nun, Pe și Sadi. Pentru aceea și cărțile Vechiului Testament se socotesc în acest chip douăzeci și două, dar se găsesc douăzeci și șapte, din cauză că cinci din ele se dublează. *Rut* se adaugă la *Judecători* și se numără la *Evrei* o singură carte. Cartea întîia și a doua a *Împăraților* se socotesc o carte; cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte; cartea întîia și a doua a *Paralipomenelor*, o carte; carte întîia și a doua a lui *Esdra*, o carte. Astfel cărțile Vechiului Testament sînt formate din patru pentateuhuri[2] și rămîn alte două cărți, încît cărțile canonice sînt următoarele: Cele cinci cărți ale legii: *Facerea*, *Eșirea*, *Leviticul*, *Numerii*, *Deuteronomul*. Acesta formează primul pentateuh și se numesc legea. Apoi alt pentateuh, așa-numitele grafia, iar de alții numite aghiografe; acestea cuprind următoarele cărți: *Iisus al lui Navi*, *Judecători* cu *Rut*, cartea întîi și a doua a *Împăraților*, o carte, cartea a treia și a patra a *Împăraților*, o carte, și cele două cărți ale *Paralipomenelor*, o carte. Acestea formează al doilea pentateuh. Al treilea pentateuh, cărțile în versuri: *Iov*, *Psaltirea*, *Proverbele lui Solomon*, *Eclesiastul* al aceluiași, *Cîntarea Cîntărilor* a aceluiași. Al patrulea pentateuh, cel profetic: cei doisprezece profeți, o carte, *Isaia*, *Ieremia*, *Iezechil*, *Daniil*. Apoi cele două cărți ale lui *Esdra*, unite într-o carte și *Estir*. Iar *Panaretul*, adică *Înțelepciunea lui Solomon* și *Înțelepciunea lui Iisus*, pe care tatăl lui Sirah a compus-o în evreiește, dar nepotul acestuia, Iisus, fiul lui Sirah, a tradus-o în grecește, sînt cărți folositoare și bune de citit, dar nu se numără în canon și nici nu stau în chivot.

Cărțile Noului Testament sînt următoarele: patru *Evanghelii*, cea după *Matei*, cea după *Marcu*, cea după *Luca*, cea după *Ioan*; *Faptele sfinților apos-*

[1] *Deuteronom*, XXXII, 7.
[2] Pentateuh = cinci cărți.

toli scrise de evanghelistul Luca; șapte epistole sobornice: una a lui *Iacov*, două ale lui *Petru*, trei ale lui *Ioan*, una a lui *Iuda*; patrusprezece epistole ale apostolului *Pavel*; *Apocalipsa* evanghelistului Ioan și *Canoanele* sfinților apostoli scrise de Clement.

CAPITOLUL XVIII

Despre textele din Scriptură privitoare la Hristos

Textele din Scriptură privitoare la Hristos se împart în patru categorii generale: unele i se potrivesc înainte de întrupare, altele în unirea Cuvîntului lui Dumnezeu cu firea omenească, altele după unirea Cuvîntului lui Dumnezeu cu firea omenească și altele după înviere.

Textele care se potrivesc lui Hristos înainte de întrupare sînt de șase feluri.

Unele din acestea arată unirea firii și deoființimea lui cu Tatăl, ca următoarele texte: „Eu și Tatăl una sîntem“[1]; și: „Cel care m-a văzut pe mine a văzut pe Tatăl“[2]; și: „Care există în chipul lui Dumnezeu“[3] și cele asemenea.

Alte texte arată desăvîrșirea ipostasei lui Hristos, ca acestea: „Fiul lui Dumnezeu“[4] „Chipul ipostasei lui“[5] și acest text: „Înger de mare sfat, sfetnic minunat“[6] și cele asemenea.

Alte texte arată întrepătrunderea reciprocă a ipostaselor, ca acesta: „Eu în Tatăl și Tatăl în mine“[7] și arată că el își are temelia sa indivizibilă în ființa Dumnezeirii, cum sînt expresiile: Cuvînt[8], înțelepciune[9], putere[10] și strălucire[11]. Cuvîntul își are temelia sa indivizibilă în minte — aici vorbesc de

[1] *Ioan*, X, 30.
[2] *Ioan*, XIV, 9.
[3] *Filipeni*, II, 6.
[4] *Matei*, IV, 3; VIII, 29; XIV, 33; XVI, 16; XXVI, 63; XXVII, 40, 43, 54; *Marcu*, III, 11; V, 7; XV, 39; *Luca*, I, 35; IV, 3, 9, 41; VIII, 28; *Ioan*, I, 34, 49; III, 18; V, 25; IX, 35; X, 36; XI, 4, 27; XIX, 7; XX, 31; *Faptele Apostolilor*, VIII, 37; IX, 20; *Romani*, I, 4, 9; V, 10; VIII, 3, 29, 32; *I Corinteni*, I, 9; *II Corinteni*, I, 19; *Galateni*, I, 16; II, 20; IV, 4, 6; *Efeseni*, IV, 13; *Coloseni*, I, 13; *I Tesalonicieni*, I, 10; *Evrei*, IV, 14; VI, 6; VII, 3; X, 29; *I Ioan*, I, 3, 7; III, 8, 23; IV, 9, 15; V, 5; V, 9, 10, 11, 12, 13, 20; *II Ioan*, 3; *Apocalipsă*, II, 18.
[5] *Evrei*, I, 3.
[6] *Isaia*, IX, 6.
[7] *Ioan*, X, 38; XIV, 10, 11; XVII, 21.
[8] *Ioan*, I, 1, 14; *I Ioan*, I, 1; *Apocalipsă*, IX, 13.
[9] *I Corinteni*, I, 24.
[10] *I Corinteni*, I, 24.
[11] *Evrei*, I, 3.

Cuvîntul substanțial[1] — înțelepciunea de asemenea, puterea, în cel puternic, strălucirea în lumină și izvorăsc din ele.

Alte texte arată raportul lui Hristos cu Tatăl, care este cauza lui, cum este acesta: „Tatăl este mai mare decît mine“[2]. Din el are atît existența cît și pe toate cîte le are. Existența o are pe calea nașterii, nu a creației, cum este acest text: „Eu am ieșit și vin de la Tatăl“[3]; și „Eu trăiesc din cauza Tatălui“[4]. Și are pe toate cîte le are Tatăl, dar nu prin participare și nici prin instrucție, ci ca de la cauza sa, cum este acest text: „Fiul nu poate să facă de la sine nimic, dacă nu va vedea pe Tatăl făcînd astfel“[5]. Dacă nu este Tatăl, nu este nici Fiul. Fiul este din Tatăl și în Tatăl și simultan cu Tatăl și nu după Tatăl. Tot astfel și ceea ce face, din el și cu el. Există una, singura și aceeași — nu asemenea, ci aceeași — voință, activitate și putere a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh.

Alte texte arată că toate cele ale lui Hristos se împlinesc prin activitatea lui potrivit bunăvoinței părintești, nu ca printr-un instrument sau printr-un rob, ci ca prin Cuvîntul, înțelepciunea lui substanțială și enipostatică, din pricină că se observă în Tatăl și în Fiul o singură mișcare, ca acest text: „Toate s-au făcut prin el“[6]; și acesta: „Trimis-a Cuvîntul lui și i-a vindecat“[7]; și acesta: „Ca să cunoască că tu m-ai trimis“[8].

Alte texte sînt spuse în chip profetic. Din acestea unele se raportează la cele viitoare, spre exemplu: „Va veni în chip văzut“[9] și textul din Zaharia: „Iată împăratul tău vine la tine“[10], și cuvintele spuse de Mihea: „Iată Domnul pleacă din locul lui și se va coborî și se va urca pe înălțimile pămîntului“[11]. Alte texte se raportează la cele viitoare, dar sînt spuse ca și cum s-ar fi întîmplat, ca acest text: „Acesta este Dumnezeul nostru. După aceasta s-a arătat pe pămînt și a petrecut între oameni“[12], și acesta: „Domnul m-a zidit început căilor lui spre lucrările lui“[13]; și acesta: „Pentru aceasta te-a

[1] Despre cuvîntul substanțial, cuvîntul mintal și cuvîntul rostit să se vadă mai sus Cartea I, 6, 13.
[2] *Ioan*, XIV, 28.
[3] *Ioan*, XVI, 28.
[4] *Ioan*, VI, 57.
[5] *Ioan*, V, 19.
[6] *Ioan*, I, 3.
[7] *Psalmi*, CVI, 20.
[8] *Ioan*, XI, 42.
[9] *Psalmi* XLIX, 2.
[10] *Zaharia*, IX, 9.
[11] *Mihea*, I, 3.
[12] *Varuh*, III, 36, 38.
[13] *Pildele lui Solomon*, VIII, 22.

uns, Dumnezeule, Dumnezeul tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decît pe părtașii tăi"[1] și cele asemenea.

Textele privitoare la Hristos, texte care i se potrivesc înainte de unire, pot fi spuse despre el și după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească. Dar nici într-un caz nu pot fi spuse despre el înainte de unire acelea care i se potrivesc lui după unire, decît în chip profetic, după cum am spus.

Textele care i se potrivesc lui în unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sînt de trei feluri.

Primul fel, cînd vorbim despre partea lui superioară; atunci spunem îndumnezeirea, încuvîntarea, înălțarea trupului și cele asemenea. Prin acestea noi arătăm bogăția care s-a adăugat trupului prin unirea și coeziunea cu Dumnezeu Cuvîntul cel prea înalt.

Al doilea fel, cînd vorbim despre partea lui inferioară; atunci spunem întruparea lui Dumnezeu Cuvîntul, înomenire, golire, sărăcire, smerenie. Acestea și cele asemenea lor se spun despre Cuvînt și Dumnezeu din pricina unirii cu firea oamenească.

Al treilea fel, cînd vorbim despre amîndouă în același timp; atunci spunem unire, comuniune, ungere, coeziune, conformare și cele asemenea. Din pricina acestui de-al treilea fel sînt spuse cele două feluri amintite mai sus. Prin unire se arată ce a primit fiecare din cele două, în virtutea unirii și a întrepătrunderii celui care există împreună cu el. În virtutea unirii ipostatice se zice că trupul se îndumnezeiește, că devine Dumnezeu și asemănător lui Dumnezeu Cuvîntul. Și la fel: Dumnezeu Cuvîntul s-a întrupat, s-a făcut om, se numește făptură și se numește „cel din urmă"[2]. Asta nu înseamnă că cele două firi se prefac într-o fire compusă, — căci este cu neputință ca însușirile firești contrarii să se găsească într-o singură fire — ci în sensul că cele două firi, unite după ipostasă, au întrepătrunderea reciprocă fără confundare și fără amestecare. Întrepătrunderea n-a venit din partea trupului, ci din partea Dumnezeirii, căci este cu neputință ca trupul să pătrundă prin Dumnezeire. Dar firea dumnezeiască, o dată ce a pătruns prin trup, a dat și trupului întrepătrunderea inexprimabilă cu ea, pe care o numim unire.

Trebuie să se știe că se vede contrariul privitor la primul fel și al doilea fel al textelor care se potrivesc lui Hristos în unire. Cînd vorbim despre trup, spunem îndumnezeire, încuvîntare, înălțare, ungere. În adevăr, acestea sînt din partea Dumnezeirii, dar se văd la trup. Cînd vorbim, însă, despre Cuvînt,

[1] *Psalmi*, XLIV, 9.
[2] *Apocalipsă*, I, 17.

spunem golire, întrupare, înomenire, smerenie și cele asemenea. Acestea, după cum am spus, se spun despre Cuvînt și Dumnezeu ca din partea trupului. Căci a suferit de bună voie acestea.

Textele privitoare la Hristos după unirea firii dumnezeiești cu firea omenească sînt de trei feluri.

Primul fel care arată firea lui dumnezeiască, ca acesta: „Eu sînt în Tatăl și Tatăl în mine"[1]; și „Eu și Tatăl una sîntem"[2]. Toate cîte se spun despre el înainte de întrupare acelea se vor spune despre el și după întrupare, afară de faptul că n-a luat trup și însușirile firești ale acestuia.

Al doilea fel, cel care arată firea lui omenească, ca acest text: „De ce căutați să mă omorîți pe mine, omul, care v-am vorbit adevărul"[3] și acesta: „Astfel trebuie să se înalțe Fiul omului"[4] și cele asemenea.

Textele care se spun sau s-au scris privitor la firea omenească a lui Hristos, fie că el a vorbit, fie că el a săvîrșit, sînt de șase feluri.

Unele din ele s-au săvîrșit și s-au spus în virtutea firii lui omenești în vederea întrupării, spre exemplu: nașterea din Fecioară, creșterea și progresul în vîrstă, foamea, setea, oboseala, lacrimile, somnul, străpungerea cu cuie, moartea și cele asemenea, care sînt afecte firești și neprihănite. În toate acestea există o unire a firii dumnezeiești cu firea omenească, fără de care nu este învederată existența trupului, deoarece firea dumnezeiască n-a suferit nimic din acestea, dar a săvîrșit mîntuirea noastră.

Alte texte s-au spus în chip de prefăcătorie, cum este întrebarea: „Unde l-ați pus pe Lazăr?"[5], mergerea la smochin[6], ascunderea sa[7] sau retragerea sa încetul cu încetul[8], rugăciunea[9] și cuvintele: „S-a făcut că merge mai departe"[10]. De acestea și de cele asemenea n-avea nevoie nici ca om, nici ca Dumnezeu, ci lua o atitudine omenească, după cum cerea trebuința și folosul. Astfel rugăciunea a făcut-o pentru a arăta că nu este contra lui Dumnezeu și că cinstește pe Tatăl ca pe cauza sa. A întrebat[11], nu pentru că nu știa, ci ca să arate că este om cu adevărat, împreună cu existența lui ca Dumnezeu. S-a

[1] *Ioan*, X, 38; XIV, 10, 11; XVII, 21.
[2] *Ioan*, X, 30.
[3] *Ioan*, VIII, 40.
[4] *Ioan*, III, 14.
[5] *Ioan*, XI, 34.
[6] *Matei*, XXI, 19; *Marcu*, XI, 13.
[7] *Marcu*, I, 35-37; *Ioan*, VIII, 59; XII, 36.
[8] *Luca*, IV, 30; *Ioan*, VIII, 59.
[9] *Ioan*, XI, 41-42.
[10] *Luca*, XXIV, 28.
[11] *Ioan*, XI, 34.

retras încetul cu încetul[1], ca să ne învețe să nu lucrăm cu îndrăzneală și nici să ne lăsăm în voia soartei.

Alte texte s-au spus în virtutea împroprierii noastre și a relației cu noi, cum este textul acesta: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat"[2]; și acesta: „Pe cel care n-a cunoscut păcat, l-a făcut păcat în locul nostru"[3]; și acesta: „S-a făcut blestem în locul nostru"[4]; și acesta: „Fiul însuși se va supune celui care i-a supus lui toate"[5]. Hristos n-a fost părăsit niciodată de Tatăl nici ca Dumnezeu, nici ca om; de asemenea el n-a fost nici păcat, nici blestem și nici n-are nevoie să se supună Tatălui. Ca Dumnezeu este egal Tatălui și nu este nici potrivnic lui și nici supus lui; ca om n-a fost niciodată neascultător celui care l-a născut, ca să fi trebuit să se supună. A spus aceste cuvinte, deci, ca să arate că și-a împropriat persoana noastră și că s-a așezat în rîndul nostru. În adevăr, noi am fost cei acuzați de păcat și de blestem, pentru că am fost nesupuși și neascultători, și din pricina aceasta am fost părăsiți.

Alte texte s-au spus potrivit despărțirii pe care o facem cu mintea între firile lui Hristos. Dacă vei despărți cu mintea pe acelea care sînt în realitate nedespărțite, adică trupul de Cuvînt, atunci Hristos se numește și rob[6] și ignorant[7]. El avea o fire roabă și ignorantă și dacă trupul nu s-ar fi unit cu Dumnezeu Cuvîntul, ar fi fost rob și ignorant. Dar din pricina unirii după ipostasă cu Dumnezeu Cuvîntul, n-a fost nici rob, nici ignorant. În sensul acesta Hristos a numit pe Tatăl său Dumnezeu.

Alte texte s-au spus ca să ne facă cunoscut cine este el și să ne încredințeze pe noi de acest adevăr, cum este textul acesta: „Tată, slăvește-mă cu slava pe care am avut-o la tine înainte de a fi lumea"[8]. El era și este slăvit, dar slava lui nu ne era făcută cunoscută nouă și nici nu fusese crezută. Și cuvintele spuse de apostol: „celui care a fost hotărît Fiu al lui Dumnezeu în putere, după Duhul sfințeniei, din pricina învierii din morți"[9]. În adevăr a fost făcut cunoscut și a fost crezut în lume și prin minuni, prin înviere și prin pogorîrea Sfîntului Duh. Și acest text: „Sporea în înțelepciune și har"[1].

Alte texte sînt spuse despre Hristos în virtutea împroprierii persoanei iudeilor, socotindu-se pe sine însuși împreună cu iudeii, după cum zice către samarineancă: „Voi vă închinați la ceea ce nu știți, noi ne închinăm la ceea ce știm, căci mîntuirea este din iudei"[2].

Al treilea fel de texte privitoare la Hristos după unire sînt acelea care indică o ipostasă și care reprezintă pe cele două firi, spre exemplu: „Eu trăiesc din cauza Tatălui și cel care mă mănîncă pe mine acela va trăi din cauza mea"[3]; și acesta: „Mă duc la Tatăl și nu mă veți mai vedea"[4]; și acesta: „N-ar fi răstignit pe Domnul slavei"[5]; și acesta: „Nimeni nu s-a suit în cer decît cel care s-a coborît din cer, Fiul omului, care este în cer"[6] și cele asemenea.

Dintre textele care s-au spus despre Hristos după înviere unele se potrivesc Dumnezeirii sale, ca acesta: „Botezîndu-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh"[7], adică în numele Fiului pentru că este Dumnezeu. Și acesta: „Iată eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului"[8] și cele asemenea, căci este cu noi pentru că este Dumnezeu. Alte texte din această categorie se potrivesc omenirii lui, ca acesta: „Au cuprins picioarele lui"[9]; și acesta: „Și acolo mă vor vedea"[10] și cele asemenea.

Textele spuse despre Hristos după înviere, texte care i se potrivesc omenirii lui, sînt de diferite feluri.

Unele texte sînt spuse ca întîmplate în chip real, dar nu în virtutea firii omenești, ci în virtutea întrupării, pentru a da încredințare că a înviat însuși trupul care a suferit, cum sînt rănile[11], mîncarea, băutura cea de după înviere[12].

Alte texte sînt spuse ca întîmplate în chip real și în chip firesc, ca de a se duce de la un loc la altul fără să se ostenească și de a intra prin ușile încuiate[13].

[1] *Luca*, IV, 30; *Ioan*, VIII, 59.
[2] *Matei*, XXVII, 46.
[3] *II Corinteni*, V, 21.
[4] *Galateni*, III, 13.
[5] *I Corinteni*, XV, 28.
[6] *Isaia*, XLIX, 6; *Filipeni*, II, 7.
[7] *Matei*, XXIV, 36; *Marcu*, XIII, 32.
[8] *Ioan*, XVII, 5.
[9] *Romani*, I, 4.

[1] *Luca*, II, 52.
[2] *Ioan*, IV, 22.
[3] *Ioan*, VI, 57.
[4] *Ioan*, XVI, 10, 16.
[5] *I Corinteni*, II, 8.
[6] *Ioan*, III, 13.
[7] *Matei*, XXVIII, 19.
[8] *Matei*, XXVIII, 20.
[9] *Matei*, XXVIII, 9.
[10] *Matei*, XXVIII, 10.
[11] *Luca*, XXIV, 39; *Ioan*, XX, 20, 27.
[12] *Luca*, XXIV, 42-43; *Ioan*, XXI, 5-13.
[13] *Ioan*, XX, 19.

Alte texte sînt spuse în chip de prefăcătorie, ca acesta: „Se prefăcea că vrea să meargă mai departe"[1].

Alte texte scot la iveală firile, ca acesta: „Mă urc la Tatăl meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul meu și la Dumnezeul vostru"[2]; și acesta: „Va intra împăratul slavei"[3]; și acesta: „A stat în dreapta măririi întru cele înalte"[4].

Alte texte sînt spuse în virtutea împărțirii pe care o facem pe cale abstractă între firile lui Hristos, pentru că el s-a pus pe sine însuși în același rînd cu noi, ca acest text: „Dumnezeul meu și Dumnezeul vostru"[5].

Trebuie așadar să atribuim pe cele înalte firii dumnezeiești, superioară patimilor și trupului, iar pe cele smerite, firii omenești, adică singurului Hristos, care este Dumnezeu și om, și trebuie să știm că amîndouă, atît cele înalte cît și cele smerite, sînt ale unuia și ale aceluiași, Domnul nostru Iisus Hristos. Dacă cunoaștem caracterul fiecăreia din ele și dacă vedem că amîndouă sînt săvîrșite de o singură persoană, atunci vom crede drept și nu vom rătăci. Din toate acestea se cunoaște deosebirea firilor unite și că în Hristos nu există identitate între Dumnezeire și omenire în ceea ce privește calitatea naturală a lor, după cum spune dumnezeiescul Chiril: „Unul este Fiul și Hristos și Domnul"[6]; și pentru că este unul, una este și persoana sa, căci cu nici un chip nu este împărțită unirea cea după ipostasă din pricina cunoașterii deosebirii firii lor.

CAPITOLUL XIX

Dumnezeu nu este cauza răului

Trebuie să se știe că este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința lui Dumnezeu activitatea sa, ca atunci cînd spune apostolul în epistola către romani: „Sau n-are putere olarul peste lutul lui să facă din aceeași frămîntătură un vas de cinste și altul de necinste? "[7]. El face și pe acestea și pe acelea, căci numai el este creatorul tuturora; totuși el nu

[1] *Luca*, XXIV, 28.
[2] *Ioan*, XX, 17.
[3] *Psalmi*, XXIII, 7, 9.
[4] *Evrei*, I, 3.
[5] *Ioan*, XX, 17.
[6] *Epistola IV, către Nestorie*, MG, LXXVII, col. 45 C; *Epistola XLV, prima epistolă către Suchensos, episcopul Diocesareii, despre credință*, MG, LXXVII, col. 233 A; *Epistola L, către Valerian, episcopul Iconiei*, MG, LXXVII, col. 257 B.
[7] *Romani*, IX, 21.

construiește lucruri cinstite și necinstite, ci voia liberă a fiecăruia. Acest lucru este evident din cele ce spune însuși apostolul în a doua epistolă către Timotei: „Într-o casă mare nu sînt numai vase de aur și de argint, ci și de lemn și de lut, unele sînt spre cinste, altele spre necinste. Deci de se curățește cineva pe sine de acestea, va fi vas de cinste, sfințit și de bună trebuință stăpînului, potrivit pentru tot lucrul bun"[1]. Este clar că în chip voluntar se îndeplinește curățirea, căci spune: „Dacă se curățește cineva pe sine". Și este justă și inversiunea termenilor: dacă nu se va curăți, va fi un vas de necinste, nefolositor stăpînului și vrednic de distrugere. Așadar citatul de mai sus și acesta: „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare"[2], și acesta: „Le-a dat Dumnezeu duh de amorțire, ochi ca să nu vadă, urechi ca să nu audă"[3], nu trebuiesc înțelese că sînt săvîrșite de Dumnezeu, ci că Dumnezeu le îngăduie din cauza liberului arbitru și din cauză că binele este neforțat.

Este obiceiul dumnezeieștii Scripturi să numească îngăduința lui activitate și faptă a sa. Cînd Scriptura spune: „Dumnezeu face rele"[4] și: „Nu este răutate în oraș pe care n-a făcut-o Domnul"[5], nu arată că Dumnezeu este cauza relelor, ci cu totul altceva. Cuvîntul „răutate" are sens dublu: uneori arată răul prin natură; acesta este contrar virtuții și voinței lui Dumnezeu; alteori arată răul și durerosul în raport cu simțirea noastră, adică supărările și nenorocirile. Acestea sînt numai în aparență rele, deoarece sînt dureroase, dar în realitate sînt bune. Pentru cei care pricep rostul lor, ajung pricinile convertirii și ale mîntuirii. Acestea, spune Scriptura, se întîmplă prin Dumnezeu.

Trebuie să se știe că noi sîntem cauza acestor rele, căci din relele voluntare se nasc relele involuntare.

Trebuie să se știe și aceasta: este obiceiul Scripturii să exprime cauzal pe unele care trebuiesc exprimate incidental, ca acest text: „Ție unuia am greșit și rău înaintea ta am făcut, ca să te îndreptezi întru cuvintele tale și să biruiești cînd vei judeca tu"[6]. Cel care a păcătuit n-a păcătuit cu scopul ca Dumnezeu să învingă, și nici Dumnezeu n-are nevoie de păcatul nostru ca să se arate prin acesta învingător — căci Dumnezeu este, în chip incomparabil, biruitorul tuturor, chiar al acelora care nu păcătuiesc, deoarece este creator,

[1] *II Timotei*, II, 20-21.
[2] *Romani*, XI, 32.
[3] *Isaia*, XXIX, 10; *Romani*, XI, 8.
[4] *Isaia*, XLV, 7.
[5] *Amos*, III, 6.
[6] *Psalmi*, L, 6.

incomprehensibil, nezidit și pentru că are o slavă naturală și nu una primită din afară — ci ca să se arate biruitor al răutății noastre, prin faptul că ne pedepsește, în virtutea dreptății sale, dacă păcătuim și ne iartă dacă ne pocăim. Totuși nu am păcătuit în vederea acestui scop, ci pentru că așa se întîmplă lucrul. Spre exemplu: dacă cineva stă și lucrează și vine un prieten, el spune: prietenul a venit ca să nu lucrez astăzi. Prietenul, însă, n-a venit ca să nu lucreze, ci așa s-a întîmplat. El nu lucrează, fiind ocupat cu primirea prietenului. Se numesc și acestea incidentale, pentru că așa se întîmplă lucrurile. Dumnezeu nu vrea să fie numai drept, dar ca toți să se asemene lui atît cît este cu putință.

CAPITOLUL XX

Nu sînt două principii

Vom cunoaște din cele ce urmează că nu sînt două principii, unul bun și altul rău. Binele și răul sînt contrarii unul altuia, se distrug unul pe altul și nu există unul în altul și nici unul cu altul. Prin urmare fiecare din ele va fi în o parte a universului. În primul loc, fiecare va fi circumscris nu numai de univers, dar chiar și de o parte a universului.

În afară de aceasta: cine este acela care împarte fiecăruia locul? Căci nu vor spune că binele și răul s-au înțeles și s-au învoit unul cu altul, deoarece răul, care aduce pace și care trăiește în bună învoială cu binele, nu este rău, și nici binele nu este bine cînd trăiește în prietenie cu răul. Dar dacă altcineva a hotărît locul propriu fiecăruia, atunci acela va fi mai degrabă Dumnezeu.

Este necesar, însă, una din două: sau să se apropie și să se distrugă reciproc, sau să existe ceva mediu, în care nu va fi nici binele, nici răul, ca un fel de barieră, care să despartă binele de rău. Și atunci nu vor fi două principii, ci trei.

Este necesar de asemenea una din două din acestea: sau să fie în pace, lucru pe care răul nu-l poate, căci a fi în pace nu este rău; sau să se lupte, lucru pe care nu-l poate binele, căci acela care se luptă nu este în chip desăvîrșit bine. Sau să lupte răul, iar binele să nu se opună și să fie distrus de rău, sau să fie totdeauna chinuit și să sufere răul; dar acesta nu este caracterul binelui. Prin urmare nu există decît un singur principiu, liber de orice rău.

Dar dacă așa stă lucrul, spun ereticii, de unde provine răul? Căci este cu neputință ca răul să se nască din bine. La acestea spunem că răul nu este

nimic altceva decît lipsa binelui și o abatere de la starea conformă firii la una contrară firii. Răul nu are existență prin fire. Toate cîte a făcut Dumnezeu, așa cum s-au făcut, sînt foarte bune[1]. Dacă rămîn așa cum au fost zidite sînt foarte bune. Dar dacă se îndepărtează, în chip voluntar, de la starea conformă naturii și dacă vin la o stare contra naturii, ajung în rău.

Potrivit firii lor toate sînt roabe și supuse creatorului. Dar cînd una din făpturi s-a revoltat și n-a ascultat de făcător, a format în ea însăși răul. Răutatea nu este o ființă, nici o însușire a ființei, ci un accident, adică abaterea de bunăvoie de la starea conformă firii la una contrară firii, care este păcatul.

De unde provine, așadar, păcatul? El este născocirea voinței libere a diavolului. Dar este diavolul rău? Așa cum a fost creat nu este rău, ci bun, căci a fost creat de creator înger luminos și prea strălucitor și liber, pentru că este rațional. De bunăvoie, însă, s-a depărtat de virtutea firească și a ajuns în întunericul răutății, depărtîndu-se de Dumnezeu, singurul bun, făcător de viață și făcător de lumină. Căci prin Dumnezeu tot binele se îmbunătățește. Și întrucît se îndepărtează de el prin voință — căci nu se îndepărtează prin loc — a ajuns în rău.

CAPITOLUL XXI

Pentru care motiv Dumnezeu, dacă este prestiutor, a mai creat pe cei care aveau să păcătuiască și care nu aveau să se pocăiască

Dumnezeu, din pricina bunătății sale, aduce cele ce sînt de la neexistență la existență. El cunoaște mai dinainte pe cele ce vor fi. Dacă cei păcătoși n-aveau să existe și nici n-aveau să fie răi, atunci nici n-ar fi fost cunoscuți de mai înainte. Cunoștințele sînt în legătură cu existențele, iar precunoștințele sînt în legătură cu cele ce vor fi. În primul loc este existența și apoi existența bună sau existența rea. Dar dacă Dumnezeu ar fi oprit să existe aceia care aveau să existe în virtutea bunătății lui Dumnezeu și care aveau să fie răi din pricina propriei lor voințe, atunci răul ar fi biruit bunătatea lui Dumnezeu. Prin urmare Dumnezeu face bune pe toate cîte le face; dar fiecare ajunge bun sau rău prin propria lui alegere. Și dacă Domnul a spus: „că era mai bine

[1] *Facerea*, I, 31.

omului aceluia să nu se fi născut"[1], nu a spus-o blamînd propria lui creatură, ci blamînd răutatea, care s-a produs în creatura lui, prin propria ei alegere și lenevire. Căci lenevirea propriei voințe a făcut pentru el nefolositoare facerea de bine a lui Dumnezeu. Aceasta este la fel cu următorul exemplu: dacă cineva primește de la împărat bogăție și dregătorie și va tiraniza pe binefăcătorul lui, atunci împăratul pe bună dreptate îl va prinde și îl va pedepsi, dacă vede că el stăruie mereu în tirania lui.

CAPITOLUL XXII

Despre legea lui Dumnezeu și legea păcatului

Ființa dumnezeiască și voința lui este bună și mai presus de bunătate. Aceea este bun ceea ce vrea Dumnezeu. Legea este porunca care învață aceasta, pentru ca rămînînd în ea să fim în lumină. Călcarea acestei porunci este păcatul. Păcatul se naște prin ispita diavolului și prin acceptarea noastră nesilită și liberă. Păcatul se numește și lege[2].

Legea lui Dumnezeu[3], urcîndu-se în mintea noastră, ne atrage spre ea și excită conștiința noastră. Conștiința noastră se numește „legea minții noastre"[4]. Ispita celui rău, adică legea păcatului, urcîndu-se în mădularele trupului nostru[5], ne ispitește prin trup. Dacă am călcat o dată de bunăvoie legea lui Dumnezeu și am acceptat ispita diavolului, atunci i-a dat ispitei intrare, vînzîndu-ne pe noi înșine păcatului. Pentru aceea corpul nostru este dus cu ușurință spre păcat. Mirosul și simțirea păcatului care se găsește în trupul nostru, adică pofta și plăcerea trupului, se numește și „legea din mădularele trupului nostru".

Așadar „legea minții mele"[6], adică conștiința, se bucură de legea lui Dumnezeu, adică de poruncă[7] și o voiește. Legea păcatului, însă, adică ispita care vine prin legea cea din mădulare, adică prin pofta corpului, prin înclinația, prin mișcarea și prin partea irațională a sufletului, luptă, în virtutea firii

[1] *Marcu*, XIV, 21.
[2] *Romani*, VII, 23.
[3] *Romani*, VII, 25.
[4] *Romani*, VII, 23.
[5] *Romani*, VII, 23.
[6] *Romani*, VII, 23.
[7] *Romani*, VII, 22.

mele compuse, contra legii minții mele, adică a conștiinței și mă face prizonier pe mine, care voiesc legea lui Dumnezeu și care o iubesc și care nu vreau păcatul[1]. Prin dulceața plăcerii și prin pofta trupului și a părții iraționale a sufletului, după cum am spus, rătăcește și este convins să slujească păcatului. „Dar ceea ce era cu neputință legii, întru cît era neputincioasă din pricina cărnii, aceea a făcut Dumnezeu, trimițînd pe Fiul lui în asemănarea trupului păcatului"[2] — căci a luat trup, dar nici într-un caz păcatul — „a osîndit păcatul în trup ca să fie împlinită dreptatea legii în aceia care nu umblă potrivit trupului, ci potrivit Duhului"[3]. Căci „Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre"[4] și dă putere legii minții noastre contra legii din mădularele noastre. Căci cuvintele: „Nu știm să ne rugăm cum trebuie, dar însuși Duhul se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite"[5], arată că ne învață ce vom cere în rugăciune. Prin urmare este cu neputință să îndeplinim poruncile Domnului fără de răbdare și rugăciune.

CAPITOLUL XXIII

Contra iudeilor, despre sîmbătă

Ziua a șaptea a fost numită sabat (= sîmbătă). Cuvîntul „sabat" înseamnă odihnă, căci în ea „s-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile lui"[6], după cum spune dumnezeiasca Scriptură. Pentru aceea numărul zilelor merge la șapte și se reîntoarce iarăși și începe de la ziua dintîi. Numărul șapte este în cinste la iudei, deoarece Dumnezeu a poruncit să nu fie cinstit la întîmplare, ci cu pedepse foarte grele, în caz de călcare a poruncii[7]. Dumnezeu n-a poruncit aceasta fără motiv, ci pentru anumite motive mistice, pe care le înțeleg bine bărbații duhovnicești și cei înzestrați cu harul profeției.

După cît cunosc eu neînvățatul, iată motivul pentru care se ține sîmbăta. Și voi începe de la cele mai de jos și de la cele mai grosolane. Dumnezeu, cunoscînd grosolănia, iubirea de plăcerile trupului și înclinarea completă către materie a poporului israelitean și cunoscînd în același timp și lipsa lui

[1] *Romani*, VII, 23.
[2] *Romani*, VIII, 3.
[3] *Romani*, VIII, 3-4.
[4] *Romani*, VIII, 26.
[5] *Romani*, VIII, 26.
[6] *Facerea*, II, 2.
[7] *Numeri*, XV, 32-36.

de judecată, a poruncit să se țină sîmbăta, în primul loc „ca să se odihnească și robul și vita", după cum este scris[1], deoarece „bărbatul drept are milă de sufletele vitelor lui"[2]; în al doilea loc, ca să fie, prin despărțirea de grijile materiale, liber spre a se aduna către Dumnezeu ca să-și petreacă toată ziua a șaptea în psalmi, în imne, în cîntări duhovnicești, în studiul dumnezeieștilor Scripturi și să se odihnească în Dumnezeu. Cînd nu era lege și nu era nici Scriptura inspirată de Dumnezeu, nici sîmbăta nu era afierosită lui Dumnezeu. Cînd însă a fost dată prin Moise Scriptura inspirată de Dumnezeu, i s-a afierosit lui Dumnezeu sîmbăta, ca măcar în ea să se ocupe cu studiul ei cei care nu-și afierosesc întreaga lor viață lui Dumnezeu, cei care nu slujesc din dragoste Stăpînului ca unui Tată, ci să dea ca niște robi nerecunoscători măcar o mică și neînsemnată parte a vieții lor lui Dumnezeu, și aceasta de frica tragerii la răspundere și a pedepselor care urmează din călcarea poruncii. „Legea nu este pentru cel drept, ci pentru cel nedrept"[3]. Cel dintîi care a călcat ținerea sîmbetei a fost Moise. Cînd acesta a stat lîngă Dumnezeu 40 de zile și apoi încă alte 40[4], negreșit că se chinuia pe sine cu postul în zilele de sîmbătă, cu toate că legea poruncește să nu ne chinuim pe noi înșine în ziua sîmbetei[5]. Dar dacă ar spune iudeii că aceasta s-a întîmplat înainte de darea legii, ce vor spune despre Ilie Testiveanul, care a mers cale de 40 de zile cu o singură mîncare?[6] Acesta a dezlegat sîmbăta, chinuindu-se pe sine în sîmbetele celor 40 de zile, nu numai prin post, dar și prin călătorie. Și Dumnezeu, care a dat legea, nu s-a supărat de aceasta, ci ca o recompensă a virtuții, i s-a arătat lui în Horiv[7]. Ce vor spune despre Daniil? N-a stat el trei săptămîni nemîncat?[8] Oare nu-și circumscriu toți israeliții copilul sîmbăta, dacă se întîmplă să cadă în a opta zi?[9] Oare israeliții nu postesc postul cel mare, prescris de lege, chiar dacă ar cădea sîmbăta?[10] Oare nu profanează și preoții și leviții sîmbăta prin lucrările lor de la cort, și totuși sînt nevinovați? Iar dacă ar cădea o vită în groapă sîmbăta, cel care o scoate este nevinovat, iar cel care o vede și trece este vinovat[11]. Oare n-a purtat tot Israelul chivotul lui Dumnezeu, înconjurînd zidurile Ierihonului, timp de șapte zile[1], în care negreșit a fost și sîmbăta?

[1] *Ieșirea*, XX, 10; *Deuteronom*, V, 14.
[2] *Pildele lui Solomon*, XII, 10.
[3] *I Timotei*, I, 9.
[4] *Ieșirea*, XXIV, 18; XXXIV, 28; *Deuteronom*, IX, 18.
[5] *Iudita*, VIII, 6.
[6] *III Împărați*, XIX, 8.
[7] *III Împărați*, XIX, 9-18.
[8] *Daniil*, X, 2.
[9] *Facerea*, XVII, 12; *Levitic*, XII, 3.
[10] *Levitic*, XXIII, 27-44.
[11] *Matei*, XII, 11.

Prin urmare, după cum am spus, a fost hotărîtă păzirea sîmbetei, pentru a avea omul timp liber și pentru Dumnezeu, ca să-i dea și lui cea mai mică parte din timp, și să se odihnească atît robul cît și vita. Păzirea sîmbetei a fost hotărîtă pentru cei care sînt încă copii și care sînt robiți stihiilor lumii[2], pentru cei trupești, care nu pot să înțeleagă numic mai presus de trup și literă. „Dar cînd a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul său Unul născut, făcut om din femeie, care a fost făcut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, ca să primim înfierea"[3]. Toți cîți l-am primit, ne-a dat celor care credeam în el puterea să ajungem copii ai lui Dumnezeu[4], încît nu mai sîntem robi, ci fii[5]; nu mai sîntem sub lege, ci sub har[6], nu mai slujim puțin timp Domnului de frică, ci sîntem datori să-i afierosim tot timpul vieții noastre și, dezlipindu-ne de păcat, să îngăduim ca robul, adică mînia și pofta, să se îndeletnicească totdeauna cu Dumnezeu; pofta întreagă să o îndreptăm mereu către Dumnezeu; mînia să o înarmăm contra celor potrivnici lui Dumnezeu; iar pe dobitoc, adică trupul, de asemenea dîndu-i odihnă de robia păcatului, să-l îndemnăm să slujească poruncilor dumnezeiești.

Acestea ne poruncește legea duhovnicească a lui Hristos, iar cei care o păzesc ajung superiori legii mozaice. „Cînd a venit ceea ce este desăvîrșit, ceea ce este din parte s-a desființat"[7], acoperămîntul legii, adică catapeteasma s-a rupt prin răstignirea Mîntuitorului[8], Duhul a strălucit cu limbi de foc[9] litera s-a desființat, cele trupești au încetat, s-a împlinit legea robiei și ni s-a dăruit legea libertății[10]. Acum sărbătorim odihna desăvîrșită a firii omenești, adică ziua învierii, în care Domnul Iisus, conducătorul vieții și Mîntuitorul, ne-a introdus în moștenirea făgăduită celor care adoră duhovnicește pe Dumnezeu, în care a intrat el, înainte mergătorul nostru, înviind din morți și, dechizîndu-i-se ușile raiului, s-a așezat cu trupul de-a dreapta Tatălui[11], unde vor intra și cei care păzesc legea cea duhovnicească.

[1] *Iisus Navi*, VI, 1-27.
[2] *Galateni*, IV, 3.
[3] *Galateni*, IV, 4-5.
[4] *Matei*, V, 9, 45; *Luca*, VI, 35; *II Corinteni*, VI, 18; *Galateni*, III, 26; IV, 6.
[5] *Galateni*, IV, 7.
[6] *Romani*, VI, 14.
[7] *I Corinteni*, XIII, 10.
[8] *Matei*, XXVII, 51; *Marcu*, XV, 38; *Luca*, XXIII, 45.
[9] *Faptele Apostolilor*, II, 3.
[10] *Iacob*, I, 25; II, 12.
[11] *Marcu*, XVI, 19; *Romani*, VIII, 34; *Efeseni*, I, 20; *Coloseni*, III, 1; *Evrei*, XII, 2; *I Petru*, III, 22.

Așadar nouă, celor care umblăm în Duh și nu în literă[1], ne incumbă toată lepădarea celor trupești, adorarea cea duhovnicească și unirea cu Dumnezeu. Tăierea împrejur este lepădarea plăcerii trupești, este lepădarea celor de prisos și nu a celor necesare. În adevăr, prepuțiul nu este nimic altceva decît piele de prisos a părții sexuale, căci orice plăcere care nu se face de la Dumnezeu și în Dumnezeu este un prisos de plăcere. Tipul acesteia este prepuțiul. Sîmbăta însă, este odihna de păcat. Încît amîndouă ajung una și astfel cînd sînt săvîrșite de cei duhovnicești nu săvîrșesc nici cea mai mică călcare de lege.

Mai mult: trebuie să se știe că numărul șapte indică întreg timpul prezent, după cum spune prea înțeleptul Solomon ca „să dea parte celor șapte și chiar celor opt"[2]. Iar grăitorul de Dumnezeu David, cîntînd despre a opta[3], a cîntat despre starea ce va să fie după învierea din morți. Așadar, cînd legea a poruncit să se odihnească în ziua a șaptea de cele trupești, dar să se îndeletnicească cu cele duhovnicești, a arătat în chip mistic adevăratului popor israelitian, care poate să vadă pe Dumnezeu cu mintea, ca să se aducă pe sine însuși tot timpul lui Dumnezeu și să se ridice peste cele trupești.

CAPITOLUL XXIV

Despre feciorie

Cei trupești și cei iubitori de plăceri blamează fecioria și aduc drept mărturie următorul text: „Blestemat este cel care nu ridică sămînța în Israel"[4]. Dar noi avînd încredere în Dumnezeu Cuvîntul, care s-a întrupat din Fecioară, spunem că fecioria este de la început și că dintru început a fost sădită în firea oamenilor. Omul a fost plăsmuit din pămînt virgin. Din Adam numai a fost făcută Eva. În paradis domnea fecioria. Dumnezeiasca Scriptură spune că atît Adam cît și Eva erau goi și nu se rușinau[5]. Cînd însă au călcat porunca, au cunoscut că erau goi și, rușinîndu-se, și-au cusut lor învelitori. Și după călcarea poruncii, cînd au auzit: „Pămînt ești și în pămînt te vei întoarce"[6], cînd prin călcarea poruncii a intrat moartea în lume, atunci „a cunoscut Adam pe

[1] *Romani*, II, 29; VII, 6; *II Corinteni*, III, 6.
[2] *Eclesiast*, XI, 2.
[3] *Plasmul* VI.
[4] *Deuteronom*, XXV, 9.
[5] *Facerea*, II, 25.
[6] *Facerea*, III, 19.

Eva, femeia lui, și a zămislit și a născut"[1]. Pentru aceea a fost înființată căsătoria, ca să nu se distrugă și să se desființeze, din pricina morții, neamul omenesc, pentru că, prin nașterea de copii, avea să se mîntuie neamul omenesc.

Poate că cei care au făcut obiecția de mai sus vor întreba: ce vor să spună cuvintele: „Bărbat și femeie"[2] și cuvintele: „Creșteți și vă înmulțiți"[3]. La acestea vom spune: cuvintele „Creșteți și vă înmulțiți" nu indică numai-decît înmulțirea oamenilor prin împreunarea conjugală. Dumnezeu putea să facă să se înmulțească neamul omenesc și în alt chip dacă ar fi păzit pînă la sfîrșit necălcată porunca. Dar Dumnezeu, prin prestiința sa, cel care știe pe toate înainte de nașterea lor, știind că au să calce porunca și au să fie condamnați la moarte, anticipînd aceasta, a făcut bărbatul și femeia și a poruncit să crească și să se înmulțească. Să mergem mai departe în cele spuse și să vedem și superioritatea fecioriei, care este tot una cu a vorbi despre castitate.

Poruncindu-i-se lui Noe să intre în corabie, și încredințîndu-i-se să păstreze sămînța lumii, îi poruncește astfel: „Intră tu și fiii tăi și femeia ta și femeile fiilor tăi"[4]. I-a despărțit pe ei de femei, pentru că trebuia să treacă în curăție noianul de ape și potopul acela mondial. Dar după încetarea potopului spune: „Ieși tu și femeia ta și fiii tăi și femeile fiilor tăi"[5]. Iată este îngăduită iarăși căsătoria pentru înmulțirea neamului omenesc. Apoi Ilie, conducătorul carului care suflă foc, omul care străbate cerul[6], n-a îmbrățișat necăsătoria și a fost mărturisit prin înălțarea sa mai presus de oameni? Cine a închis cerurile? [7] Cine a sculat morții?[8] Cine a tăiat Iordanul?[9] Nu Ilie, care a trăit în feciorie? Dar Elisei, ucenicul acestuia, arătînd aceeași virtute, n-a moștenit îndoit darul Duhului, cînd l-a cerut?[10] Dar cei trei tineri? Nu prin faptul că au păzit fecioria au ajuns superiori focului, căci, prin feciorie, trupurile n-au putut fi mistuite de foc?[11] Nu vom trece sub tăcere nici pe Daniil, al cărui trup a fost întărit de feciorie încît dinții fiarelor n-au putut să-l

[1] *Facerea*, IV, 1.
[2] *Facerea*, I, 27.
[3] *Facerea*, I, 28.
[4] *Facerea*, VII, 7.
[5] *Facerea*, VIII, 16.
[6] *IV Împărați*, II, 11.
[7] *III Împărați*, XVII, 1.
[8] *III Împărați*, XVII, 17-24.
[9] *IV Împărați*, II, 8.
[10] *IV Împărați*, II, 9-14.
[11] *Daniil*, III, 12-28.

înghită[1]. Oare Dumnezeu cînd a voit să se arate israeliților, n-a poruncit să-și curețe corpul?[2] Oare preoții nu se curățau pe ei înșiși, cînd pășeau în Sfînta Sfintelor? Oare legea n-a numit curățenia mare făgăduință făcută lui Dumnezeu?

Trebuie așadar să se înțeleagă în chip mai duhovnicesc porunca legii. Există o sămînță duhovnicească, zămislită prin dragoste și teamă de Dumnezeu într-un pîntec sufletesc, care suferă și naște duhul mîntuirii. Astfel trebuiesc înțelese cuvintele: „Fericit cel care are sămînță în Sion și rude în Ierusalim"[3]. Este oare fericit, chiar dacă va fi curvar, bețiv, idololatru, numai dacă are sămînță în Sion și rude în Ierusalim? Nici un om care cugetă just nu va vorbi așa.

Fecioria este viața îngerilor, însușirea oricărei firi necorporale. Spunem aceasta fără să hulim căsătoria — să nu fie! — căci știm că Domnul a binecuvîntat căsătoria atunci cînd a trăit printre oameni[4] și știm și pe cel care a spus: „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat"[5]. Știm totuși că fecioria este superioară căsătoriei. Atît în virtuți cît și în vicii sînt grade mai înalte și mai joase. Cunoaștem că toți muritorii, afară de începătorii neamului omenesc, sînt odrasle ale căsătoriei. Aceia sînt plăsmuiri ale fecioriei și nu ale căsătoriei. Necăsătoria, însă, după cum am spus, este imitarea îngerilor. Prin urmare pe cît este superior îngerul omului, pe atît mai cinstită este fecioria decît căsătoria. Dar ce spun înger? Însuși Hristos, slava fecioriei, născut numai din Tatăl fără de început, neseminal și fără de împreunare, dar și întrupat pentru noi fără de împreunare din Fecioară și făcut om asemenea nouă, însuși a arătat în el însuși fecioria cea adevărată și desăvîrșită. Pentru aceea nici nu ne-a poruncit-o, „căci nu toți pricep acest cuvînt"[6], după cum însuși a spus. El însă, prin faptă, ne-a învățat și ne-a împuternicit spre aceasta. Dar cui nu-i este clar că acum fecioria domnește între oameni?

Bună este nașterea de copii, pe care o aduce căsătoria! Bună este căsătoria din pricina destrăbălărilor![7] Căsătoria le curmă pe acestea și nu îngăduie furiei poftei să fie mînată spre fapte nelegiuite, din pricina împreunării legale din căsătorie. Bună este căsătoria pentru cei care nu se pot înfrîna! Dar mai bună este fecioria, deoarece cultivă nașterea de copii ai sufletului și aduce lui

[1] *Daniil*, VI, 16-22.
[2] *Ieșirea*, XIX, 15.
[3] *Isaia*, XXX, 9.
[4] *Ioan*, II, 1-10.
[5] *Evrei*, XIII, 4.
[6] *Matei*, XIX, 11,
[7] *I Corinteni*, VII, 2.

Dumnezeu rugăciunea, ca un fruct copt. „Cinstită este căsătoria și patul neîntinat, dar pe curvari și pe preacurvari îi va judeca Dumnezeu"[1].

CAPITOLUL XXV

Despre circumcidere

Circumciderea a fost dată lui Avraam înainte de a fi dată legea[2], după ce a primit binecuvîntările[3] și făgăduința[4] ca un semn care îl despărțea pe el, pe cei din el și pe cei din familia lui de neamurile printre care trăia. Acest lucru este evident, căci atunci cînd în pustie Israel a trăit singur 40 de ani, fără să se amestece cu alt neam, toți cei care s-au născut în pustie n-au fost circumscriși. Dar cînd Iisus i-a trecut Iordanul, au fost circumscriși și a fost a doua lege a circumciderii. Legea circumciderii s-a dat pe timpul lui Avraam, apoi a încetat în pustie 40 de ani. Dumnezeu a dat din nou lui Iisus al lui Navi legea circumciderii, după ce a trecut Iordanul, cum este scris în cartea lui Iisus al lui Navi: „În timpul acesta a zis Domnul către Iisus: Fă-ți cuțite din piatră, din piatră colțurată și șezînd circumcide pe fiii lui Israel a doua oară"[5]. Și mai jos: „Timp de 42 de ani s-a învîrtit Israel în pustia Madvaritidei[6] și pentru aceasta erau netăiați împrejur cei mai mulți dintre războinicii care au ieșit din Egipt, care nu s-au supus poruncilor lui Dumnezeu, pe care i-a hotărît să nu vadă pămîntul cel bun, pe care Domnul s-a jurat părinților lor să-l dea lor, pămînt în care curge lapte și miere. Și în locul acelora a așezat pe fiii lor, pe care Iisus i-a circumscris, pentru că ei au fost necircumscriși în timpul călătoriei"[7]. Astfel circumciderea era un semn, care despărțea pe Israel de celelalte neamuri printre care trăia.

Circumciderea era tipul botezului. Căci după cum circumciderea nu taie o parte folositoare a corpului, ci un prisos nefolositor, tot astfel, prin sfîntul botez, ni se taie împrejur păcatul. Păcatul, însă, este clar că este un prisos al poftei, și nu o poftă folositoare. Este cu neputință ca cineva să nu poftească

[1] *Evrei*, XIII, 4.
[2] *Facerea*, XVII, 10-14.
[3] *Facerea*, XVII, 4-5.
[4] *Facerea*, XVII, 6-8.
[5] *Iisus Navi*, V, 2.
[6] Corectat prin textul Septuagintei. În ediția din MG și de la Verona, f. 134v, are această formă: „Vattaritidei".
[7] *Iisus Navi*, V, 5-7.

deloc, sau să fie complet insensibil plăcerii. Ceea ce este nefolositor din plăcere, adică pofta și plăcerea nefolositoare, aceea este păcatul, pe care îl circumscrie sfîntul botez, dîndu-ne semn pe frunte, cinstita cruce, care ne desparte pe noi de păgîni. Toate neamurile au dobîndit botezul și au fost pecetluite cu semnul crucii. Dar, în fiecare neam, cel credincios se desparte de cel necredincios. Pentru că s-a arătat adevărul, tipul și umbra sînt nefolositoare. Prin urmare, acum este de prisos circumciderea și este împotriva sfîntului botez, căci „cel circumscris este obligat să păzească toată legea"[1]. Domnul s-a circumscris[2] ca să plinească legea[3]; a păzit toată legea și sîmbăta, ca să plinească și să întărească legea[4]. Dar după ce a fost botezat și după ce Duhul cel Sfînt s-a arătat oamenilor, pogorîndu-se peste el în chip de porumbel[5], de atunci s-a propovăduit cultul și viața cea duhovnicească și împărăția cerurilor.

CAPITOLUL XXVI

Despre antihrist

Se cuvine să se știe că trebuie să vină antihrist. Este antihrist tot cel care nu mărturisește că Fiul lui Dumnezeu a venit în trup[6], că este Dumnezeu desăvîrșit și că s-a făcut om desăvîrșit, fiind în același timp și Dumnezeu. Dar în sens propriu și special, antihrist se numește acela care vine la sfîrșitul veacului[7]. Trebuie, însă, mai întîi să se propovăduiască Evanghelia la toate neamurile, după cum a spus Domnul[8]. Și atunci va veni spre mustrarea iudeilor potrivnici lui Dumnezeu. Domnul le-a spus lor: „Eu am venit în numele Tatălui meu și nu mă primiți; vine altul în numele lui și pe acela îl veți primi"[9]. Iar apostolul: „Pentru aceea, pentru că n-au primit dragostea adevărului ca să se mîntuiască, va trimite lor Dumnezeu lucrarea înșelăciunii, ca să

[1] *Galateni*, V, 3.
[2] *Luca*, II, 21.
[3] *Matei*, V, 17.
[4] *Matei*, V, 17.
[5] *Matei*, III, 16; *Marcu*, I, 10; *Luca*, III, 22; *Ioan*, I, 32.
[6] *I Iona*, IV, 3; *II Ioan*, 7.
[7] *Matei*, XIII, 40; XXIV, 5.
[8] *Matei*, XXIV, 14.
[9] *Ioan*, V, 43.

creadă minciunii, pentru a fi osîndiți toți acei care n-au crezut adevărului, ci le-a plăcut nedreptatea"[1]. Așadar, iudeii n-au primit pe Domnul Iisus Hristos și Dumnezeu care este Fiul lui Dumnezeu, dar vor primi pe înșelător, pe cel care se numește pe sine Dumnezeu. Căci se va numi pe sine însuși Dumnezeu, îl învață îngerul pe Daniil, spunînd așa: „Nu va ține seamă de Dumnezeul părinților lui"[2]. Iar apostolul spune: „Să nu vă amăgească pe voi nici într-un chip, că va veni mai întîi lepădarea de credință și se va arăta omul păcatului, fiul pierzării, potrivnicul, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau este închinat, așa încît să șadă el în Biserica lui Dumnezeu, arătîndu-se pe sineși cum că ar fi Dumnezeu"[3]. Cînd spune apostolul „în Biserica lui Dumnezeu", nu vorbește de Biserica noastră, ci de cea veche, de cea iudaică. Căci antihrist nu va veni la noi, ci la iudei. Nu va veni pentru Hristos, ci contra lui Hristos[4]; pentru acest motiv se și numește antihrist.

Trebuie mai întîi să se predice Evanghelia la toate neamurile[5]. „Și atunci se va arăta cel fără de lege, a cărui venire va fi cu lucrarea satanei, cu toată puterea și cu semne și cu minuni mincinoase, cu toată amăgirea nedreptății la cei care pier, pe care Domnul îl va omorî cu graiul gurii sale și-l va pierde cu venirea arătării sale"[6]. Deci nu însuși diavolul se face om așa cum s-a înomenit Domnul — să nu fie! — ci se naște om din curvie și primește toată energia lui satan. Căci Dumnezeu, cunoscînd mai dinainte toată perversitatea voinței lui, pe care o va avea, îngăduie ca să locuiască diavolul în el.

Se naște deci din curvie, după cum am spus, este crescut în ascuns și pe neașteptate se răscoală, se împotrivește și împărățește. La începutul împărăției lui, dar mai degrabă a tiraniei lui, ia chipul sfințeniei, dar cînd ajunge stăpînitor, persecută Biserica lui Dumnezeu[7] și-și face cunoscută toată răutatea lui. Va veni cu „semne și minuni mincinoase"[8], înșelătoare și nu adevărate și pe cei care au slabă și neîntărită temelia minții îi va înșela și-i va despărți de Dumnezeul cel viu, încît „să se smintească de va fi cu putință și cei aleși"[9].

[1] *II Tesaloniceni*, II, 10-12.
[2] *Daniil*, XI, 37.
[3] *II Tesaloniceni*, II, 3-4.
[4] Tradus prin corectarea ediției din MG, după ediția de la Verona, 1531, f. 135v.
[5] *Matei*, XXIV, 14.
[6] *II Tesaloniceni*, II, 8-9.
[7] *Matei*, XXIV, 6-10.
[8] *II Tesaliniceni, II, 9.*
[9] *Matei*, XXIV, 24.

Vor fi trimiși Enoh și Ilie Testiveanul[1], și „vor întoarce inima părinților către copii"[2], adică sinagoga către Domnul nostru Iisus Hristos și către predica apostolilor, dar ei vor fi omorîți de antihrist. Și va veni Domnul din cer, în chipul în care sfinții apostoli l-au văzut mergînd la cer[3], Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, cu slavă și putere[4] și va omorî pe omul fără de legi și pe fiul pierzării cu Duhul gurii lui[5]. Așadar, nimeni să nu aștepte pe Domnul de pe pămînt, ci din cer, după cum însuși ne-a dat încredințare[6].

CAPITOLUL XXVII

Despre înviere

Credem și în învierea morților. Căci în adevăr va fi, va fi învierea morților. Iar cînd spunem înviere, spunem învierea corpurilor, deoarece învierea este starea de a doua a celui căzut. Sufletele, însă, pentru că sînt nemuritoare, cum vor învia? Dacă moartea se definește ca o despărțire a sufletului de corp, negreșit că învierea este iarăși unirea sufletului și a trupului și a doua stare a vieții a descompus și a căzut. Prin urmare, însuși corpul coruptibil și descompus, însuși va învia incoruptibil. Căci nu este neputincios cel care la început a făcut corpul din țărîna pămîntului și care s-a descompus și s-a întors iarăși în pămîntul din care a fost luat, nu este neputincios să-l învieze din nou, potrivit hotărîrii Creatorului.

Dacă nu este înviere, „să mîncăm și să bem"[7] și să ducem o viață plăcută și desfătătoare. Dacă nu este înviere, în ce ne deosebim de cele irațională? Dacă nu este înviere, să fericim fiarele cîmpului, care au o viață lipsită de necaz. Dacă nu este înviere, nu există nici Dumnezeu, nici pronie, ci toate sînt conduse și purtate în chip automat. Iată vedem pe foarte mulți drepți că sînt săraci și nedreptățiți și nu au parte în viața aceasta de nici un ajutor, iar pe păcătoși și pe nedrepți că trăiesc în bogăție și în toată desfătarea. Și care om, care judecă just ar admite că aceasta este opera unei drepte judecăți și a unei pronii înțelepte? Prin urmare va fi, va fi înviere. Căci Dumnezeu este drept

[1] *Malahia*, IV, 5; *Matei*, XVII, 10-12; *Marcu*, IX, 11-12.
[2] *Malahia*, IV, 6.
[3] *Faptele Apostolilor*, I, 11.
[4] *Luca*, XXI, 27.
[5] *II Tesaloniceni*, II, 8.
[6] *Matei*, XVI, 27; XXV, 31; *Luca*, XXI, 27.
[7] *I Corinteni*, XV, 32; *Isaia*, XXII, 13.

și răsplătitor al celor care îl așteaptă. Dacă sufletul ar fi purtat singur lupta pentru virtuți, numai el ar fi încununat; iar dacă numai el s-ar fi tăvălit în plăceri, pe bună dreptate numai el s-ar fi pedepsit. Dar pentru că nici virtutea nici viciul nu l-a săvîrșit sufletul fără trup, în chip drept amîndouă vor avea parte de răsplată.

Mărturisește și dumnezeiasca Scriptură că va fi învierea corpurilor. Dumnezeu spune către Noe după potop: „Ca iarbă verde v-am dat vouă toate. Numai carne cu sîngele sufletului nu mîncați. Căci voi cere sîngele vostru sufletelor voastre și îl voi cere din mîna tuturor fiarelor și voi cere sufletul lui din mîna a tot omul, fratele lui. Cel care varsă sîngele omului, i se va vărsa sîngele lui în locul sîngelui aceluia, căci am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu"[1]. Cum va cere sîngele omului din mîna tuturor fiarelor, decît că vor învia corpurile oamenilor care au murit? Căci nu vor muri fiarele în locul omului.

Și iarăși spune Moise: „Eu sînt Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov[2]. Dumnezeu nu este Dumnezeul morților", al celor care au murit și al celor ce nu vor mai fi, „ci al celor vii"[3], ale căror suflete trăiesc în mîna lui; iar corpurile vor trăi iarăși prin înviere. Iar David, părintele lui Dumnezeu, spune către Dumnezeu: „Lua-vei duhul lor și se vor sfîrși și în țărînă se vor întoarce"[4]. Iată este vorba despre corpuri. Apoi adaugă: „Vei trimite duhului tău și se vor zidi și vei înnoi fața pămîntului"[5].

Iar Isaia spune: „Vor învia morții și se vor scula cei din morminte"[6]. Este evident că nu stau în morminte sufletele, ci corpurile.

Iar fericitul Iezechil zice: „Și s-a făcut, pe cînd am proorocit eu și iată cutremur și s-au apropiat oasele, os lîngă os, fiecare la încheietura lui. Și am văzut și iată s-au născut peste ele nervi și carne a răsărit și s-a suit peste ele și s-a întins pielea deasupra lor"[7]. Apoi arată cum poruncindu-li-se s-au reîntors duhurile[8].

Și dumnezeiescul Daniil zice: „Și în timpul acela se va ridica Arhanghelul Mihail, cel care stă peste fiii poporului tău. Și va fi timp de întristare, întristare cum n-a mai fost de cînd s-a făcut neamul omenesc pe pămînt pînă în

[1] *Facerea*, IX, 3-6.
[2] *Ieșirea*, III, 6; *Matei*, XXII, 32; *Marcu*, XII, 26; *Luca*, XX, 37.
[3] *Matei*, XXII, 32; *Marcu*, XII, 27; *Luca*, XX, 38.
[4] *Psalmi*, CIII, 29.
[5] *Psalmi*, CIII, 30.
[6] *Isaia*, XXVI, 19.
[7] *Iezechil*, XXXVII, 7-8.
[8] *Iezechil*, XXXVII, 9-10.

timpul acela. Și în timpul acela se va mîntui poporul tău, tot cel care va fi găsit scris în carte. Și mulți dintre cei care dormeau în țărîna pămîntului se vor scula. Unii spre viața de veci, alții spre ocară și rușine veșnică. Și cei care au fost înțelegători vor străluci ca lumina tăriei și din drepții cei mulți ca stelele în veci și încă vor străluci"[1]. Spunînd că „mulți dintre cei care dormeau în țărîna pămîntului se vor scula", este clar că indică învierea corpurilor. Căci nu va spune cineva că sufletele dorm în țărîna pămîntului.

Dar și Domnul în sfințitele Evanghelii, în chip precis, a predat învierea corpurilor: „Vor auzi, spune el, cei din morminte vocea Fiului lui Dumnezeu și vor ieși cei care au făcut fapte bune întru învierea vieții și cei care au făcut fapte rele întru învierea judecății"[2]. Niciodată un om, din cei care judecă just, nu va spune că sufletele sînt în morminte.

Domnul a făcut cunoscută învierea corpurilor nu numai prin cuvînt, ci și prin faptă. În primul loc, a înviat pe Lazăr[3], care era în mormînt de patru zile, care se stricase și mirosea[4]. Căci n-a înviat sufletul lipsit de corp, ci corpul împreună cu sufletul, și n-a înviat altul, ci însuși acela care se stricase. Căci cum s-ar cunoaște și cum s-ar crede învierea celui mort, dacă nu subzistă însușirile caracteristice? Pe Lazăr l-a înviat pentru a dovedi Dumnezeirea lui și pentru a ne încredința de învierea lui și de a noastră. Lazăr avea să se întoarcă iarăși spre moarte. În al doilea loc, însuși Domnul s-a făcut pîrga învierii desăvîrșite, care nu este supusă morții. Pentru aceea și dumnezeiescul apostol Pavel a spus: „Dacă morții nu înviază, nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința noastră și deci sîntem încă în păcatele noastre"[5]. Și: „Hristos a înviat, pîrga celor adormiți"[6]. Și: „Primul născut dintre morți"[7]. Și iarăși: „Căci dacă credem că Hristos a murit și a înviat, așa și Dumnezeu va aduce împreună cu el pe cei adormiți prin Hristos"[8]. Apostolul a spus „așa", pentru că Domnul a înviat.

Este clar că învierea Domnului a fost unirea trupului, devenit nestricăcios, și a sufletului — căci trupul și sufletul au fost despărțite în moartea Domnului — căci a zis: „Dărîmați templul acesta și în trei zile îl

[1] *Daniil*, XII, 1-3.
[2] *Ioan*, V, 28-29.
[3] *Ioan*, XI, 39-44.
[4] *Ioan*, XI, 39.
[5] *I Corinteni*, XV, 16-17.
[6] *I Corinteni*, XV, 20.
[7] *Coloseni*, I, 18.
[8] *I Tesaloniceni*, IV, 14.

voi zidi"[1]. Și este martor vrednic de credință sfințita Evanghelie că vorbea de corpul lui[2]. „Pipăiți-mă și vedeți, spune Domnul ucenicilor săi, care credeau că văd duh, că eu sînt și nu m-am schimbat, că duhul n-are carne și oase, după cum vedeți că am eu"[3]. Și spunînd aceasta, le-a arătat lor mîinile și coasta și i-a întins-o lui Toma să o pipăie[4]. Nu sînt oare de ajuns acestea pentru ca să fie crezută învierea corpurilor?

Iarăși spune dumnezeiescul apostol: „Căci trebuie ca acest corp stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest corp muritor să se îmbrace cu nemurirea"[5]. Și iarăși: „Se seamănă întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă corp sufletesc" — adică gros și muritor — „înviază corp duhovnicesc"[6], ca și corpul Domnului după înviere, care a trecut prin ușile încuiate, care nu simțea oboseala și nu avea nevoie de mîncare, somn și băutură. „Căci vor fi, spune Domnul, ca îngerii lui Dumnezeu. Nu mai este căsătorie, nici naștere de copii"[7]. Căci spune dumnezeiescul apostol: „Petrecerea noastră este în ceruri, de unde și așteptăm pe Mîntuitorul, pe Domnul Iisus, care va schimba trupul smereniei noastre ca să fie la fel cu trupul slavei lui"[8]. Nu vorbesc de o schimbare în altă formă — departe cu acest gînd! — ci mai degrabă de o schimbare din stricăciune în nestricăciune.

„Dar va spune cineva: Cum învie morții?"[9]. Ce necredință! Ce nebunie! Cel care, prin voință numai, a prefăcut țărîna în corp, cel care a poruncit să crească în pîntece o mică picătură de sămînță și să alcătuiască acest trup, care are atîtea înfățișări, cum nu-l va învia iarăși, voind numai, cu atît mai mult cu cît a existat și s-a descompus? „Dar cu care trup vin? Nebune!"[10]. Dacă învîrtoșenia inimii nu-ți îngăduie să crezi în cuvintele lui Dumnezeu, crezi cel puțin în fapte. „Ceea ce semeni tu nu înviază, dacă nu moare. Și ceea ce semeni nu este trupul care va fi numai grăuntele gol, poate de grîu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă trup precum a voit și fiecăreia din

[1] *Ioan*, II, 19.
[2] *Ioan*, II, 21.
[3] *Luca*, XXIV, 39.
[4] *Ioan*, XX, 27.
[5] *I Corinteni*, XV, 53.
[6] *I Corinteni*, XV, 42-44.
[7] *Marcu*, XII, 25.
[8] *Filipeni*, III, 20-21.
[9] *I Corinteni*, XV, 35.
[10] *I Corinteni*, XV, 35-36.

semințe trupul ei propriu"[1]. Privește, așadar, la semințele îngropate în brazde ca în morminte! Cine este cel care a pus în ele rădăcini, tulpină, frunze, spice și țepii cei foarte fini ai spicului? Nu creatorul tuturor? Nu porunca celui care a creat toate? Crede, deci, că la fel va fi și învierea morților prin voința și semnul dumnezeiesc. Căci la Dumnezeu puterea coincide cu voința.

Prin urmare vom învia. Sufletele se vor uni cu trupurile, iar acestea vor fi nestricăcioase, pentru că vor dezbrăca stricăciunea. Astfel ne vom apropia de înfricoșatul scaun de judecată al lui Hristos[2]. Diavolul, demonii lui, omul lui, adică antihrist, cei necredincioși și cei păcătoși vor fi predați focului veșnic[3]. Focul acesta nu va fi material ca acesta de aici, ci un foc cum numai Dumnezeu îl știe. Cei care au făcut fapte bune și cu îngerii vor străluci ca soarele spre viața veșnică împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos. Îl vor vedea pururea, vor fi văzuți de el și vor culege bucuria nesfîrșită, care vine de la el, lăudîndu-l împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, în vecii nesfîrșiți ai vecilor, Amin.

[1] *I Corinteni*, XV, 36-38.
[2] *Romani*, XIV, 10; *II Corinteni*, V, 10.
[3] *Matei*, XXV, 41.

CUPRINS

INTRODUCERE — Viața și opera Sfîntului Ioan Damaschin 5

CARTEA ÎNTÎI

CAPITOLUL I — Dumnezeirea este necuprinsă de minte. Nu trebuie să căutăm și să ne interesăm de cele ce nu ni s-au predat de sfinții profeți, apostoli și evangheliști 15

CAPITOLUL II — Despre cele exprimabile și cele inexprimabile. Despre cele cognoscibile și cele incognoscibile 16

CAPITOLUL III — Dovedirea existenței lui Dumnezeu 17

CAPITOLUL IV — Despre ființa lui Dumnezeu. Ființa lui este necuprinsă cu mintea 19

CAPITOLUL V — Demonstrare că există un singur Dumnezeu și nu mulți Dumnezei 20

CAPITOLUL VI — Despre Cuvîntul și Fiul lui Dumnezeu. Demonstrare silogistică 21

CAPITOLUL VII — Despre Sfîntul Duh. Demonstrare silogistică 22

CAPITOLUL VIII — Despre Sfînta Treime 23

CAPITOLUL IX — Despre însușirile lui Dumnezeu 32

CAPITOLUL X — Despre unirea și deosebirea dumnezeiască . 33

CAPITOLUL XI — Despre expresiile antropomorfice date lui Dumnezeu 34

CAPITOLUL XII — Despre aceleași lucruri 35

— Mai exact încă despre numele dumnezeiești 36

CAPITOLUL XIII — Despre locul lui Dumnezeu și că numai Dumnezeirea este necircumscrisă 38

CAPITOLUL XIV — Însușirile firii dumnezeiești 42

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I — Despre veac 45
CAPITOLUL II — Despre creație 46
CAPITOLUL III — Despre îngeri 46
CAPITOLUL IV — Despre diavol și demoni 49
CAPITOLUL V — Despre zidirea văzută 50
CAPITOLUL VI — Despre cer 51
CAPITOLUL VII — Despre lumină, foc, luminători, soare, lună și stele 54
— Casele planetelor 59
— Înălțimile 60
— Fazele lunii 60
CAPITOLUL VIII — Despre aer și vînturi 60
CAPITOLUL IX — Despre ape 62
— Despre mări 64
CAPITOLUL X — Despre pămînt și produsele lui 65
CAPITOLUL XI — Despre paradis 67
CAPITOLUL XII — Despre om 70
CAPITOLUL XIII — Despre plăceri 74
CAPITOLUL XIV — Despre mîhnire 75
CAPITOLUL XV — Despre frică 75
CAPITOLUL XVI — Despre mînie 75
CAPITOLUL XVII — Despre facultatea de imaginație 76
CAPITOLUL XVIII — Despre simțire 76
CAPITOLUL XIX — Despre puterea de cugetare 78
CAPITOLUL XX — Despre puterea de memorie 78
CAPITOLUL XXI — Despre cuvîntul mintal și cuvîntul rostit . 79
CAPITOLUL XXII — Despre patimă și activitate 79
CAPITOLUL XXIII — Despre activitate 83
CAPITOLUL XXIV — Despre fapte voluntare și involuntare . 84

CAPITOLUL XXV — Despre cele ce sînt în puterea noastră, adică despre liberul arbitru 86
CAPITOLUL XXVI — Despre cele ce se întîmplă 87
CAPITOLUL XXVII — Pentru care motiv am fost făcuți cu voință liberă ? 88
CAPITOLUL XXVIII — Despre cele ce ne sînt în puterea noastră 89
CAPITOLUL XXIX — Despre pronie 89
CAPITOLUL XXX — Despre prestiință și predestinare . . . 92

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I — Despre dumnezeiasca întrupare, despre purtarea de grijă de noi și despre mîntuirea noastră 95
CAPITOLUL II — Despre modul zămislirii Cuvîntului și a întrupării lui dumnezeiești 97
CAPITOLUL III — Despre cele două firi contra monofiziților . 98
CAPITOLUL IV — Despre modul comunicării însușirilor . . . 101
CAPITOLUL V — Despre numărul firilor 103
CAPITOLUL VI — Întreaga fire dumnezeiască în una din ipostasele ei s-a unit cu întreaga fire omenească și nu parte cu parte 104
CAPITOLUL VII — Despre singura ipostasă compusă a Cuvîntului lui Dumnezeu 106
CAPITOLUL VIII — Către cei ce spun: firile Domnului se reduc la o cantitate continuă sau la una întreruptă 108
CAPITOLUL IX — Răspuns la întrebarea: dacă există fire neipostatică 110
CAPITOLUL X — Despre Trisaghion 110
CAPITOLUL XI — Despre firea considerată în specie și în individ. Despre deosebire, unire și întrupare. Cum trebuie înțeleasă expresia: „O singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul“ 112
CAPITOLUL XII — Sfînta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu. Contra nestorienilor 114
CAPITOLUL XIII — Despre însușirile celor două firi 117

CAPITOLUL XIV — Despre voințele și libertățile voințelor Domnului nostru Iisus Hristos 117
CAPITOLUL XV — Despre activitățile care sînt în Domnul nostru Iisus Hristos 123
CAPITOLUL XVI — Către cei care spun: Dacă omul are două firi și două activități, este necesar ca Hristos să aibă trei firi și tot atîtea activități 130
CAPITOLUL XVII — Despre îndumnezeirea firii trupului și a voinței Domnului 132
CAPITOLUL XVIII — Încă despre voințe și liberul arbitru, minte și înțelepciune 133
CAPITOLUL XIX — Despre activitatea teandrică 136
CAPITOLUL XX — Despre afectele firești și neprihănite ale lui Hristos 138
CAPITOLUL XXI — Despre neștiință și robie 138
CAPITOLUL XXII — Despre progresul Domnului în înțelepciune, vîrstă și har 140
CAPITOLUL XXIII — Despre teamă 140
CAPITOLUL XXIV — Despre rugăciunea Domnului 142
CAPITOLUL XXV — Despre împroprierea firii noastre . . . 143
CAPITOLUL XXVI — Despre patima corpului Domnului și despre impasibilitatea Dumnezeirii lui 143
CAPITOLUL XXVII — Dumnezeirea Cuvîntului rămîne nedespărțită de suflet și de corp și în moartea Domnului, și rămîne o singură ipostasă 144
CAPITOLUL XXVIII — Despre coruptibilitate și distrugere . 145
CAPITOLUL XXIX — Despre pogorîrea în iad 146

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I — Despre cele de după înviere 147
CAPITOLUL II — Despre șederea în dreapta Tatălui 147

CAPITOLUL III — Către cei care spun: dacă Hristos are două firi, sau adorați creația închinîndu-vă unei firi create, sau spuneți că o fire este adorată și una neadorată 148
CAPITOLUL IV — Pentru ce s-a făcut om Fiul lui Dumnezeu și nu Tatăl și nici Duhul ? Ce a săvîrșit întrupîndu-se ? 149
CAPITOLUL V — Pentru cei care întreabă dacă ipostasa lui Hristos este creată sau necreată 151
CAPITOLUL VI — Cînd Cuvîntul a fost numit Hristos ? . . . 151
CAPITOLUL VII — Către cei care întreabă dacă sfînta Născătoare de Dumnezeu a născut două firi și dacă au fost răstignite pe cruce două firi 152
CAPITOLUL VIII — În ce sens se numește prim născut Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu? 153
CAPITOLUL IX — Despre credință și botez 154
CAPITOLUL X — Despre credință 158
CAPITOLUL XI — Despre cruce și încă despre credință . . . 159
CAPITOLUL XII — Despre închinarea către răsărit 162
CAPITOLUL XIII — Despre sfintele și prea curatele taine ale Domnului 163
CAPITOLUL XIV — Despre genealogia Domnului și despre Sfînta Născătoare de Dumnezeu 169
CAPITOLUL XV — Despre cinstirea sfinților și a moaștelor lor 173
CAPITOLUL XVI — Despre icoane 176
CAPITOLUL XVII — Despre Scriptură 180
CAPITOLUL XVIII — Despre textele din Scriptură privitoare la Hristos 182
CAPITOLUL XIX — Dumnezeu nu este cauza răului 188
CAPITOLUL XX — Nu sînt două principii 190
CAPITOLUL XXI — Pentru care motiv Dumnezeu , dacă este prestiutor, a mai creat pe cei care aveau să păcătuiască și care nu aveau să se pocăiască 191
CAPITOLUL XXII — Despre legea lui Dumnezeu și legea păcatului 192

CAPITOLUL XXIII — Contra iudeilor, despre sîmbătă 193
CAPITOLUL XXIV — Despre feciorie 196
CAPITOLUL XXV — Despre circumcidere 199
CAPITOLUL XXVI — Despre antihrist 200
CAPITOLUL XXVII — Despre înviere 202

Colecția „MARI SCRIITORI CREȘTINI", consacrată valorilor perene ale spiritualității creștine, va continua să ofere cititorilor săi lucrări fundamentale ale părinților creștinismului, precum și monografii de largă rezonanță închinate lor.

După excepționalul studiu – în curs de apariție – al Pr. prof. dr. **Dumitru Stăniloae** despre VIAȚA ȘI ÎNVĂȚĂTURILE SFÎNTULUI GRIGORIE PALAMA, vor vedea lumina tiparului o serie de lucrări clasice, aparținînd unor personalități ilustre ale istoriei creștinismului.

Menționăm dintre ele:

- **Justin Martirul și Filozoful**
  DIALOGUL CU IUDEUL TRYFON
  APOLOGII ÎN FAVOAREA CREŞTINILOR
- **Tertulian**
  ADOLGETICUL
  DESPRE PRESCRIPŢIA CONTRA CREŞTINILOR
  DESPRE SUFLET
- **Grigorie de Nyssa**
  DESPRE VIAŢA LUI MOISE SAU DESPRE DESĂVÎRŞIREA PRIN VIRTUTE
  DESPRE „FERICIRI"
  DESPRE RÎNDUIALA CEA DUPĂ DUMNEZEU (A VIEŢII) ŞI DESPRE NEVOINŢA CEA ADEVĂRATĂ
- **Minucius Felix**
  DIALOGUL OCTAVIUS
- **Metodiu de Olimp**
  BANCHETUL SAU DESPRE CASTITATE
  AGLAOFON SAU DESPRE ÎNVIERE
  DESPRE LIBERUL ARBITRU